Bijlage

Onderzoek Rotterdam Vakmanstad 2012-2015

Harrie Jonkman
Marjan de Gruijter

STICHTING DE VERRE BERGEN

Verwey-Jonker Instituut

Onderzoek Rotterdam Vakmanstad 2012-2015

Bijlagen

Harrie Jonkman
Marjan de Gruijter

Maart 2016

Inhoud

Bijlage A
Procesonderzoek Rotterdam Vakmanstad 2012-2015 **4**

1 Inleiding **5**

2 Schooljaar 2012-2013 **6**
2.1 Inleiding 6
2.2 Fysieke Integriteit 6
2.3 Actief Burgerschap 7
2.4 Brede Vakantieschool 12
2.5 Vakhuis 15

3 Schooljaar 2013-2014 **19**
3.1 Inleiding 19
3.2 Fysieke Integriteit 19
3.3 Actief Burgerschap 28
3.4 Duurzaam Vakmanschap 31
3.5 Vakwerf 31

4 Schooljaar 2014-2015 **34**
4.1 Inleiding 34
4.2 Fysieke Integriteit 34
4.3 Ontwikkeling Fysieke Integriteit naar Basaal Integraal + 38
4.4 Actief Burgerschap 39
4.5 Duurzaam Vakmanschap 40

Bijlage 1 Resultaten enquête leerlingen groepen 6,7 en 8 en ouders van OBS Bloemhof **42**

Bijlage B
Effectonderzoek **50**

1 Introductie **53**

2 Methode **57**
2.1 Onderzoeksgroep 57
2.2 Instrumenten 57
2.3 Procedure 59
2.4 Analyses 60

3 Resultaten **63**
3.1 Achtergronden van de Bloemhof-kinderen en de Cool-kinderen 63
3.2 Resultaten cognitieve ontwikkeling 64
3.3 Resultaten sociaal-emotionele ontwikkeling 76
3.4 Resultaten fysieke ontwikkeling 88
3.5 Conclusie 93
3.6 Literatuur 96

Appendix 1. Overzicht Cooldata drie metingen **98**
Appendix 2. Longitudinale data-analyse cognitieve gegevens **102**

Bijlage C
Cito-scores **111**

Cito-scores **112**

Bijlage D

Analyse van maatschappelijke kosten en baten **119**

1 Inleiding en achtergrond **120**
1.1 Rotterdam Vakmanstad 120
1.2 Doel van het onderzoek 120
1.3 Leeswijzer 120

2 Methode maatschappelijke rendementsanalyse (MRA) **121**
2.1 Inleiding 121
2.2 Werkwijze 121
2.3 Project- en Nul-alternatief 123

3 Verwachte effecten **126**
3.1 Effectenarena 126
3.2 Effecten in de MRA 128

4 Kosten en baten **131**
4.1 Inleiding 131
4.2 Kosten Fysieke Integriteit 132
4.3 Baten Fysieke Integriteit 132

5 Conclusie **140**

6 Literatuur **142**

Bijlage A

Procesonderzoek
Rotterdam Vakmanstad 2012-2015

1 Inleiding

Rotterdam Vakmanstad is een innovatief (onderwijs)programma in Rotterdam. Het programma is de afgelopen jaren ontwikkeld door de Rotterdamse filosoof Dr. Henk Oosterling. Rotterdam Vakmanstad is een veelomvattend programma, dat naast leerlingen in het onderwijs, ook de buurt, de arbeidsmarkt en de stad adresseert. Stichting De Verre Bergen financiert de uitvoering van het programma Vakmanstad op en rondom de openbare basisschool Bloemhof in de wijk Feyenoord in Rotterdam. De Verre Bergen heeft het Verwey-Jonker Instituut gevraagd om praktijkgericht proces- en effectonderzoek uit te voeren naar het programma Rotterdam Vakmanstad. Van 2012 tot 2015 hebben we drieledig onderzoek uitgevoerd: 1. procesonderzoek op en rondom OBS Bloemhof naar de ontwikkeling en implementatie van het programma Rotterdam Vakmanstad; 2. effectonderzoek naar het deel Fysieke Integriteit; en 3. een kosten-baten analyse. Dit deel heeft betrekking op het procesonderzoek.

Het procesonderzoek is uitgevoerd om resultaten van het effectonderzoek te kunnen duiden: op welke manieren en met welke middelen is gewerkt aan het bereiken van de doelen van Rotterdam Vakmanstad? Daarnaast is procesonderzoek van belang om de ontwikkelaars en uitvoerders van relevant informatie te voorzien voor stapsgewijze verbetering van het programma.

In het procesonderzoek hebben we gekeken naar de wijze waarop wordt gewerkt aan het realiseren van de doelen van Rotterdam Vakmanstad en de wijze waarop het programma op en rondom OBS Bloemhof wordt uitgevoerd. We keken daarbij ook naar ervaringen van de diverse betrokkenen bij het programma: naast de ontwikkelaars en uitvoerders van Rotterdam Vakmanstad ook de school (leiding en leerkrachten), leerlingen en ouders.

Naast beschikbare schriftelijke informatie (jaarverslagen van Rotterdam Vakmanstad, een concept Handboek Fysieke Integriteit (Movisie, te verschijnen, eerste concepten beschrijving ecosofielessenserie (niet gepubliceerd), etc., hebben we informatie verzameld door middel van interviews met leerkrachten, schoolleiding, leerlingen, ouders en betrokkenen van Rotterdam Vakmanstad. Daarnaast hebben we in 2015 een enquête gehouden onder leerlingen van de groepen 6, 7 en 8 en ouders (respons 43%) en een gesprekkenreeks met alle leerkrachten van OBS Bloemhof over Rotterdam Vakmanstad bijgewoond. Tot slot hebben we gedurende de onderzoeksperiode geobserveerd en geparticipeerd in een aantal lessen, maaltijden en bijeenkomsten in en rondom OBS Bloemhof.

In het eerste jaar 2012-2013 lag de focus van het procesonderzoek op het in kaart brengen en beschrijven van de activiteiten die voor het eerst in de uitvoeringsfase zijn beland: de huiswerkbegeleiding en binnen *Actief Burgerschap* het Vakhuis en de Brede Vakantieschool. In 2013-2014 keken we naar de ontwikkelingen in de methodieken en werkvormen van de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. Daarnaast beschreven we het eerste uitvoeringsjaar van de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS en de voorbereidingen van de Vakwerf. In het schooljaar 2014-2015 brachten we de ervaringen en opbrengsten volgens leerlingen, ouders en de school in kaart.

2 Schooljaar 2012-2013

2.1 Inleiding

In dit eerste onderzoekjaar hebben we diverse onderzoeksactiviteiten ondernomen. We hielden interviews met ontwikkelaas/uitvoerders van Rotterdam Vakmanstad, leerkrachten, leerlingen en ouders. Deze respondenten zijn bevraagd over hun ervaringen met (de uitvoering) van de diverse activiteiten van *Fysieke Integriteit*. Vanwege het ontbreken van schriftelijk materiaal over de opzet en invulling van de activiteiten, zijn de interviews ook benut om de huiswerkbegeleiding, de Brede Vakantieschool en het Vakhuis te beschrijven.

2.2 Fysieke Integriteit

Hieronder bespreken we de ervaringen van de school (leerkrachten en directie), leerlingen en een ouder met de activiteiten van *Fysieke Integriteit*[1]. De geïnterviewde leerkrachten en directeur zijn blij met de activiteiten van *Fysieke Integriteit* op OBS Bloemhof. In combinatie met andere activiteiten uit het Verlengde Dag Arrangement is de school in staat om leerlingen, die wel een steuntje in de rug kunnen gebruiken, optimale ontwikkelmogelijkheden te bieden. Stuk voor stuk is men trots om op Bloemhof te werken. Tegelijkertijd geven de leerkrachten aan dat het werk veel van ze vergt: '*Wij zijn de basis omdat we ons elke dag voor 150% voor deze kinderen inzetten*.' De belasting van het werk zit 'm in het feit dat de school een uitdagende leerling-populatie heeft, maar ook in de drukte en het schakelen dat alle extra activiteiten op de school met zich meebrengen. '*Het is heel druk, heel intensief. Kinderen zijn onrustiger dan op andere scholen waar ik gewerkt heb, door alle activiteiten. Veel komt op de schouders van de groepsleerkracht terecht. Als de leerlingen terugkomen van judo bijvoorbeeld, dan moet ik de rust weer in de klas terugbrengen voordat we aan iets kunnen beginnen*.'

De leerkrachten vertellen dat zij geen precies inzicht hebben in de inhoud van de activiteiten van *Fysieke Integriteit*, omdat zij hierbij in de meeste gevallen niet aanwezig zijn. Hun observaties hebben in de meeste gevallen betrekking op de reactie van de leerlingen op de activiteiten. Over het algemeen, zo stellen de leerkrachten, vinden leerlingen de activiteiten leuk en doen ze er graag aan mee. De tuinlessen worden daarbij het vaakst genoemd. Over judo komen gemengde berichten: sommige leerlingen doen graag mee, anderen vinden het niet leuk, bijvoorbeeld omdat ze niet graag aangeraakt worden, of omdat de les directief of streng zou zijn. De activiteit waar de leerkrachten het beste zicht op hebben is de gezamenlijke lunch. De leerkrachten zijn enthousiast over het feit dat op hun school een gezonde maaltijd aan de leerlingen wordt aangeboden. Tegelijkertijd zien zij mogelijkheden voor verbetering: meer rust tijdens de maaltijd en meer toezicht, zodat alle leerlingen de maaltijd daadwerkelijk opeten. Zij constateren dat er op één locatie te veel leerlingen tegelijkertijd in een ruimte verblijven: het is te druk.

Een ander terugkerend punt van de leerkrachten is dat zij het goed vinden dat voor de diverse activiteiten vakleerkrachten worden ingezet. Wat hen betreft kan er naast aandacht voor vakinhoudelijke aspecten, nog meer aandacht worden besteed aan algemene didactische en pedagogische vaardigheden van het personeel dat de activiteiten van *Fysieke* Integriteit uitvoert. De leerkrachten constateren overigens dat hierin de afgelopen jaren al veel winst is behaald.

De geïnterviewde ouder vertelt voor de school te hebben gekozen vanwege het Verlengde Dag Arrangement. Ook vindt zij dat er op deze school – in vergelijking met een andere school – goed naar ouders en leerlingen geluisterd wordt. De leerlingen beamen dat er op school veel te doen en veel te kiezen is. Dat vinden zij fijn. '*Ik vind het geweldig. Je leert hier heel veel dingen en er zijn meer activiteiten. Ik doe niet meer aan sport [vereniging], maar school is nu mijn sport, omdat we hier zoveel doen*.'

1 In mei/juni 2013 is gesproken met 9 leerlingen, 7 leerkrachten, de directeur van de school en 1 ouder.

De leerlingen hebben een gemengd oordeel over de activiteiten binnen *Fysieke Integriteit*. Sommige vinden bijvoorbeeld judo leuk, andere vinden het minder leuk, omdat je er vies van wordt, of omdat bepaalde grepen *vies* zijn. Ook over ecosofie zijn er gemengde reacties. Er zijn leerlingen die vertellen dat ze nu zelf beter kunnen nadenken en hiervan later profijt denken te hebben, maar ook leerlingen die het *saai* en niet nuttig vinden. De tuinlessen worden over het algemeen gewaardeerd. Het oordeel over het middageten is tamelijk positief, hoewel deels het beeld bevestigd wordt dat de leerkrachten schetsen: niet iedereen eet voldoende en sommigen nemen eten van thuis mee naar school.

Ontwikkeling van het programma

De ontwikkelaars en uitvoerders van Rotterdam Vakmanstad[2] werken op strategisch en operationeel niveau aan de verdere ontwikkeling en implementatie van de activiteiten van *Fysieke Integriteit*. Wat betreft het strategische niveau constateert Rotterdam Vakmanstad dat het programma in de school stevig staat en dat de activiteiten een integraal onderdeel zijn geworden van het totale programma dat de school aan leerlingen en ouders aanbiedt. Eén en ander blijkt ook uit het convenant dat in 2012 is gesloten tussen Stichting BOOR,[3] OBS Bloemhof en Rotterdam Vakmanstad.

Er wordt daarnaast hard gewerkt aan de doelstelling om de activiteiten van *Fysieke Integriteit* gefinancierd te krijgen met structurele middelen. Rotterdam Vakmanstad heeft een groot netwerk in de stad en is continu bezig om mogelijkheden voor (financiële) inbedding en de aansluiting bij (andere) innovatieve initiatieven te benutten.

Wat betreft het operationele niveau constateert Rotterdam Vakmanstad dat het programma veel inzet vraagt van alle betrokkenen, in de eerste plaats vanuit de school. Deze betrokkenheid is er, en de meeste activiteiten verlopen zoals gepland. De door de leerkrachten en leerlingen genoemde verbeterpunten zijn al onderwerp van aandacht: samen met de school wordt gewerkt aan het oplossen van praktische problemen. Een voorbeeld is de geconstateerde drukte in een van de kantines. Gezamenlijk is besloten om in het schooljaar 2013-2014 de leerlingen van groep 1 en 2 de maaltijd te laten gebruiken in het eigen klaslokaal. De communicatie met de schoolleiding, leerkrachten en ouders vormt een aanhoudend punt van aandacht.

2.3 Actief Burgerschap

In deze paragraaf staat het interactieveld *Actief Burgerschap* centraal. Dit interactieveld kent vier interventies, waarvan we er in deze rapportage drie bespreken: de Huiswerkbegeleiding[4], de Vakantieschool en het Vakhuis.[5] Onderzoeksvragen zijn hoe de ontwikkeling en uitvoering van de interventies verloopt, welke resultaten worden behaald en welke verbeteringen mogelijk zijn.

De diverse programmaonderdelen van *Actief Burgerschap* en *Duurzaam Vakmanschap* zijn volop in ontwikkeling. Er is nog weinig schriftelijk materiaal aanwezig. Om de diverse onderdelen goed in beeld te krijgen zijn diverse gesprekken gevoerd met de ontwikkelaars en uitvoerders. Op basis daarvan zijn de eerste methodiekbeschrijvingen opgesteld van de diverse onderdelen. Om zicht te krijgen op het verloop en de eerste resultaten zijn gesprekken gevoerd met de coördinatoren van de diverse onderdelen van Rotterdam Vakmanstad, met leerkrachten, intern begeleiders en schoolleiding van Bloemhof. Ook werden (groeps)interviews afgenomen onder leerlingen, ouders en stagiaires en vonden observaties plaats bij de drie interventies.

We bespreken achtereenvolgens voor elk van de drie activiteiten eerst de methodiek: doel(groep), werkwijze en inhoud. Daarna komen het feitelijke verloop en eerste resultaten aan de orde. Tot slot kijken we naar doelbereik: in hoeverre worden de gestelde doelen (al) bereikt?

---

2 Met de ontwikkelaars/uitvoerders heeft gedurende het jaar op diverse momenten uitwisseling van informatie over de uitvoering plaatsgevonden.

3 Stichting BOOR is de koepel van 85 scholen in het openbaar (speciaal) basisonderwijs, voortgezet onderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs in Rotterdam en omstreken, waartoe ook OBS Bloemhof behoort.

4 Rotterdam Vakmanstad schaarde de huiswerkbegeleiding aanvankelijk onder *Actief Burgerschap*. Vanaf het schooljaar 2013-2014 heeft met het toegevoegd aan *Fysieke Integriteit*.

5 De Weekendschool gaat van start in het schooljaar 2013-2014. De Weekendschool komt in de volgende onderzoeksrapportage aan de orde.

Huiswerkbegeleiding

Methodiek

De doelgroep van de Huiswerkbegeleiding OBS Bloemhof zijn leerlingen van groep 6, 7 en 8 (grofweg leerlingen van 10-12 jaar oud). Na afname van de Cito-eindtoets in groep 8 (begin februari) stromen de leerlingen van groep 8 uit de huiswerkbegeleiding en stromen de leerlingen van groep 6 in. Bijna alle leerlingen in deze leerjaren maken gebruik van de huiswerkbegeleiding. Er is bijna geen uitval van leerlingen.

Voor de huiswerkbegeleiding worden groepjes gevormd van vier à vijf leerlingen. De samenstelling van de groepjes komt tot stand in nauw overleg met de groepsleerkrachten en de intern begeleider. Alle kinderen in een groepje komen uit dezelfde klas. Bij de indeling van de groepjes wordt rekening gehouden met eventuele niveauverschillen. Er zijn in het schooljaar 2012-2013 vijftien groepjes gevormd.

De huiswerkbegeleiding is voor leerlingen, maar zij zijn niet de enige doelgroep van deze interventie. Hieronder hebben wij puntsgewijs weergegeven welke doelen de huiswerkbegeleiding nastreeft:

Tabel 2.1 Doelen huiswerkbegeleiding per niveau

Niveau	**Doelen**
Individuele leerlingen	Terugdringen achterstand. Verbeteren cognitieve prestaties rekenen en taal. Vergroten motivatie en zelfvertrouwen. Vergroten leerplezier. Het hebben van een succeservaringen
School en haar omgeving	Grotere betrokkenheid bij school. Doorontwikkeling van het programma Rotterdam Vakmanstad en een verbreding van de activiteiten
(Stagiaires van) Hogeschool Rotterdam	Beroepsvoorbereiding vanuit integraal perspectief. Leren omgaan met kinderen in een achterstandspositie. Samenwerken met collega's in intervisie. Behalen 16 concrete indicatoren van de kerncompetenties.
Rotterdam vakmanstad	Taal en rekenen versterken (Beter Presteren). Uitrollen huiswerktraject als integraal deel. Methodisch inzicht krijgen aanpak huiswerk-traject.

Bij aanvang van de huiswerkbegeleiding maken de groepsleerkrachten voor elk kind een dossier aan dat de basis vormt voor de huiswerkbegeleiding.

De groepjes leerlingen hebben de huiswerkbegeleiding steeds in een vast lokaal aan een vaste tafel. Sommige leerlingen zitten in een groepje, anderen zitten twee aan twee zodat de leerlingen elkaar niet kunnen afleiden. Een huiswerkklas is als volgt ingedeeld. De eerste 45 minuten wordt gewerkt aan het verbeteren van de taalvaardigheid. Dit gebeurt aan de hand van de methode Nieuwsbegrip. Deze methode voor begrijpend lezen werkt met wekelijkse teksten en opdrachten aan de hand van het nieuws. De leerkracht gebruikt deze methode ook in de reguliere les. Daar wordt gewerkt met niveau A. In de huiswerkbegeleiding wordt gewerkt met niveau B, dat dieper op de stof ingaat. Na de 45 minuten begrijpend lezen is er 15 minuten pauze. Tijdens de pauze krijgen de kinderen een stuk fruit, wordt er soms een spelletje gespeeld en wat gepraat. Na de pauze is er 30 minuten aandacht voor rekenen. Dit gebeurt aan de hand van een reader die aan het begin van het schooljaar door de klassendocent is gemaakt en uitgedeeld. Voor groep 6 is dit de methode Maatwerk en voor groep 7 en 8 de methode Slagwerk.[6] De intern begeleider vraagt aan het begin van het leerjaar waarmee de leerkracht zich het schooljaar wat betreft rekenen gaat bezighouden, en stelt dan de reader samen met die onderwerpen. Elke keer wordt daar iets uit gedaan. Belangrijk hierbij is niet zozeer het goede antwoord, maar dat een leerling uit kan leggen welke strategie hij/zij gebruikt om de rekensom op te lossen.

Tweedejaars Pedagogiek studenten van de Hogeschool Rotterdam verzorgen de huiswerkbegeleiding. Voordat de stagiaires met hun stage bij RVS beginnen krijgen zij een programma waarin aan de

6 De rekenmethodes Slagwerk en Maatwerk zijn remediërende methodes ('bijspijker methodes'). Omdat er niet voldoende computers zijn wordt er niet gewerkt met de digitale versie.

orde komt wat het doel is van Rotterdam Vakmanstad, hoe je met kinderen om kunt gaan, evenals rollenspellen en het werken met de methode Nieuwsbegrip en de rekenmethodes.[7]

De stagiaires worden begeleid door 3e en 4e jaars studenten van de opleiding Pedagogiek van de Hogeschool Rotterdam. Zij begeleiden de studenten vooral op praktisch niveau en kunnen in geval van ziekte een groepje overnemen. Daarnaast heeft Rotterdam Vakmanstad een coördinator aangesteld die als eindverantwoordelijke zowel de gang van zaken binnen de huiswerkbegeleiding als de begeleiding van de betrokken stagiaires coördineert.

Daarnaast is er vanuit de Hogeschool van Rotterdam eenmaal in de twee weken een bijeenkomst met acht leerlingen en de stagedocent. Bij hem/haar moeten reflectieverslagen worden ingeleverd en er volgt een tussenevaluatie. De stagiaires zijn verplicht dertig weken lang vijf uur per week stage te lopen. Inclusief voor- en nabespreking voldoet deze stage hieraan.

Per mail wordt het materiaal van de methode Nieuwsbegrip aan de stagiaires verstuurd. Hierbij is ook een handleiding gevoegd. Daarin wordt onder meer genoemd wat de moeilijke woorden zijn, welke strategie en intelligenties worden aangesproken en welk materiaal bij de les hoort. De voorbereiding van de stagiaires bestaat eruit om de tekst van Nieuwsbegrip te lezen en de handleiding door te nemen en eventueel moeilijke woorden op te zoeken. De voorbereiding voor het rekenen bestaat uit het doornemen van het betreffende onderdeel.

De stagiaires begeleiden de huiswerkbegeleiding op maandagmiddag van 16.00 uur tot 17.30. De stagiaires zijn van tevoren op school aanwezig en begeleiden hun leerlingen naar het klaslokaal waar de huiswerkbegeleiding gegeven wordt. Daar wordt achtereenvolgens geoefend met taalvaardigheid en rekenen. De stagiaires spelen een ondersteunende rol bij het beantwoorden van de vragen over de tekst bij taalvaardigheid. Ze mogen zelf bepalen hoe ze met Nieuwsbegrip werken. Een van de manieren is om leerlingen een stuk van de tekst hardop voor te laten lezen en er daarna in de groep vragen over te stellen. Ook kan de stagiair eerst zelf de tekst voorlezen en daarna de kinderen de tekst laten lezen. Belangrijk is dat er meerdere keren door de tekst wordt heengegaan en dat er stil wordt gestaan bij wat er staat. Ook geven ze uitleg over de rekenopdrachten als leerlingen iets niet begrijpen.

De stagiaires hebben samen met de leerlingen regels opgesteld. Zoals: je steekt je vinger op als je wat wilt vragen, je laat iemand uitspreken, niet te hard spreken, et cetera. Deze regels worden op schrift gesteld en door de leerlingen ondertekend, zodat ze ook echt van hen zijn. Tijdens de huiswerkbegeleiding spreekt de stagiair leerlingen erop aan als ze zich niet aan deze regels houden.

De stagiaires houden een digitaal logboek bij waarin ze aangeven wat er goed en minder goed ging, hoe hij/zij eventueel zijn strategie wil aanpassen en hoe de kinderen zichzelf die dag beoordelen. Er wordt hierin ook wat vermeld over de groepsdynamiek. Dit logboek wordt ingevuld op Google drive en is in te zien door de coördinator, de groepsleerkrachten, de intern begeleider en de begeleiders van de stagiaires.

Na afloop van de huiswerkles vindt er een evaluatie plaats met alle studenten en de coördinator van de huiswerkbegeleiding. Tijdens de evaluatie wordt besproken hoe de huiswerkles verlopen is. Bij eventuele problemen wordt er door de coördinator contact gezocht met de klassendocent.

Verloop en resultaten

In deze paragraaf bespreken we het verloop en de eerste resultaten van de huiswerkbegeleiding. Dit doen we op basis van gesprekken met de ontwikkelaars/uitvoerders, deelnemende leerlingen, stagiaires en klassenleerkrachten. Wie namen deel, welke ervaringen worden opgedaan? Wat zijn kernelementen? Wat gaat goed, wat kan beter? En: in hoeverre worden in de ogen van de respondenten de doelstellingen van de huiswerkbegeleiding bereikt?

7 In het schooljaar 2013-2014 is dit programma sterk uitgebreid, zie paragraaf 5.3.

Tabel 2.2 Aantallen leerlingen huiswerkbegeleiding per leerjaar

	Aantal deelnemers per groep	*Totale groepsgrootte*
Schooljaar 2011-2012		
Oktober t/m januari		
Groep 7 Oleanderstraat	14	14
Groep 7 Putsebocht	16	19
Groep 8 Oleanderstraat	10	12
Groep 8 Putsebocht	19	19
Totaal oktober t/m januari	**59**	**64**
Februari t/m juli		
Groep 6 Oleanderstraat	20	20
Groep 6 Putsebocht	11	14
Groep 7 Oleanderstraat	13	14
Groep 7 Putsebocht	16	19
Totaal februari t/m juli	**60**	**67**
TOTAAL SCHOOLJAAR 2011-2012	**118**	**131**
Schooljaar 2012-2013		
Oktober t/m januari		
Groep 7 Oleanderstraat	20	21
Groep 7 Putsebocht	15	19
Groep 8 Oleanderstraat	15	15
Groep 8 Putsebocht	20	20
Totaal oktober t/m januari	**70**	**75**
Februari t/m juli		
Groep 6 Oleanderstraat	10	19
Groep 6 Putsebocht	17	17
Groep 7 Oleanderstraat	18	21
Groep 7 Putsebocht	18	19
Totaal februari t/m juli	**63**	**76**
TOTAAL SCHOOLJAAR 2012-2013	**133**	**161**

Bovenstaande tabel laat zien dat bijna alle leerlingen die deel kunnen nemen aan de huiswerkbegeleiding, dit ook doen. De geïnterviewden schrijven deze grote deelname toe aan het feit dat de school deelname niet verplicht, maar wel zeer aanmoedigt: '*Het is hier normaal om mee te doen aan de huiswerkbegeleiding. Je doet eigenlijk alleen niet mee, als je daar een goede reden voor hebt*.'

Zowel leerlingen, stagiaires als leerkrachten zijn positief over de mogelijkheid voor leerlingen om aan huiswerkbegeleiding deel te nemen. Leerlingen vinden het over het algemeen (heel) leuk om mee te doen, om diverse redenen. Ze benoemen dat de huiswerkbegeleiding bedoeld is om (extra) te leren. Daarnaast vinden de meeste leerlingen de huiswerkbegeleiding gezellig. Ze refereren dan vooral aan het feit dat er veel aandacht is van de stagiair omdat de groepjes klein zijn. Ook is er ruimte voor ontspanning. '*Ik vind de leraren [stagiaires] leuk. En dat we pauze hebben en dan spelletjes spelen*.'

Stagiaires vinden het prettig dat zij door middel van de huiswerkbegeleiding kunnen bijdragen aan het (extra) oefenen met taal en rekenen. Ook stagiaires noemen daarnaast dat leerlingen en zijzelf het fijn vinden dat er – vanwege de groepsgrootte – gelegenheid is voor persoonlijke aandacht voor de leerlingen. '*Je merkt dat kinderen het gezellig vinden en ik vind het ook leuk*.'

De klassenleerkrachten zijn positief over de mogelijkheid voor leerlingen om deel te nemen. Zij hebben echter niet veel zicht op de uitvoering van de huiswerkbegeleiding. '*Ik hoor van leerlingen wel bij wie ze zitten, maar er is verder geen contact met de stagiaires*.'

Groepsleerkrachten, maar vooral de stagiaires vinden het jammer en een gemis dat er geen (direct) contact is tussen de groepsleerkrachten en de stagiaires. De stagiaires stellen dat zij beter in staat zouden zijn om hun werk te doen als zij – door gericht contact met de groepsleerkracht – beter konden inspelen op particuliere behoeften van leerlingen. Daarnaast vinden zij dat de kwaliteit van hun stage hoger zou zijn, als zij contact zouden hebben met de klassenleerkracht. De leerkrachten die we hebben geïnterviewd staan hiervoor open en benadrukken vooral dat zij zouden willen horen als er zich tijdens de huiswerkbegeleiding een incident zou voordoen. Zij zien wel praktische bezwaren: het is lastig om zo'n contact te organiseren. Het digitaal logboek dat stagiaires moeten bijhouden over het verloop van de huiswerkbegeleiding vervult vooralsnog geen functie als informatiekanaal tussen stagiaires en leerkrachten. Het wordt niet consequent genoeg door alle stagiaires ingevuld en de geïnterviewde stagiaires vertellen dat ze de indruk hadden dat er op dat moment nog niets met het logboek werd gedaan.

Kernelementen van de werkwijze zijn volgens de respondenten dat in kleine groepjes wordt gewerkt. Hierdoor is er per leerling meer aandacht beschikbaar van de begeleider. Leerlingen kunnen gemakkelijker vragen stellen, maar er is – vooral tijdens de pauze – gelegenheid voor een praatje of een spelletje. Ook stagiaires waarderen dat zij een kleine groep leerlingen onder hun hoede nemen. Het stelt ze in de gelegenheid om de leerlingen gedurende het jaar te leren kennen, zodat ondersteuning bij de lesstof, maar ook de persoonlijke aandacht meer 'op maat' is.

Wat betreft de lesstof: de meeste respondenten vinden dat deze goed aansluit op de reguliere lessen en dat dit leidt tot de beoogde verdieping. Een leerling verwoordt het werken met Nieuwsbegrip in de huiswerkbegeleiding als volgt: '*In de klas begrijp ik het niet gelijk. Hier weet ik het al, en dat vind ik fijn.*' Sommige leerlingen vinden het saai dat bij begrijpend lezen dezelfde onderwerpen aan de orde komen als in de reguliere lessen. Ook een van de geïnterviewde leerkrachten vindt het tweemaal aansnijden van hetzelfde onderwerp niet prikkelend genoeg. Deze docent gebruikt daarom in de eigen lessen oude edities van Nieuwsbegrip onderwerpen, zodat voor de leerlingen deze onderwerpen bij de huiswerkbegeleiding nieuw zijn.

De stagiaires vinden doorgaans dat zij goed uit de voeten kunnen met het beschikbare materiaal voor de huiswerkbegeleiding. Naar eigen zeggen is er een grote diversiteit in de wijze waarop stagiaires zich voorbereiden op de huiswerkbegeleiding en de invulling van de begeleiding. Observaties van de onderzoekers bevestigen dit beeld: sommige stagiaires lijken de betreffende lesstof goed te hebben voorbereid en vooraf te hebben nagedacht over werkvormen, zoals het gezamenlijk ontdekken van betekenis van moeilijke woorden, of manieren om een som op te lossen. Anderen lijken minder voorbereid en behandelen de lesstof zoals in de methode is aangegeven. Voor zaken als het bewaren van de orde, het scheppen van een prettige sfeer geldt hetzelfde: hierin is een grote diversiteit zichtbaar.

De verhouding tussen de stagiair en de leerling is een ander kernelement in de huiswerkbegeleiding. Een van de doelstellingen van het programma Rotterdam Vakmanstad is dat leerlingen meer gemotiveerd raken om te leren, en om meer zelfvertrouwen te krijgen. Het idee is dat de interactie tussen leerling en stagiair hieraan bijdraagt. Uit de interviews en observaties blijkt ook hier diversiteit: sommige stagiaires lijken beter te slagen dan anderen in het creëren van een klimaat waarin prettig kan worden geleerd. Anderen zijn meer gericht op controle en orde houden. De geïnterviewde stagiaires zijn zich bewust van de rol die zij hierin kunnen spelen.

Doelbereik

De leerlingen, stagiaires en leerkrachten vinden de huiswerkbegeleiding een goed middel om te werken aan het vergroten van de cognitieve prestaties van de leerlingen. Wel maken stagiaires en leerkrachten enkele kanttekeningen: de frequentie (eenmaal per week) is laag, zodat naar verwachting geen (zelfstandig) effect zal optreden op leerprestaties van leerlingen. De persoonlijke aandacht en het scheppen van een (andere) ruimte om te kunnen leren zijn belangrijke doelen, waaraan via de huiswerkbegeleiding wordt gewerkt.

De respondenten benoemen tot slot in allerlei bewoordingen dat de kwaliteit van de daadwerkelijke begeleiding aan de groep hierbij de doorslag geeft. Hierin bestaat zoals gezegd een grote diversiteit.

2.4 *Brede Vakantieschool*

Methodiek

De doelgroep van de Brede Vakantieschool OBS Bloemhof zijn leerlingen van groep 4 tot en met 7 (grofweg leerlingen van 8-11 jaar oud). Er zijn drie typen leerlingen voor wie de Vakantieschool bedoeld is:

- Leerlingen met achterblijvende schoolprestaties.
- Leerlingen die het op zich goed doen, maar beter zouden kunnen.
- Leerlingen die het al goed doen, maar graag (meer) willen.

De ouders van de leerlingen die deelnemen aan de Vakantieschool vormen ook een doelgroep. Het gaat om ouders die in veel gevallen kennis en vaardigheden missen om hun kind effectief te ondersteunen bij (hun gang door) het onderwijs. De ouders kunnen zich opgeven om mee te doen aan het ouderprogramma.

De Vakantieschool is gericht op leerlingen, maar er zijn zoals hierboven is aangegeven ook andere doelgroepen. Met de Vakantieschool worden diverse doelen nagestreefd. Deze hebben wij hieronder puntsgewijs weergegeven:

Tabel 2.3 Doelen Vakantieschool per niveau

Niveau	*Doelen*
Individuele leerlingen	Tegengaan van taal- en reken terugval (Beter Presteren). Ritmebehoud. Stimuleren gezonde leefstijl. Verbreden netwerken op andere leef- en vakgebieden. Stimuleren cultureel burgerschap.
School en haar omgeving	Tegengaan van terugval (Beter Presteren). Verbeteren imago school in de buurt. Betrekken docenten bij programma Rotterdam. Betrekken van ouders bij programma.
Ouders	Vergroten van het onderwijsondersteunend gedrag van ouders. Informeren van ouders over programma onderdelen. Vergroten van het vertrouwen van ouders in de school als instelling.
Rotterdam vakmanstad	Uitrollen Brede Vakantieschool als integraal deel van Rotterdam Vakmanstad. Verbinden van scholen in de buurt via de Brede Vakantieschool. Versterken en innoveren van gemeentelijk programma Vakantieschool.

De Vakantieschool omvat een programma van twee lesweken. In het eerste jaar (zomervakantie 2012) waren er vier 'klassen': één voor leerlingen uit groep 6 en 7 en drie voor leerlingen uit de groepen 4 en 5. Er waren in 2012 vier docenten van Bloemhof bij de Vakantieschool betrokken. In het tweede jaar (zomervakantie 2013) waren er drie klassen, waarvan twee voor groep 4/5 en een voor groep 6/7. In dat jaar waren drie docenten van Bloemhof betrokken.

Het programma voor de leerlingen van beide groepen omvat ruim twintig uur 'taal en rekenen'. Dit onderdeel wordt in de meeste gevallen in de ochtend verzorgd. Tijdens deze uren werken de leerlingen (eventueel na een klassikale uitleg over een kwestie waar meerdere leerlingen mee worstelen) individueel of in kleine groepjes concreet aan het realiseren van hun eigen lesdoel rondom taal en/of rekenen. Daarnaast worden andere activiteiten aangeboden vanuit *Fysieke Integriteit*. Het betreft judo en eco. Ook is er een excursieprogramma met bezoeken aan bedrijven, musea en Natuurmonumenten-terrein Tiengemeten. De lesdagen hebben een vaste starttijd, te weten 09:00 uur. De eindtijd is variabel, van 14:30 tot 16:00 uur. In totaal zijn er ongeveer veertig uur van voornoemde verbredende activiteiten.

Er is ook een programma voor ouders van leerlingen van de Vakantieschool. In beide jaren werden ouders uitgenodigd om deel te nemen aan een tweetal activiteiten. Het eerste jaar betrof het themabijeenkomsten, georganiseerd in samenwerking met Bureau Frontlijn over het vergroten van de betrokkenheid van ouders bij het onderwijs van hun kind. In het tweede jaar hebben ouders de mogelijkheid gekregen om deel te nemen aan twee excursies (naar museum Boijmans van Beuningen en naar de RDM

Campus) om kennis te maken met kunst, cultuur en techniek. In beide jaren hebben een klein aantal ouders (moeders) deelgenomen.

Verloop en resultaten

In deze paragraaf bespreken we het verloop en de resultaten van de Vakantieschool. Dit doen we op basis van gesprekken met de ontwikkelaars/uitvoerders, leerkrachten, deelnemende leerlingen en ouders. Wie deden mee, welke ervaringen worden opgedaan? Wat zijn kernelementen? Wat gaat goed, wat kan beter? En: in hoeverre worden in de ogen van de respondenten de doelstelling van de huiswerkbegeleiding bereikt?

Tabel 2.4 Aantallen leerlingen Vakantieschool 2012 en 2013 per leerjaar

	Aantal deelnemers per groep	*Totale groepsgrootte*
Schooljaar 2011-2012		
Groep 4 Oleanderstraat	5	12
Groep 4 Putsebocht	14	40
Groep 5 Oleanderstraat	5	17
Groep 5 Putsebocht	12	18
Groep 6 Oleanderstraat	5	20
Groep 6 Putsebocht	2	14
Groep 7 Oleanderstraat	5	14
Groep 7 Putsebocht	6	19
TOTAAL SCHOOLJAAR 2011-2012	**54**	**154**
Schooljaar 2012-2013		
Groep 4 Oleanderstraat	8	18
Groep 4 Putsebocht	5	20
Groep 5 Oleanderstraat	7	14
Groep 5 Putsebocht	5	40
Groep 6 Oleanderstraat	7	19
Groep 6 Putsebocht	11	17
Groep 7 Oleanderstraat	4	21
Groep 7 Putsebocht	4	17
TOTAAL SCHOOLJAAR 2012-2013	**51**	**166**

In het schooljaar 2011-2012 en het schooljaar 2012-2013 heeft een aantal ouders (moeders) deelgenomen aan het ouderprogramma. In het eerste jaar namen zes ouders deel. In het tweede jaar hebben ook zes ouders deelgenomen.

In beide jaren constateren de leerkrachten[8] dat de leerlingen de Vakantieschool over het algemeen heel leuk vinden en (heel) gemotiveerd zijn om mee te doen. Of het zelfvertrouwen is vergroot vinden de leerkrachten moeilijk te precies te bepalen, maar zien wel positieve ontwikkelingen: '*Ze gaan naar de Vakantieschool, in plaats van dat ze op de bank hangen. En ze leren op de Vakantieschool dingen die andere kinderen nog niet geleerd hebben. Dat levert een bijdrage aan hun zelfvertrouwen.*'
De leerkrachten vinden de Vakantieschool een waardevolle aanvulling op het reguliere onderwijs. De leerkrachten menen dat zij tijdens de Vakantieschool creatiever kunnen zijn in hoe zij lessen invullen en dat ze daarbij rekening kunnen houden met de specifieke behoeften van de deelnemende leerlingen. De kleinere groepen bieden de mogelijkheid om specifieke aandacht te geven aan de leerlingen. Zoals één van de leerkrachten verwoordt: '*De grootste meerwaarde is dat we het programma kunnen aanpassen aan de leerlingen, en niet andersom.*' Daarnaast is het fijn dat er tijd is voor activiteiten die meestal niet in het reguliere onderwijsprogramma passen, zoals het bezoek aan Villa Zebra en Tienge-

8 In totaal gaat het om zes leerkrachten. Van de vier leerkrachten in de Brede Vakantieschool van 2012, nam er een in 2013 opnieuw deel (in een team van in totaal drie leerkrachten). Er zijn dus zes leerkrachten geïnterviewd, waarvan één in beide jaren.

meten.[9] Deze activiteiten waren leuk en leerzaam en droegen bij aan de betrokkenheid van de leerlingen bij de Vakantieschool.

De leerkrachten vertellen dat zij de leerlingen tijdens de Vakantieschool een aantal dingen willen meegeven op het gebied van taal en rekenen. Het gaat bijvoorbeeld om de tafels, klokkijken, open en gesloten lettergrepen, begrijpend- en technisch lezen en d's en t's. Sommige leerlingen hebben vaardigheden geleerd die zij voor de Vakantieschool niet beheersten, bijvoorbeeld klok kunnen kijken. De leerkrachten hopen dat door de Vakantieschool leerlingen bepaalde vaardigheden wel gaan beheersen en hier in het volgend schooljaar wat aan hebben. Een leerkracht omschrijft dit als volgt: '*De leerlingen moeten het gevoel hebben dingen te snappen die zij voorheen niet snapten*.' Om leerlingen een succeservaring te kunnen bieden is het belangrijk om leerstof en opdrachten aan te bieden die haalbaar zijn. '*Bij een aantal leerlingen is het kwartje gevallen*', merkt een andere leerkracht op. Zij heeft van één van de ouders gehoord dat haar kind thuis is gekomen en vertelde dat hij kon klokkijken. Een andere leerkracht hoopt dat een deel van het geleerde blijft hangen, maar vindt het moeilijk om te bepalen of dat het geval zal zijn. Het afstemmen van de doelen op het niveau van de leerlingen is cruciaal om resultaat te boeken.

Een van de leerkrachten signaleert dat na de tweede week de woordenschat van haar leerlingen is vergroot en stelt dat de excursies hieraan ook hebben bijgedragen. Ook bij rekenen is het gelukt om een combinatie te maken tussen de lessen – '*de droge cijfers*' – en de excursies – '*de werkelijke wereld*'.

De leerkrachten maken de kanttekening dat twee weken te kort zijn om echte effecten te bereiken op het gebied van taal en rekenen, maar dat het vaak wel lukt om leerlingen een positieve ervaring te laten opdoen. '*Een leerling weet prima hoe die geholpen kan worden. De basis start bij er vertrouwen in hebben dat de leerkracht jouw echt wil helpen. De een-op-een momenten zijn hier prettig voor. Idealiter geldt dit voor ieder kind. Succes in leren is succes ervaren.*'

Aan het einde van elke Vakantieschool zijn de deelnemende leerlingen bevraagd over hun ervaringen. Een onderzoeker heeft in elke klas een half uur met de leerlingen aan het invullen van de individuele evaluatie besteed. Daarbij is gewerkt met smiley-stickers die de leerlingen konden plakken bij de diverse activiteiten om aan te geven wat zij van de activiteit vonden. Er waren ook enkele open vragen. Er zijn weinig verschillen in de antwoorden van de leerlingen van de beide vakantiescholen. Daarom nemen we ze hier samen.

In beide vakantiescholen vinden bijna alle leerlingen de Vakantieschool *leuk* (een enkeling oordeelde neutraal en 1 leerling in de Vakantieschool 2013 vond het niet leuk).

We hebben de leerlingen ook gevraagd naar een oordeel over de verschillende activiteiten van de Vakantieschool. In beide jaren worden enkele excursies (Tiengemeten, Nemo, Corpus) en rekenen het vaakst positief gewaardeerd door de leerlingen.

Twee op de drie leerlingen zegt op de Vakantieschool *veel* geleerd te hebben, de rest heeft *wel wat* geleerd, of *weinig* geleerd. *'Ik heb er echt van geleerd. Ik kan nu onder elkaar rekenen en staartdelingen doen. Daardoor was ik in de klas de eerste die het snapte!'*

Gevraagd naar de redenen om aan de Vakantieschool mee te doen, antwoorden de leerlingen in de helft van de gevallen dat zij '*iets willen leren*'. Een andere veelgenoemde reden is '*om in het nieuwe schooljaar alvast dingen te snappen*'.

Er zijn ook enkele ouders bevraagd over hun beeld van de Vakantieschool en andere activiteiten van Rotterdam Vakmanstad op OBS Bloemhof. Wat betreft de Vakantieschool noemen ouders dat zij het fijn vinden dat hun kind plezier heeft en het leuk vindt om naar de Vakantieschool te gaan. Een moeder vertelt dat haar zoon door deelname '*vroeg opstaat en op tijd naar bed gaat*', en bovendien dat hij zich door deelname realiseert dat *school 'niet alleen uit leren bestaat'*. Ouders noemen daarnaast dat het fijn is dat hun kind via de Vakantieschool de gelegenheid krijgt om leuke dingen te doen, die het gezin niet snel zelf zou ondernemen.

De ontwikkelaars en uitvoeders van Rotterdam Vakmanstad zijn tevreden met de ontwikkeling en uitvoering van de Vakantieschool. Ervaringen opgedaan in de eerste Vakantieschool zijn gebruikt om de tweede uitvoering van de Vakantieschool te verbeteren. Ook heeft opschaling plaatsgevonden: de Vakantieschool 2013 vond naast OBS Bloemhof plaats op nog twee andere basisscholen: PCB de Oranjeschool en PCB de Sleutel.

---

9 Villa Zebra maakt vernieuwende tentoonstellingen en workshops met beeldende kunst voor kinderen van 3 tot en met 12 jaar. Kinderen kunnen er ook zelf aan de slag in workshops. Tiengemeten is een terrein van Natuurmonumenten, met onder andere 'speelnatuur'.

Doelbereik

De leerkrachten constateren dat de Vakantieschool bijdraagt aan het ritmebehoud van leerlingen of het 'bijhouden' van de Nederlandse taal. In het kwantitatieve onderzoek op OBS Bloemhof naar *Fysieke Integriteit* wordt ook gekeken naar mogelijke cognitieve en sociaal-emotionele effecten op individuele leerlingen (die aan de Vakantieschool hebben deelgenomen), maar hierover zijn op dit moment nog geen gegevens bekend.

De Vakantieschool is (zeer) positief gewaardeerd door de leerlingen. Ook de leerkrachten kijken meestal met voldoening terug: in het programma zijn taal- en rekenlessen verbonden met andere – buitenschoolse – activiteiten. De leerkrachten constateren bovendien dat de Vakantieschool bijdraagt aan het 'bijhouden' van de Nederlandse taal.

Een flink deel van de leerlingen zegt aan de Vakantieschool te hebben deelgenomen om beter voorbereid te zijn op het volgende schooljaar. Daarnaast zegt een grote meerderheid veel te hebben geleerd tijdens de Vakantieschool. Ook de docenten stellen dat de meeste leerlingen gemotiveerd hebben deelgenomen en (veel) hebben geleerd. Verreweg de meeste leerlingen hebben de Vakantieschool positief gewaardeerd. Zij vonden vooral de buitenschoolse activiteiten – maar ook de rekenlessen – heel leuk. In de evaluatie hebben sommige leerlingen aangegeven dat zij tijdens de excursies op plaatsen komen waar zij niet eerder waren geweest, of dingen hebben gedaan waarmee zij geen ervaring hadden.

Tot slot, zoals gezegd heeft opschaling van de activiteiten plaatsgevonden: er zijn inmiddels drie scholen waar de Brede Vakantieschool naar tevredenheid wordt uitgevoerd.

2.5 Vakhuis

Methodiek

De doelgroep van het Vakhuis zijn 10- tot 14- jarigen: basisschoolleerlingen uit de bovenbouw (groep 7 en 8) en leerlingen uit de onderbouw vmbo alsmede buurtjongeren met eenzelfde achtergrond. In het schooljaar 2012-2013 wordt deelgenomen aan het Vakhuis door leerlingen van OBS Bloemhof, de PCB Oranjeschool en PCB de Sleutel. Sinds het schooljaar 2013-2014 nemen ook leerlingen van Rotterdams Vakcollege De Hef deel.

Het Vakhuis is gericht op leerlingen, maar er zijn ook andere doelgroepen, zoals ouders, stagiaires en leermeesters. Met het Vakhuis worden diverse doelen nagestreefd.
Deze hebben wij hieronder puntsgewijs weergegeven:

Tabel 2.5 Doelen Vakhuis per niveau

Niveau	***Doelen***
Individuele leerlingen	• Kennismaken met techniek en zorg. • Openen van interessevelden, ook om optimale keuzes te kunnen maken in (onderwijs)loopbaan. • Opdoen praktische skills en samenwerking. • Vergroten motivatie en zelfvertrouwen. • Het hebben van een succeservaring. • Basis leggen voor gezonde leefstijl. • Basis leggen voor mediawijsheid. • Basis leggen voor cultureel burgerschap.
Ouders	• Meer betrokken raken bij de (schoolloopbaan)ontwikkeling van hun kinderen, ook om kinderen te ondersteunen bij het maken van optimale keuzes in de (onderwijs)loopbaan.
Leermeesters	• Overdragen van vakskills en softskills aan gemotiveerde leerlingen in een niet-schoolse setting. • Stimuleren van samenwerking.
(Stagiaires van) Hogeschool Rotterdam	• Beroepsvoorbereiding vanuit integraal werken. • Kennismaken met problematische doelgroepen. • Leren samenwerken.
Rotterdam vakmanstad	• Uitrollen Vakhuis. • Methodisch inzicht verwerven via Vakhuis als opmaat naar MBO en Vakwerf om duurzaam vakmanschap in de onderwijskolom te verankeren.

Het Vakhuis maakt deel uit van het tweede interactieveld: *Actief Burgerschap.* Met het Vakhuis wordt allereerst aangehaakt bij de investeringen op het eerste interactieveld, waarin leerlingen en hun ouders al actiever gericht worden op een juiste schoolkeuze. Via het Vakhuis worden leerlingen van vmbo's in de gelegenheid gesteld om hun talenten te ontdekken, zodat zij binnen hun opleiding via het mbo-punt een beter gerichte profielkeuze voor het mbo kunnen maken.

Vakmanstad werkt volgens een zogenaamde ´opschalingstrategie´ waarin de door Vakmanstad ontwikkelde trajecten in de verschillende onderwijssoorten – basisonderwijs, vmbo, mbo en wellicht in de toekomst hbo en wo – met elkaar worden verknoopt tot aansluitende en doorlopende leerlijnen. Deze staan naast de al bestaande opleidingskaders, zoals de door het Rotterdams Offensief geïnitieerde wijkscholen, de door vmbo en mbo opgezette vakscholen en de door ondernemingen opgezette bedrijfsscholen. Alle trajecten zijn aangesloten op de stagenetwerken. Deze zijn cruciaal om studenten aan de stad te binden. De bedoeling is dat op het tweede interactieveld *Actief Burgerschap* leerlingen in het Vakhuis worden ondersteund door studenten die op het hbo de technische- en zorgprofielen hebben gekozen, maar ook door ICT-studenten en studenten vanuit de kunstsector die het onderdeel Cultuur in cursussen voor podiumkunsten – muziek, zang, dans, theater – ondersteunen.

Rotterdam Vakmanstad wil met haar projecten waaronder het Vakhuis een bijdrage leveren aan het maken van een passende schoolkeuze met een accent op vakmanschap, of zoals Oosterling het omschrijft: *'een fysiek integer, maatschappelijk actief, duurzaam vakmanschap met ambitie'* (Oosterling, 2013). Daarmee wil het bijdragen aan het terugdringen van het voortijdig schoolverlaten.

Vanaf het najaar van 2013 wordt het Vakhuis aangeboden voor basisschoolleerlingen (groep 7 en 8) van onder andere OBS Bloemhof. In periodes van zes weken worden telkens diverse activiteiten aangeboden. De leerlingen kunnen deelnemen aan een of meerdere van deze activiteiten. In de laatste week worden ouders uitgenodigd om te komen kijken naar een eindpresentatie door de leerlingen. De activiteiten vallen onder een van de vier domeinen: ICT, Zorg, Cultuur en Techniek. Voorbeelden van activiteiten zijn: 'Hout' (leren werken met hout), Elektro, EHBO, Zang, Muziek, Dans, Journalistiek.

Tijdens ieder blok wordt gewerkt aan 'skills': vaardigheden. Op dit moment wordt per activiteitenserie benoemd wat deze 'skills' zijn. De ontwikkelaars zijn nog bezig met de vraag hoe het verkrijgen van deze skills te duiden, ook op het certificaat dat de leerlingen na afloop krijgen. Idee is dat deze certificaten onderdeel kunnen worden van een (digitale) portfolio. In de portfolio staan de 'skills' centraal. Bepaalde (vakmatige) skills kun je als leerling steeds verder opbouwen door opvolgende blokken te volgen zodat er ook een ontwikkeling in zit. Bijvoorbeeld dat er een introductie ICT-blok gevolgd word door een blok waaraan leerlingen deelnemen die het eerste blok met goed gevolg hebben afgelegd. Zo kunnen zijn hun 'skills' verder ontwikkelen. Deze constructie is al toegepast bij 2 blokken EHBO. Als leerlingen aan beide blokken hebben deelgenomen, krijgen zij een door het Oranje Kruis erkend leerlingcertificaat. Meer algemene skills, bijvoorbeeld in de sfeer van sociale vaardigheden en samenwerken, komen terug in alle blokken.

De activiteiten van het Vakhuis vinden plaats op Vakcollege De Hef op dinsdag, donderdag en vrijdag. Op elke dag worden diverse activiteiten aangeboden. Per activiteit nemen maximaal vijftien leerlingen deel. Een leerlingaantal van zeventien is gangbaar. De vakken voor de leerlingen van groep 7 en 8 vinden plaats van 16:00 -17:30 uur.

De docenten die de vakken verzorgen heten leermeesters. Zij worden betaald en zijn afkomstig uit onder meer het bedrijfsleven. Idee is om bedrijven aan te spreken om in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen deskundige medewerkers af te vaardigen in het Vakhuis. Via deze leermeesters krijgen de leerlingen ook een inkijkje in de werkomgeving/het bedrijf van de docent. Andere leermeesters zijn bijvoorbeeld docenten van SKVR voor het geven van 'dans'. Met de SKVR wordt gewerkt aan een integraal aanbod waarin ook een didactiek- en coachingstraject voor leermeesters is opgenomen.

Bij het Vakhuis zijn begin 2013 negen stagiaires betrokken. Het zijn allemaal eerstejaars studenten Pedagogiek van de Hogeschool Rotterdam. De stage is voor drie uur per week van november tot juni. De stage-eisen zijn onder meer het observeren van de lessen en daarbij speciaal letten op pedagogische dingen die verbeterd kunnen worden, het bijwonen van de lessen en na afloop het bevragen van de leermeester. Ook moeten de stagiaires het lesprogramma bekijken en hun bijdrage hieraan leveren op het gebied van de pedagogische aanpak. Hun bevindingen registreren ze in een logboek. Daarnaast vervullen de stagiaires de rol van gastvrouw en lopen ze mee met het halen en brengen van de kinderen.

Verloop en resultaten

In deze paragraaf bespreken we het verloop en de resultaten van het Vakhuis. Dit doen we op basis van gesprekken met de ontwikkelaars/uitvoerders, leermeesters, leerkrachten van OBS Bloemhof, deelnemende leerlingen en ouders. Wie doen mee, welke ervaringen worden opgedaan? Wat zijn kernelementen? Wat gaat goed, wat kan beter? En: in hoeverre worden in de ogen van de respondenten de doelstelling van de Huiswerkbegeleiding bereikt?

Tabel 2.6 Aantallen leerlingen OBS Bloemhof in het Vakhuis, 2012-2013

	Aantal deelnemers	***Aantal leerlingen per groep***
Groep 7 Oleanderstraat	19	21
Groep 7 Putsebocht	11	17
Groep 8 Oleanderstraat	14	15
Groep 8 Putsebocht	16	17
Totaal	**60**	**70**

Bovenstaande tabel laat zien dat in het schooljaar 2012-2013 zestig leerlingen van OBS Bloemhof deel hebben genomen aan het Vakhuis (van de zeventig kinderen die in de groepen 7 en 8 zitten). Veel van de leerlingen hebben deelgenomen aan meerdere activiteiten per blok. Dit betekent dat zij twee, of zelfs drie keer per week aan verschillende activiteiten hebben deelgenomen. En de meeste leerlingen hebben ook gedurende het jaar meegedaan aan verschillende blokken of activiteiten, die op dat moment werden aangeboden. Daarnaast verdient nog vermelding dat ook 150 leerlingen[10] van PCB De Sleutel en PCB De Oranjeschool hebben deelgenomen aan het Vakhuis.

De geïnterviewde leermeesters zijn gemotiveerd en vinden het leuk om in het Vakhuis leerlingen te begeleiden. Zij worstelen soms wel met het bewaren van overzicht en orde. Dit wordt bevestigd door enkele klassenleerkrachten. '*Ze zouden moeten worden bijgeschoold op het pedagogische en didactische vlak'*. Vanuit Rotterdam Vakmanstad wordt hier overigens aandacht aan besteed: zo heeft een ervaren leerkracht op dit punt een vakleerkracht gecoacht. De klassenleerkrachten merken op niet veel zicht te hebben op het Vakhuis, maar toch signalen op te vangen van wat er zich 'na schooltijd' afspeelt. Zo vertelt een leerkracht dat haar leerlingen het Vakhuis heel leuk vinden. '*Ze zien het als iets extra's, iets dat niet school is. En er is een gezellig sfeertje. Er vinden daar ook wel akkefietjes plaats en die krijg je dan de dag erna toch in de klas te horen. Ik besteed daar ook aandacht aan.'*

De leerlingen zijn over het algemeen enthousiast over hun deelname aan het Vakhuis, hoewel zij sommige (onderdelen) van vakken '*saai'* noemen, zoals JOLO (jongeren lossen het op, sociale vaardigheden) en *de 'filmpjes bij scheikunde'*. Leerlingen vinden het leuk dat ze kunnen kiezen wat bij hen past en dat ze dingen kunnen leren. Of zoals een leerling zegt: '*Je leert er dingen over de wereld*.' En: '*Het leukst bij ICT vond ik dat ik het systeem heb gehackt. Daar heb ik wel straf voor gekregen. Maar ik heb ook een prijs gekregen omdat ik de beste eigen game ontworpen had*.'

De ontwikkelaars en uitvoerders van Rotterdam Vakmanstad zijn tevreden over het verloop en de ontwikkeling van het Vakhuis. In een korte tijd is een heel programma van de grond gekomen, waarbij veel partijen enthousiast zijn betrokken. De locatie Rotterdams Vakcollege De Hef (eerder: De Wielslag) is zeer geschikt en met deze school wordt heel productief samengewerkt. De ervaringen tot nu toe vormen een goede basis voor het verder methodisch en organisatorisch ontwikkelen van het Vakhuis voor leerlingen tussen 10 en 14 jaar.

Doelbereik

Het Vakhuis heeft tot doel leerlingen nieuwe vaardigheden te leren en ze in contact te laten komen met nieuwe werkvelden, zodat ze een betere schoolkeuze kunnen maken. Het Vakhuis wordt door de respondenten gezien als een goed middel om nieuwe vaardigheden te leren en om in contact te komen met nieuwe werkvelden. Een leerling heeft een prijs gewonnen met het ontwerpen van een eigen 'game', bij ICT. Hij zegt dat de juf (de groepsleerkracht) ook zegt dat hij '*iets met ICT moet gaan doen*'. Hierbij vervult het Vakhuis dus een stimulerende/bevestigende rol bij het ontdekken van eigen mogelijkheden. Of de leerlingen door het Vakhuis een beter onderbouwde schoolkeuze kunnen maken, is op dit moment nog niet goed in te schatten. Sommige leerlingen leggen in een gesprek wel een link

10 Dit getal is een schatting.

met een beroep, bijvoorbeeld: '*Ik vind EHBO leuk, want ik wil later dokter worden*.' Andere leerlingen zijn niet uitgesproken over hun eventuele vervolgstudiekeuze. De mate waarin de leermeester erin slaagt zijn kennis over te brengen aan de leerlingen is een bepalend element voor het resultaat van het Vakhuis. Dit is een element dat blijvende aandacht verdient.

3 Schooljaar 2013-2014

3.1 Inleiding

In 2013-2014 keken we naar de ontwikkelingen in de methodieken en werkvormen van de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. Inzicht in de methodiek(ontwikkeling) is om twee redenen van belang. Enerzijds om de resultaten van het effectonderzoek te duiden: op welke manieren wordt gewerkt aan het bereiken van beoogde effecten? Anderzijds is helderheid over de ingezette methodieken (organisatorisch en inhoudelijk) belangrijk gegeven de ambitie/afspraak van Rotterdam Vakmanstad en Stichting De Verre Bergen dat de interventies op termijn door anderen (groepsleerkrachten) en op andere scholen kunnen worden uitgevoerd. We beschrijven hier daarnaast het eerste uitvoeringsjaar van de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS en de voorbereidingen van de Vakwerf.

Er is uitgebreid veldwerk verricht. We hebben face to face interviews gehouden met de directeur van Bloemhof, een Intern Begeleider, een ouderconsulente, een ondersteunend medewerker en vijf leerkrachten (van groep 3,4,6, en 8). Daarnaast interviewden we 8 ouders (moeders) en 17 leerlingen (van groep 5,6,7 en 8). In de interviews zijn alle onderdelen van Rotterdam Vakmanstad aan de orde gekomen, voor zover de respondenten hiermee te maken hadden (niet alle leerlingen doen bijvoorbeeld mee met de vakantieschool). Daarnaast hebben we gesproken met personen die bij specifieke onderdelen van Rotterdam Vakmanstad betrokken zijn. Zo spraken we met de directeur van Rotterdams Vakcollege De Hef over het Vakhuis, met de jaarcoördinator en locatiemanager van de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS, een stagebegeleider van de Hogeschoolstudenten die de huiswerkbegeleiding uitvoeren en organiseerden we een focusgroep met 9 van deze Hogeschoolstudenten. We voerden observaties uit bij het Vakhuis, de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS, de Brede Vakantieschool en de huiswerkbegeleiding. Beschikbaar schriftelijk materiaal hebben we bestudeerd. Tot slot hebben we een aantal maal gedurende het schooljaar gesproken met de ontwikkelaars en uitvoerders van Rotterdam Vakmanstad. Het gaat, naast de algehele coördinatie en leiding om zeven personen, die betrokken zijn bij de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS, het Vakhuis, Vakwerf, Tuin, Huiswerkbegeleiding, Vakantieschool en Judo. In totaal zijn 55 personen een of tweemaal geïnterviewd.

3.2 Fysieke Integriteit

Het interactieveld *Fysieke Integriteit* is een integraal onderwijsprogramma dat wordt uitgevoerd op OBS Bloemhof. Het programma richt zich op groep 1 tot en met 8 en is opgebouwd langs vijf ontwikkelingslijnen. Deze lijnen zijn achtereenvolgens de judolijn, ecosofielijn, de eet/kooklijn, de tuinlijn en de huiswerkbegeleiding. Bij de judolijn krijgen alle kinderen één uur in de week judoles. Binnen de kooklijn krijgen de kinderen tussen de middag een warme maaltijd uit het schoolrestaurant aangeboden. Hierbij gaat het om gezond eten, om smaakverkenning en om de aandacht voor gezond leven. Om dit besef verder te versterken worden ecosofielessen gegeven aan de groepen 6, 7 en 8. Ook daarbij gaat het om het vergroten van de wereld van kinderen, door te werken aan het verbreden van de horizon en het vergroten van het referentiekader. De tuinlijn spitst zich toe op lessen natuur- en milieueducatie en het werken in tuinen/kas die er rondom de school zijn opgebouwd. De huiswerkbegeleiding is bedoeld om leerlingen uit groep 6,7 en 8 te ondersteunen bij het zelfstandig leren (huiswerk maken).

Hoewel de activiteiten van Fysieke Integriteit sinds 2008 zijn ontwikkeld en stapsgewijs ingevoerd op OBS Bloemhof, ontbreekt het aan een (methodische) beschrijving van alle onderdelen van Fysieke Integriteit en de diverse interventies daarbinnen. In het voorjaar van 2014 heeft een medewerker van Movisie in opdracht van Stichting De Verre Bergen een start gemaakt met het schrijven van een Handboek Fysieke Integriteit voor onderwijsprofessionals. De inzet van het handboek is, dat onderwijsprofessionals die leerlingen iets extra's willen bieden, met in hun eigen school met de interventies van Fysieke Integriteit aan de slag kunnen (Movisie, te verschijnen, p. 3). In het handboek is aangegeven dat bij de opzet, ontwikkeling en uitvoering wordt gewerkt met een organiserend principe: het P5 principe. Eerst moet er een Plek zijn, dan een Programma, vervolgens Personeel, dan pas komt de Poen of Pecunia in beeld en ten slotte de Publiciteit. Deze 5 P's vormen de randvoorwaarden waarbinnen aan het realiseren van de doelen voor leerlingen kan worden gewerkt (Handboek Fysieke Integriteit, te verschijnen).

In onderstaande tabel is aangegeven hoeveel leerlingen uit welke leerjaren in 2013-2014 hebben deelgenomen aan de diverse onderdelen van Fysieke Integriteit.

Tabel 3.1 deelnemende leerlingen OBS Bloemhof aan onderdelen Fysieke Integriteit, 2013-2014

	Fysieke Integriteit (Judo, Ecosofie, Eten/koken, Tuin)	***Huiswerkbegeleiding****
Groep 1 Oleanderstraat	33	
Groep 1 Putsebocht	33	
Groep 2 Oleanderstraat	18	
Groep 2 Putsebocht	27	
Groep 3 Oleanderstraat	23	
Groep 3 Putsebocht	19	
Groep 4 Oleanderstraat	17	
Groep 4 Putsebocht	24	
Groep 5 Oleanderstraat	17	
Groep 5 Putsebocht	22	
Groep 6 Oleanderstraat	19	18 (19)
Groep 6 Putsebocht	36	31 (36)
Groep 7 Oleanderstraat	17	16 (17)
Groep 7 Putsebocht	20	18 (20)
Groep 8 Oleanderstraat	21	20 (21)
Groep 8 Putsebocht	22	19 (22)
TOTAAL	**368**	**121 (135)**

*niet alle leerlingen van de groepen 6,7 en 8 doen mee met huiswerkbegeleiding. Tussen de haakjes is het totaal aantal leerlingen per groep aangegeven. Leerlingen uit groep 8 hebben deelgenomen tot februari 2014. Leerlingen van groep 6 zijn in februari 2014 begonnen.

De deelname aan judo, ecosofie, eten/koken en de tuinlessen is onderdeel van het curriculum van alle leerlingen. De huiswerkbegeleiding is vrijwillig. 89% van de leerlingen neemt deel. In het schooljaar 2012-2013 was dit 82% en in 2011-2012 90%.

In het hier volgende kijken we naar de afzonderlijke onderdelen van *Fysieke Integriteit*. Na een korte inleiding, met aantallen deelnemende leerlingen, bespreken we wat bekend is over de opbouw en de inhoud van het onderdeel. Daarna kijken we naar de uitvoering in het schooljaar 2013-2014.

Judo

In het schooljaar 2013-2014 kregen alle leerlingen eenmaal per week een uur judoles van een van de judoleerkrachten van Rotterdam Vakmanstad. Aan het einde van het schooljaar heeft OBS Bloemhof meegedaan met onder andere het onderdeel Judo op de *Schoolfinals* in Ahoy.

Opbouw en inhoud

In het H*andboek* Fysieke Integriteit is onderstaande informatie opgenomen over de judolessen.

> Minstens één uur per week krijgen alle leerlingen van de school judoles met hun klas. De judoleraren bepalen de lesopbouw aan de hand van de eigen judokennis. De lessen zijn opgebouwd zoals reguliere judolessen. Er worden verder geen specifiek andere lesonderdelen ingebouwd. De kinderen op OBS Bloemhof krijgen een judopak waar ze zelf voor moeten zorgen en nemen dit mee naar huis. De ouders betalen €10 borg. De kinderen behalen de slips en banden zoals die in het reguliere judo verkregen kunnen worden na een examen. Ook nemen zij deel aan judowedstrijden en –kampioenschappen.
>
> Hoofddoel: respect, concentratie, gezond gewicht, lichamelijk contact met andere.
>
> Neveneffecten: beter leren vallen, betere omgang tussen jongens en meisjes.
>
> Benodigde competenties
>
> Van de uitvoerder: de lessen worden verzorgd door een gecertificeerde judoleraar.
>
> (Handboek Fysieke Integriteit, te verschijnen)

Uit het handboek en de interviews blijkt dat de aanpak nog niet is uitgewerkt in concrete fases of stappen. Behoudens het bovenstaande, zijn de (opbouw van de) judolessen ook nog niet beschreven.

Verloop en uitvoering

De geïnterviewde *judoleerkracht* die door RVS wordt ingehuurd is goeddeels tevreden over de uitvoering van de judolessen. De leerlingen gaan vooruit: '*Ze worden zekerder naar buiten toen. Ze krijgen meer zelfvertrouwen. Je ziet ze groeien en op een gegeven moment gaan ze ook vragen* stellen'. Overigens geldt dit volgens hem vaker voor de jongens -*'die willen vechten'* – als voor de meisjes. De hele groep profiteert volgens de judoleerkracht van een beter klimaat als gevolg van de judolessen, omdat in de lessen het respectvol met elkaar omgaan centraal staat. Een verschil met judo in verenigingsverband is dat het op school niet vrijwillig is. Daardoor zijn er leerlingen in de groep die minder gemotiveerd zijn. De judoleerkracht geeft aan dat er (te) veel energie zit in het erbij betrekken en houden van minder gemotiveerde leerlingen. '*Politieagentje spelen is soms wel zwaar'*.

De geïnterviewde *groepsleerkrachten* hebben naar eigen zeggen weinig zicht op de uitvoering van de judolessen. Daar zijn zij immers niet bij aanwezig. Zij vinden het positief dat de judolessen op school worden aangeboden: (meer) bewegingsonderwijs is goed voor alle kinderen. Daarnaast benadrukken groepsleerkrachten dat het goed is dat juist *deze* leerlingen judolessen krijgen aangeboden, omdat er thuis vaak minder (financiële) ruimte is om lid te worden van een sportvereniging. Dit is ook een geluid dat veel van de geïnterviewde *ouders* laten horen: lichaamsbeweging is belangrijk en het is fijn dat de school de mogelijkheid biedt om (extra) te sporten. Overigens noemt een aantal ouders ook dat zij het fijn vinden dat hun kind(eren) leren zichzelf op een goede manier te verdedigen.

Ook de *leerlingen* noemen deze aspecten: bewegen is goed, het is fijn om via school een sport te beoefenen en je leert jezelf te verdedigen.

Ecosofie

In het schooljaar 2013-2014 is gewerkt aan het ontwikkelen van een ecosofiemethode, die op termijn door groepsleerkrachten kan worden gebruikt. De methode wordt vanaf het schooljaar 2014-2015 gebruikt, in eerste instantie door de ecosofieleerkacht van RVS en een of enkele leerkrachten van OBS Bloemhof.

Opbouw en inhoud

In het H*andboek* Fysieke Integriteit is onderstaande informatie opgenomen over ecosofie:

> De ecosofielijn is een combinatie van drie vakken: filosofie, mediatie- en vredeslessen, natuur- en milieu educatie. De ecosofiemethode die door RVS ontwikkeld is kan door reguliere docenten worden gebruikt. Deze is voorzien van gedifferentieerd lesmateriaal en een handleiding voor de docent. In ieder jaar zijn 30 lessen gepland die wekelijks worden gegeven. In groep 6 wordt er alleen filosofie gegeven, in groep 7 komt daar conflictmediatie bij die hier wordt uitgewerkt in vredeslessen en in groep 8 komt daarbovenop de lessen Natuur- en Milieu educatie.
>
> | | |
> |---|---|
> | Hoofddoel: | Communicatieve en mediatie skills die zelfreflectie versterken. |
> | Nevendoelen: | Inzicht krijgen in de schaal waarop we verantwoordelijk kunnen zijn voor onze daden. Dit vertaalt zich naar het niveau van de school (pesten op het plein), van de wijk (gedrag op straat) en van de wereld (impact energie verbruik en voedselpatroon op globaal niveau). |
>
> Filosoferen doe je niet alleen; gesprekken zijn belangrijk om de onderwerpen te bespreken. De leerlingen leren formuleren en argumenteren om elkaar beter te begrijpen. Het doel is de kinderen naar een punt te brengen waar zij de vragen gaan stellen. Dit zijn vooral vragen die de kinderen bezighouden, zoals; wat is ruzie?, wat is armoede? De onderwerpen die de docent behandelt kunnen ieder jaar in iets moeilijkere vorm terug blijven komen.
>
> Onderdeel van de filosofielijn is de vredesles. Dit bevat een sociaal-politiek thema. De lessen starten met de bespreking van conflicten tussen kinderen. De vredeslessen hebben ook een fysieke kant, die ontwikkeld zijn in het project JOLO 1(jongeren lossen het op). De les start met meditatieve of luisteroefeningen; dus begint steeds met een rustoefening. Hierna reflecteren de kinderen op de oefening. Om na te kunnen denken moet je jezelf in een andere bewustzijnsvorm kunnen zetten. Je moet jezelf afsluiten voor invloeden buitenaf. Het uiteindelijke doel van de vredeslessen is dat kinderen kunnen mediëren in conflicten. Allereerst met vrienden, dan in de klas, daarna tussen klassen en het schoolplein. Nog grotere conflicten zijn die tussen jongeren en ouderen op straat na school. In de vredesles worden ook omgangsvormen en politieke systemen behandeld. Er bestaan kinderfilosofieboeken en –methoden. RVS ontwikkelde een ecosofiemethode waarmee reguliere docenten kunnen werken. Dit is kinderfilosofie die zich richt op ecologische vraagstukken. De JOLO-lessen over vrede krijgen ook een plek in de ecosofiemethode.
>
> Allerlei werkvormen zijn bruikbaar om filosofie te onderwijzen aan kinderen; hierbij kan gedacht worden aan spellen, toneelstukjes en kleien. Deze vormen kunnen als communicatiemiddel gebruikt worden. Er zijn veel schrijfopdrachten in de lessen. Ook komen kleine gesprekjes tussen een paar kinderen aan bod. In groep 7 wil je met de hele klas tegelijk kunnen praten. Om te bespreken hoe kinderen de lessen ervaren, kunnen twee kinderen de les per toerbeurt vastleggen. Een kind krijgt een fototoestel en de ander een kladblok. Zo krijg je per les een verslagje. De gemiddelde stemming per les wordt daar bijgezet die aan de hand van alle kinderen gemeten wordt. Het doel hiervan is de klas te laten zien dat ze zelf invloed hebben op hoe leuk de les is. Drukke rumoerige lessen zijn minder leuk.
>
> (Handboek Fysieke Integriteit, te verschijnen)

Verloop en uitvoering

De ontwikkelaars van RVS hebben hard gewerkt aan het ontwikkelen van de ecosofiemethode. De methode is zo opgezet dat deze door een groepsleerkracht zelfstandig zou kunnen worden gebruikt. Groepsleerkrachten van OBS Bloemhof kunnen op deze manier op termijn de ecosofielessen zelf uitvoeren.

De geïnterviewde *groepsleerkrachten* hebben weinig zicht op de uitvoering van de ecosofielessen. Toch zijn zij – met het voorbehoud dat ze niet precies weten wat er gebeurt – positief. De leerkrachten denken dat de ecosofielessen bijdragen aan een groter omgevingsbewustzijn van de leerlingen. *'Kennismaken met andere dingen, uit het vierkantje stappen, buiten de kamer, kijken door het raam.*

In andere situaties terecht komen en op een andere manier denken. Misschien relaxter zijn in het hoofd en andere verbindingen leggen'.

De meeste *leerlingen* zijn positief over ecosofie. Op de vraag wat zij in de les doen en leren, wordt het '*leren debatteren*' vaak genoemd.

'Zelf nadenken, en je eigen mening geven. Maar ik vind nog steeds het communisme wel beter dan het kapitalisme!'.

Het zelfstandig nadenken en het formuleren van je eigen ideeën vormen volgens de leerlingen de kern van de lessen. '*Ecosofie is eigenlijk doordenken. Je moet nadenken over denken. Bijvoorbeeld over een man in een grot en die man gaat dan op een dag de grot uit en over wat er dan gebeurt'.*
Een aantal leerlingen noemen ook andere aspecten die in de ecosofielessen aan de orde komen:

- *'Je leert ook dat je niet boos moet worden, maar er over moet praten'.*
- *'Ecosofie is omgaan met de natuur. Je leert over je toekomst en je leert wat eco en sofie is. Je leert hoe je met elkaar contact kan hebben, maar ook hoe het kan dat je op de grond kan staan'.*

De geïnterviewde *ouders* vertellen in meerderheid dat zij niet weten wat de ecosofielessen inhouden, hoewel sommigen bij nader inzien van hun kind(eren) wel over bijvoorbeeld de leerkracht of over een onderdeel van een les te horen heeft gekregen. Een ouder vindt het belangrijk dat de kinderen in de les de gelegenheid krijgen om te praten. '*De kinderen gaan opluchten daar. Niet gewoon lessen en studie, hier kunnen ze ook een beetje lucht kwijt'.*

Eten/koken

In het schooljaar 2013-2014 hebben alle leerlingen van OBS Bloemhof vier keer per week een gezonde lunch gegeten in een pauze van een half uur. De maaltijd wordt op school bereid door een kok samen met stagiaires van het Albeda en Zadkine college en ouders, en genuttigd in het restaurant. Aan de tafels met leerlingen zitten ouders (moeders) die de maaltijd begeleiden en in sommige gevallen tafeloudsten (oudere leerlingen die jongere leerlingen begeleiden en ouders en pedagogiek stagiaires die dit ondersteunen).

Daarnaast kregen alle klassen twee maal een kookles van de kok van RVS. Om ook ouders bij de eet- en kooklijn te betrekken is er een cursus voor ouders over gezond eten en koken onder de titel Eet-je-slim.

Opbouw en inhoud

In het Handboek Fysieke Integriteit is de volgende informatie opgenomen over het eten en koken:

> De kooklijn bestaat uit drie onderdelen; de warme maaltijd, een cursus over eten voor ouders en de kookles.
>
> Op OBS Bloemhof krijgen alle leerlingen van de school vier maal per week een gezonde lunch in een pauze van een half uur. De maaltijd wordt bereid door een kok op school en genuttigd in het restaurant. De maaltijd kan bestaan uit een kom soep, bruin brood, salade en fruit, of uit een vezelrijk gerecht, zoals zilvervliesrijst met gewokte groenten, omelet of kip en yoghurt toe. Belangrijk is dat de maaltijden gevarieerd en vers gemaakt zijn zodat alle onderdelen van de schijf van vijf per keer voldoende gerepresenteerd zijn. Het brood wordt dagelijks zelf gemaakt met meel van een lokale molenaar.
>
> Tweemaal per jaar krijgt een klas op OBS Bloemhof kookles. Per jaar behandelt de kok die de les verzorgt moeilijkere vaardigheden. De kinderen bedenken het gerecht en doen vanaf groep 4 ook boodschappen aan de hand van een zelfgemaakt lijstje.

De Eet-je-slimcursus heeft als doelgroep ouders van de basisschoolleerlingen. De cursus wordt gegeven in combinatie met het sociaal wijkteam. De ouders krijgen voorlichting over gezonde voeding, maar ook tips om met hun kinderen om te gaan. De cursusdocent behandelt gezonde traktaties en tussendoortjes. Er worden ook vragen behandeld als; hoe kan ik omgaan met kinderen die zeuren over eten? De cursus verspreid zich het best door deelnemende moeders die andere ouders enthousiasmeren. De praktijkassistent huisarts komt voorlichting geven over voeding en ziektes. Deze persoon behandelt bijvoorbeeld het onderwerp diabetes en hart- en vaatziekten.

Hoofddoel: nieuwe smaken leren kennen, goede voedingsstoffen binnen krijgen.
Neveneffecten: indien er samen gegeten wordt, komt dit het groepscontact ten goede.

(Handboek Fysieke Integriteit, te verschijnen)

In het Handboek Fysieke Integriteit zijn de concrete fases of stappen opgenomen om het serveren van een warme maaltijd op school mogelijk te maken: door het realiseren van een eigen keuken, of door aanvoer van de maaltijden van buitenaf. Ook is in het handboek aangegeven hoe de dagelijkse maaltijd georganiseerd kan worden: Er moet een tafelindeling zijn, met duidelijke verantwoordelijkheden voor een tafelhoofd. Dit kan een (vrijwillige) hulpouder zijn, en/of een oudere leerling. Deze zien er op toe dat er daadwerkelijk gegeten wordt. De kok, onder wiens leiding de maaltijd wordt voorbereid, bereid en geserveerd moet bovendien in staat zijn om leiding te geven aan de hulpouders, leerlingen en eventuele stagiaires die worden ingezet.

Verloop en uitvoering

De ontwikkelaars zijn tevreden over het verloop en de uitvoering van de eet- en kooklijn. Het gezamenlijk op school eten gebeurt als een aantal jaar, en eerdere organisatorische problemen, zoals teveel drukte in één ruimte, zijn (goeddeels) opgelost.

De *kok* van RVS die – samen met een kleine groep ouders (moeders) de lunch verzorgt, constateert dat het gezamenlijk eten steeds meer ingeburgerd raakt in de school. Daarnaast ziet hij vooruitgang bij leerlingen, bijvoorbeeld als het gaat om gezond eten. Door consequent gezond en smakelijk voedsel aan te bieden, wennen de leerlingen hier aan, en gaan zij het ook waarderen. Dit effect is ook te zien in de kooklessen die elke groep twee keer per jaar krijgt. *'Door het enthousiasme van één kind, kan er ineens een hele groep aan het eten slaan. Een jongetje uit groep zeven wilde sushi maken. De hele klas moest gruwelen, maar uiteindelijk heeft toch iedereen geproefd. Dat was een ontzettend leuke les'*.

Ouders die deelnemen aan de eet-je-slimcursus gaan soms daarna meewerken bij de bereiding van de lunch op school.

De *groepsleerkrachten* zijn goeddeels positief over de lunch op school. Net als in de eerste onderzoeksronde, noemt een aantal van hen dat het druk is om met velen in één ruimte te eten, maar over het algemeen vinden zij het een goede zaak dat de leerlingen op school eten: zij krijgen zo een gezonde maaltijd binnen, iets wat thuis niet altijd vanzelfsprekend is.

De *ouders* vinden het feit dat op school een maaltijd wordt aangeboden, een groot en uniek pluspunt van de school. *'Op de school waar mijn kinderen eerst waren, moesten ze brood meenemen van thuis. Dan eten ze 's ochtends brood en dan 's middags weer! Hier eten ze, zoals thuis, met een warme maaltijd'*. Ook het haastig eten thuis, wordt door het warm eten op school voorkómen. *'Op de vorige school ging ik mijn zoon ophalen en dan moesten we direct warm gaan eten tussen de middag. Ik ben gerustgesteld dat het op deze school goed geregeld is'*. En: *'Als werkende oudere heb je een voordeel dat de kinderen op school eten. Vroeger moesten we de kinderen brengen en weer halen. Nu kunnen ze op school blijven en kunnen wij in die tijd werken'*. Een aantal ouders doet de suggestie dat de maaltijden nog afwisselender zouden kunnen zijn.

De meeste ouders vinden het erg leuk dat hun kind op school in aanraking komt met het bereiden van maaltijden in de kooklessen. De leerlingen krijgen het gemaakte recept mee naar huis, en sommige moeders vertellen dat zij het gerecht thuis ook hebben bereid.

De *leerlingen* zijn enthousiast over het eten op school, hoewel vanzelfsprekend niet iedereen alles even lekker vindt. In de interviews zijn dan ook diverse menusuggesties gedaan. De leerlingen vinden het handig om op school te eten: 'D*an hoef je geen brood me te nemen'*, en meestal ook gezellig. Ze

vertellen dat het verplicht is om het eten te proeven, en dat dat goed werkt. *'Als je iets niet lekker vindt, dan moet je het wel proeven. En als je het dan echt niet lust, dan mag je het pas laten staan'.* Sommige van de oudste leerlingen zijn tafeloudste. Zij zorgen ervoor dat de kleinere kinderen ook hun eten proeven en opeten. *'Wij moeten het goede voorbeeld geven. Als zij ons zien eten, dan gaan ze ook wel eten. Ook kunnen we ze belonen door bijvoorbeeld een sticker uit te delen. Ik had bijvoorbeeld een jongetje en die wilde eerst niet eten. Ik beloofde hem een autootje als ie een heel stickervel vol had. Daar was ie heel blij mee'.*

De kooklessen zijn volgens de leerlingen leuk en leerzaam. Ze leren er bepaalde gerechten maken, maar ook snijtechnieken. *'We leren bijvoorbeeld hoe je iets moet maken, en wat je er dan in moet doen. En het afwegen van bijvoorbeeld suiker of meel. En aan het einde mochten we de map met de recepten mee naar huis nemen. Als je dan alleen thuis bent, dan kun je zelf eten maken'.*

Tuin

De tuinlessen worden uitgevoerd door een onderwijsbevoegde leerkracht van Rotterdam Vakmanstad. De tuinlessen zijn ontwikkeld door deze leerkracht. De lessen zijn cumulatief en elk jaar is er een overkoepelend thema, zoals duurzaamheid, (de productie van) kleding, etc. Naast een tuin is er een kas, waarin de leerlingen groenten kunnen verbouwen. In de praktijk vindt een flink deel van de lessen binnen plaats, vooral in de winter, als er geen tuinactiviteiten zijn.

Opbouw en inhoud

In het Handboek Fysieke Integriteit is de volgende informatie opgenomen over de tuinlessen:

> De reguliere lessen biologie en het onderdeel ecolessen van de ecosofie worden verbonden aan de eet- en kookactiviteiten via de tuinlessen waarin leerlingen de zorg voor percelen of - bij de jongere groepen – voor afzonderlijke planten of groenten nemen. De lessen worden gecentreerd rond de seizoenen. Wekken en inmaken is een onderdeel van het winterprogramma. Iedereen heeft opdrachtjes die na een korte instructie van de docent worden uitgevoerd, het makkelijkst is dit in circuitvorm. Een jaarkalender is in ontwikkeling; hierop valt te zien wanneer er wat gebeurt in de tuin.
>
> Tijdens de tuinlessen houden alle leerlingen een moestuin bij.
>
> Hoofddoel: besef van een cyclus, weten waar eten vandaan komt.
>
> (Handboek Fysieke Integriteit, te verschijnen)

De tuinlessen zijn ontwikkeld door een leerkracht van RVS. De aanpak is nog niet beschreven in concrete fases of stappen.

Verloop en uitvoering

De *ontwikkelaars* zijn blij met de komst van de kas. Zo kan ook met slecht weer in de tuin worden gewerkt. De *leerkracht* van RVS die de tuinlessen uitvoert, ontwikkelt ook de lessen. Het is jammer dat er per twee weken maar drie kwartier lestijd per groep is. De effectieve leertijd is – zeker als de groep naar buiten gaat - heel erg kort. Door een systematische opbouw van de lessen, herhaling van eerdere lesstof en het zo veel mogelijk aansluiten op het curriculum van het betreffende leerjaar, probeert de leerkracht de lessen zo optimaal mogelijk in te richten. De lessen gaan niet alleen over tuin en de groeicyclus, maar meer in brede zin over duurzaamheid en de verantwoordelijkheid van mensen voor de (eigen) leefomgeving. De leerkracht maakt gebruik van de Natuur- en Milieu educatiepakketten van de gemeente.

De leerkracht constateert dat ouders de tuinlessen zeer waarderen. *'De ouders zijn meestal opgegroeid op het platteland, terwijl zij nu met hun kinderen in een stedelijke context wonen. Dat maakt het lastig voor ouders om over hun eigen jeugd te praten, want die is zo anders dan die van hun kinderen. Als de kinderen met de tuin bezig zijn, dan is dat een heel mooi concreet aanknopingspunt voor een gesprek met hun kinderen over hun eigen achtergrond: zij werkten meestal ook op een tuin en dan is er opeens iets gezamenlijks'.*

De geïnterviewde *ouders* vinden het zonder uitzondering een goede zaak dat er tuinlessen op school gegeven worden. Volgens de ouders leren de kinderen er over gezond eten, maar ook over waar het eten vandaan komt. Ook de *leerlingen* benoemen dit. *'De meester zegt altijd: Weet wat je eet. We leren ook over hoe we met de aarde moeten omgaan'*. Diverse leerlingen merken op dat de tuinles ook draait om het zelf(standig) nadenken en keuzes maken.

Huiswerkbegeleiding

In het schooljaar 2013-2014 hebben 121 van de 135 leerlingen van groep 6 tot en met groep 8 een keer per week huiswerkbegeleiding gehad van stagiaires de opleiding pedagogiek van Hogeschool Rotterdam. In het schooljaar 2013-2014 hebben de meeste stagiaires een van 3-5 leerlingen begeleid. In het schooljaar 2014-2015 is het de bedoeling dat de stagiaires 1 of twee leerlingen onder hun hoede krijgen en bovendien meer tijd gaan besteden aan mentoring. Deze tijd komt dan bovenop de tijd voor de huiswerkbegeleiding. De stagiaires worden begeleid door Rotterdam Vakmanstad (voorafgaand en na afloop van de huiswerkbegeleiding) en op hun opleiding door de stagebegeleider.

Opbouw en inhoud

In het Handboek Fysieke Integriteit is de volgende informatie opgenomen over de huiswerkbegeleiding:

> Anderhalf uur per week na schooltijd vindt de huiswerkbegeleiding plaats. Van de beschikbare anderhalf uur besteedt de uitvoerder (student pedagogiek van de Hogeschool Rotterdam) van de huiswerkbegeleiding een deel aan rekenen, taal en een gedeelte aan het opbouwen van een band met de kinderen. Dit laatste onderdeel, mentoring, zorgt ervoor dat kinderen beter gaan praten over wat ze meemaken en hun gevoelens leren uiten. Een begeleider per één of twee kinderen is dan het meest optimaal. Tijdens bijles is er tijd en genoeg ruimte voor de introductie van experimentele werkvormen en opdrachten gericht op relatieopbouw en het versterken van de vertrouwensband (sociaal-emotioneel/cognitief) met de kinderen. Van de studenten wordt gevraagd om hier voorafgaand aan de huiswerkbegeleiding zelfstandig naar op zoek te gaan en voor te bereiden. Het is de bedoeling dat zij op zoek gaan naar opdrachten die aansluiten bij hun kerntaken en leerdoelen.
>
> RVS heeft een convenant met de Hogeschool Rotterdam. RVS verzorgt aan het begin van het schooljaar met samenwerkingspartners gastcolleges voor studenten pedagogiek.
> Zij kunnen in hun tweede jaar stage lopen bij de huiswerkbegeleiding. Vooraf aan deze stage volgen zij seminars waarin duidelijk wordt met wat voor kinderen zij te maken krijgen en wat het programma Fysieke Integriteit inhoudt. RVS hecht veel waarde aan de stagiaires omdat het een maatschappelijke functie heeft de studenten een plek te bieden om te leren en omdat de studenten rolmodellen zijn voor de basisschoolleerlingen.
>
> Hoofddoel: zelfwerkzaamheid bevorderen rekenen en taal.
> Neveneffecten: beter kunnen uiten, een band opbouwen met iemand.
>
> (Handboek Fysieke Integriteit, te verschijnen)

In het Handboek Fysieke Integriteit is beschreven hoe de bijeenkomsten zijn opgebouwd: er wordt gewerkt met kleine groepjes, zodat er maximale aandacht voor vragen van leerlingen is en voor het begeleiden van het begrijpend lezen en rekenen worden methoden gebruikt die aansluiten bij die van de reguliere lessen op OBS Bloemhof. Daarnaast is beschreven dat er in de bijeenkomsten voldoende tijd is ingeruimd voor het opbouwen van een band met de leerlingen. In de seminars voorafgaand aan de stage, krijgen studenten over al deze onderdelen meer informatie, maar zij worden uitgedaagd om de precieze inhoud van de begeleiding, alsmede de werkvormen zelf (verder) vorm te geven.

Verloop en uitvoering

De ontwikkelaars hebben veel geïnvesteerd in het convenant met Hogeschool Rotterdam: hierdoor is niet alleen gewaarborgd dat er stagiaires beschikbaar zijn, maar ook dat deze goed worden begeleid in samenspraak met de opleiding. Daarnaast neemt RVS deel aan een curriculumcommissie die nadenkt over de invulling van het onderwijsprogramma van een 'integralist' van de Hogeschool Rotterdam. . Dit

nieuwe profiel is in samenwerking met RVS en andere samenwerkingspartners opgesteld en zal in de komende drie jaar in het HR curriculum worden doorvertaald. Ook bij die vertaalslag is RVS als adviseur betrokken.

De *stagiaires* die de huiswerkbegeleiding uitvoeren zijn enthousiast over de mogelijkheid die de stage hen biedt om kennis te maken met leerlingen/kinderen in de grootstedelijke context van Rotterdam-Zuid. De stagiaires hebben voorafgaand aan hun stage seminars gevolgd die door RVS zijn ontwikkeld om hen voor te bereiden op de stage. Over het algemeen vinden de stagiaires dat de voorbereiding meer toegespitst had kunnen zijn op de taken van de huiswerkbegeleiding zelf. Nu lag de nadruk volgens hen (te) sterk op het programma en de context van Rotterdam Vakmanstad zelf. Omdat de stagiaires geen onderwijskundige, maar een pedagogische achtergrond hebben, is het voor hen naar eigen zeggen soms lastig om de lessen goed voor te bereiden en te verzorgen. In de praktijk ontwikkelt elke stagiaire – overigens met behulp van onderwijsondersteunend materiaal dat zij tot hun beschikking krijgen – een eigen manier om de huiswerkbegeleiding in te vullen.
De stagiaires vindende stage erg nuttig: hun eigen leerdoelen worden – ook in de optiek van de stagebegeleider van de Hogeschool Rotterdam – behaald.

De *leerlingen* nemen over het algemeen graag deel aan de huiswerkbegeleiding. Deelname lijkt voor veel leerlingen vanzelfsprekend. De (ongeschreven) norm is dat leerlingen alleen niet deelnemen, als zij andere buitenschoolse activiteiten hebben, zoals sport- of muziekles. De leerlingen beschrijven dat zij werken aan begrijpend lezen en rekenen onder leiding van een 'juf'. De aandacht die de juf voor hen heeft in het kleine groepsverband vinden de leerlingen heel prettig. Daarnaast vertellen sommigen dat zij door de huiswerkbegeleiding lesstof waarmee zij moeite hadden, beter begrijpen.

De ouders waarderen de huiswerkbegeleiding. De meeste ouders zeggen dat meer les beter is. Een aantal vertelt dat zij door de huiswerkbegeleiding op school afzien van het zelf inhuren van huiswerkbegeleiding door een extern bureau. Het is fijn dat het op school plaatsvindt en het is gratis. *'Ik hoef zelf geen huiswerkbegeleiding te regelen en te betalen bij een instituut. De huiswerkbegeleiding was goed als voorbereiding voor de CITO'.*

Uitvoering van het programma op OBS Bloemhof

De diverse onderdelen van *Fysieke Integriteit* worden uitgevoerd op OBS Bloemhof. In deze paragraaf bekijken we hoe de uitvoering van deze onderdelen in de praktijk verloopt in de context van de school. We zagen al dat de activiteiten worden uitgevoerd door leerkrachten van Rotterdam Vakmanstad. Hoe verloopt de samenwerking tussen OBS Bloemhof en Rotterdam Vakmanstad?

School en Rotterdam Vakmanstad hebben een convenant afgesloten, waarin is afgesproken dat aan het leerplan van de school vier vakken worden toegevoegd, dat wil zeggen judo, eten/koken, tuinlessen en ecosofie, op voorwaarde dat dit wordt ondersteund door een extern financierende partij, voor wat betreft de onderdelen die niet uit de VDA gelden en de Childrens' Zone gelden kunnen worden bekostigd, zoals de kok en de tuinman. Dat is Stichting De Verre Bergen.

De directeur van de school en Henk Oosterling van RVS onderhouden periodiek contact over strategie en uitvoering op hoofdlijnen. Diverse personeelsleden van de school, zoals de intern begeleider en de conciërge zijn belast met de samenwerking met RVS in de praktijk.
De lessen worden gegeven in het kader van verlengde leertijd. Op OBS Bloemhof is de schooldag verlengd, maar de toegevoegde lessen van *Fysieke Integriteit* zijn onderdeel van het lesprogramma en worden dus niet – zoals op andere scholen soms gebruikelijk is – ná 'schooltijd' gegeven. De lessen van *Fysieke Integriteit* zijn opgenomen in het curriculum van de school. Hierdoor kunnen de leerkrachten van Rotterdam Vakmanstad in een beperkte tijd (bijvoorbeeld een dag in de week) de lessen uitvoeren. De school vindt het prettig dat het de leerlingen op deze manier een afwisselende dag kan bieden (naast taal en rekenen ook judo of tuinles) en voor Rotterdam Vakmanstad betekent dit dat zij de inzet van de leerkracht op een (of twee dagen) kunnen concentreren.

De groepsleerkrachten vertellen dat bovengenoemde inrichting van het rooster veel flexibiliteit van hen vraagt. Gedurende de schooldag is er een aantal momenten dat de leerlingen de klas verlaten (of de groepsleerkracht het lokaal verlaat) en een andere leerkracht het overneemt. Naast *Fysieke Integriteit* worden ook nog andere activiteiten aangeboden, zoals theater, zwemmen en excursies/stages. Kortom, de groepsleerkracht krijgt een of enkele malen per dag te maken met een groep die daarvoor een activiteit heeft gedaan, waar de groepsleerkracht niet bij aanwezig was.

De groepsleerkrachten vertellen dat het realiseren van een soepele overgang van activiteiten hen steeds beter afgaat: de groepsleerkrachten, maar ook de leerlingen raken steeds meer hieraan

gewend, het wordt gewoon. Maar het blijft lastig om na een verlengde dagactiviteit de draad in de klas weer op te pakken. De groepsleerkrachten vertellen dat het lastig is om niet te weten wat zich tijdens de activiteit heeft afgespeeld (vooral qua groepsdynamiek, sfeer en eventuele incidenten). Een terugkerende kwestie is dat de groepsleerkrachten vinden dat niet alle leerkrachten van RVS in voldoende mate beschikken over pedagogische en didactische vaardigheden. Hierdoor gaat in hun ogen veel lestijd verloren door ordeproblemen, waar zij – als zij de leerlingen weer 'terugkrijgen' - ook mee te maken krijgen. Bij een onrustig verlopen activiteit duurt het even voordat de groep en de groepsleerkracht weer verder kunnen met het reguliere programma. Bij uitval van een leerkracht van RVS valt een gat in het rooster, dat in de praktijk wordt opgevuld door de groepsleerkracht. Op die momenten moet de groepsleerkracht improviseren en kunnen eigen geplande werkzaamheden niet worden uitgevoerd.

De leerkrachten van RVS vertellen dat ook zij het lastig vinden om direct met een groep aan de slag te gaan, die net daarvoor met een ander vak, met een andere leerkracht bezig was. Een aantal bevestigt dat het lastig is om in de groep een klimaat te scheppen waarin effectief kan worden geleerd. Het is lastig om binnen het tijdsbestek van drie kwartier of een uur per week met een klas een goede verstandhouding op te bouwen. Een leerkracht van RVS vertelt het gevoel te hebben '*telkens opnieuw te moeten beginnen*'. Eén van de leerkrachten van RVS is lesbevoegd, de andere leerkrachten zijn dit niet.

Omdat de leerkrachten van RVS over het algemeen achter elkaar de diverse groepen lesgeven geconcentreerd op één dag, is er weinig gelegenheid om tussendoor met de groepsleerkrachten ervaringen uit te wisselen. Hierbij tekenen zij aan dat de groepsleerkrachten hier overigens toe bereid zijn en dat het rondom concrete incidenten of gebeurtenissen in de klas lukt om elkaar te spreken. Er is kortom een gevoel dat '*als het echt nodig is',* men elkaar weet te vinden, bijvoorbeeld als men signaleert dat het niet goed gaat met een leerling.

3.3 Actief Burgerschap

Het interactieveld *Actief Burgerschap* bevat drie activiteiten of interventies. Het gaat om het Vakhuis, de Brede Vakantieschool en de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS. Deze interventies zijn gericht op (een deel van) de leerlingen van Bloemhof en vinden deels op de school, deels op andere plaatsen in de wijk plaats. Deelname aan activiteiten is – in tegenstelling tot die van *Fysieke Integriteit*, vrijwillig en na schooltijd.

In het schooljaar 2013-2014 hebben 65 leerlingen een of meermaals deelgenomen aan een activiteit van het Vakhuis. Dat is 83% van de leerlingen in de betreffende leerjaren (groep 7 en8). In 2012-2013 nam 85% van de leerlingen deel.

Daarnaast hebben in het schooljaar 2013-2014 49 leerlingen deelgenomen aan de Brede Vakantieschool. Dat is 28% van de leerlingen in de betreffende leerjaren. In de twee eerdere edities van de Brede Vakantieschool was het percentage deelnemers 35 en 30%.
In het schooljaar 2013-2014 hebben 7 leerlingen van groep 7 van OBS Bloemhof deelgenomen aan de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS.

Brede Vakantieschool

In de zomer van 2014 hebben 49 leerlingen van de groepen 4 tot en met 7 deelgenomen aan de Brede Vakantieschool. Het programma besloeg twee lesweken, waarin gewerkt is aan taal en rekenen, maar ook aan educatieve en ontspannende activiteiten. De Brede Vakantieschool wordt goeddeels uitgevoerd door leerkrachten van Bloemhof (taal en rekenen) en medewerkers van Rotterdam Vakmanstad (organisatie/uitvoering educatieve/ontspannende activiteiten). Voor ouders van kinderen die meedoen aan de Brede Vakantieschool is er een ouderprogramma, gericht op het versterken van het onderwijsondersteunend gedrag van ouders. In de zomer van 2014 heeft een klein aantal ouders aan dit programma meegedaan.

Opbouw en inhoud

In de Brede Vakantieschool wordt 30 uur besteed aan taal en rekenen. De overige tijd is voor ontspannende en andere educatieve activiteiten. De taal- en rekenlessen worden verzorgd door leerkrachten van OBS Bloemhof. Zij maken voor de lessen gebruik van de in de reguliere lessen gebruikte lesmetho-

den, maar tijdens de vakantieschool maken de leerkrachten zelf een lesprogramma. Omdat gewerkt wordt in kleine groepen, is er ruimte om te experimenteren met andere werkvormen en om leerlingen extra aandacht (op maat) te geven. Daartoe krijgen de leerkrachten voorafgaand aan de vakantieschool een lijst met leerlingen in hun groep en stemmen zij met de betreffende groepsleerkrachten af op welke gebieden de leerlingen (extra) ondersteuning kunnen gebruiken.

De tijden van de Brede Vakantieschool corresponderen grofweg met de normale tijden van school. Hierdoor wordt bijgedragen aan ritmebehoud: als het schooljaar weer begint, hebben de leerlingen door deelname aan de Brede Vakantieschool hun normale (leef)ritme behouden. De Brede Vakantieschool wil deelnemende leerlingen een succeservaring bieden, die hen motiveert, of zelfvertrouwen geeft om het (volgende) schooljaar positief tegemoet te treden. Leerlingen kunnen een succeservaring opdoen als zij een onderdeel van taal of rekenen door de extra lessen (beter) gaan begrijpen.

De andere educatieve en ontspannende activiteiten staan in het teken van het leerlingen laten kennismaken met opleidingen of beroepen, of met zaken waarmee zij in het dagelijks leven wellicht niet gemakkelijk in aanraking zouden komen.

De Brede Vakantieschool wil deelnemende leerlingen een succeservaring bieden, die hen motiveert, of zelfvertrouwen geeft om het (volgende) schooljaar positief tegemoet te treden. Leerlingen kunnen een succeservaring opdoen als zij een onderdeel van taal of rekenen door de extra lessen (beter) gaan begrijpen.

Het ouderprogramma heeft tot doel om ouders meer te betrekken bij de onderwijsloopbaan van hun kind(eren), door hen enerzijds hiervoor beter toe te rusten. Anderzijds door hen informatie te geven over mogelijke opleidingen en beroepen, waardoor zij hun kind(eren) beter kunnen begeleiden bij het maken van een school- en of beroepskeuze.

Verloop en uitvoering

De coördinator, ondersteunend medewerker en een van de leerkrachten vertellen dat de Brede Vakantieschool goed is verlopen. Deze wordt inmiddels al voor de derde keer uitgevoerd, dus er is veel kennis over wat goed werkt in de praktijk. Net als in eerdere jaren is de vakantieschool een combinatie van taal- en rekenlessen gecombineerd met onderdelen van *Fysieke Integriteit* (judo en tuinles) en educatieve uitstapjes (onder andere naar Tiengemeten en Nemo). Een verschil met de eerdere edities van de Brede Vakantieschool is dat de invulling van het programma steeds meer in handen komt te liggen van betrokkenen vanuit de school Eerder nam de coördinator van RVS de meeste werkzaamheden voor rekening; hij kan zich nu meer concentreren op het creëren van organisatorische voorwaarden en de samenwerking met de twee andere, naast OBS Bloemhofschool gevestigde scholen, zodat de leerkrachten en ondersteunen het programma verder kunnen invullen.

Het veldwerk onder ouders en leerlingen heeft plaatsgevonden in mei en juni. De vakantieschool was in augustus. Dit betekent dat we de leerlingen en ouders niet hebben kunnen uitvragen over déze editie van de Brede Vakantieschool. Bij de respondenten troffen we leerlingen en ouders die ervaring hadden met eerdere edities van de Brede Vakantieschool. Zij kijken zonder uitzondering positief op hun deelname terug.

Vakhuis

In het schooljaar 2013-2014 hebben 65 leerlingen van groep 7 en 8 deelgenomen aan één of meer werkplaatsen van het Vakhuis. Het Vakhuis is een programma voor leerlingen van 10- tot 14-jarigen waarin zij hun eerste structurele ervaring opdoen met vakskills om hun beroepskeuze voor te bereiden. Het Vakhuis wordt uitgevoerd op het Rotterdams Vakcollege De Hef. Leerlingen van de eerste twee jaren van dit Vakcollege krijgen in het kader van de leertijduitbreiding les in het Vakhuis. Voor de Vmbo leerlingen is het Vakhuis onderdeel van het curriculum van de school. Voor leerlingen van OBS Bloemhof is deelname vrijwillig en juist buiten schooltijd.

Het Vakhuis richt zich op vier velden, te weten techniek (elektrotechniek en kleinmetaal); zorg/gezondheid; ICT en cultuur. Vanaf het schooljaar 2013 worden voor elk van deze lijnen zogenaamde ‘werkplaatsen’ gegeven door leermeesters, professionals uit beroepspraktijken, die door Rotterdam Vakmanstad worden ingezet.

Opbouw en inhoud

Op dinsdag, donderdag en vrijdag worden werkplaatsen aangeboden aan leerlingen van groep 7 en 8 van OBS Bloemhof[11]. Leerlingen kunnen zich voor deze werkplaatsen opgegeven. Met het opgeven committeren de leerlingen zich tot het bijwonen van alle bijeenkomsten van de werkplaats (ongeveer 9 weken). De inhoud van de bijeenkomsten wordt voorbereid door een zogenoemde leermeester. Deze wordt door RVS ingehuurd om de werkplaats te verzorgen. De leermeester maakt zelf het programma voor de bijeenkomsten op basis van de eigen professionele ervaring. De leermeesters zijn vrij in het invullen van 'hun' programma en zijn geen formele inhoudelijke criteria geformuleerd vanuit RVS waaraan de lesinhoud moet voldoen. In deze realisatiefase de lesinhoud nog niet omschreven: de leermeester werkt nog autonoom, ook al zijn er overleg vormen in gang gezet waarin de leermeesters een training krijgen over generieke competenties en *soft skills*, die zij in hun programma kunnen meenemen. Hierbij wordt samengewerkt met de SKVR.

Verloop en uitvoering

In het schooljaar 2013-2014 zijn 12 verschillende werkplaatsen één of enkele malen aangeboden aan de leerlingen van groep 7 en 8 van OBS Bloemhof. Er is in de werkplaatsen onder leiding van een leermeester gewerkt aan het werken met hout; elektrotechniek, tuintechniek, voedsel bereiden; computerprogramma's leren schrijven; film maken' percussie, zang en gitaar leren spelen en/of meedoen aan een dansproductie en het EHBO jeugddiploma. Het schooljaar is afgesloten met het Vakhuis Zomerfestival, voor de leerlingen. Ook ouders en familieleden hebben het festival bezocht en gekeken naar presentaties en activiteiten door de leerlingen.

De deelname aan het Vakhuis is ongeveer gelijk aan die van het jaar daarvoor (toen 60 nu 65 leerlingen). Er zijn dit schooljaar wel betrekkelijk veel leerlingen die aan een eenmalige activiteit hebben deelgenomen, of zijn uitgevallen. Het blijkt volgens de ontwikkelaars dat het Vakhuis moet concurreren met andere (naschoolse) activiteiten en voor groep 8 met (de voorbereidingen van) de CITO toets. Dit wordt bevestigd in de interviews met ouders en leerlingen. De leerlingen en ouders waarderen het Vakhuis. Omdat de leerlingen zelf kiezen aan welke activiteiten zij willen meedoen, sluiten deze over het algemeen goed aan op hun interesses en vinden zij het leuk. Leerlingen en ouders benoemen vooral dat leerlingen in het Vakhuis kennismaken met terreinen of beroepen waarover zij eerder nog weinig wisten. Deelname aan het Vakhuis is in de ogen van ouders en leerlingen sterk aanvullend en vrijwillig: als de leerling het te druk heeft, of andere (sport) activiteiten onderneemt, dan stoppen de leerlingen met het Vakhuis.

Sinds kort is een ondersteunend medewerker van OBS Bloemhof benoemd als linking pin tussen de school en het Vakhuis. Op die manier wil men de communicatie en informatie tussen groepsleerkrachten en het Vakhuis verbeteren en ouders beter in beeld te krijgen.

IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS

In het schooljaar 2013-2014 hebben 7 leerlingen van groep 7 van OBS Bloemhof deelgenomen aan de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS. In totaal namen 33 leerlingen uit groep 7 van diverse basisscholen op Rotterdam Zuid deel.

Opbouw en inhoud

De IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS is een aanvulling op het reguliere onderwijs: jongeren kunnen kennismaken met vakgebieden uit de cultuur, bedrijfsleven en de wetenschap. Naast bovengenoemde weekendschool heeft IMC nog negen vestigingen in Nederland. RVS heeft deze vestiging geïnitieerd en met IMC Weekendschool een convenant gesloten. Vanuit RVS is een coördinator betrokken bij de inhoudelijke uitwerking van het programma. De leerlingen van de Weekendschool krijgen tweeënhalf jaar lang elke zondag (met uitzondering van schoolvakanties) les. Met het diploma dat de leerlingen aan het eind van het traject ontvangen kunnen ze toegang krijgen tot het Future for Life Institute van IMC Weekendschool: een traject waarin oud-leerlingen worden geholpen bij hun gewone (middelbare) school: het vinden van een stageplek, het doen van huiswerk, het krijgen van bijles of advies bij het kiezen van opleiding of beroep.

11 Ook leerlingen van groep 7 en 8 van de basisscholen De Sleutel en de Oranjeschool kunnen deelnemen. Het merendeel van de deelnemende leerlingen is afkomstig van OBS Bloemhof.

Doelen: (Toekomst)perspectieven van leerlingen helpen verbreden.
Hun zelfvertrouwen helpen vergroten.
Het versterken van hun gevoel van verbondenheid met de Nederlandse samenleving (http://www.imcweekendschool.nl/over-ons/doelstellingen).

Verloop en uitvoering

Vanaf de herfstvakantie is een groep van 40 leerlingen van start gegaan in de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS. Op zondagen krijgen de leerlingen lessen aangeboden van professionals uit diverse beroepsvelden. Hierdoor kunnen leerlingen kennismaken met allerlei vakgebieden die ze van huis uit meestal (nog) niet kennen en ontdekken waar hun interesses liggen.

De locatiemanager en de jaar coördinator van IMC Weekendschool werken samen met RVS bij het opzetten van de lessen, het werven van de gastdocenten en de uitvoering van het programma. Bij de uitvoering is ook een vaste club van vrijwilligers betrokken.

De geïnterviewde leerlingen die deelnemen aan de weekendschool zijn enthousiast: de lessen zijn leuk en informatief en ze leren er veel van. Desgevraagd vertellen de leerlingen dat wekelijkse deelname op zondag voor hen niet (te) belastend is.

3.4 *Duurzaam Vakmanschap*

Het derde interactieveld *Duurzaam vakmanschap* is gericht op de aansluiting op de markt. Concreet houdt de Vakwerf in dat RVS samen met het mbo een met cursussen versterkt stagenetwerk optuigt en faciliteert. Mbo-studenten worden binnen het programma *Duurzaam Vakmanschap* door RVS jobcoaches begeleid bij hun vakstages. Naast hun specifieke vakexpertise ontwikkelen ze skills op sociaal-communicatief gebied en worden ze getraind in duurzaam werken. De drie sectoren waarin RVS deze structuur opzet zijn techniek, zorg en de horeca.

Duurzaam Vakmanschap ligt in het verlengde van *Actief Burgerschap*, dat uitgaat van *Fysieke Integriteit*. Leven en samenleven vormen de basis voor werken. Duurzaamheid is voor RVS dan ook een drievoudig begrip, waarin de overeenstemming tussen de interactievelden tot uitdrukking komt: fysiek (*Fysieke Integriteit*), sociaal (*Actief Burgerschap*) en mentaal (*Duurzaam Vakmanschap* als bewuste houding). Fysieke duurzaamheid betreft de milieuproblematiek, sociale duurzaamheid heette ooit gewoon zorg voor je relaties en mentale duurzaamheid dekt nu het beleidsimperatief ‘leven lang leren’ af. In deze drieslag worden gezondheid, vakmanschap en duurzaamheid integraal verbonden en aangeboden via lespakketten die parallel lopen aan de stages. Opleiden voor een duurzame toekomst betekent scholen in duurzaam vakmanschap in het besef dat integrale verantwoordelijkheid alle sectoren raakt. In deze paragraaf beschrijven we eerst de activiteiten die Rotterdam Vakmanstad in 2013-2014 heeft uitgevoerd. Daarna geven we – op basis van de informatie van Rotterdam Vakmanstad – een aanzet voor een eerste beschrijving van de Vakwerf.

3.5 *Vakwerf*

In het jaar 2013-2014 heeft Rotterdam Vakmanstad gewerkt aan het in de steigers zetten van de Vakwerf. De Vakwerf is een tweejarig educatief programma voor MBO leerlingen niveau 2 t/m 4. De Vakwerf vormt het sluitstuk van een doorlopende leerlijn van de basisschool (*Fysieke Integriteit*) via voortgezet onderwijs (Vakhuis) naar het beroepsonderwijs (Vakwerf). Het programma is samen met een aantal strategische partners uit het bedrijfsleven en het onderwijsveld opgezet. Het uiteindelijk doel is om duurzaam vakmanschap te realiseren in de stad Rotterdam. Na afronding van dit traject staan de MBO-studenten bewuster en evenwichtiger in hun professionele leven. De Vakwerf biedt ondersteuning aan ondernemers in de techniek, zorg en horeca bij de opleiding van hun toekomstige werknemers door hun specifieke vakskills te versterken met sociale en mentale skills zoals samenwerken en communiceren met het oog op een ambitieus werknemerschap.

De ontwikkelaars van Rotterdam Vakmanstad hebben in gesprekken met potentiele partners in 2013-2014, maar ook in voorstudies in de periode daarvoor onderzocht aan welke criteria/randvoorwaarden een Vakwerf zou moeten voldoen Dit onderzoek heeft voornamelijk vorm gekregen door het voeren van netwerkgesprekken op zowel strategisch, beleidsmatig en uitvoerend niveau. Uit de netwerkgesprekken bleek dat er een behoefte is aan een hoogwaardige en flexibele interventie die bijdraagt aan een betere 'match' tussen mbo leerlingen en toekomstige werkgevers. Op basis van de uitkomsten van de netwerkgesprekken hebben de ontwikkelaars een eerste concept van de Vakwerf ontwikkeld. Zij hebben daarbij vooral gekeken naar de knelpunten bij het onderwijs, bij studenten en in het werkveld die ontstaan bij het vervullen van de stage. Zo valt er vaak een gat tussen school en werk ten aanzien van de begeleiding. Dit wordt gedicht door jobcoaches die groepen stagiaires gaan begeleiden. Maar er zijn ook knelpunten in het leven van de studenten zelf, zoals een verkeerde studiekeuze, het niet kunnen vinden van een stageplek, het ontbreken van de juiste (soft)skills, geen werkritme of financiële problemen. Om dit te verhelpen worden workshops aan de studenten gegeven.

Rotterdam Vakmanstad heeft in 2014 twee rondetafelbijeenkomsten georganiseerd met werkgevers (maart) en bestuurders van het onderwijs (juni), waarin de plannen voor de Vakwerf zijn besproken. De bijeenkomsten hadden twee doelen. Enerzijds om het eerste concept te toetsen en te verfijnen. Anderzijds om partners te vinden die betrokken wilden worden bij de ontwikkeling en uitvoeren van Vakwerf. De deelnemers aan de bijeenkomsten hebben tips gegeven over de verdere ontwikkeling en netwerken ontsloten war andere tactische allianties mogelijk zijn. Deelnemers gaven aan dat wat hen betreft de meerwaarde van Vakwerf zit in de ontwikkeling van social skills en duurzaamheid. Door daar de nadruk op te leggen, wordt voorkómen dat de Vakwerf concurreert met andere initiatieven gericht op het verbeteren van de match tussen werkgevers en schoolverlaters. Daarnaast hebben naar aanleiding van de bijeenkomsten onderwijsinstellingen en bedrijven aangegeven partner te willen worden in de Vakwerf. Onderwijsinstellingen nemen de begeleiding van leerlingen op zich en vanuit het bedrijfsleven worden stageplaatsen geleverd en/of modules (zie hieronder) verzorgd.

Bij aanvang van het schooljaar 2014/2015 wordt een eerste 'prototype' van De Vakwerf uitgerold in samenwerking met het Albeda College, Zadkine, VNO-NCW Rotterdam en een aantal Rotterdamse organisaties, waaronder Hollandia, IHC Merwede, Erasmus Catering. Doelstelling is om in 2014-2015 50 student van start te laten gaan. Aanvankelijk wordt gestart met 20 leerlingen. Enerzijds om een beter beeld te krijgen van de do's en dont's, anderzijds om geïnteresseerde werkgevers en leerlingen snel een concreet beeld te kunnen bieden van het programma.

In het voorjaar van 2015 vindt een zogenaamde *Beursvloer* plaats. Dit is een startbijeenkomst, waarin het programma wordt gepresenteerd én waarin nieuwe matches tussen werkgevers met een stageplaats en leerlingen kunnen worden verkend.

Methodiek

De doelgroep van de Vakwerf zijn eerste en tweedejaars mbo-studenten niveau 2,3 en 4 die:

- Hun kansen op de arbeidsmarkt willen vergroten.
- Meer rendement uit hun studie willen halen.
- Nieuwe kennis en vaardigheden op willen doen.
- Hun netwerk en leefwereld willen vergroten.
- Hun sociaal-emotionele grenzen willen verleggen.
- Willen werken aan hun fysieke ontwikkeling.

Doelen

De doelen die worden nagestreefd worden op verschillende niveaus gerealiseerd. Deze zijn hieronder puntsgewijs weergegeven:

Tabel 3.2 Doelen Vakwerf per niveau

Niveau	***Doelen***
Individueel (studenten)	Studenten van het mbo niveau 2,3,4 ontwikkelen specifieke vakskills, sociale en communicatieve skills en krijgen inzicht in fysieke, sociale en mentale duurzaamheid dat nodig is voor het werk in de techniek, zorg en horeca.
Educatief-institutioneel (mbo instelling)	Ontwikkelen van een methodiek voor het mbo om studenten binnen het curriculum te scholen om een succesvolle start op de arbeidsmarkt te kunnen maken (beroepsoriëntatie), verbonden met actief burgerschap en een gezonde levensstijl (*Fysieke Integriteit*).
Markt (Werkgevers)	Realiseren van een aanbod van goed toegeruste starters op de arbeidsmarkt
Rotterdam Vakmanstad	Realiseren van een doorlopende leerlijn om in Rotterdam het vakmanschap weer te herintroduceren.

Het tweejarig programma bestaan uit een stageleerplek, aanvullende modules en coaching. De stageleerplek wordt geleverd door de deelnemende bedrijven en instellingen. Het stagebedrijf levert een leermeester die de leerling op de stagewerkplek ondersteunt en leert de student de vakspecifieke skills. Rotterdam Vakmanstad werkt voor werving en selectie van stageaanbieders samen met de onderwijsinstelling. De duur van de stage hangt af van de opleiding die de leerling volgt en in welk jaar de leerling zit.

De modules worden aangeboden en verzorgd door Rotterdam Vakmanstad in samenwerking met organisaties en instellingen. De deelnemers volgen tijdens het gehele traject van twee jaar één uur per week de module budosport, de opschaling van de judolijn. Daarnaast kunnen ze samen met hun coach kiezen voor een tweede module van 1,5 uur per week op het gebied van fysieke, sociale en mentale duurzaamheid. Hieronder volgen alle modules die worden aangeboden:

- Module budosport: sensomotoriek ontwikkelen, focus en doorzettingsvermogen.
- Module timemanagement: planning en organisatie.
- Module “Eet je Slim”: leren wat gezond voedsel is en waarom dat van belang is.
- Module weerbaarheid: assertiviteit en zelfredzaamheid.
- Module duurzaamheid (ecowijsheid): inzicht in duurzame productieprocessen.
- Module bedrijfscultuur: inzicht verschaffen in cultuur stagebedrijf en gezonde werkhouding.
- Module financiën: omgaan met geld.
- Module mediawijsheid: omgaan met media.
- Module sollicitatietraining: schrijven brieven en CV, gesprekken voeren en presenteren.
- Module leren: effectieve methode aanleren voor het onthouden en begrijpen van lesstof.

Rotterdam Vakmanstad verbindt een jobcoach aan groepen stagiaires. Deze coach begeleidt ie overleg en samenwerking met andere partijen, zoals bijvoorbeeld Bureau Frontlijn de leerling thuis, op school en de stagewerkplaats. De coach heeft wekelijks contact met de leerling en helpt de leerling bij het maken van een persoonlijk ontwikkelingsplan en kiest daarbij de voor de student relevante modules voor uit. Hij is tevens het eerste aanspreekpunt voor de onderwijs en stagebedrijven.

4 Schooljaar 2014-2015

4.1 Inleiding

In het schooljaar 2014-2015 spraken we met 15 ontwikkelaars en uitvoerders van Rotterdam Vakmanstad over de ontwikkeling en uitvoering van Rotterdam Vakmanstad in en rondom OBS Bloemhof. De gesprekken hadden tot doel om in beeld te brengen hoe de uitvoering van de diverse activiteiten van Rotterdam Vakmanstad in en rondom OBS Bloemhof in het schooljaar 2014-2015 zijn verlopen. We spraken over bijzonderheden in de uitvoering, methodische ontwikkeling en voor *Fysieke Integriteit* over aansluiting bij of afstemming met het reguliere lesprogramma en groepsleerkrachten.

Daarnaast hielden ontwikkelden we een enquête voor leerlingen (groepen 6,7 en 8) en ouders over hun ervaringen met het programma Rotterdam Vakmanstad, zodat naast de interviews ook een meer kwantitatief beeld ontstaat van de ervaringen en tevredenheid met de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. Bijna alle leerlingen van de groepen 6,7 en 8 deden mee. Drie en veertig procent van de ouders vulden de enquête in.

Tot slot woonden we drie groepsbijeenkomsten met alle groepsleerkrachten van OBS Bloemhof bij. In deze bijeenkomsten werd met groepsleerkrachten gereflecteerd op de ontwikkeling en uitkomsten van Rotterdam Vakmanstad op OBS Bloemhof. De resultaten van deze gesprekken zijn verwerkt in deze rapportage.

4.2 Fysieke Integriteit

In het hier volgende kijken we naar het verloop en de uitvoering van de activiteiten binnen *Fysieke Integriteit*. De informatie is aanvullend op en bouwt voort op de gegevens uit de rapportage over het procesonderzoek in 2013-2014.

Uitvoering

De uitvoering van de activiteiten binnen *Fysieke Integriteit* in het schooljaar 2014-2015 is goeddeels hetzelfde als die in het voorgaande schooljaar: grosso modo zijn dezelfde vakleerkrachten betrokken en de opbouw van de meeste activiteiten is ongewijzigd. Er zijn twee bijzonderheden: een meeste ecosofielessen voor groep 6 (en een deel van groep 7) zijn in het schooljaar beschreven en aan de tijd voor huiswerkbegeleiding is uitgebreid met een onderdeel mentoring.

De stagiaires pedagogiek, die de huiswerkbegeleiding verzorgen, hebben nu voorafgaand aan de huiswerkbegeleiding tijd met hun (kleine) vaste groepje leerlingen, die de stagiaires zelf goeddeels invullen. De toevoeging van het onderdeel mentoring komt enerzijds tegemoet aan de wens van studenten pedagogiek om een steviger link tussen de stage en de opleidingsinhoud te hebben. *'De toevoeging van mentoring is voor hen heel goed, vanuit hun opleiding kunnen ze nu echt op zaken inspringen en het geleerde toepassen'*. Aan de andere kant – zo bleek ook al de interviews met leerlingen in het schooljaar 2013-2014 – waarderen leerlingen juist de tijd van de huiswerkbegeleiding die *niet* werd besteed aan taal of rekenen het hoogst. Door toevoeging van de mentoring tijd is ruimte gecreëerd om met leerlingen te spreken over allerlei (persoonlijk en schoolgerelateerde) kwesties die hen bezighouden. Een coördinator zegt: *'Het is mooi om te zien dat ze een mooie band met de kinderen opbouwen. Je leert bij mentoring echt je kinderen kennen. Eerder was de focus: :"Ik moet rekenen geven en ik moet taal geven". Nu is de mentoring belangrijker, er is dus veel meer contact'*.

Afstemming met reguliere lesprogramma en groepsleerkrachten

In het schooljaar 2013-2014 rapporteerden we dat er betrekkelijk weinig afstemming plaatsvond tussen de activiteiten en uitvoerders van *Fysieke Integriteit* en de reguliere lessen en groepsleerkrachten. In 2014-2015 is dit beeld iets gewijzigd. Vanuit Rotterdam Vakmanstad wordt gestuurd op (meer) onderlinge uitwisseling. Zo is een training gegeven aan groepsleerkrachten over de ecosofiemethode, zodat groepsleerkrachten hiermee beter bekend raken. Een volgende stap is volgens een van de ecosofieleerkrachten dat een onderling gesprek ontstaat over de wijze waarop leerlingen worden uitgedaagd om bijvoorbeeld vragen te stellen: *'Een groot verschil met het reguliere onderwijs, is dat een groepsleer-*

kracht werkt met het onderwijsgesprek. Bij dat gesprek staat de uitkomst al vast: namelijk dat wat geleerd moet worden. Het filosofisch gesprek gaat ergens naar toe, zonder vaste uitkomst. Meer contact tussen groepsleerkrachten en ecosofieleerkrachten is gewenst, want nu willen leerlingen in de ecosofielessen soms weten 'wat het goede antwoord is'. Er zijn nu in school twee manieren van vragen stellen en beantwoorden, en de leerlingen raken er soms van in de war'.

Ook is het voornemen om vanaf het schooljaar 2015-2016 groepsleerkrachten te benoemen als vaste aanspreekpunten voor de onderdelen van Rotterdam Vakmanstad en vice versa. Anderzijds vertellen de geïnterviewde vakleerkrachten dat zij merken dat zij de groepsleerkrachten steeds beter weten te vinden voor samenwerking, en vice versa. Leerkrachten stemmen waar mogelijk onderling (les)activiteiten op elkaar af: *'Als de leerlingen gaan koken, kom ik naar de keuken en gaan we filosoferen. Ik doe dit in afstemming met de kok. Pas gingen ze ingepakt eten maken, loempia's en toen hebben we gefilosofeerd of je van de buitenkant kunt zien wat er aan de binnenkant zit en of dat bij mensen ook zo werkt'*. Tot slot beschrijven de vakleerkrachten dat zij onderdelen van hun activiteiten of leerdoelen, terug zien bij leerlingen in andere settings. In de (fysieke) omgang op het schoolplein herkennen de vakleerkrachten de aanpak van de judolessen en de vaste ademhalingsoefeningen van de ecosofieles worden door leerlingen meegenomen in andere lessen: *'Kinderen houden van voorspelbaarheid en het is heel leuk om te zien hoe kinderen dingen oppakken. Toen een leerling een presentatie moest beven, begon zij zelf haar verhaal ook met een ademhalingsoefening'*.

Ontwikkeling methodiek

In het schooljaar 2013-2014 constateerden we dat de activiteiten van *Fysieke Integriteit* nog niet methodisch waren beschreven en deels ook nog niet waren uitgewerkt. Het Handboek Fysieke Integriteit dat een aanzet moet geven voor de (methodische) beschrijving van de activiteiten, is nog niet gereed. In he schooljaar 2014-2015 is hard gewerkt aan het ontwikkelen van lessenseries ecosofie voor de groepen 6 en 7. Het is de bedoeling dat uiteindelijk drie lessenseries van elk 30 lessen zijn beschreven, voor ecosofielessen in de groepen 6,7 en 8. De lessen worden ontwikkeld en beschreven door een ontwikkelaar van Rotterdam Vakmanstad in samenwerking met een externe specialist. Van de lessen die af zijn (bijna alle lessen voor groep 6 en een aantal lessen voor groep 7) worden elementen gebruikt in de lessen ecosofie op OBS Bloemhof door de twee vakleerkrachten. In zogenoemde intervisiebijeenkomsten reflecteren de ecosofieleerkrachten samen met de ontwikkelaar op de methodiek(beschrijvingen) en ervaring van de ecofofieleerkrachten krijgen op die manier een plaats in de beschrijvingen.

Ervaringen van ouders en leerlingen met Fysieke Integriteit

Het Verwey-Jonker Instituut hield een enquête onder leerlingen en ouders over hun ervaringen met het programma Rotterdam Vakmanstad, zodat naast de interviews ook een meer kwantitatief beeld ontstaat van de ervaringen en tevredenheid met de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. Hieronder vatten we de belangrijkste bevindingen over de activiteiten van *Fysieke Integriteit* kort samen. De resultaten van de beide enquêtes zijn opgenomen in bijlage 1.

Zowel leerlingen als ouders oordelen heel positief over het nut van de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. Twee derde van de leerlingen en bijna negen op de tien ouders zijn het eens met de stelling dat het kind veel leert van de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. Grofweg dezelfde aandelen leerlingen en ouders zijn het eens met de stelling dat de activiteiten leuk zijn. En minder dan een op de zes ouders en leerlingen vindt dat het kind door de activiteiten te weinig vrije tijd heeft. Leerlingen en ouders zijn het grosso modo eens over de belangrijkste opbrengsten van onderdelen van het programma: judo draagt volgens hen vooral bij aan een betere conditie; meer zelfvertrouwen en zelfverdediging. Bij ecosofie leren leerlingen logisch nadenken en hun mening geven en bij de tuinlessen gaat het om kennis van de natuur en weten waar het eten vandaan komt. Bij kooklessen gaat het naast het leren koken ook om het proeven van eten dat leerlingen niet kennen en de warme maaltijd tussen de middag is goed voor gezamenlijk en gezond eten. De huiswerkbegeleiding helpt leerlingen bij taal en rekenen en zelfstandig werken.

De leerlingen van locatie Oleanderstraat geven de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad een rapportcijfer van gemiddeld 7,9 en hun ouders een 7,8. De leerlingen van de Putsebocht geven gemiddeld een 8,4 en hun ouders een 7,9.

Fysieke Integriteit wil onder andere bijdragen aan het verminderen van onderling pestgedrag en agressie en het versterken van zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld van leerlingen. Aan de hand

van een aantal stellingen over het welzijn van leerlingen laten we zien dat leerlingen positief oordelen over het eigen zelfvertrouwen, sociale contacten, inzet op school, etc. Zeven op de tien leerlingen zegt dat zij niet gepest worden op school. Ouders zijn nog positiever over het welzijn dan de leerlingen.

Bijna alle ouders komen op school, vooral rondom rapportbesprekingen en het wegbrengen en halen van leerlingen. Bijna alle ouders vindt dat de school in hen geïnteresseerd is. Ondanks dat zouden vier op de tien ouders meer contact met school willen.

Resultaten gesprekken met leerkrachten OBS Bloemhof over Fysieke Integriteit

In februari en maart 2015 is een drietal groepsgesprekken gehouden met leerkrachten van OBS Bloemhof. De gesprekken werden geleid door Agnes van Ardenne en vonden plaats op school. Op 11 februari waren de leerkrachten van de locatie Oleanderstraat aan het woord, op 17 februari de leerkrachten van locatie Putsebocht. Op 11 maart vond een verdiepend gesprek plaats met de leerkrachten van de groepen 6, 7 en 8 van beide locaties.

De gesprekken zijn georganiseerd door Rotterdam Vakmanstad. Zij wilden door de groepsgesprekken beter zicht krijgen op de ervaringen van leerkrachten met de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad én van leerkrachten horen wat volgens hen opbrengsten van het programma zijn. De onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut zijn als toehoorder bij de gesprekken aanwezig geweest en hebben de door Rotterdam Vakmanstad uitgewerkte letterlijke weergave van de gesprekken ontvangen. In de groepsgesprekken zijn alle onderwerpen die in de leerling- en ouderenquête aan de orde zijn geweest, besproken. Om de leerkrachten niet dubbel te belasten, hebben we besloten de leerkrachten geen enquête te laten invullen. Hier bespreken we de resultaten van de groepsgesprekken met leerkrachten van OBS Bloemhof.

De school

De leerkrachten zijn positief over hun school: het is een fijne plek om te werken, en er is een teamgevoel. Een aantal leerkrachten die nog niet zo lang op school werkt, maakt een vergelijking met andere scholen waarop zijn hebben gewerkt. Zaken die meerdere leerkrachten zijn opgevallen zijn de fijne sfeer, tussen leerlingen onderling, tussen leerkrachten en met ouders. Diverse leerkrachten vertellen dat leerlingen op OBS Bloemhof in staat zijn om met elkaar te delen.

'Ik werk hier pas twee jaar en het is echt een wereld van verschil ten opzichte van mijn vorige school. Ze zijn absoluut niet te vergelijken met elkaar. Ik ben hier op sollicitatiegesprek gekomen en ik vond het meteen leuk, de invulling van hoe het gebracht wordt enzovoort. En ik denk dat ik hetzelfde gevoel heb wanneer ik de school binnenstap, want dat krijg je ook wel terug van de ouders en van collega's en mensen die hier zouden willen wandelen. De deuren hier zijn altijd open en je hebt een bepaald warm gevoel. Het is een soort huiskamergevoel, want je kan bij iedereen terecht en ik denk dat ook wederzijds is. Toen ik groep 5 had, ben ik ingevallen in de eerste periode en toen gingen we naar een pretpark. Ik zat op een gegeven moment in een roeibootje en sommige kinderen hadden geen snoepjes bij zich. Ik zag dat de kinderen die het wel bij zich hadden, het gingen uitdelen. Ook waren er kinderen die geen geld bij zich hadden en ze deelden gewoon een euro met elkaar. Ik had dat op die manier eigenlijk nog nooit gezien'.

Daarnaast wordt door meerdere leerkrachten genoemd dat er op school opvallend weinig agressie is, tussen leerlingen onderling. Vechtpartijtjes op het schoolplein tijdens schooluren of daarna, komen nauwelijks voor. Dit is volgens de leerkrachten extra bijzonder omdat de school in een wijk staat waar agressie op straat aanwezig is.

'Delen is gewoon, er is weinig agressie, terwijl Bloemhof toch als een probleemwijk gezien kan worden'.

'Dit is toch wel een wijk die vaak als eerste genoemd wordt als men het heeft over probleemwijken en wijken waar het minste te verteren is. Het eerste wat me opviel was dat er hier ongelooflijk weinig agressie op school is. Ik kom van een andere school in en probleemwijk en daar ervaarde ik veel meer agressie van ouders en van kinderen. En dat heb ik hier eigenlijk zelfden of nooit ervaren. Het zijn uitzonderingen'.

Niet alleen agressie, maar ook pesten komt -- in vergelijking met andere scholen – veel minder voor, zo stellen de leerkrachten. Volgens een aantal bestaat de zij-instroom in de klassen voor een belangrijk deel uit leerlingen die elders gepest werden, of anderszins problemen ondervonden.

'In groep 6 is een nieuwe leerlingen, die op de oude school gepest werd en geen zelfvertrouwen heeft. Op onze school hebben we daar geen last van, hier bloeien kinderen gewoon op, ze worden hier niet gepest. Ook kinderen met gedragsproblemen, die op andere scholen zijn opgegeven, bloeien hier weer op'.

Kortom, de leerkrachten vinden dat de school meer te bieden heeft aan leerlingen en hun ouders, dan sommige scholen in de direct omgeving. Naast een veilige omgeving voor leerlingen, is het volgens leerkrachten voor ouders gemakkelijk om contact met de school en de leerkrachten te onderhouden. '*De drempel van ouders naar leerkrachten is heel laag'.* Daarnaast is voor ouders de warme lunch op school aantrekkelijk, want '*de lunch is voor sommige kinderen de enige warme maaltijd die ze krijgen'.*

Resultaten Rotterdam Vakmanstad
Voorzitter van de groepsgesprekken Agnes van Ardenne heeft de leerkrachten gevraagd naar hun ervaringen met Rotterdam Vakmanstad en vooral naar de resultaten die leerkrachten zien bij leerlingen en ouders. Daarnaast is door de leerkrachten gereflecteerd op de vraag of positieve tendensen in de ontwikkeling van leerlingen te danken zijn aan (activiteiten van) Rotterdam Vakmanstad. De leerkrachten zijn buitengewoon positief over de bijdrage van Rotterdam Vakmanstad aan de ontwikkeling van leerlingen, maar vinden het lastig om resultaten één op één te verbinden met activiteiten. Of zoals een leerkracht zegt: '*Het komt meestal niet door één ding, het is een pakketje van* alles'. De leerkrachten vinden dat positieve resultaten het gevolg zijn van een gemeenschappelijke visie en inzet op OBS Bloemhof.

'Maar in principe is alles wat hier op onze school gebeurt, van ons. Ik bedoel dat dat gewoon is. Wij groeien erin mee en we staan achter dit concept. Anders zouden we hier überhaupt niet kunnen werken natuurlijk. Dat is denk het bijzondere voor ons: dat wij het concept, en of dat nou tuinieren, judo of Verlengd Dag Arrangement les is, wij omarmen dat concept, want anders kan je hier niet werken. En dat wil natuurlijk niet zeggen dat er geen op- of aanmerkingen hebben, maar het concept is van ons'.

Leerkrachten verschillen in de mate waarin zij ervaren dat de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad een *geïntegreerd onderdeel* zijn van OBS Bloemhof. Er worden voorbeelden gegeven waaruit blijkt dat de vakleerkrachten van Rotterdam Vakmanstad bij het team horen: '*Zij heeft maar drie uur, maar ze komt eerder om die verbinding [met de reguliere lessen] te leggen. Zij is een echte Bloemhoffer.* En er worden ook een aantal voorbeelden gegeven van lesstof die op elkaar aansluit: *'Voor kooklessen moeten ze ook boodschappen halen en daar zit ook een stukje rekenen bij. De groep die met het meeste geld terugkomt, heeft het beste boodschappen gedaan. Dat is leuk, want zo is het een stukje rekenen en een stukje koken'.*
Sommige leerkrachten zien de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad als betrekkelijk losstaand van de reguliere lessen.

'Er wordt nu gezegd hoe dingen hier op school gaan en dat er mensen van buiten komen en eigenlijk nogal los van wat er verder in de klas gebeurt hun ding doen. En dat is ook de sterke kant, want dan krijg je als leerkracht er niet steeds een portie bij. Maar het heeft ook een zwakke kant zoals dit. Ik geef ook les in groep 8, maar ik heb weinig zicht van wat er gebeurt in de filosofieles. Ik beleef het echt als apart'.

Maar: ook als niet bewust aangestuurd wordt op *transfer of knowledge*, kun je als leerkracht gebruik maken van datgene wat in activiteiten van Rotterdam Vakmanstad aangeboden wordt. Nogmaals over ecosofie: '*Wat ze bij ecosofie hebben geleerd, kun je ook toepassen op een situatie waarin iemand boos is op iemand. Ik gebruik het [gesprekstechniek uit ecosofie] juist wel in de les. We praten dan met elkaar over hoe we met boosheid kunnen omgaan'.*

Een leerkracht stelt dat het verschil in beleving ook te maken kan hebben met de tijd die leerkrachten al op OBS Bloemhof werken: *'Als je hier al werkte, is het misschien moeilijk om veranderingen te accepteren, terwijl leerkrachten die er net zijn, juist voor deze school, en deze aanpak hebben gekozen'.*

En: ook bij de vakleerkrachten is sprake van een grote diversiteit: '*Sommige vakleerkrachten horen er echt bij, anderen minder. Wel is er meer samenspraak, het is steviger. Ze [vakleerkrachten van Rotterdam Vakmanstad] worden meer onderdeel van het team'.*

Zoals gezegd hebben leerkrachten ontwikkelingen bij ouders en leerlingen genoemd die zij mede toeschrijven aan de inzet van Rotterdam Vakmanstad. Voor leerlingen geldt volgens diverse leerkrachten dat zij zich (steeds beter) zijn gaan gedragen. Eerder benoemden we al dat er volgens de leerkrachten betrekkelijk weinig agressie en pesten voorkomt tussen de leerlingen onderling, en dat dit er toe leidt dat gepeste kinderen van elders naar OBS Bloemhof komen. Ook kunnen leerlingen beter reflecteren op het eigen handelen, en hun aandeel in wat er om hen heen gebeurt: '*De zelfreflectie is toegenomen. Een paar jaar geleden ging het meer om regels, nu meer over hoe een kind denkt'.*
Een andere meerwaarde van de inzet van Rotterdam Vakmanstad is volgens diverse leerkrachten dat het programma leerlingen op een bredere manier aanspreekt dan wat gebruikelijk is in het onderwijs. Daardoor kunnen ook leerlingen die cognitief niet de sterkste zijn, toch uitblinken.

'Je krijgt hier als kind ruim baan om je te ontwikkelen in de richting die bij je past. Er zijn hier elke dag meerdere verlengde dag arrangement lessen, er is zo'n ruim aanbod. Ik ben trots om hier te werken, omdat je kinderen de mogelijkheid kan geven om zich te ontwikkelen in waar ze goed in zijn'.

Daarnaast is volgens diverse leerkrachten de betrokkenheid van ouders toegenomen. Dit geldt in ieder geval voor de hulpmoeders, die onder andere helpen bij het koken en het eten van de warme lunch.

'De ouderbetrokkenheid is toegenomen door het project. De hulpmoeders zijn tussen de middag op school en die durven nu meer met de leerkrachten te spreken'.

Maar ook ander ouders raken meer betrokken, hoewel er altijd sprake zal zijn van ouders met wie minder contact is. *'De tendens rondom ouders is dat ze eerst buiten stonden en wij binnen. Nu zijn wij partners. Met de ene ouder heb je 20 keer een contactmoment, met andere ouders minder, maar de betrokkenheid is enorm'.*

De leerkrachten stellen dat de toegenomen ouderbetrokkenheid zichtbaar wordt door de aanwezigheid van ouders in de school. De moeders komen binnen om een praatje te maken, vragen te stellen, of om hun kind te helpen. Maar: ouders zijn ook kritischer geworden. En dat heeft ook weer invloed op de manier waarop de leerkrachten met ouders omgaan. '*We zijn zelf als leerkracht ook veranderd. We zijn veel bewuster bezig. De ouders worden nu kritischer: "Hoe doen jullie dingen", samen afstemmen, etc.'.*

Tot slot: diverse leerkrachten spreken uit dat het bijzonder is dat de school is gegroeid, terwijl de wijk niet is uitgebreid. De school wordt door ouders aantrekkelijk gevonden, onder andere vanwege het prettige klimaat, de extra activiteiten en de warme lunch. De leerkrachten zijn het er over eens dat dit mede te danken is aan de inzet van Rotterdam Vakmanstad op OBS Bloemhof. Op de vraag wat er gebeurt als Rotterdam Vakmanstad op OBS Bloemhof stopt, antwoorden de leerkrachten dat er dan een minder rijke omgeving voor de leerlingen kan worden geboden.

'Dan gaat heel veel know how de klas uit, wij kunnen dat nooit allemaal zelf in de klas doen". En: *"Je haalt een basis weg: de brede kijk op elk van de vier gebieden, dan val je terug op louter cognitieve dingen, niet meer over 'in de wereld staan' en de 'toekomst''.*

4.3 Ontwikkeling Fysieke Integriteit naar Basaal Integraal +

De organisatie Rotterdam Vakmanstad biedt activiteiten aan op diverse (brede basis)scholen in Rotterdam en wil in de toekomst als sociale onderneming bijdragen aan het verbeteren van de schoolprestaties van leerlingen. Door groei van het aantal scholen dat aanbod van Rotterdam Vakmanstad afneemt,

is het personeelsbestand in de zomer van 2015 gegroeid naar 34 (14 a 15 Fte). De organisatie maakt naar eigen zeggen een professionalseringsslag, waarbij onder andere ingezet wordt op het organiseren van trainingen en intervisiebijeenkomsten voor (ecosofie)leerkrachten en het modulair aanbieden van (onderdelen van) *Fysieke Integriteit* aan basisscholen met verlengde leertijd(middelen).

Voor 2015-2016 heeft Rotterdam Vakmanstad met zes basisscholen, waaronder OBS Bloemhof een contract afgesloten voor de uitvoering van een programma (of onderdelen van dit programma) door Rotterdam Vakmanstad in de verlengde leertijd van de basisschool.
Dit programma heet Basaal Integraal + en bestaat uit zes lijnen, te weten:

1. Sportlijn (Judo en aikido)
2. Gezondheidslijn (kook- en smaaklessen)
3. Groenlijn (biologie en tuinlessen)
4. Denklijn (filosofie en ecosofielessen)
5. Techniеklijn
6. Gezonde lunch

De lijnen sluiten aan bij de kerndoelen in het primair onderwijs (SLO-doelen, zie http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/).

De lijnen 1,2,3,4 en 6 zijn gebaseerd op de ervaringen die zijn opgedaan binnen *Fysieke Integriteit*. De vijfde lijn – techniek – bouwt voort op ervaringen met techniеklessen in het Vakhuis. Zoals gezegd kunnen scholen het aanbod modulair afnemen. Er zijn scholen die alle lijnen inkopen, terwijl andere scholen een deel (bijvoorbeeld de lunch) niet afnemen.

Op basis van de ervaringen die zijn opgedaan met de uitvoering van *Fysieke Integriteit* (op OBS Bloemhof) wordt op elke basisschool een groepsleerkracht aangewezen als contactpersoon voor een vast aanspreekpunt van Rotterdam Vakmanstad en vice versa.

Rotterdam Vakmanstad streeft ernaar om de komende drie jaar op tenminste 12 basisscholen actief te worden. Met een dergelijke schoolgrootte kan sprake zijn van financiële zelfredzaamheid en kan (verder) gewerkt worden aan de methodiekontwikkeling- en beschrijving. Ook biedt de schaalgrootte mogelijkheden om excellente leerkrachten gemakkelijk aan Rotterdam Vakmanstad te binden. Eerder was dit lastig omdat alleen heel kleine contracten met versnipperde uren konden worden aangeboden.

4.4 Actief Burgerschap

Het interactieveld *Actief Burgerschap* bevat drie activiteiten of interventies. Het gaat om het Vakhuis, de Brede Vakantieschool en de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS. Deze interventies zijn gericht op (een deel van) de leerlingen van Bloemhof en vinden deels op de school, deels op andere plaatsen in de wijk plaats. Deelname aan activiteiten is – in tegenstelling tot die van *Fysieke Integriteit*, vrijwillig en na schooltijd. De onderstaande informatie is aanvullend op en bouwt voort op de gegevens uit de rapportage over het procesonderzoek in 2013-2014.
In het schooljaar 2014-2015 hebben 76 leerlingen een of meermaals deelgenomen aan een activiteit van het Vakhuis. Dat is 81% van de leerlingen in de betreffende leerjaren (groep 7 en8). In 2013-2013 en 2012-2013 nam respectievelijk 83 en 85% van de leerlingen deel.
Daarnaast hebben in het schooljaar 2014-2015 47 leerlingen deelgenomen aan de Brede Vakantieschool. Dat is 27% van de leerlingen in de betreffende leerjaren. In de drie eerdere edities van de Brede Vakantieschool was het percentage deelnemers 28, 35 en 30%.

In het schooljaar 2014-2015 hebben 12 leerlingen van groep 7 en 8 van OBS Bloemhof deelgenomen aan de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS[12]. In het schooljaar 2013-2014 namen 7 leerlingen uit groep 7 deel.

Uitvoering

In het schooljaar 2013-2015 zijn de activiteiten in het Vakhuis, de vakantieschool en de IMC Weekendschool Rotterdam Zuid RVS uit 2013-2014 voortgezet. Bij het Vakhuis wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een portfolio van de leerlingen, zodat zij (elders) kunnen laten zien wat zij hebben geleerd en

12 Het gaat om acht leerlingen uit groep 7 en 4 leerlingen uit groep 8.

waar zij trots op zijn. Ook vond dit jaar weer het zomerfestival plaats, waarin ouders en buurtbewoner zijn uitgenodigd om een kijkje te nemen bij het Vakhuis.

De inzet van medewerkers van Rotterdam Vakmanstad in de Brede Vakantieschool is kleiner geworden, doordat de meeste activiteiten rechtstreeks georganiseerd worden door de school en de betrokken leerkrachten. Ook de inbreng van Rotterdam Vakmanstad in de IMC Weekendschool Rotterdam-Zuid RVS is kleiner geworden: eerder boorde een medewerker van Rotterdam Vakmanstad het Vakmanstadnetwerk aan ten behoeve van de werving van gastdocenten voor de weekendschool. In het tweede jaar van de weekendschool is dit niet meer nodig gebleken.

Ontwikkeling methodiek

In het Vakhuis wordt gewerkt aan het ontwikkelen van een gemeenschappelijke taal voor het Vakhuis en het doordenken van de manieren waarop de grote groep vakleerkrachten (leermeesters) kunnen werken aan het vergroten van de *skills* van de deelnemende leerlingen. Rotterdam Vakmanstad heeft in het najaar van 2014 een bijeenkomst georganiseerd voor alle leermeesters. Daarin werden zij uitgedaagd om lesdoelen te benoemen en uit te wisselen welke methoden zij (willen) inzetten om de lesdoelen te realiseren. Daarna zijn individuele leermeesters ondersteund bij het ontwikkelen van hun programma.

Daarnaast kregen de leermeesters een training rondom pedagogische en didactische vaardigheden. Dit is nodig omdat het – zoals we ook al rapporteerden in het schooljaar 2013-2014 – niet altijd lukt om lesbevoegde leermeesters te werven voor het Vakhuis.

4.5 Duurzaam Vakmanschap

Het derde interactieveld *Duurzaam vakmanschap* is gericht op de aansluiting op de markt. Dit onderdeel richt zich op het vergroten van de kansen op de arbeidsmarkt van MBO leerlingen. In de Vakwerf krijgen leerlingen van Zadkine en het Albeda college een extra programma aangeboden, gericht op het verwerven van (soft) skills, zodat zij een betere uitgangspositie op de arbeidsmarkt hebben. De informatie hieronder is aanvullend op en bouwt voort op de gegevens uit de rapportage over het procesonderzoek in 2013-2014.

Uitvoering

Vanaf het schooljaar 2013-2014 heeft Rotterdam Vakmanstad gewerkt aan het in de steigers zetten van de Vakwerf. De Vakwerf is een tweejarig educatief programma voor MBO leerlingen niveau 2 t/m 4 van Zadkine en het Albeda College. In het schooljaar 2014-2015 namen 25 studenten deel aan het programma. Het gaat om stukadoor-, schilder- en horecastudenten. De studenten[13] krijgen eenmaal per week diverse modules aangeboden, zoals sollicitatietraining, presentatietraining, budo les en duurzaam ondernemen (waaronder budgetbeheer).

Rotterdam Vakmanstad verbindt een jobcoach aan groepen stagiaires. Deze coach begeleidt het overleg en de samenwerking met andere partijen, zoals bijvoorbeeld Bureau Frontlijn de leerling thuis, op school en de stagewerkplaats. De coach heeft wekelijks contact met de leerling en helpt de leerling bij het maken van een persoonlijk ontwikkelingsplan en kiest daarbij de voor de student relevante modules voor uit. De coach is tevens het eerste aanspreekpunt voor de onderwijs en stagebedrijven.

De organisatie Rotterdam Vakmanstad biedt activiteiten aan op diverse (brede basis)scholen in Rotterdam en wil in de toekomst als sociale onderneming bijdragen aan het verbeteren van de schoolprestaties van leerlingen. Door groei van het aantal scholen dat aanbod van Rotterdam Vakmanstad afneemt, is het personeelsbestand in de zomer van 2015 gegroeid naar 34 (14 a 15 Fte). De organisatie maakt naar eigen zeggen een professionalseringsslag, waarbij onder andere ingezet wordt op het organiseren van trainingen en intervisiebijeenkomsten voor (ecosofie)leerkrachten en het modulair aanbieden van (onderdelen van) *Fysieke Integriteit* aan basisscholen met verlengde leertijd(middelen).

Voor 2015-2016 heeft Rotterdam Vakmanstad met zes basisscholen, waaronder OBS Bloemhof een contract afgesloten voor de uitvoering van een programma (of onderdelen van dit programma) door Rotterdam Vakmanstad in de verlengde leertijd van de basisschool.

---

13 De 13 schilders en stukadoors krijgen het Vakwerf programma aangeboden. De 12 horecastudenten (nog) niet omdat er in hun rooster geen dagdeel is waarop alle horecastudenten kunnen deelnemen.

Dit programma heet Basaal Integraal + en bestaat uit zes lijnen, te weten:

1. Sportlijn (Judo en aikido)
2. Gezondheidslijn (kook- en smaaklessen)
3. Groenlijn (biologie en tuinlessen)
4. Denklijn (filosofie en ecosofielessen)
5. Techniekklijn
6. Gezonde lunch

De lijnen sluiten aan bij de kerndoelen in het primair onderwijs (SLO-doelen, zie http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/).

De lijnen 1,2,3,4 en 6 zijn gebaseerd op de ervaringen die zijn opgedaan binnen *Fysieke Integriteit*. De vijfde lijn – techniek – bouwt voort op ervaringen met techniekklessen in het Vakhuis. Zoals gezegd kunnen scholen het aanbod modulair afnemen. Er zijn scholen die alle lijnen inkopen, terwijl andere scholen een deel (bijvoorbeeld de lunch) niet afnemen.

Op basis van de ervaringen die zijn opgedaan met de uitvoering van *Fysieke Integriteit* (op OBS Bloemhof) wordt op elke basisschool een groepsleerkracht aangewezen als contactpersoon voor een vast aanspreekpunt van Rotterdam Vakmanstad en vice versa.
Rotterdam Vakmanstad streeft ernaar om de komende drie jaar op tenminste 12 basisscholen actief te worden. Met een dergelijke schoolgrootte kan sprake zijn van financiële zelfredzaamheid en kan (verder) gewerkt worden aan de methodiekontwikkeling- en beschrijving. Ook biedt de schaalgrootte mogelijkheden om excellente leerkrachten gemakkelijk aan Rotterdam Vakmanstad te verbinden. Eerder was dit lastig omdat alleen heel kleine contracten met versnipperde uren konden worden aangeboden.

Bijlage 1 Resultaten enquête leerlingen groepen 6,7 en 8 en ouders van OBS Bloemhof

Resultaten enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof

In mei 2015 is een enquête gehouden onder leerlingen van de groepen 6,7 en 8 van OBS Bloemhof (locaties Oleanderstraat en Putsebocht) over hun ervaringen met de activiteiten door Rotterdam Vakmanstad. In totaal hebben 123 leerlingen de vragenlijst op school ingevuld[14].
Door de enquête krijgen we kwantitatief inzicht in de ervaringen van leerlingen met de onderdelen van Rotterdam Vakmanstad. Deze inzichten zijn aanvullend op de gegevens die uit (groeps)interviews met leerlingen naar voren zijn gekomen. Bij het opstellen van de vragenlijst hebben we gebruik gemaakt van de resultaten van die interviews. De antwoord categorieën van de vragen zijn daarnaast gebaseerd op de doelstellingen/beoogde resultaten die beschreven zijn in het Handboek Fysieke Integriteit (Movisie, 2015 te verschijnen). We kunnen daarmee nagaan of door de ontwikkelaars beoogde doelstellingen door leerlingen worden herkend.

Verlengde schooldagactiviteiten door Rotterdam Vakmanstad

Voordat we leerlingen een aantal vragen hebben gesteld over specifieke onderdelen van het programma Rotterdam Vakmanstad, hebben we hen gevraagd naar de extra activiteiten op school als geheel. Dit deden we aan de hand van een drietal stellingen die inzicht geven in het oordeel van de leerlingen over het nut van de activiteiten, het plezier dat zij er aan beleven en de belasting in (naschoolse) tijd die zij ervaren.

Tabel 1 Antwoorden op stellingen, verlengde schooldag, in procenten, leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof (n=123)

Stelling	*Nee*	*Een beetje*	*Ja*	*Weet niet*
Ik leer veel van de extra activiteiten op school	2,9	34,4	62,3	0,8
Ik vind de extra activiteiten op school leuk	4,1	29,6	68,3	-
Ik heb te weinig tijd om thuis en/of op straat te spelen	54,9	27,0	17,2	0,8

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut

Twee derde van de leerlingen vindt dat hij of zij veel van de extra activiteiten op school leert (62,3%) en bijna zeven op de tien vindt de extra activiteiten op school leuk (68,3%). Iets meer dan de helft van de leerlingen is het niet eens met de stelling dat hij of zij te weinig tijd heeft om thuis en/of op straat te spelen (54,9%). Een kwart vindt dat dit een beetje het geval is (27%) en 17,2% vindt dat zij te weinig tijd hiervoor heeft.

Judo

Alle leerlingen krijgen eenmaal per week judoles van een gecertificeerde judoleerkracht van Rotterdam Vakmanstad.

Wat leren de leerlingen van judo? Of: waar is judo goed voor? We hebben de leerlingen een aantal (leer)doelen voorgelegd en hen gevraagd om aan te geven welke (maximaal 2) het meest op hen van toepassing zijn.

Tabel 2 Wat leer je bij judo, in procenten, leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof (n=123)

(Leer)doel	*%*
Betere conditie / goed voor gezondheid	57,7
Meer zelfvertrouwen/ zekerder voelen	29,3
Zichzelf verdedigen	56,1
Beter omgaan met jongens en met meisjes	6,5
Beter concentreren	8,1
Ik weet het niet	23,6

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

14 Op de Oleanderstraat vulden 50 van de totaal 54 leerlingen van groep 6,7 en 8 de vragenlijst in. Op de Putsebocht waren dit 73 van de totaal 84 leerlingen van groep 6, 7a en b en 8.

De leerlingen vinden het vaakst dat ze door judo een betere conditie krijgen/ dat het goed is voor hun gezondheid (57,7%) en dat ze leren om zichzelf te verdedigen (56,1%). Drie op de tien vindt (daarnaast) dat ze meer zelfvertrouwen hebben of zich zekerder voelen (29,3%). Een klein kwart weet niet wat hij of zij bij judo leer (23,6%).

Ecosofie

De leerlingen krijgen eenmaal per week ecosofie van een filosofieleerkracht van Rotterdam Vakmanstad.

We hebben de leerlingen gevraagd om aan te geven welke (leer)doelen van ecosofie voor hen het meest van toepassing zijn. De meest genoemde antwoorden zijn dat leerlingen leren hun mening te geven en toelichten (57,4%) en dat ze logisch leren nadenken (46,7%). Een kwart meldt (daarnaast) dat zij leren luisteren naar de mening van anderen (24,6%). Een op de vijf leerlingen weet niet wat hij of zij bij ecosofie leert (19,7%).

Tabel 3 Wat leer je bij ecosofie, in procenten, leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof (n=123)

(Leer)doel	***%***
Goed/logisch nadenken (over de wereld)	46,7
Verantwoordelijk zijn voor wat ik zelf doe	9,8
Mijn mening geven en zeggen waarom ik deze mening heb	57,4
Luisteren naar anderen	24,6
Ik weet het niet	19,7

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut

Tuinlessen

De leerlingen krijgen eenmaal per twee weken tuinles van een leerkracht van Rotterdam Vakmanstad.

Bij de tuinlessen is het aandeel leerlingen dat aangeeft niet te weten wat zij daar leren heel klein (1,6%). Het opdoen van kennis over de natuur is het vaakst gekozen leerdoel (94,3%) en bijna de helft van de leerlingen noemt daarnaast het verbouwen van groenten en planten (45,9%). Ruim vier op de tien zegt “respect voor de natuur” (41,8%).

Tabel 4 Wat leer je bij de tuinlessen, in procenten, leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof (n=123)

(Leer)doel	*%*
waar het eten vandaan komt	28,7
kennis over de natuur	94,3
respect voor de natuur	41,8
groenten en planten verbouwen (zaaien, poten, verzorgen, oogsten)	45,9
Ik weet het niet	1,6

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut

Kooklessen

De leerlingen krijgen twee maal per jaar een kookles van een kok van Rotterdam Vakmanstad.
Bijna alle leerlingen zeggen dat ze bij de kooklessen eten leren maken (93,4%). Daarnaast zegt de helft dat zij bij de kooklessen leren proeven van eten dat zij niet kennen (53,7%). Een op de vijf noemt (daarnaast) gezonder leren eten als leerdoel dat op hen van toepassing is (21,5%).

Tabel 5 Wat leer je bij de kooklessen, in procenten, leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof (n=123)

(Leer)doel	*%*
Eten maken/koken	93,4
Proeven (van eten dat ik niet ken)	53,7
Gezonder eten	21,5
Gezond eten lekker vinden	14,0
Minder eten weggooien	7,4
Ik weet het niet	5,0

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Warme maaltijd op school

De leerlingen krijgen vier maal per week (maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag) op school tussen de middag een warme maaltijd.

Iets meer dan de helft van de leerlingen vindt dat "samen eten" meest van toepassing is bij de warme maaltijd op school (56,6%) en de helft vindt (daarnaast) *warm* eten tussen de middag belangrijk (49,2%). Ongeveer een derde van de leerlingen vindt (daarnaast) dat het eten dat zij tussen de middag krijgen, gezond is (36,1%) en/of lekker is (31,1%).

Tabel 6 Waar is de warme maaltijd goed voor, in procenten, leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof (n=123)

(Leer)doel	***%***
Samen eten	56,6
Warm eten	49,2
Gezond eten	36,1
Lekker eten	31,1
Goed gedragen aan tafel	6,6
Ik weet het niet	9,0

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Huiswerkbegeleiding

De leerlingen van de groepen 7 en 8 krijgen wekelijks in kleine groepen (2-4 leerlingen) huiswerkbegeleiding door HBO-stagiaires (begrijpend lezen en rekenen). Sinds het schooljaar 2014-2015 wordt de huiswerkbegeleiding vooraf gegaan door mentorbegeleiding door de stagiaires. De huiswerkbegeleiding is niet verplicht, maar de meeste leerlingen van groep 7 en 8 doen mee.
Ongeveer de helft van de leerlingen vindt dat huiswerkbegeleiding hen helpt bij rekenen (53,5%) en taal (46,5%) en een ruim kwart leert (daarnaast) zelfstandig werken (27,9%).

Tabel 7 Wat leer je bij huiswerkbegeleiding, in procenten, leerlingen groepen 7 en 8 OBS Bloemhof (n=86)

(Leer)doel	***%***
Huiswerkbegeleiding helpt mij bij taal	46,5
Huiswerkbegeleiding helpt mij bij rekenen	53,5
Ik leer zelfstandig werken	27,9
Ik krijg meer zelfvertrouwen	10,5
Ik weet het niet	17,4

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Rapportcijfer Rotterdam Vakmanstad

We hebben aan de leerlingen gevraagd om een rapportcijfer tussen 1 en 10 te geven voor de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. De leerlingen van locatie Oleanderstraat gaven gemiddeld een 7,9 (4 leerlingen gaven een cijfer onder de zes) en de leerlingen van locatie Putsebocht gaven gemiddeld een 8,4 (drie leerlingen gaven een cijfer onder de zes).

Zelfrapportage leerlingen

Rotterdam Vakmanstad (*Fysieke Integriteit*) wil onder andere bijdragen aan het verminderen van onderling pestgedrag en agressie en het versterken van zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld van leerlingen. We hebben leerlingen een aantal stellingen hierover voorgelegd en aan hen gevraagd in hoeverre deze op hen van toepassing zijn.

Tabel 8 Antwoorden op stellingen, zelfrapportage, in procenten, leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof (n=123)

Stelling	*Ja*	*Een beetje*	*Nee*	*Weet niet*
Ik heb zelfvertrouwen	76,4	21,1	0,8	1,6
Ik heb vriendjes	91,0	5,7	1,6	1,6
Ik word gepest op school	5,0	24,0	69,4	1,6
Ik heb respect voor anderen	73,8	24,6	1,6	-
Ik doe mijn best op school	91,9	5,7	-	2,4
Ik zit lekker in mijn vel	70,5	23,8	1,6	4,1

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

- Ruim driekwart van de leerlingen antwoordt dat zij zelfvertrouwen hebben (76,4%), en 21,1% zegt 'een beetje' zelfvertrouwen te hebben.
- Negen van de tien leerlingen antwoordt: "Ja" op de vraag of hij of zij vrienden op school heeft.
- Bijna zeven op de tien leerlingen zegt dat zij op school niet gepest worden (69%); een kwart zegt "een beetje" (24%).
- Bijna driekwart van de leerlingen antwoordt bevestigend op de vraag of zij respect voor anderen hebben (73,8%), terwijl een kwart zegt dat hier "een beetje" sprake van is (24,6%).
- Ruim negen op de tien leerlingen zegt zijn of haar best op school te doen (91,9%).
- Zeven op de tien leerlingen zegt lekker in zijn of haar vel te zitten (70,5%), een klein kwart zegt dat dit "een beetje" het geval is (23,8%).

Ouders op school

Voor Rotterdam Vakmanstad zijn ouders een intermediaire doelgroep. De gedachte is dat ouders meer inzicht krijgen in het onderwijs en meer kennis over hun toegevoegde waarde op de ontwikkeling van hun kind als zij op school komen en eventueel participeren bij activiteiten.

We hebben aan de leerlingen gevraagd of hun ouders op school komen en hen daarbij diverse antwoordopties gegeven, waarvan zij meerdere mochten aankruisen. 6,5% van de leerlingen zegt dat hun ouders nooit op school komen. De ouders van de overgrote meerderheid van de leerlingen komt dus wél op school.

Het vaakst is dit het geval bij de rapportbesprekingen: bijna alle ouders (95,1%[15]) komen volgens de leerlingen dan op school. Dit komt overeen met het beleid van OBS Bloemhof dat ouders het rapport van de leerling krijgen overhandigd in het rapportgesprek, waardoor deelname sterk is verhoogd.

De helft van de leerlingen geeft aan dat ouders op school komen bij het wegbrengen en ophalen van de leerlingen en/of zijn/haar broertjes en zusjes (50,4%) en bijna een kwart van de leerlingen zegt dat (een van hun) ouders in de ouderkamer komt (32,5%). Ouders van 12,2% van de leerlingen komen op school om te helpen bij activiteiten zoals koken of de warme maaltijd tussen de middag. Leerlingen hebben nog aangevuld dat ouders bijvoorbeeld ook op school komen "als ik stout ben", of om het kind op te halen als het ziek geworden is.

15 Een leerling heeft zowel aangekruist dat de ouders nooit op school komen én dat zij bij de rapportbespreking aanwezig zijn.

Resultaten enquête onder ouders van leerlingen OBS Bloemhof

In mei 2015 is een enquête gehouden onder ouders van leerlingen van OBS Bloemhof (locaties Oleanderstraat en Putsebocht) over hun ervaringen met de activiteiten door Rotterdam Vakmanstad. In totaal hebben 115 ouders de vragenlijst ingevuld[16]. Dit is een respons van 42,9% van alle ouders. Door de enquête krijgen we kwantitatief inzicht in de ervaringen van ouders met de onderdelen van Rotterdam Vakmanstad. Deze inzichten zijn aanvullend op de gegevens die uit interviews met ouders naar voren zijn gekomen. Bij het opstellen van de vragenlijst hebben we gebruik gemaakt van de resultaten van die interviews. De antwoord categorieën van de vragen zijn daarnaast gebaseerd op de doelstellingen/beoogde resultaten die beschreven zijn in het Handboek Fysieke Integriteit (Movisie, 2015 te verschijnen). We kunnen daarmee nagaan of door de ontwikkelaars beoogde doelstellingen door ouders worden herkend.

Keuze voor OBS Bloemhof

We hebben allereerst aan ouders gevraagd waarom zij voor OBS Bloemhof hebben gekozen. De ouders konden meerdere antwoorden geven. Bijna twee derde van de ouders geeft als reden dat de school in de buurt is (61,7%). Iets minder dan de helft geeft (daarnaast) aan dat ze voor de school hebben gekozen vanwege de extra activiteiten die op school worden aangeboden (43,5%). De warme maaltijd tussen de middag is voor een vijfde van de ouders een (van de) reden(en) om voor OBS Bloemhof te kiezen (20,9%). Minder vaak genoemd zijn de volgende redenen: een ouder kind zat al op OBS Bloemhof (17,4%) en de kwaliteit van de leerkrachten (8,7%). Andere redenen die ouders noemen (35,7%) zijn bijvoorbeeld: de leerling wilde het zelf; de school heeft een goede reputatie en het kind zat eerst op een andere school waar het gepest werd.

Verlengde schooldagactiviteiten door Rotterdam Vakmanstad

Voordat we ouders een aantal vragen hebben gesteld over specifieke onderdelen van het programma Rotterdam Vakmanstad, hebben we hen gevraagd naar de 'extra activiteiten' op school als geheel. Dit deden we aan de hand van een drietal stellingen die inzicht geven in het oordeel van de ouders over het nut van de activiteiten, het plezier dat hun kinderen er aan beleven en de belasting in (naschoolse) tijd die zij ervaren.

Tabel 9 Antwoorden op stellingen, verlengde schooldag, in procenten, ouders OBS Bloemhof (n=115)

Stelling	*Nee*	*Een beetje*	*Ja*	*Weet niet*
Mijn kind leert veel van de extra activiteiten op school		14,7	87,6	-
Mijn kind vindt de extra activiteiten op school leuk	0,9	7,8	89,6	1,7
Mijn kind heeft door de extra activiteiten te weinig vrije tijd om thuis en/ of op straat te spelen	69,9	12,4	17,7	-
Doordat mijn kind op deze school zit, heb ik andere mensen leren kennen	9,7	17,7	72,6	-

Enquête onder leerlingen groepen 6,7 en 8 OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Bijna negen op de tien ouders is het eens met de stelling dat het kind veel leert van de extra activiteiten op school (87,6%) en negen op de tien ouders zegt dat het kind de extra activiteiten op school leuk vindt (89,6%). Zeven op de tien ouders is het niet eens met de stelling dat het kind door de extra activiteiten te weinig vrije tijd heeft (69,9%). Het programma Rotterdam Vakmanstad heeft de ambitie om bij te dragen aan het versterken van netwerken van ouders en de verbinding met andere netwerken. Ongeveer drie kwart van de ouders is het eens met de stelling dat zij via school andere mensen hebben leren kennen (72,6%).

Judo

Alle leerlingen krijgen eenmaal per week judoles van een gecertificeerde judoleerkracht van Rotterdam Vakmanstad. Wat leren de leerlingen van judo? Of: waar is judo goed voor? We hebben de ouders

16 Om te voorkomen dat ouders met meerdere kinderen op school, de vragenlijst meermaals zouden ontvangen, hebben we de vragenlijsten verspreid via de oudste leerling uit het gezin. In totaal zijn er op OBS Bloemhof 268 ouder(koppels). Van de Oleanderstraat vulden 40 ouders de vragenlijst in. Op de Putsebocht waren dit 70 ouders.

een aantal (leer)doelen voorgelegd en hen gevraagd om aan te geven welke het meest van toepassing zijn[17].

Tabel 10 Wat leert uw kind bij judo, in procenten, ouders OBS Bloemhof (n=112)

(Leer)doel	***%***
betere conditie / goed voor gezondheid	84,8
meer zelfvertrouwen/ zekerder voelen	64,3
zichzelf verdedigen	53,6
beter omgaan met jongens en met meisjes	22,3
beter concentreren	27,7
Ik weet het niet	4,5

Enquête onder ouders OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

De ouders vinden het vaakst dat hun kind door judo een betere conditie krijgen/ dat het goed is voor hun gezondheid (84,8%) en dat het kind meer zelfvertrouwen krijgt (63,3%). Iets meer dan de helft vindt dat het kind zich kan verdedigen van toepassing is (53,6%).

Ecosofie

De leerlingen krijgen eenmaal per week ecosofie van een filosofieleerkracht van Rotterdam Vakmanstad. We hebben de ouders gevraagd om aan te geven welke (leer)doelen van ecosofie wat hen betreft het meest van toepassing zijn[18].

Tabel 11 Wat leert uw kind bij ecosofie, in procenten, ouders OBS Bloemhof (n=39)

(Leer)doel	***%***
goed/logisch nadenken (over de wereld)	70,0
Eigen mening formuleren/motiveren, waarom hij/zij iets denkt of vindt	61,0
Luisteren naar anderen	42,5
Ik weet het niet	15,0

Enquête onder ouders OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Ouders vinden het vaakst dat hun kind leert logisch leert nadenken (70%) en een eigen mening kan formuleren (61%). Daarnaast vinden vier op de tien ouders dat ook het luisteren naar andere een belangrijk leerdoel is van ecosofie (42,5%).

Tuinlessen

De leerlingen krijgen eenmaal per twee weken tuinles van een leerkracht van Rotterdam Vakmanstad. Alle leerlingen krijgen tuinlessen, maar niet alle ouders zijn hier van op de hoogte. Honderd ouders zeiden: “Ja” op de vraag of hun kind tuinlessen krijgt en vulden de vervolgvragen in. We hebben aan ouders gevraagd welke (leer)doelen wat hen betreft het meest van toepassing zijn op de tuinlessen. De ouders kiezen het vaakst voor “kennis van de natuur” (85%), maar zeven op de tien noemt ook “weten waar het eten vandaan komt” (68%).

Tabel 12 Wat leert uw kind bij de tuinlessen, in procenten, ouders OBS Bloemhof (n=100)

(Leer)doel	*%*
Weet waar het eten vandaan komt	68,0
kennis over de natuur	85,0
respect voor de natuur	44,0
Ik weet het niet	5,0

Enquête onder ouders OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

17 We hebben eerst aan ouders gevraagd of hun kind op school deelneemt aan Judo. Alle leerlingen nemen deel, maar toch zijn er 3 ouders (2,6%) die zeggen dat hun kind niet deelneemt. Zij hebben de vervolgvragen over judo overgeslagen.

18 De leerlingen van de groepen 6,7 en 8 krijgen ecosofie. Negenendertig ouders hebben aangegeven dat hun kind deelneemt aan Ecosofie. De overige ouders zeggen dat dit niet het geval is (41) of weten het niet (33). Zij hebben de vervolgvragen over ecosofie overgeslagen.

Kooklessen

Alle leerlingen krijgen twee maal per jaar kookles, maar niet alle ouders zijn hier van op de hoogte. 86 ouders vulden de vervolgvragen in. Bijna negen op de tien ouders vinden dat hun kind bij de kooklessen eten leert bereiden (89,5%) en zes van de tien vindt (daarnaast) dat hun kind proeft van onbekend eten (58,1%). De helft vindt dat de kooklessen betrekking hebben op gezond(er) eten)51,2%).

Tabel 13 Wat leert uw kind bij de kooklessen, in procenten, ouders OBS Bloemhof (n=86)

(Leer)doel	***%***
eten maken/koken	89,5
proeven (van onbekend eten)	58,1
Gezond(er) eten	51,2
Waardering voor gezond eten	34,9
minder verspilling (eten weggooien)	15,1
Ik weet het niet	2,3

Enquête onder ouders OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Warme maaltijd op school

De leerlingen krijgen vier maal per week (maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag) op school tussen de middag een warme maaltijd. Twee derde van de ouders vindt dat de warme maaltijd bijdraagt aan *samen* eten, en *warm* eten (beide 64,3%). Daarnaast zegt een ruime helft dat de warme maaltijd bijdraagt aan *gezond* eten door hun kind (56,3%).

Tabel 14 Waar is de warme maaltijd goed voor, in procenten, ouders OBS Bloemhof (n=112)

(Leer)doel	***%***
Samen eten	64,3
Warm eten	64,3
Gezond eten	56,3
Lekker eten	28,6
Goed gedrag aan tafel	36,6
Ik weet het niet	3,6

Enquête onder ouders OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Huiswerkbegeleiding

De leerlingen van de groepen 7 en 8 krijgen wekelijks in kleine groepen (2-4 leerlingen) huiswerkbegeleiding door HBO-stagiaires (begrijpend lezen en rekenen). Sinds het schooljaar 2014-2015 wordt de huiswerkbegeleiding vooraf gegaan door mentorbegeleiding door de stagiaires. De huiswerkbegeleiding is niet verplicht, maar de meeste leerlingen van groep 7 en 8 doen mee. We hebben aan de ouders gevraagd wat het kind leert bij huiswerkbegeleiding[19]. De ouders antwoorden het vaakst dat de huiswerkbegeleiding bijdraagt aan de ontwikkeling van taal bij hun kind (74,5%) en in iets mindere mate aan rekenen (62,8%). Bijna de helft van de ouders vindt (daarnaast) dat de huiswerkbegeleiding bijdraagt aan het zelfvertrouwen van hun kind (45%).

Tabel 15 Wat leert uw kind bij huiswerkbegeleiding, in procenten, ouders OBS Bloemhof (n=51)

(Leer)doel	***%***
Kind leert / wordt beter in taal	74,5
Kind leert / wordt beter in rekenen	62,8
Zelfstandig(er) werken	45,0
Zelfvertrouwen	37,3
Ik weet het niet	7,8

Enquête onder ouders OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

19 De meeste leerlingen van de groep 7 en 8 krijgen huiswerkbegeleiding. Een en vijftig ouders hebben aangegeven dat hun kind deelneemt aan huiswerkbegeleiding. Zij hebben de vervolgvragen ingevuld.

Rapportcijfer Rotterdam Vakmanstad

We hebben aan de ouders gevraagd om een rapportcijfer tussen 1 en 10 te geven voor de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad. De ouders van leerlingen van locatie Oleanderstraat gaven gemiddeld een 7,8 (11,1% gaf een cijfer onder de zes) en de ouders van de leerlingen van locatie Putsebocht gaven gemiddeld een 7,9 (een ouder gaf een cijfer onder de zes).

Ouders over hun kinderen

Fysieke Integriteit wil onder andere bijdragen aan het verminderen van onderling pestgedrag en agressie en het versterken van zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld van leerlingen. We hebben ouders een aantal stellingen hierover voorgelegd en aan hen gevraagd in hoeverre deze op hun kinderen van toepassing zijn.

Tabel 16 Antwoorden op stellingen, zelfrapportage, in procenten, ouders van leerlingen OBS Bloemhof (n=115)

Stelling	*Ja*	*Een beetje*	*Nee*	*Weet niet*
Mijn kind heeft zelfvertrouwen	73,7	25,4	-	0,9
Mijn kind heeft vriendjes	95,7	4,3	-	-
Mijn kind wordt gepest op school	5,4	11,6	79,5	3,6
Mijn kind heeft respect voor anderen	91,2	7,0	-	1,8
Mijn kind doet zijn/haar best op school	95,6	4,4	-	-
Mijn kind zit lekker in zijn/haar vel	92,9	5,3	-	1,8

Enquête onder ouders OBS Bloemhof, april 2015, Verwey-Jonker Instituut.

Driekwart van de ouders is het eens met de stelling dat hun kind zelfvertrouwen heeft (73,7%) en bijna alle ouders antwoordt: “Ja” op de vraag of het kind vriendjes heeft (95,7%). Gepest worden is volgens acht op de tien ouders niet aan de orde bij hun kind (79,5%) en bijna alle ouders vinden volmondig dat hun kind goed zijn/haar best doet op school (95,6%). Bijna alle ouders onderschrijven de stelling dat hun kind lekker in zijn/haar vel zit (92,9%).

Ouders en school

Voor Rotterdam Vakmanstad zijn ouders een intermediaire doelgroep. De gedachte is dat ouders meer inzicht krijgen in het onderwijs en meer kennis over hun toegevoegde waarde op de ontwikkeling van hun kind als zij op school komen en eventueel participeren bij activiteiten. We hebben aan de ouders gevraagd of zij op school komen en hen daarbij diverse antwoordopties gegeven, waarvan zij meerdere mochten aankruisen. Slechts 1 ouder zegt dat hij/zij nooit op school komt (0,95). De ouders zeggen dus op 1 uitzondering na allemaal op school te komen. De antwoorden in de enquête geven geen inzicht in de frequentie van de aanwezigheid van ouders op school.

De ouders komen naar eigen zeggen het vaakst op school bij het wegbrengen en/of ophalen van een of meerdere kinderen: 83,5% van de ouders doet dit. Zeven op de tien ouders komen (daarnaast) op school voor rapportbesprekingen (70,4%) en een kleine helft zegt (ook) de ouderkamer te bezoeken (44,3%). Drie op de tien komt op school om te helpen bij activiteiten, zoals koken of de maaltijd tussen de middag (29,6%) en 16,5% van de ouders heeft andere redenen om op school te komen, zoals als er een ongelukje is met het kind, of als de ouder op school werkt.

We vroegen daarnaast aan ouders of de school in hen geïnteresseerd is. 94,1% van de ouders vindt dat dit het geval is. Slechts 6 ouders vindt dat de school niet geïnteresseerd is in hen (5,9%). De toelichting van ouders waarin zij de interesse van de school duiden heeft het vaakst betrekking op leerkrachten die gemakkelijk benaderbaar zijn, een goede informatieverstrekking vanuit school, en het gegeven dat direct contact wordt opgenomen met de ouders als er iets speelt (rondom het kind).

Ondanks dat bijna alle ouders vinden dat de school in hen is geïnteresseerd, zou vier op de tien ouders behoefte hebben aan meer contact met school (40,9%). De overige ouders heeft hieraan geen behoefte (59,1%).

Bijlage B

Effectonderzoek

De impact van Fysieke Integriteit op de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van kinderen

Resultaten van een drie-jarige studie

Harrie Jonkman
Claire Aussems

1 *Introductie*

Het extra ondersteunen van kinderen die met achterstanden op scholen terechtkomen is een belangrijk onderwerp in n de onderwijsdiscussie. Zeer veel verschillende initiatieven zijn hiervoor in de loop der jaren ontwikkeld. In dat verband zijn ook integrale aanpakken ontwikkeld gericht op verschillende aspecten tegelijkertijd die kunnen worden onderscheiden van aanpakken die een deelaspect proberen aan te pakken. Het eerste interactieveld of onderdeel van Rotterdam Vakmanstad (*Fysieke* Integriteit) is een voorbeeld van zo'n integrale onderwijsaanpak. Fysieke Integriteit is het verst ontwikkeld programmaonderdeel van Vakmanstad. Al sinds 2008 worden vier specifieke onderdelen van Fysieke Integriteit, te weten judo, koken, filosofie en 'eco' (inzicht in de voedselketen, onder meer via werken in tuinen), aangeboden aan alle leerlingen van de school. Daarnaast krijgen jongeren vanaf de bovenbouw huiswerkbegeleiding. Fysieke Integriteit wil met ondersteuning van buiten verandering tot stand brengen in de schoolse capaciteiten van kinderen.

De afgelopen jaren (2009-2012) is het programma inhoudelijk verder geoptimaliseerd (Movisie, 2014; Boonstra e.a., 2012; Oosterling, 2012). De ondersteunende onderwijsactiviteiten van Fysieke Integriteit kunnen nu worden ingevoerd zoals ze bedoeld zijn. Wanneer het programma af is en de activiteiten zijn omschreven kunnen ook de opbrengsten van het programma worden onderzocht. Fysieke Integriteit is de laatste jaren (2012-2015) op de Bloemhofschool uitgevoerd en data zijn in deze periode verzameld. Het evaluatieonderzoek dat in deze periode is uitgevoerd maakt duidelijk hoe het programma is ingevoerd op de Bloemhofschool en of het aan de voorwaarden heeft voldaan zoals deze omschreven zijn. Daarover gingen de vorige hoofdstukken. Daarnaast onderzoeken we in het evaluatieonderzoek ook de effecten van *Fysieke Integriteit* op de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van kinderen over een meerjarige periode. Dit deel van het onderzoek beantwoordt de vraag of er ook daadwerkelijk veranderingen hebben plaatsgevonden die kunnen worden toegeschreven aan het programma. In dit deel van het evaluatieonderzoek gaat het om het vaststellen van de effecten op de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van kinderen.

De veranderingstheorie (zie conceptrapportage) definieert het onderzoeksdesign. Bij de leerlingen worden achterstanden vastgesteld wanneer zij het basisonderwijs binnenkomen. Deze achterstanden hangen samen met de sociaal-economische status waarmee de kinderen in hun gezin en buurt opgroeien. Deze achterstanden zorgen ervoor dat zij mindere schoolprestaties leveren. Om het onderwijs te ondersteunen en te voorkomen dat de ontwikkeling van de kinderen in een negatieve spiraal terecht komt, is Vakmanstad ontwikkeld. Door alle kinderen over een langere tijd een brede en integraal onderwijsconcept aan te bieden, met judo, koken, filosofie en eco als vaste en met regelmaat terugkomende elementen en extra huiswerkbegeleiding aan te bieden, wordt niet alleen de kinderlijke cognitieve ontwikkeling gestimuleerd maar ook hun sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling. De veronderstelling is dat met dit concept kinderen meer succes hebben op het voortgezet onderwijs, voortijdig schoolverlaten wordt voorkomen en kinderen zich ontwikkelen tot kinderen met een open en ambitieuze leerhouding en basishouding voor actief en cultureel burgerschap.

Het effectonderzoek wordt alleen maar uitgevoerd om de effecten van het programmaonderdeel *Fysieke Integriteit* vast te stellen. Om dat te doen kijken we naar de brede ontwikkeling van kinderen. Het onderwijsprogramma omvat een integraal pakket met diverse voorzieningen en het wil de leerlingen zo goed mogelijk equiperen met kennis en vaardigheden of 'skills' voor school en andere domeinen waarin jongeren zich bewegen. Centrale vraag bij fysieke integriteit is: hoe goed zitten leerlingen in hun vel en hoe zijn via toegevoegde skills hun sociaal en leerprestaties te vergroten? Omdat het bij Fysieke Integriteit om de brede ontwikkeling van kinderen gaat onderzoeken we dus niet alleen de cognitieve ontwikkeling van kinderen maar ook hun sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling. Oftewel, we onderzoeken de brede ontwikkeling van kinderen van de Bloemhofschool die wij de experimentele groep noemen. De brede ontwikkeling hebben we onderzocht over een reeks van metingen (drie). Dus we hebben gekeken hoe kinderen het binnen de experimentele setting doen op cognitief, sociaal-emotioneel en fysiek terrein, op vaste momenten en over een drie jarige periode. We zetten hier tegenover de gegevens van kinderen die het programma niet hebben gevolgd (controle groep).

Voor dat doel maken we gebruik van beschikbare data die we voor dit onderzoek konden benutten en stellen vanuit deze data een controlegroep samen.

We konden beschikken over meerjarige, representatieve data die op dit moment in Nederland worden verzameld: het COOL (Cohort Onderzoek Onderwijs Loopbanen 5-18) databestand (Driesen e.a., 2015; 2012; 2009). Een voordeel van de COOL-data is beschikbaarheid van uiteenlopende gegevens van een representatieve groep Nederlandse kinderen in de basisschoolleeftijd op cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Hierbinnen is het mogelijk om een selectie te maken van scholen die op de Bloemhofschool lijken. Een belangrijk nadeel is dat de controle groep uit het COOL-design wel zo afwijkt van de experimentele groep Bloemhofschool dat een directe vergelijking en toetsing niet mogelijk is. COOL-kinderen (controle-groep) worden ondervraagd wanneer zij 2, 5 en 8 jaar oud zijn met meetmomenten in 2007/2008, 2010/2011 en 2013/2014. De Bloemhof-kinderen worden drie opeenvolgende jaren geobserveerd, te beginnen met groep 1 tot en met 6 in 2012/2013. Longitudinaal valt, zo blijkt nu, geen vergelijking te maken tussen beide groepen omdat de afnamemomenten niet overlappen tussen de groepen. De COOL-data gebruiken wij als referentiedata, voor ontwikkelingspatronen van experimentele en controle kinderen die kunnen worden vergeleken en/of en een subset van goedgelijkende experimentele en controle scholen kan worden gemaakt. Om tot een directe vergelijking te komen, zijn aanvullende analyses uitgevoerd.

Dit impactonderzoek als onderdeel van het totale evaluatieonderzoek geeft ons in de eerste plaats zicht op de *cognitieve ontwikkeling* van kinderen van de Bloemhofschool in vergelijking met Nederlandse kinderen. Om deze ontwikkelingen te kunnen vergelijken hebben we de testen gebruikt die ook in Cool zijn gebruikt. Dat zijn de testen van het leerlingvolgsysteem van CITO zoals die de laatste jaren in Nederland zijn gebruikt. De testen worden bij leerlingen veelal twee keer per jaar afgenomen en geven ons inzicht in die cognitieve ontwikkeling van kinderen. Voor dit onderzoek gebruiken wij metingen die zijn afgenomen in de periode januari-maart. Ook op de Bloemhofschool hebben we naar deze metingen gekeken. Cognitieve ontwikkeling verdelen we in taal en rekenen/wiskunde. *Taalontwikkeling* wordt door ons aan de hand van enkele toetsen vastgesteld. We kijken naar de vroege taalontwikkeling waarbij het gaat om zowel het conceptueel bewustzijn (waarbij het gaat om passieve woordenschat en kritisch luisteren en gaat het om het herkennen van begrippen en het begrijpen van korte testen) als om het metalinguïstisch bewustzijn (waarbij het veel meer gaat om het letten op de vorm en gaat het om de gerichtheid op geschreven taal en op klanken). We onderzoeken ook hoe kinderen classificeren, seriëren/vergelijken en tellen. Belangrijk bij de taalontwikkeling is ook de ontwikkeling van de woordenschat van kinderen. Aparte aandacht besteden we aan de vraag hoe goed een leerling technisch kan lezen en losse woorden van verschillende moeilijkheidsgraad kan verklanken, hoe snel hij/zij dat doet en of hij/zij daarbij verschillende type woorden hardop kan lezen. Begrijpend lezen (waarbij het gaat om de leesvaardigheid en het al of niet zelfstandig kunnen analyseren en vaststellen voor wie, met welk doel en wat er precies is geschreven) hoort ook bij de taalontwikkeling. Ook aan de ontwikkeling daarvan wordt in het onderzoek aandacht besteed. Naast taalontwikkeling kijken we in dit onderzoek ook naar prestaties op het *rekengebied*. We stellen in het onderzoek de vorderingen vast van de leerlingen op het gebied van rekenvaardigheid en onderzoeken hoe ze omgaan met getallen en getal-relaties, of ze kunnen hoofdrekenen, complexere zaken kunnen toepassen, of ze kunnen meten, het begrip tijd begrijpen en met geld kunnen omgaan en of ze breuken, verhoudingen en procenten begrijpen. *Cito-scores* van groep 8 worden verzameld omdat dit ook goede indicatoren zijn voor de cognitieve ontwikkeling van kinderen (gezamenlijke score voor taal, rekenen en studievaardigheid). De onderzoekers verzamelen, tot slot, ook *uitstroomgegevens* van de kinderen. De leerlingen stromen na acht jaar basisonderwijs door naar verschillende vormen van voortgezet onderwijs verdeeld over vwo, havo en vmbo en andere onderwijsvormen. Op de basisschool maakt het kind een aantal belangrijke ontwikkelingen door op cognitief gebied. Zo leert het kind lezen, schrijven en rekenen en doet het kennis op over de wereld om het heen. Het denken van het kind ontwikkelt zich van concreet naar abstract en logisch (Gardner et al., 1996).

De *sociaal-emotionele ontwikkeling* hebben we op een andere manier onderzocht. In dit geval hebben we de kinderen zelf geen problemen voorgelegd maar hebben we leerkrachten vragenlijsten voorgelegd. Iedere leerkracht heeft over elk van zijn/haar leerlingen eenzelfde vragenlijst ingevuld. Bij

sociaal-emotionele vaardigheden gaat het om de ontwikkeling van de persoonlijkheid van de leerling en de vraag of deze in overeenstemming is met verwachtingen en gedragingen uit de sociale context. Bij *sociale vaardigheden* gaat het om het begrip voor andere mensen en om het ontwikkelen van positief gedrag en vaardigheden ten opzichte van die andere mensen. De sociale competenties meten we via de variabelen onderpresteren, gedrag, werkhouding en populariteit. Deze vier variabelen zijn tevens samengebracht in de variabele Gedrag_totaal, een schaal voor sociale vaardigheden die het gemiddelde op de vier variabelen per kind representeert. Bij *emotionele vaardigheden* gaat het veel meer om het leren kennen van gevoelens van jezelf en die van de ander en op een goede manier met deze gevoelens omgaan. In dit onderzoek wordt dit gemeten via de variabelen afhankelijkheid (mate waarin de leerkracht een leerling als overmatig afhankelijk beoordeelt), conflict (de mate waarin de leerkracht de relatie met de leerling als negatief en conflictueus ervaart) en nabijheid (mate waarin leerkracht genegenheid, warmte en open communicatie ervaart in de relatie met de leerling). Ook deze schalen hebben we nog samengebracht in de schaal Relatie_totaal, waarbij het antwoord op de drie vragen is gemiddeld. De variabelen die worden gebruikt om de sociaal-emotionele ontwikkeling vast te stellen zijn in de volgende tabel samengebracht. Op de basisschool ontwikkelt het kind zich dus niet alleen cognitief maar ook sociaal-emotioneel. Op het sociale gebied leert het, als het goed is, steeds beter omgaan met anderen. Maar het kind leert zichzelf ook beter kennen, zijn emoties en persoonlijkheid. (Durlak et al., 2015).

Over de *fysieke ontwikkeling* bestaan geen meerjarige landelijke cijfers, dus ook niet in het COOL-bestand. Hiervoor zijn we op zoek gegaan naar een andere benchmark. Op de Bloemhofschool zijn de afgelopen jaren Lekkerfit testen afgenomen. De Lekker Fit-organisatie verzameld fysieke gegevens van kinderen op Rotterdamse scholen. Op deze manier zijn gegevens met betrekking tot lichamelijke ontwikkeling (lengte, gewicht, bmi) jaarlijks gemeten en verzameld. In dit Rotterdamse databestand zitten tegelijkertijd gegevens over hoe kinderen een aantal lichamelijke activiteiten (fitheid) uitvoeren. Deze individuele gegevens van alle Bloemhofkinderen in drie jaren (2012/13; 2013/14; 2014/15) worden gelegd naast de gegevens van twee sociaal-economisch vergelijkbare Rotterdamse scholen waar we ook gegevens van hebben gekregen over dezelfde periode. Gegevens in ons onderzoek worden vergeleken op: lengte, gewicht, buikomvang, Shuttlerun en BMI over een driejarige periode. Verschillen tussen experimentele en controlescholen kunnen op deze manier worden gedetecteerd. De voordelen van een fysieke gezondheid van kinderen is op vele manieren aangetoond. Onderzoek heeft laten zien dat activiteiten gericht op gezondheid en activiteiten van kinderen bij hen onder andere leiden tot minder cardio-vasculaire risicofactoren ontwikkelen, fittere gesteldheid, betere motorische vaardigheden en tot betere botontwikkeling. Een gezonde fysieke ontwikkeling is ook geassocieerd met een betere mentale gezondheid en betere academische resultaten (Mey, J. de, 2013)

2 Methode

2.1 Onderzoeksgroep

De analyses van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling zijn uitgevoerd op een totale dataset van de experimentele groep (Bloemhofschool) en de controle groep (Cool-data). De experimentele data zijn de afgelopen drie jaar verzameld op de Bloemhofschool op eenzelfde manier als dit gedaan is voor het Cooldatabestand. De cognitieve gegevens zijn verzameld middels taal en rekentesten bij kinderen. De sociaal-emotionele gegevens zijn verzameld via leerkrachten die gegevens invulden over de leerlingen in hun klas. Bij de Bloemhof hebben we een bestand van 373 leerlingen. Dat zijn de data voor alle kinderen van de Bloemhofschool die we in totaal hebben verzameld en nader hebben geanalyseerd. Voor het Cool-bestand hebben we de data van 37,418 kinderen die bij de drie metingen hebben meegedaan. Bij de laatste meting bestaat de uiteindelijke steekproef uit 437 basisscholen. 340 scholen hiervan representeren de nationale data. Op basis van vier criteria (schoolsoort, provincie, richting en urbanisatiegraad) komen ze goed overeen met de landelijke verhoudingen en representeren ze die in al deze opzichten. De gemiddelde schoolgrootte hiervan (199) is iets kleiner als de landelijke schoolgrootte (217). Naast de 340 scholen in de referentiegroep zijn er 97 aanvullende achterstandsscholen aan het databestand toegevoegd. Bij de laatste meting deden er 437 scholen mee. 250 van deze scholen deden ook aan de tweede meting mee en leverden alle gevraagde gegevens. Dan is er nog een kleine groep scholen die bij de tweede meting mee deed en die alleen gegevens van groep 5 en 8 hebben geleverd (39 scholen). Voor de vergelijkbaarheid met de Bloemhof hebben we gezocht naar scholen die op de Bloemhofschool lijken (wegingsfactor, provincie, urbanisatiegraad en denominatie). Deze Coolcontrole-groep bestaat uit 11 scholen met in totaal 702 leerlingen.

De fysieke gegevens op basis van Rotterdamse Lekker Fit-gegevens zijn verzameld onder leerlingen van Bloemhofschool (experimentele groep) en leerlingen van twee vergelijkbare basisscholen in Rotterdam (Oranjeschool en Groen van Prinsterschool). Op de experimentele school zijn de gegevens in het voorjaar van een schooljaar afgenomen, op de controle waren de testen al in het najaar van een schooljaar afgenomen. Op zowel de experimentele als de controlescholen zijn de gegevens drie keer afgenomen: in de schooljaren 2012/2013; 2013/2014 en in 2014/2015.

2.2 Instrumenten

In Tabel 1 *(Overzicht instrumenten cognitieve ontwikkeling*) zien we een overzicht van de instrumenten cognitieve ontwikkeling kinderen die wij in ons onderzoek hebben gebruikt. Deze gegevens zijn door Cool verzameld en die hebben wij vervolgens ook voor de Bloemhofschool verzameld. Voor Taal hebben we de volgende instrumenten gebruikt: *Taal voor Kleuters* (leerjaar 1 en leerjaar 2), *Leeswoordenschat* (leerjaar 3-leerjaar 8), *Drieminuten toets* (leerjaar 3-leerjaar 8) en *Begrijpend lezen* (leerjaar 4-leerjaar 8). Voor rekenen hebben we *Rekenen voor Kleuters* (leerjaar 1 en leerjaar 2) en *Rekenen/wiskunde* (leerjaar 3-leerjaar 8) gebruikt. Van groep 8 hebben we de uitstroomgegevens verzameld die bestaan uit de *Cito-eindscoregegevens* van iedere leerling en de *Uitstroomgegevens voor het voortgezet onderwijs*.

Tabel 1. Overzicht instrumenten cognitieve ontwikkeling

Taal	*Rekenen*	*Uitstroom-gegevens*	*Leerjaar*
Taal voor kleuters	Rekenen voor kleuters		1-2
Leeswoordenschat Drieminutentoets Begrijpend lezen	Rekenen/Wiskunde	Cito Uitstroom voortgezet onderwijs	3-8

De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen moest apart bevraagd worden. Hiervoor zijn gestandaardiseerde vragenlijsten gebruikt. We hebben aan leerkrachten gevraagd naar sociale en emotionele aspecten van de leerlingen. Wat de sociale aspecten betreft hebben we gevraagd naar *Onderpresteren* (- geven prestaties goed beeld van het talent; blijven prestatie achter bij capaciteiten; kan eigenlijk (nog) beter presteren), *Gedrag* (is vaak brutaal; - houdt zich aan de regels; probeert altijd eigen zin door te drijven; - maakt nooit ruzie), *Werkhouding* (werkt nauwkeurig; denkt al gauw dat het werk af is; houdt snel op als iets niet lukt) en *Populariteit* (kan goed met klasgenoten opschieten; is bij klasgenoten populair; - heeft weinig vriend(innen) in de klas). Hoge scores komen overeen met de naam van de variabele. Dus een hoge score op Gedrag betekent gunstig gedrag, een hoge score op Onderpresteren betekent dat ze onderpresteren. Daarnaast is een totaalscore *Gedragtotaal* (- onderpresteren; gedrag; werkhouding; populariteit) geconstrueerd; deze representeert de sociale houding van het kind. Hoe hoger deze score, hoe gunstiger het gedrag (hiervoor is onderpresteren omgedefinieerd).

Maar we hebben ook gevraagd naar de emotionele aspecten van de leerling. Hier keken we naar *Afhankelijkheid* (heeft voortdurend bevestiging van mij nodig; is de hele dag sterk op mij gericht; reageert sterk op situaties waarin hij/zij niet bij mij kan zijn; gedraagt zich te afhankelijk van mij; vraagt om hulp in situaties waarin dit eigenlijk niet nodig is), *Conflict* (dit kind en ik lijken voortdurend strijd met elkaar te leveren; dit kind heeft het gevoel dat ik hem/haar oneerlijk behandel; als dit kind slecht gehumeurd is, week ik dat het een lange en moeilijke dag gaat worden; de gevoelens van dit kind tegenover mij kunnen geheel onvoorspelbaar zijn of abrupt omslaan; de omgang met dit kind vergt veel energie van mij) en *Nabijheid* (dit kind praat openhartig met mij over zijn/haar gevoelens en ervaringen; als dit kind verdrietig is, zal het troost bij me zoeken; ik heb een hartelijke, warme relatie met dit kind; dit kind lijkt zich veilig bij mij te voelen; de omgang met dit kind geeft mij een gevoel van effectiviteit). Ook hier geldt dat een hoge score overeenkomt met de naam van de variabele. Ook hier hebben we een totaal score *Emotietotaal* (-afhankelijkheid, - conflict, nabijheid) gemaakt door het gemiddelde over de emoties te bepalen (hiervoor hebben we afhankelijkheid en conflict omgedefinieerd). In Tabel 2. (*Instrumenten voor sociaal-emotionele ontwikkeling*) zien we uit hoeveel vragen elke schaal bestaat (aantal items) en wat de betrouwbaarheid is van die schaal (uitgedrukt in Cronbach alpha's waarbij een score van .70 of hoger veelal als acceptabel wordt beschouwd (Driesen e.a., 2012).

Tabel 2. Instrumenten voor sociaal-emotionele ontwikkeling

Schalen	***Items***	***Cronbach's alpha***
SOCIAAL		
Onderpresteren	3	0,85
Gedrag	4	0,81
Werkhouding	3	0,82
Populariteit	3	0,87
Gedrag totaal*		
EMOTIONEEL		
Afhankelijk	5	0,90
Conflict	5	0,93
Nabijheid	5	0,87
Relatie totaal*		

** Samengesteld uit de bovengenoemde schalen*

Naast de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling wil Vakmanstad de fysieke ontwikkeling van kinderen versterken. Informatie over de fysieke ontwikkeling van de kinderen konden we niet in het COOL-bestand vinden. Hiervoor moesten we op zoek naar een ander bestand en een andere opzet. Wij

hebben gebruik gemaakt van een deel van de gegevens van Lekker Fit, een Rotterdams initiatief om te werken aan de lichamelijke gezondheid van kinderen. Dit projectbureau verzamelt data over de fysieke ontwikkeling van kinderen op verschillende basisscholen door biologische gegevens van kinderen te meten: Lengte (in cm), Gewicht in kilogram, Buikomvang (in cm) en BMI/Body Mass Index (gewicht gedeeld door het kwadraat van de lengte, en de gegevens hiervan worden in drie groepen verdeeld: gezond, obesitas en overgewicht). Daarnaast wordt het activiteitenniveau van kinderen gemeten. Daarvoor moeten kinderen steeds een bepaalde activiteit uitvoeren: *Shuttlerun* (een korte snelheidsloop in sec die iets zegt over de loopsnelheid van kinderen). De instrumenten die voor de fysieke ontwikkeling van kinderen zijn gebruikt staan in Tabel 3. (*Overzicht instrumenten fysieke ontwikkeling*).

Tabel 3. Overzicht instrumenten fysieke ontwikkeling

Antropometrisch	***Fitheid***
Lengte	Shuttlerun
Gewicht	
Buikomvang	
BMI	

2.3 Procedure

Op de Bloemhofschool zelf hebben we de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke gegevens ieder jaar op dezelfde wijze verzameld. In het najaar namen we met de school contact op en vroegen welke kinderen er dat jaar op school zitten. Via het Parnassus-systeem haalden wij de achtergrondgegevens van kinderen binnen. In de periode januari-april verzamelden wij dan de cognitieve gegevens. Hiervoor maakten wij gebruik van de taal en rekentoetsen die de school bij de kinderen sowieso afnemen in deze periode. In maart-april schreven wij de school aan met de vraag of de leerkrachten een vragenlijst rond sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen willen invullen. Daarvoor hadden we een digitale vragenlijst gemaakt die wij op internet plaatsten. De leerkrachten vulden deze lijsten in en wij haalden de data vervolgens binnen. In de periode mei-juni verzamelden wij de uitstroomgegevens. Wij haalden in deze periode bovendien de Cito-gegevens van alle kinderen binnen en keken naar welke opleiding de kinderen werden verwezen. Vervolgens koppelden we alle gegevens van één jaar aan elkaar en vervolgens koppelden we de data van verschillende jaren aan elkaar.

De Cool-data zijn door ITS en het Kohnstamm Instituut verzameld de afgelopen jaren, iedere keer in een vergelijkbare fasering (Driesen et al., 2015; Driesen et al., 2013). Allereerst werden deelnemende scholen geworven en werden de administratieve gegevens verzameld. Vervolgens werden de aantallen en de achtergrondgegevens van de scholen en de leerlingen verzameld. In de derde fase van deze dataverzameling werden de scores op de toetsen en de vragenlijsten verzameld. En in de laatste fase (einde schooljaar) werden de uitstroomgegevens verzameld. De data werden apart op een openbare website geplaatst van Data Archiving and Networked Services (DANS). DANS is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) dat het delen en hergebruik van data voor de wetenschap bevordert. We hebben bij DANS doorgegeven aan welk onderzoek wij werken, waarom we de data willen gebruiken en we hebben hen officieel om toestemming gevraagd deze te gebruiken. In mei 2015 werden de data van de derde en laatste meting geplaatst. Wij hebben de afgelopen jaren de Cool-onderzoeksgegevens binnengehaald en de gegevens die voor ons onderzoek van belang waren gekoppeld. Uiteindelijk hebben we een totaal bestand gemaakt met daarin de gegevens van de experimentele school (Bloemhofschool) en de controleschool (Cool-data).

Voor het verzamelen van de fysieke gegevens moesten we voor een andere procedure kiezen. Aan Lekker Fit is gevraagd om gegevens van leerlingen van een aantal Rotterdamse scholen die op de Bloemhofschool lijken. Wij kregen de achtergrondgegevens, de biologische en activiteiten (fitheid) gegevens van leerlingen van de Oranjeschool en de Groen van Prinstererschool over drie schooljaren (2012/2013; 2013/2014 en 2014/2015). De Verre Bergen verzamelde drie keer vergelijkbare data van

kinderen van de Bloemhofschool over dezelfde periode. De laatste gegevens van de experimentele groep (Bloemhof) en controle groep (Oranjeschool, Groen van Prinsterer) ontvingen wij eind mei 2015.

2.4 Analyses

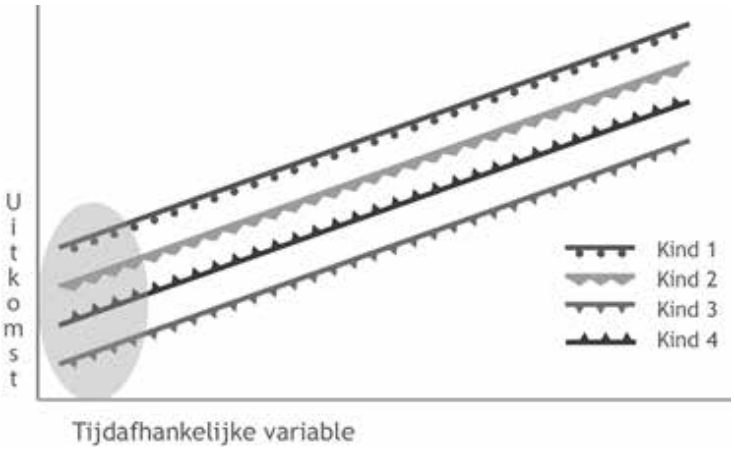
Voor de analyses van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling vergelijken we allereerst de leerlingen van de experimentele en controlegroepen met elkaar. We laten zien hoeveel leerlingen aan de metingen mee hebben gedaan en beschrijven de achtergronden van deze leerlingen.
Vervolgens analyseren we de resultaten en kijken eerst naar de ontwikkeling van leerlingen in de experimentele groep. We laten zien hoe de leerlingen scoren op verschillende testen en onderzoeken ook de verschillen tussen acht groepen en de twee lokaties.
Vervolgens zetten we de gegevens van de experimentele groep en de controle groep met vergelijkbare scholen uit het COOL-databestand naast elkaar en kijken hoe beiden scoren op de uitkomstvariabelen in elk van de onderzochte jaren. We presenteren beschrijvende statistieken (n, gemiddelde en standaarddeviatie) om een eerste indruk te krijgen van de verschillen tussen beide condities en de ontwikkeling over de meetmomenten.

Daarna voeren we losse lineaire regressies uit voor de Bloemhofschool en het Coolbestand. Hierin behouden we alleen de groepen die in beide bestanden zijn geobserveerd; dit zijn groep 5 en 8. Door middel van deze analyses proberen we meer zicht te krijgen op de toe- of afname van de uitkomstvariabelen tussen groep 5 en 8 in beide onderzoeksgroepen.

Tot slot schatten we lineaire groeimodellen om eventuele ontwikkeling in beide groepen statistisch te kunnen vaststellen. De cognitieve en sociaal-emotionele gegevens van de experimentele en controlegroep zijn los van elkaar geanalyseerd; door het gebrek aan overlap in de meetmomenten (en dus de leeftijden van de kinderen) tussen beide groepen, is een directe toetsing niet mogelijk. Beide databronnen zijn geanalyseerd door middel van lineaire groeimodellen, een vorm van multilevel analyse. Door het gebruik van multilevel technieken houden we in de statistische modellen expliciet rekening met het feit dat we per kind meerdere metingen hebben afgenomen (longitudinale data-analyse). Indien we dit niet zouden doen, leidt afhankelijkheid tussen de observaties van een kind tot vertekening in onze resultaten (onder meer door het onderschatten van standaardfouten en het hierdoor onterecht vinden van statistisch significante relaties). Bij lineaire groeimodellen onderzoeken we de ontwikkeling van de uitkomstvariabelen voor de kinderen over tijd (leerjaren of groepen, in dit geval). We bekijken of er sprake is van groei en, indien aanwezig, hoe sterk deze is. Door middel van lineaire groeimodellen kunnen we de ontwikkeling voor individuele kinderen modelleren en vaststellen of deze trajecten verschillen tussen kinderen.

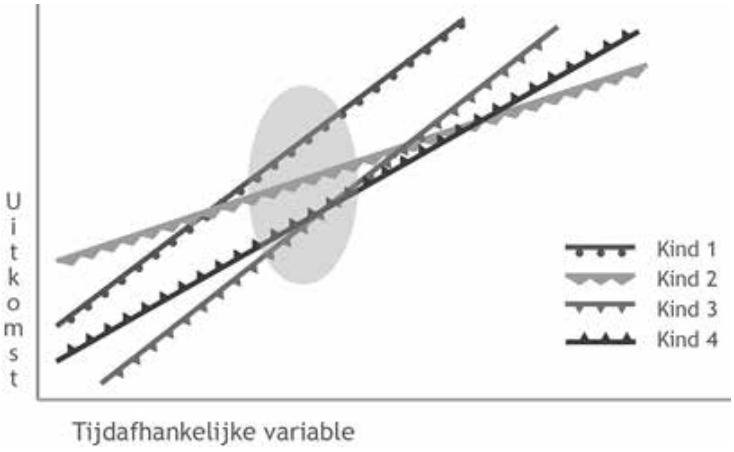
In een longitudinale studie analyseren we meerdere metingen van meerdere individuen. Naast het modelleren van de ontwikkeling over de meetmomenten is het ook mogelijk om te onderzoeken of er verschillen zijn tussen de individuen op de baseline. Hiermee kunnen we nagaan of er verschil is in de begin- of referentiesituatie van de individuen op de uitkomstvariabele. We schatten de gemiddelde begin- of referentiewaarde op de uitkomst over alle individuen en de spreiding hierin tussen de individuen (door middel van een zogenaamde variantieparameter). Indien deze variantieparameter significant afwijkt van 0, zeggen we dat er sprake is van verschillende begin- of referentiewaarden voor verschillende individuen (zie *Figuur 1.)*.

Figuur 1. Het random intercept representeert de spreiding tussen kinderen op in groep 1 (of een andere gekozen referentiegroep)

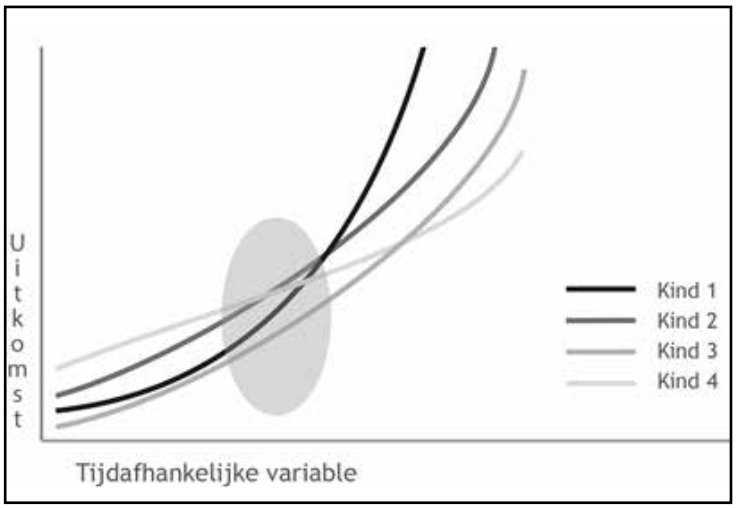
Indien groep significant samenhangt met de uitkomstvariabele over tijd, kijken we ook of er sprake is van variatie tussen kinderen in de sterkte van deze samenhang (zie Figuur 2.). Groeimodellen kunnen een random slope coefficient bevatten; hiermee modelleren we verschillen in de ontwikkeling van kinderen op basis van het leerjaar. Wanneer er sprake is van verschillende ontwikkeling tussen kinderen, wordt dat gereflecteerd door middel van een significante variantie in de regressiecoefficient van groep. De ontwikkelingslijnen van kinderen lopen in dat geval niet parallel, maar zullen van elkaar verschillen. Er vindt dan als het ware een interactie plaats tussen kind en tijd.

Figuur 2. De random slope geeft weer of er een verschil tussen de kinderen waarneembaar is in de sterkte van de ontwikkeling over leerjaren.

Daarnaast hebben we de mogelijkheid voor een veranderende toe- of afname van de uitkomstvariabelen over tijd gemodelleerd. Ontwikkeling hoeft niet altijd rechtlijnig te verlopen maar kan, bijvoorbeeld, op een gegeven moment afnemen of toenemen (zie Figuur 3.). Om deze ontwikkeling te modelleren is naast de groep ook de gekwadrateerde groep meegenomen in het statistische model. Door naast de tijdsvariabele ‘groep’ ook het kwadraat van ‘groep’ mee te nemen, gaan we uit van een niet volledig rechtlijnige ontwikkeling over de leerjaren van de kinderen. De analyses zijn achterelkaar uitgevoerd en veelal op een zelfde manier en de resultaten zijn met elkaar vergeleken. Alle analyses in deze studie zijn uitgevoerd met Stata 13.1 (Stata Corp, 2015).

Figuur 3. Een mogelijkheid van een niet rechtlijnige ontwikkeling die waarneembaar is over de jaren

De fysieke gegevens hebben we op een vergelijkbare wijze onderzocht. Allereerst hebben we gekeken naar de aantallen en de achtergronden van de leerlingen van de experimentele en controlegroep. Vervolgens hebben we de resultaten met elkaar vergeleken. Tot slot hebben we ook voor de fysieke gegevens gebruik gemaakt van dezelfde longitudinale multilevel technieken. Echter, hier konden de gegevens (experimenteel en controle) wel tegelijkertijd in dezelfde modellen worden geanalyseerd en kon toetsing direct plaatsvinden omdat hier wel sprake was van overlap in geobserveerde leeftijden en groepen. Vervolgens zijn hier ook enkele modellen achterelkaar vergeleken: Eerst hebben we gekeken naar de uitkomstmaat (b.v. lengte) en de invloed van de groep (#Model 1). Vervolgens hebben we de invloed van geslacht daaraan toegevoegd (# Model 2). Daarna hebben we gekeken, en dat is voor ons onderzoek van essentieel belang, naar de invloed van de conditie (dus de vraag of het er toe doet of je meedoet aan Vakmanstad of niet, #Model 3). Tot slot hebben we nog gekeken of de ontwikkeling van de uitkomstmaat over de groepen varieert tussen kinderen (#Model 4).

3 Resultaten

3.1 Achtergronden van de Bloemhof-kinderen en de Cool-kinderen

De nationale Cool-data met drie metingen (de derde meting kwam mei 2015 beschikbaar) zijn bruikbaar gemaakt voor analyse (overzicht van het databestand, zie Appendix). De datasets die voor dit onderzoek van belang zijn, zijn op basis van leerlingnummer en/of schoolnummer aan elkaar gekoppeld. Bij de koppeling zijn alleen de voor dit onderzoek relevante variabelen opgenomen. Ook zijn alleen leerlingen meegenomen die aan de eerste twee metingen en eventueel de derde meting hebben meegedaan. Na deze koppeling was er een onderzoeksbestand van kinderen van 327 Nederlandse scholen. Naast een nationaal representatieve steekproef is het informatief om een groep van sterk vergelijkbare scholen samen te nemen en deze als referentie naast de ontwikkeling van de kinderen binnen de Bloemhof te plaatsen. Om deze reden is een subset genomen van scholen die vergelijkbaar zijn met de Bloemhof op het gebied van weegfactor (achterstandsscore van het kind die iets vertelt over hun sociale situatie), urbanisatiegraad en gevestigd in de provincie Zuid-Holland. Dit databestand bestaat uit scholen die vergelijkbaar zijn met de Bloemhofschool en vormt hierdoor een beter referentiebestand. Achtergrondvariabelen, cognitieve ontwikkeling en sociaal emotionele ontwikkeling kunnen zo met elkaar over de tijd worden vergeleken.

In de vergelijking hebben we een onderscheid gemaakt tussen drie groepen (Cool-totaal, Cool-selectie en Bloemhofschool) en spitsen we de vergelijking toe op de leerlingen van de COOL-selectie (Cool- leerlingen van vergelijkbare scholen als Bloemhofschool) en leerlingen van de Bloemhofschool zelf.

In Tabel 4 zien we een overzicht van het databestand en het aantal leerlingen van het Cool-totaal bestand, de Cool-selectie en de Bloemhofschool dat we onderzocht hebben. In totaal hebben 218 leerlingen van de Bloemhof op twee of drie meetmomenten meegedaan aan het onderzoek. Uit het Cool-bestand zijn uiteindelijk 11,997 kinderen meegenomen die twee of drie keer zijn geobserveerd. De selectie van controlescholen uit Cool leverde 414 kinderen op die in ieder geval twee keer zijn geobserveerd.

Tabel 4. Geanalyseerd onderzoeksbestand van kinderen die de eerste twee en eventueel de derde keer aan de metingen hebben meegedaan.

Onderzoeksgroep	*Meting 1*	*Meting 2*	*Meting 3*	*Totaal*
Bloemhof	218	218	218	654
Cool-totaal	11,997	11,997	11,997	35,991
Cool-selectie	414	414	414	1,242
Totaal	12,629	12,629	12,629	37,887

De achtergronden van deze kinderen zijn vervolgens met elkaar vergeleken (zie Tabel x). We zien allereerst het percentage jongens staan (bijv. 51,6% van de Bloemhofkinderen zijn jongens). Het percentage jongens is vrij vergelijkbaar over de drie groepen. Dan zien we de leeftijden van de kinderen bij de eerste, de tweede en derde meting staan. Kinderen in Cool en de Cool-selectie zijn bij de eerste meting rond de zeven jaar, bij de tweede meting rond de 10 jaar en bij de derde meting iets meer dan 11 jaar oud. De kinderen van de Bloemhof zijn in leeftijd rond 8, 9 en 10 jaar oud bij achtereenvolgens de eerste, tweede en derde meting. Kinderen op het basisonderwijs krijgen een achterstandsscore uitgedrukt in weegfactor. Op de Bloemhof zit bijvoorbeeld 52,3% van de kinderen met een weegfactor van 1,2 (opleiding ouders maximaal basisonderwijs of (v)so-zmlk, 1 of beide ouders). De Cool-selectie (47,6 %) is in dit opzicht veel meer vergelijkbaar met de Bloemhofschool dan het volledige Cool bestand (9,6%), maar nog is het percentage lager. In de laatste rijen zien we het percentage moeders staan dat Nederland als geboorteland heeft. Op de Bloemhofschool is 9,2% van de moeders geboren in Nederland; dit is duidelijk lager dan Cool (76,1%) maar ook dan Cool-selectie (13,7%). Daarnaast zien we op de Bloemhofschool dat 11,0% van de vaders geboren is in Nederland; dit is duidelijk lager dan in het

volledige Cool bestand (77,1%), maar iets hoger dan Cool-selectie (9,2%). Ook op dit kenmerk is zichtbaar dat de Cool-selectie een betere referentiegroep voor de Bloemhofschool vormt dan het volledige Cool-bestand.

In Tabel 5 is zichtbaar dat de kinderen in de Bloemhofschool met name op leeftijd niet goed vergelijkbaar zijn met de kinderen in Cool en Cool-selectie. Dat komt omdat het Cool- en Cool-selectie bestand bestaat uit leerlingen die in de groepen 2, 5 en 8 zitten. Het Bloemhof bestand bestaat uit leerlingen die tijdens de eerste meting in de leerjaren 1 t/m 6 zaten. Vervolgens zijn deze leerlingen nog twee jaar daarna gevolgd. Omdat we de Cool-selectie hier als referentiegroep gebruiken en niet om de effecten te toetsen, is dit niet problematisch. Door middel van extrapolatie in de Cool-selectie wordt geprobeerd om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van de kinderen in de tussenliggende jaren (tussen de leeftijden 2, 5 en 8). Op deze wijze kunnen we een beeld krijgen van de verschillen in ontwikkeling tussen beide groepen en iets zeggen over de invloed van het programma Fysieke Integriteit.

Tabel 5. Achtergrondkenmerken leerlingen in databestand COOL-totaal, COOL-selectie en de Bloemhofschool op meetmoment 1

Achtergrond	*Cool*	*Cool-selectie*	*Bloemhof*
Leeftijd meting 1	7,1	6,9	7,9
Leeftijd meting 2	9,9	10,1	8,9
Leeftijd meting 3	11,3	11,3	9,9
Jongen	50,1%	51,1%	51,6%
Achterstandsscore (weegfactor=1,2)	9,6%	47,6%	52,3%
Geboorteland moeder (Nederland)	76,1%	13,7%	9,2%
Geboorteland vader (Nederland)	77,1%	9,2%	11,0%

3.2 Resultaten cognitieve ontwikkeling

Bloemhof

Allereerst laten we de resultaten van ons onderzoek naar de cognitieve ontwikkeling van kinderen op de Bloemhofschool zelf zien. In onderstaande tabel (Tabel 6) zien we het overzicht van deelname van deze kinderen aan de cognitieve testen. De leerlingen zijn goed verdeeld over de verschillende groepen. Alleen kinderen die in ieder geval op de eerste twee momenten hebben meegedaan aan het onderzoek zijn opgenomen in de analyse. Indien een kind op de twee achtereenvolgende metingen in dezelfde klas bleek te zitten, is deze ook verwijderd uit de analyse. Dit zullen vooral kinderen zijn die zijn blijven zitten. Vijf kinderen zijn om deze reden weggelaten.

Tabel 6. Deelname leerlingen Bloemhofschool aan cognitieve testen

	Meting 1		*Meting 2*		*Meting 3*	
Groep	N	%	N	%	N	%
1	29	13,3				
2	36	16,5	29	13,3		
3	36	16,5	36	16,5	28	13,8
4	35	16,1	36	16,5	30	14,8
5	46	21,1	35	16,1	35	17,2
6	36	16,5	46	21,1	32	15,8
7			36	16,5	44	21,7
8					34	16,8
	218	100,0	218	100,0	203	100,0

Voor dit onderzoek wordt de *cognitieve ontwikkeling* van kinderen onderzocht. Om hier zinvolle uitspraken over te doen worden in dit onderzoek zes cognitieve testen gebruikt: vier voor taal (Taal voor kleuters, Woordenschat, Begrijpend lezen, Drieminuten test) en twee voor rekenen (Rekenen voor kleuters, Rekenen). Taal voor kleuters en Rekenen voor kleuters zijn alleen in groepen 1 en 2 afgenomen. De andere testen (Woordenschat, Begrijpend lezen, Drieminutentest en Rekenen) zijn alleen afgenomen in de hogere groepen (zie Tabel 7).

Tabel 7. T*oetsen en deelname leerlingen Bloemhofschool aan toetsen*

Toets	*Deelname Meting 1*	*Deelname Meting 2*	*Deelname Meting 3*	*Groepen*
Taal voor kleuters	62	28	x	1 t/m 2
Woordenschat	139	181	189	3 t/m 8
Begrijpend lezen	131	145	165	4 t/m 8
Drieminutentest	149	181	193	3 t/m 8
Rekenen voor kleuters	59	28	x	1 t/m 2
Rekenen	146	174	162	3 t/m 8

Vervolgens zijn de resultaten onderzocht. Eerst zijn de gemiddelden en de afwijkingen daarvan (uitgedrukt als standaarddeviatie) per meting voor elk van de testen vastgesteld van de leerlingen van de Bloemhofschool (zie Tabel 8.). De resultaten gaan er bij een volgende meting op vooruit (wat mag worden verwacht als kinderen een jaar ouder zijn). Op woordenschat echter zien we dat kinderen lager scoren bij de tweede meting, maar bij de derde meting weer hoger.

Tabel 8. Gemiddelden (standaarddeviaties) bij drie metingen cognitieve ontwikkeling Bloemhofschool

	Gemiddelde (sd) Meting 1	*Gemiddeld (sd) Meting 2*	*Gemiddeld (sd) Meting 3*
Taal voor kleuters	46,3 (11,8)	51,0 (8,1)	x
Woordenschat	44,7 (19,3)	43,5 (23,2)	53,5 (25,6)
Begrijpend lezen	13,8 (13,9)	14,9 (19,9)	22,1 (19,5)
Drieminutentest	53,9 (28,5)	58,7 (30,0)	67,9 (30,4)
Rekenen voor kleuters	67,2 (11,8)	70,4 (8,9)	x
Rekenen	49,4 (23,9)	57,1 (30,0)	64,4 (28,5)

Hieronder (Tabel 9) hebben we ook nog een onderscheid gemaakt tussen de twee lokaties van de Bloemhofschool. In het algemeen scoort de Putsebocht bij de drie metingen beter, maar dat geldt ook niet voor alle scores (de Oleanderschool scoort bijvoorbeeld hoger op rekenen).

Tabel 9. Gemiddelden (standaarddeviaties) voor Putsebocht en Oleander over drie metingen

	Putsebocht Meting 1	*Putsebocht Meting 2*	*Putsebocht Meting 3*	*Oleander Meting 1*	*Oleander Meting 2*	*Oleander - Meting 2*
Taal voor kleuters	49,5 (12,2)	53,5 (7,7)	-	43,3 (10,8)	47,7 (7,6)	-
Woordenschat	43,6 (19,6)	45,4 (22,5)	58,2 (23,1)	47,2 (18,5)	40,8 (24,0)	47,7 (27,5)
Begrijpend lezen	16,6 (13,5)	14,3 (20,9)	24,4 (19,6)	10,3 (13,8)	15,8 (18,6)	19,1 (19,2)
Drieminutentest	53,8 (29,1)	59,3 (29,7)	69,5 (30,9)	54,1 (27,6)	57,8 (30,7)	65,9 (29,7)
Rekenen voor kleuters	72,9 (12,0)	71,6 (8,2)	-	63,0 (9,7)	68,9 (9,9)	-
Rekenen	48,6 (22,7)	57,6(30,9)	64,2 (27,7)	50,8 (25,7)	56,5 (28,7)	64,7 (29,5)

De gemiddelden op de diverse testen per meting worden ook nog per groep zichtbaar gemaakt (Tabel 10.). Leerlingen gaan er ook in de verschillende groepen in ontwikkeling op vooruit. Dat zien we overal. Alleen de ontwikkeling van woordenschat van groep 4 naar groep 5 stagneert, waarvoor wij geen verklaring weten.

Tabel 10. Gemiddelden (standaarddeviaties) metingen cognitieve ontwikkeling Bloemhofschool per leerjaar

	Groep	**Meting1 Gemiddelde (sd)**		**Meting2 Gemiddelde (sd)**		**Meting3 Gemiddelde (sd)**	
Taal voor kleuters	1	38,3	(9,8)	52,5	(9,4)		
	2	52,5	(9,4)	51,0	(8,0)		
Woordenschat	3	16,6	(8,7)	15,5	(12,3)	18,6	(15,2)
	4	46,7	(16,2)	25,5	(9,9)	35,8	(13,6)
	5	45,9	(12,9)	46,6	(8,9)	41,7	(8,3)
	6	58,6	(15,9)	56,1	(10,8)	59	(10,1)
	7			72,1	(13,1)	68,7	(10,5)
	8					86,6	(15,63)
Begrijpend lezen	3	4,2	(6,1)				
	4	6,9	(10,0)	-8,3	(12,7)	6,4	(10,0)
	5	16,1	(14,4)	14,8	(11,6)	5,1	(10,8)
	6	21,1	(14,3)	18,0	(11,4)	21,5	(11,7)
	7			34,4	(16,7)	30,3	(13,7)
	8					42,6	(18,2)
Drie minuten test	3	14,8	(10,1)	21,4	(11,1)	19,2	(9,1)
	4	52,9	(16,1)	30,8	(14,4)	44,5	(17,2)
	5	65,8	(16,3)	70,7	(14,9)	55,2	(19,1)
	6	80,1	(17,6)	77,9	(16,9)	84,3	(11,0)
	7			87,4	(14,7)	89,3	(15,0)
	8					95,5	(16,0)
Rekenen voor kleuters	1	60,1	(9,3)	72,6	(10,6)		
	2			70,5	(8,9)		
Rekenen	3	20,8	(13,1)	19,1	(13,7)	27,3	(12,3)
	4	42,0	(10,5)	34,9	(16,2)	45,0	(15,7)
	5	59,3	(12,6)	57.1	(11,8)	55,3	(19,4)
	6	77,4	(11,4)	75,5	(14,2)	75,8	(9,80)
	7			93,7	(10,9)	91,2	(12,7)
	8					101,1	(12,0)

Bloemhof en Cool vergeleken

Bij de volgende stap hebben we de resultaten van de Bloemhofschool en Cool op de cognitieve testen naast elkaar gezet. In onderstaande Tabel 11. zien we de gemiddelde resultaten naast elkaar gezet. We zien dat de scores van de Bloemhof school in groep 2 duidelijk lager zijn maar die verschillen zijn in groep 8 minder geworden. De citoscore van de Bloemhof school ligt iets hoger.

Tabel 11. Gemiddelden (sd) en percentages vergeleken op cognitieve testen in groep 2, groep 5 en groep 8

	Bloemhof	*Coolselectie*	*Test*
Groep 2			
Rekenen voor kleuters	71,7 (9,9)	X	
Taal voor kleuters	51,8 (8,8)	66,2 (8,9)	*
Groep 5			
Woordenschat	44,9 (10,7)	68,6 (10,5)	*
Begrijpend lezen	12,6 (13,4)	17,7 (11,9)	*
Drie minuten test	64,1 (17,8)	68,0 (16,9)	*
Rekenen/wiskunde	57,5 (14,4)	65,1 (18,0)	*
Groep 8			
Woordenschat	86,6 (15,6)	99,1 (15,2)	*
Begrijpend lezen	42,6 (18,2)	42,5 (16,5)	
Drie minuten test	95,5 (16,0)	100,8 (11,2)	
Rekenen/wiskunde	101,1 (12)	105,6 (14,5)	
Cito (meting 3)	531,9 (8,6)	527,9 (9,7)	*
Advies vervolg (meting 3)*			
Havo	17,7%		
Praktijk	8,8%		
VMBO BL	17,7%		
VMBOGL/TL	2,9%		
VMBOTL	11,8%		
VWO	14,7%		

* $p<0.05$

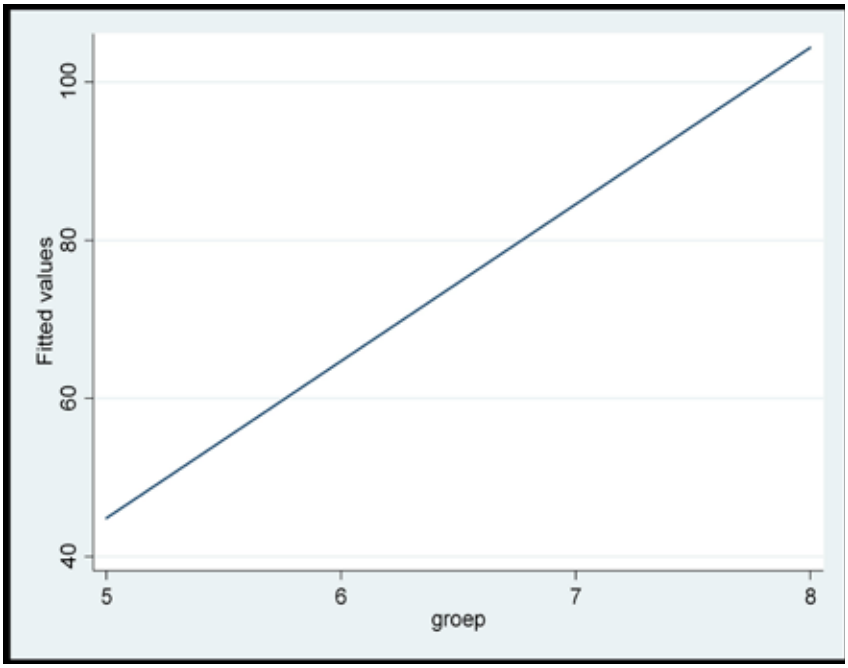
Vervolgens hebben we een regressieanalyse uitgevoerd op de ontwikkeling van kinderen van groep 5 en 8 van de Bloemhofschool en het Coolbestand. In deze regressie analyse hebben we gekeken naar de invloed van leerjaar op de uitkomstmaten woordenschat, begrijpend lezen, drie minutentest en rekenen/wiskunde. In Tabel 12. zien we het intercept (cons, de groepsvariabele heeft een waarde 0) en de sterkte van de ontwikkeling (groep). Ook hier zien we hetzelfde. De beginwaarden op de Bloemhofschool liggen lager, de invloed van de groep (dus de ontwikkeling) is groter. Als je bijvoorbeeld kijkt naar rekenen ligt de beginscore op -31,58 bij de Bloemhofschool en op -11,30 bij de Coolselectieschool. 3 jaar later is een deel van de achterstand hier ingehaald (17,82 ten opzichte van 15,29).

Tabel 12. Regressie analyse van cognitieve testen op groep, voor de Bloemhofschool en Coolselectie

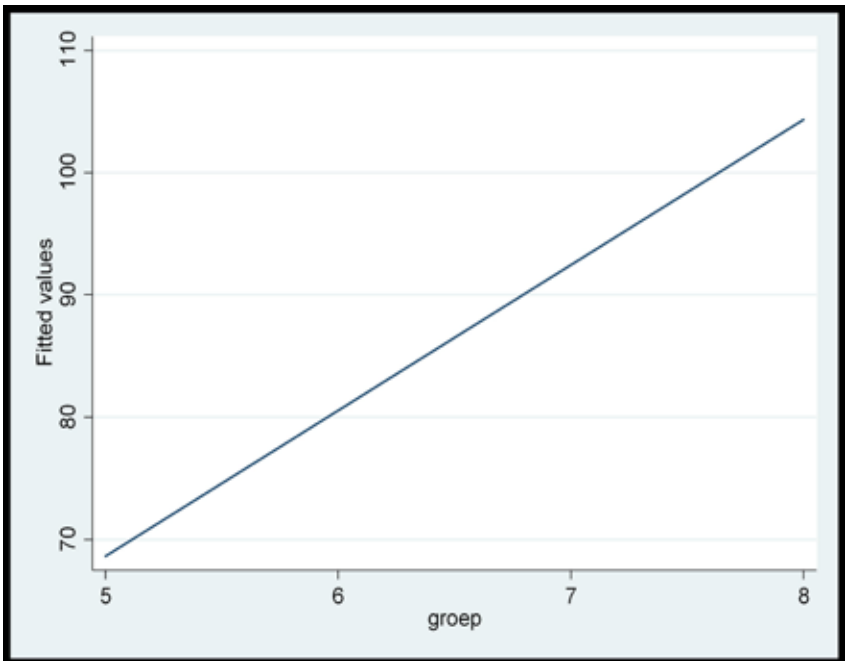
	Bloemhof	*Gemiddelden (SE)*	*Coolselectie*	*Gemiddelden (SE)*
Woordenschat	Cons	-54,22 (4,17)	Cons	9,07 (2,31)
	Groep	19,8 (0,52)	Groep	11,91 (0,30)
Begrijpend lezen	Cons	-56,39 (4,36)	Cons	-42,76 (2,46)
	Groep	13,79 (0,58)	Groep	12,1 (0,31)
Drieminutentest	Cons	4,7 (3,55)	Cons	15,25 (1,90)
	Groep	11,88 (0,45)	Groep	10,56 (0,24)
Rekenen/wiskunde	Cons	-31,58 (3,42)	Cons	-11,30 (0,22)
	Groep	17,82 (0,43)	Groep	15,29 (0,22)

De grafieken in Figuur 4. hieronder laten dit patroon beter zien. Het gaat hier om de gemodelleerde waardes uit de regressieanalyses. Bloemhofkinderen beginnen (groep 5) op een lager niveau maar komen vrijwel gelijk uit (groep 8).

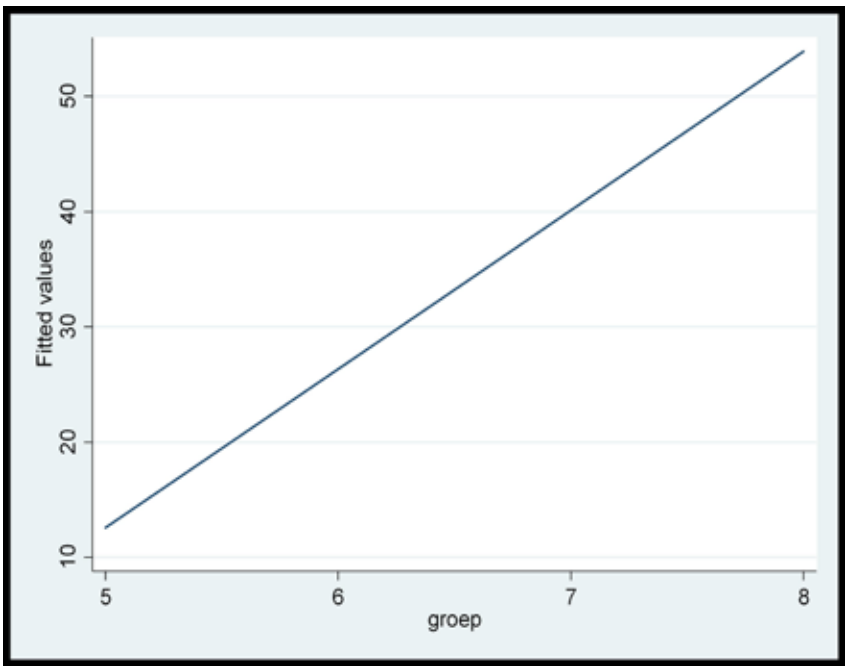
Figuur 4. Grafische afbeelding ontwikkeling kinderen Bloemhof en Coolselectie op cognitieve testen.

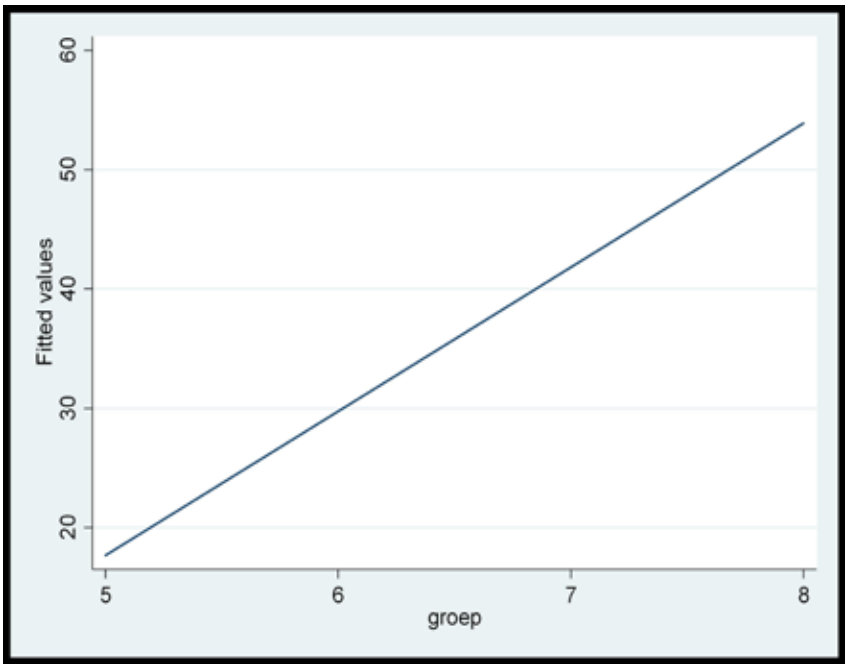
Woordenschat Bloemhof

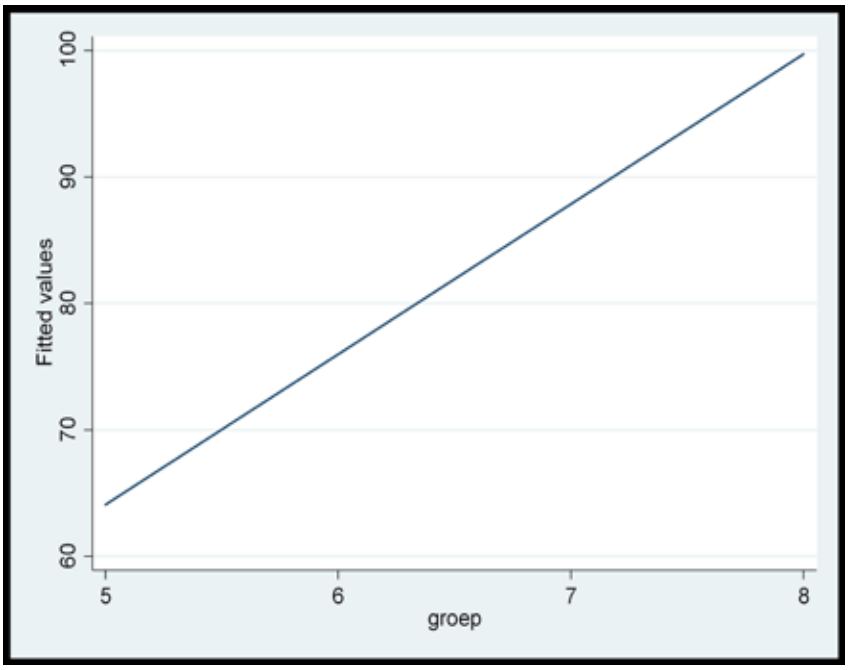
Woordenschat Coolselectie

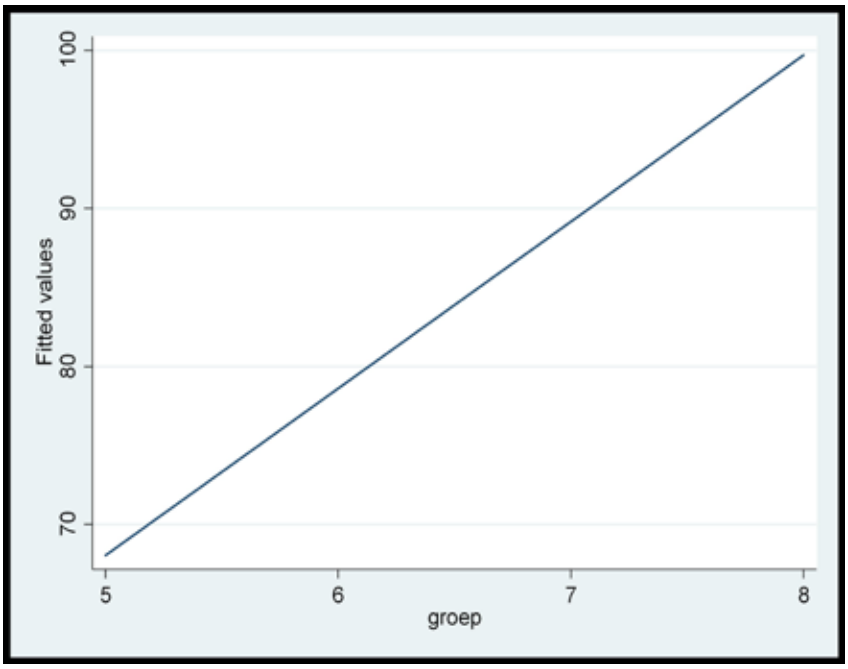
Begrijpend lezen Bloemhof

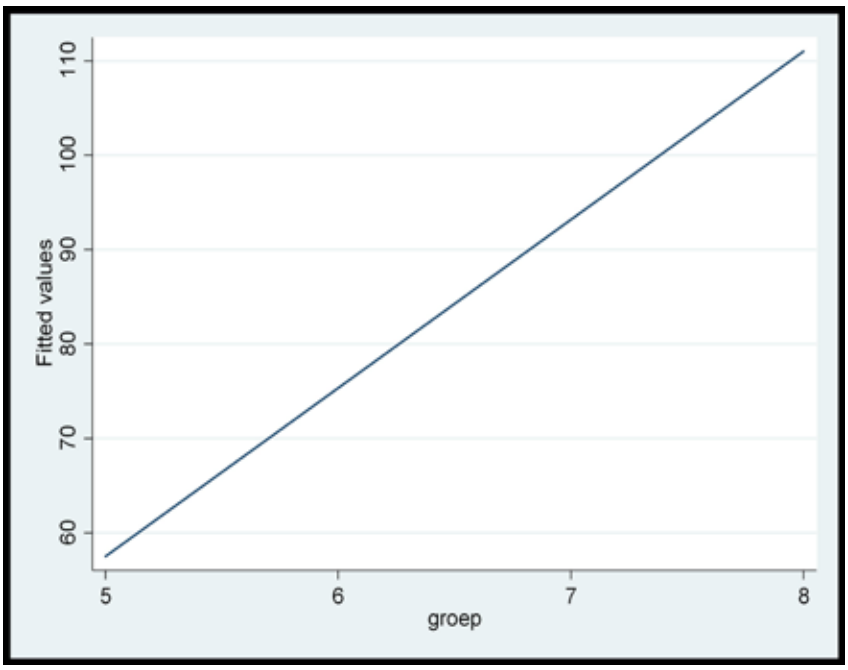
Begrijpend lezen Coolselectie

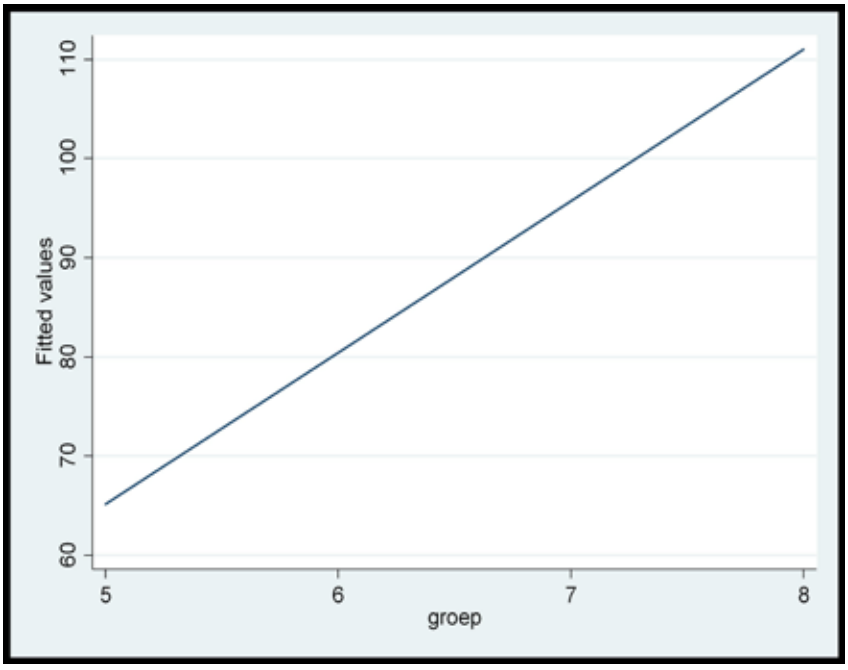
Drieminutentest Bloemhof

Drieminutentest Coolselectie

Rekenen Bloemhof

Rekenen Coolselectie

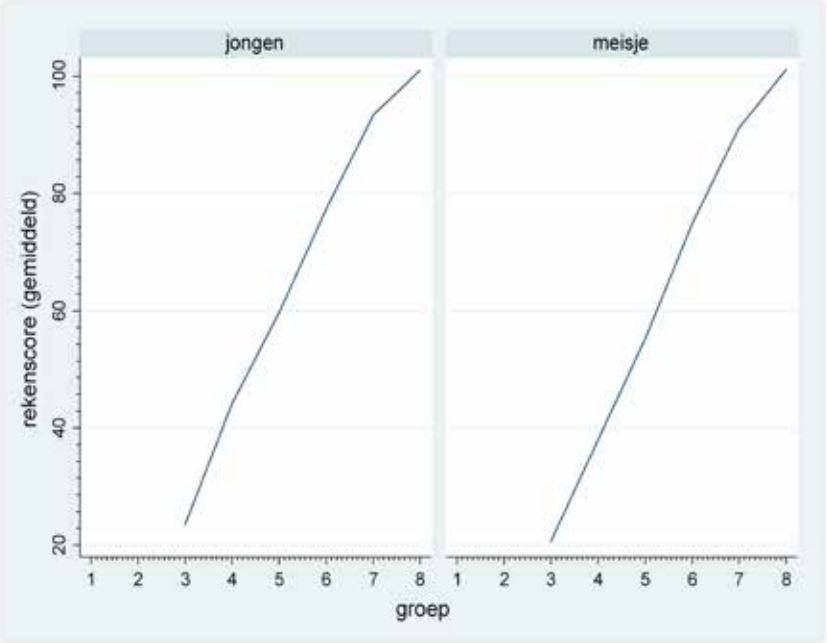
Longitudinale data-analyse

Tot slot hebben we een longitudinale data-analyse uitgevoerd. Omdat de databestanden te verschillend zijn opgebouwd zijn de analyses op het Bloemhof-bestand en het Cool-selectiebestand los van elkaar uitgevoerd. We hebben ook hier weer gekeken naar uitkomstmaten waar we meerdere metingen van hebben: rekenen, woordenschat, begrijpend lezen en drieminutentest.

Bloemhof rekenen

Van alle kinderen die drie jaar hebben meegewerkt aan het onderzoek is van 52% drie keer een toetswaarde voor rekenen geregistreerd. Van 31% van deze kinderen zijn twee toetsregistraties voor rekenen vastgelegd. Het lagere percentage is een consequentie van het feit dat de toets pas vanaf groep 3 wordt afgenomen. Figuur 5. geeft de ontwikkeling van de rekenscore voor de leerlingen van de Bloemhof weer. De kinderen laten allen een duidelijke positieve ontwikkeling zien. Er lijkt hierin weinig verschil te zijn tussen jongens en meisjes.

Figuur 5. Gemiddelde rekenscore naar groep en geslacht

Rekenen

Tabel 13. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'rekenen'.

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	***SE***	***B***	***SE***	***B***	***SE***
Fixed						
Constante	-42,64	4,87	-40,87	4,96	-41,39	4,88
Groep	24,15*	1,92	24,18*	1,92	24,45	1,91
Groep gekwadrateerd	-0,76*	0,18	-0,77*	0,18	-0,80*	0,18
Vrouw			-3,52*	1,74	-3,73	1,75
Random						
Var (constante)	137,44	15,77	134,90	15,58	105,35	25,62
Var (residueel)	43,95	3,77	44,15	3,81	42,04	3,94
Var (groep)					1,44	1,15
Log likelihood	-1802,45		-1790,37		-1789,46	

* p < 0,05

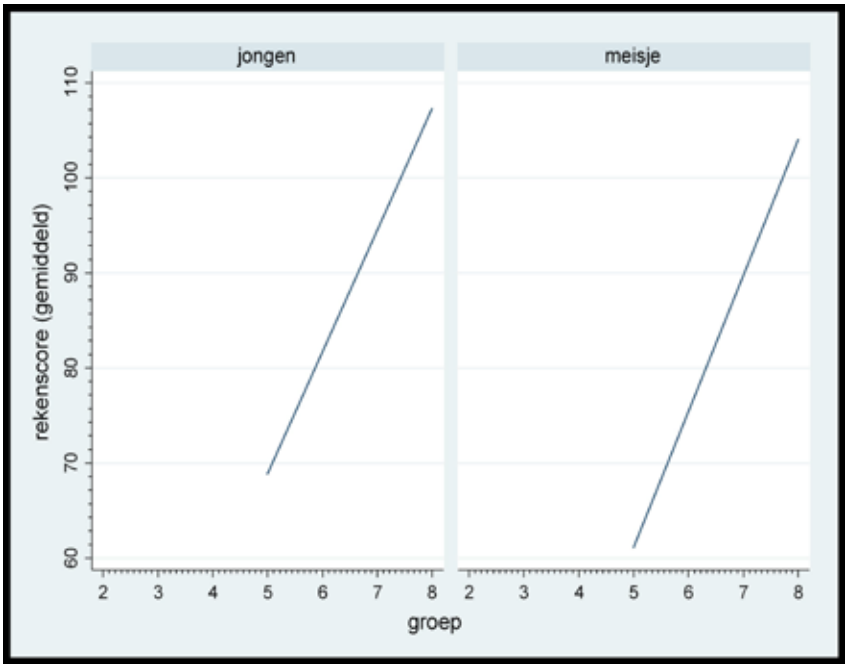
De resultaten van de analyse in Tabel 13 laten zien dat de rekenscore op de Bloemhofschool significant toeneemt wanneer de leerlingen in hogere groepen komen maar dat de invloed over de tijd iets afneemt (Model 1). Meisjes scoren significant lager dan jongens (Model2). De mate van toename in rekenscore varieert in kleine mate tussen de jongeren (Model 3).

Cool rekenen

Kinderen in het Cool-bestand zijn allen in groep 2, 5 en 8 geobserveerd. Aangezien de rekentoetsen pas vanaf groep 3 zijn afgenomen, zijn hier maximaal twee toetsscores beschikbaar. Voor 90% van de kinderen zijn twee toetswaarden voor rekenen geregistreerd.

In Figuur 6 is de gemiddelde rekenscore per groep weergegeven, waarbij een uitsplitsing is gemaakt naar geslacht. Jongens hebben in groep 5 gemiddeld een iets hogere rekentoetsscore dan meisjes (68,8 en 61,1, respectievelijk). Voor jongens en meisjes is een vergelijkbare toename zichtbaar tussen groep 5 en 8. Jongens komen wel iets hoger uit in groep 8; zij scoren gemiddeld 107,3 op de rekentoets, terwijl meisjes een gemiddelde score van 104 laten zien.

Figuur 6. Gemiddelde rekenscore naar groep en geslacht in het Cool-bestand

Tabel 14. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'rekenen'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	***SE***	***B***	***SE***	***B***	***SE***
Fixed						
Constante	-1,56	2,03	1,33	2,13	1,33	2,13
Groep	13,29*	0,31	13,33*	0,31	13,33	0,31
Groep gekwadrateerd	**	**	**	**	**	**
Vrouw			-6.43*	1,49	-6,43	1,49
Random						
Var (constante)	153,82	17,94	145,32	17,25	145,32	17,25
Var (residueel)	124,65		124,00	10,69	124,00	10,69
Var (groep)					0,00	0,00
Log likelihood	-2825,28		-2803,99		-2803,99	

* $p < 0,05$

** De coefficient behorende bij de gekwadrateerde groep kon niet geschat worden.

In Tabel 14 zijn de resultaten van de multi-level analyse voor de uitkomstvariabele 'rekenen' weergegeven. De score begint hier hoger en laat ook zien dat de score voor rekenen toeneemt met groep (13,29 punten per groep). Vrouwen scoren lager op rekenen (ongeveer 6 punten). We vinden geen variatie tussen jongeren over de tijd op de rekentoetsscore (model 3).

Hetzelfde hebben we gedaan voor de andere uitkomstmaten waar we meerjarige gegevens van hebben: woordenschat, begrijpend lezen en de drie-minutentest (tabellen zie appendix 2).

De woordenschatontwikkeling op de Bloemhofschool lijkt zich lineair te ontwikkelen en deze score gaat er in elke groep op een vergelijkbare wijze op vooruit. Vervolgens is er dan geen verschil vast te stellen tussen jongens en meisjes. In het vergelijkend Cool-bestand zien we hetzelfde patroon. De beginwaarden liggen hier hoger en de toename per groep is beperkter. Ook in deze analyse kon alleen de lineaire ontwikkeling worden gemodelleerd omdat we hier slechts 2 metingen hebben (groep 5 en groep 8).

Begrijpend lezen ontwikkelt zich op de Bloemhofschool kwadratisch. Hier is duidelijk te zien dat niet de groep er toedoet maar groep-gekwadrateerd. Dat betekent, in dit geval, dat de leerling er in elke groep steeds meer op vooruit gaat (groep-gekwadrateerd: 0,79; SE: 0,23).Vervolgens zien we hier ook geen significant verschil tussen jongens en meisjes (Model 2). Er is wel variatie tussen de jongeren in ontwikkelingspatronen (Model 3) maar de modelsterkte (log likelihood) neemt niet significant toe. Bij het Coolbestand zien we dat de score er bij elke overstap naar een hogere groep op vooruitgaat (lineair). Wanneer er gecontroleerd is voor groep, is er geen significant verschil vast te stellen tussen jongens en meisjes.

Tot slot hebben we naar de ontwikkeling van kinderen op de drieminutentest gekeken. Per groep gaan de leerlingen er in de ontwikkeling op vooruit. Die toename neemt in de hogere groepen af. Wanneer we met deze variabelen in de tijd (groep en groep-gekwadrateerd) rekening houden zijn er geen verschillen tussen jongens en meisjes. Tussen jongeren is geen variatie in de ontwikkeling op de drieminutentest waarneembaar. Ook hier konden slechts twee metingen worden meegenomen.

3.3 *Resultaten sociaal-emotionele ontwikkeling*

Bloemhof

Nadat we de cognitieve ontwikkeling van kinderen in kaart hebben gebracht hebben we vervolgens hetzelfde gedaan voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Allereerst hebben we gekeken naar de Bloemhofschool zelf (zie Tabel 15). Bij de eerste meting werden vragenlijsten van 177 kinderen ingevuld, bij de tweede meting 206 en bij de derde meting 191. In totaal zijn er door de leerkrachten van de Bloemhofschool 574 sociaal-emotionele vragenlijsten ingevuld.

Tabel 15. Deelname leerlingen Bloemhofschool aan sociaal-emotionele testen

	Meting 1		*Meting 2*		*Meting 3*	
Groep	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
1	26	14,6				
2	34	19,2	28	13,6		
3	36	20,3	34	16,5	26	13,6
4	34	19,2	35	17,0	29	15,2
5	30	16,9	32	15,5	31	16,2
6	17	9,6	43	20,9	30	15,7
7			34	16,5	42	22,0
8					33	17,3
	177	**100**	**206**	**100**	**191**	**100**

Tabel 16 laat de resultaten (uitgedrukt in gemiddelden en standaarddeviaties) hiervan zien bij de drie metingen op de Bloemhofschool en zet deze naast elkaar. Er zijn sociale vaardigheidsvragen gesteld over onderpresteren, gedrag, werkhouding en populariteit. Daarnaast zien we de Gedragtotaal schaal die het sociaal gedrag van kinderen uitdrukt. Daarnaast zijn er vragen gesteld over afhankelijkheid, conflict en nabijheid. Op basis hiervan is de schaal relatie gemaakt die staat voor het emotioneel gedrag van het kind.

Op sociale vaardigheden (onderpresteren, gedrag, werkhouding en populariteit en op de Gedragtotaal score) zien we constante scores. Hetzelfde geldt voor de emotionele ontwikkeling (afhankelijkheid, conflict en nabijheid en de Relatie-totaalscore. Al met al stellen wij over de drie metingen heen een stabiel patroon vast.

Tabel 16. *Scores op sociaal-emotionele vaardigheden op de Bloemhof*

Schaal	*Meting 1*	*Meting 2*	*Meting 3*
	Gemiddelde (SD)	*Gemiddelde (SD)*	*Gemiddelde (sd)*
SOCIAAL			
Onderpresteren	2,7 (0,8)	2,8 (0,7)	2,7 (0,8)
Gedrag	3,5 (0,8)	3,4 (0,8)	3,5 (0,8)
Werkhouding	3,5 (0,9)	3,4 (0,8)	3,5 (0,8)
Populariteit	3,7 (0,8)	3,5 (0,7)	3,6 (0,7)
Gedrag totaal	**3,5 (0,6)**	**3,4 (0,5)**	**3,4 (0,5)**
EMOTIE			
Afhankelijkheid	2,0 (0,8)	2,2 (0,7)	2,3 (0,7)
Conflict	1,7 (0,6)	2,0 (0,8)	1,9 (0,7)
Nabijheid	3,8 (0,6)	3,7 (0,5)	3,7 (0,6)
Relatie totaal	**4,1 (0,5)**	**3,8 (0,5)**	**3,8 (0,5)**

Ook de sociaal-emotionele scores hebben we uitgesplitst naar lokatie (Tabel 17). Op de sociaal-emotionele schalen zien we nauwelijks verschil tussen de metingen en kunnen we ook geen verschil vaststel-

len tussen de Putsebocht en de Oleander op de drie metingen. De scores op beide locaties laten, anders als soms wordt gedacht, een zeer vergelijkbaar en stabiel patroon zien.

Tabel 17. Gemiddelden (standaarddeviaties) op sociaal-emotionele ontwikkeling voor kinderen op Putsebocht en Oleanderschool

Schaal	*Meting 1 Putsebocht*	*Meting 2 Putsebocht*	*Meting 3 Putsebocht*	*Meting 1 Oleander*	*Meting 2 Oleander*	*Meting 3 Oleander*
SOCIAAL						
Onderpresteren	2,6 (0,8)	2,9 (0,8)	2,8 (0,7)	2,8 (0,8)	2,6 (0,7)	2,6 (0,9)
Gedrag	3,4 (0,8)	3,5 (0,8)	3,5 (0,8)	3,5 (0,8)	3,4 (0,8)	3,5 (0,8)
Werkhouding	3,5 (0,9)	3,4 (0,8)	3,5 (0,8)	3,4 (0,9)	3,4 (0,8)	3,4 (0,8)
Populariteit	3,8 (0,9)	3,6 (0,7)	3,6 (0,8)	3,5 (0,7)	3,7 (0,7)	3,6 (0,5)
Gedrag totaal	**3,5 (0,6)**	**3,4 (0,5)**	**3,5 (0,3)**	**3,5 (0,3)**	**3,4 (0,5)**	**3,5 (0,3)**
EMOTIONEEL						
Afhankelijkheid	1,9 (0,8)	2,2 (0,7)	2,4 (0,8)	2,0 (0,8)	2,1 (3,6)	2,2 (0,5)
Conflict	1,5 (0,6)	1,9 (0,8)	1,9 (0,7)	1,8 (0,6)	2,0 (0,8)	2,0 (0,6)
Nabijheid	3,9 (0,7)	3,7 (0,5)	3,8 (0,7)	3,8 (0,5)	3,6 (0,5)	3,6 (0,4)
Relatie totaal	**4,1 (0,5)**	**3,9 (0,5)**	**3,9 (0,5)**	**4,0 (0,4)**	**3,8 (0,5)**	**3,8 (0,4)**

Mogelijk vertellen ons de gegevens per groep meer. Deze zijn in Tabel 18 afgebeeld. Wanneer wij de groepsresultaten naast elkaar zetten is er geen eenduidige richting in te ontdekken. De kinderen scoren soms een volgend jaar hoger, dan weer lager. Wel valt op de afname in de schaal die Populariteit meet wanneer kinderen van groep 1 naar groep 2 gaan.

Tabel 18. Scores op sociaal-emotionele vaardigheden (gedrag) op de Bloemhof per leerjaar

	Groep	*Meting 1 Gemiddelde (SD)*	*Meting 2 Gemiddelde (SD)*	*Meting 3 Gemiddelde (SD)*
Onderpresteren	1	2,3 (0,92)		
	2	2,8 (0,8)	3,0 (0,7)	
	3	2,5 (0,7)	2,4 (0,8)	2,3 (0,9)
	4	2,6 (0,8)	2,9 (0,8)	2,3 (0,7)
	5	3,2 (0,7)	2,7 (0,6)	2,9 (1,0)
	6	2,5 (1,0)	2,7 (0,4)	2,9 (1,0)
	7		2,8 (0,43)	2,8 (0,4)
	8			2,9 (0,8)
Gedrag	1	3,5 (1,0)		
	2	3,5 (0,6)	2,9 (0,6)	
	3	3,3 (1,0)	3,8 (0,7)	3,1 (0,8)
	4	3,6 (0,8)	3,6 (0,9)	3,8 (0,9)
	5	3,3 (0,7)	3,2 (0,9)	3,5 (0,8)
	6	3,7 (0,8)	3,6 (0,8)	3,2 (0,9)
	7		3,4 (0,6)	3,6 (0,6)
	8			3,6 (0,6)
Werkhouding	1	3,6 (1,0)		
	2	3,4 (0,7)	3,2 (0,7)	
	3	3,3 (0,8)	3,6 (0,7)	3,4 (0,7)
	4	3,6 (1,0)	3,4 (0,9)	3,6 (0,7)
	5	3,5 (0,8)	3,5 (0,8)	3,3 (0,9)
	6	3,4 (1,2)	3,4 (0,9)	3,3 (0,9)
	7		3,5 (0,7)	3,6 (0,8)
	8			3,4 (0,8)
Populariteit	1	4,4 (0,6)		
	2	3,9 (0,6)	3,5 (0,7)	
	3	3,5 (0,8)	3,8 (0,6)	3,7 (0,8)
	4	3,9 (0,8)	3,4 (0,8)	3,9 (0,6)
	5	3,2 (0,6)	3,2 (0,6)	3,4 (0,8)
	6	3,5 (0,8)	3,5 (0,8)	3,6 (0,5)
	7		3,8 (0,5)	3,6 (0,8)
	8			3,6 (0,5)
Gedrag totaal	1	3,8 (0,7)		
	2	3,5 (0,5)	3,1 (0,4)	
	3	3,4 (0,6)	3,7 (0,5)	3,5 (0,6)
	4	3,6 (0,6)	3,4 (0,6)	3,7 (0,4)
	5	3,2 (0,5)	3,3 (0,5)	3,3 (0,6)
	6	3,5 (0,8)	3,4 (0,5)	3,3 (0,6)
	7		3,5 (0,4)	3,5 (0,5)
	8			3,4 (0,4)

Hetzelfde hebben we ook gedaan voor emotionele vaardigheden (Afhankelijkheid, Conflict, Nabijheid en Relatietotaal). We zien hier (Tabel 19) hetzelfde richtingloze maar ook stabiele patroon.

Tabel 19. Scores op sociaal-emotionele vaardigheden (relatie) op de Bloemhof per leerjaar

	Groep	Meting 1 Gemiddelde (SD)	Meting 2 Gemiddelde (SD)	Meting 3 Gemiddelde (SD)
Afhankelijkheid	1	2,0 (0,9)		
	2	1,9 (0,7)	2,3 (0,5)	
	3	1,8 (0,7)	1,7 (0,7)	2,2 (0,7)
	4	2,1 (0,7)	2,5 (0,8)	1,9 (0,5)
	5	2,2 (0,6)	2,4 (0,7)	2,4 (0,7)
	6	1,7 (1,1)	2,0 (0,7)	2,4 (0,8)
	7		2,2 (0,3)	2,3 (0,6)
	8			2,5 (0,8)
Conflict	1	1,7 (0,8)		
	2	1,7 (0,5)	2,3 (0,6)	
	3	1,5 (0,6)	1,6 (0,7)	1,8 (0,8)
	4	1,7 (0,6)	1,7 (1,0)	1,6 (0,5)
	5	1,8 (0,5)	2,4 (0,9)	2,1 (0,8)
	6	1,8 (0,7)	1,8 (0,7)	2,1 (0,8)
	7		2,1 (0,4)	2,1 (0,4)
	8			1,8 (0,4)
Nabijheid	1	4,8 (0,2)		
	2	4,1 (0,4)	3,8 (0,3)	
	3	3,8 (0,4)	3,8 (0,5)	3,9 (0,5)
	4	3,7 (0,5)	3,5 (0,5)	3,9 (0,4)
	5	3,2 (0,5)	3,5 (0,6)	3,6 (0,7)
	6	3,5 (0,5)	3,8 (0,6)	4,0 (0,7)
	7		3,6 (0,5)	3,7 (0,4)
	8			3,3 (0,4)
Relatietotaal	1	4,4 (0,5)		
	2	4,2 (0,4)	3,7 (0,3)	
	3	4,1 (0,4)	4,2 (0,5)	4,0 (0,5)
	4	4,0 (0,4)	3,8 (0,5)	4,1 (0,3)
	5	3,7 (0,4)	3,6 (0,5)	3,7 (0,6)
	6	4,0 (0,6)	4,0 (0,3)	3,8 (0,5)
	7			3,8 (0,4)
	8			3,7 (0,4)

Bloemhof en Coolselectie vergeleken

In de onderstaande tabel (Tabel 20 Vergelijking Bloemhof en Coolselectie op sociaal emotionele schalen in groep 2. 5 en 8) valt de overeenkomst direct op tussen beide groepen op sociale schalen (onderpresteren, gedrag, werkhouding en populariteit) alsmede op de emotionele schalen (afhankelijkheid, conflict en nabijheid).

Tabel 20. Vergelijking Bloemhof en Coolselectie op sociaal emotionele schalen in groep 2, 5 en 8

	Bloemhof	*Coolselectie*	*Test* **Test onderpresteren, by(schoolsort) unequal**
Groep 2			
Onderpresteren	2,9 (0,7)	2,6 (0,8)	*
Gedrag	3,2 (0,7)	3,5 (0,8)	*
Werkhouding	3,3 (0,7)	3,4 (0,9)	
Populariteit	3,7 (0,7)	3,7 (0,8)	
Afhankelijkheid	2,1 (0,7)	2,2 (0,7)	
Conflict	2,0 (0,6)	1,7 (0,7)	*
Nabijheid	4,0 (0,4)	3,7 (0,7)	*
Groep 5			
Onderpresteren	2,9 (0,8)	2,7 (0,8)	*
Gedrag	3,3 (0,8)	3,6 (0,9)	*
Werkhouding	3,4 (0,8)	3,4 (0,9)	
Populariteit	3,3 (0,7)	3,6 (0,8)	*
Afhankelijkheid	2,3 (0,7)	2,3 (0,8)	
Conflict	2,1 (0,7)	1,9 (0,8)	*
Nabijheid	3,4 (0,6)	3,6 (0,6)	*
Groep 8			
Onderpresteren	2,9 (0,8)	2,5 (0,9)	*
Gedrag	3,6 (0,6)	3,6 (0,9)	
Werkhouding	3,4 (0,8)	3,4 (0,9)	
Populariteit	3,6 (0,5)	3,6 (0,8)	
Afhankelijkheid	2,5 (0,8)	2,3 (0,9)	
Conflict	1,8 (0,4)	1,7 (0,9)	
Nabijheid	3,3 (0,4)	3,4 (0,7)	

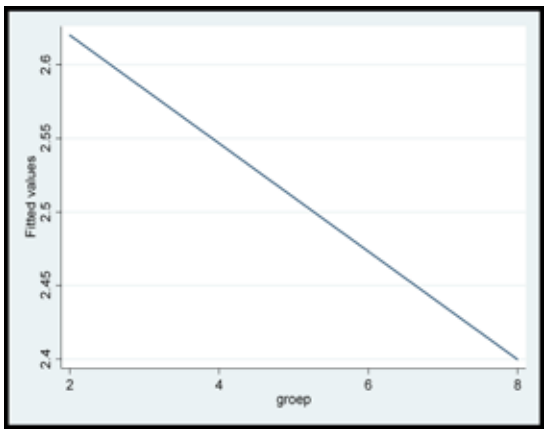
Hetzelfde stabiele patroon zien we in het onderzoek van de uitkomstvariabelen en de invloed van de groep (van groep 2 naar groep 5 naar groep 8) op deze maten (Tabel 21). De startwaarden voor de uitkomstmaten (cons) zijn hetzelfde voor de Bloemhofschool en de Coolselectie. De positieve gedragingen gedrag, werkhouding, populariteit nemen met de jaren significant toe. Maar dat geldt voor de Bloemhof én voor Coolselectie. Nabijheid (ook een positieve waarde) neemt voor Bloemhof en Coolselectie op een zelfde wijze; als kinderen ouder worden nemen ze schijnbaar wat afstand van de leerkracht. De negatieve waarden onderpresteren (sociaal gedrag) en afhankelijkheid en conflict (emotioneel gedrag) nemen met de leerjaren significant af en dat is positief.

Tabel 21. Lineaire regressie van sociaal-emotionele schalen op groep, voor de Bloemhofschool en Coolselectie

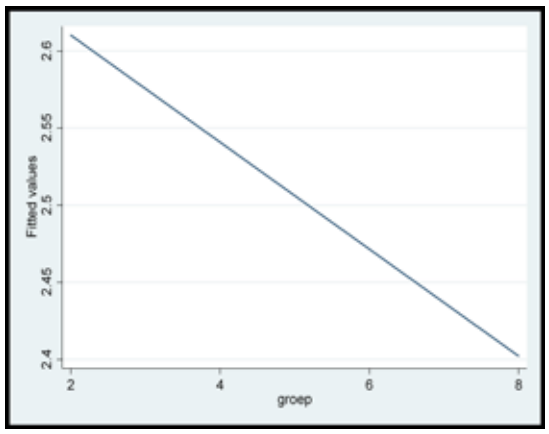
	Bloemhof	***Gemiddelden (SE)***	***Coolselectie***	***Gemiddelden (SE)***
Onderpresteren	Cons	2,69 (0,03)	Cons	2,68 (0,03)
	Groep	-0,04 (0,00)*	Groep	-0,03 (0,00)
Gedrag	Cons	3,57 (0,03)	Cons	3,57 (0,03)
	Groep	0,02* (0,00)	Groep	0,02 (0,00)
Werkhouding	Cons	3,32 (0,03)	Cons	3,33 (0,03)
	Groep	0,02* (0,00)	Groep	0,02* (0,00)
Populariteit	Cons	3,56 (0,02)	Cons	3,57 (0,02)
	Groep	0,01* (0,00)	Groep	0,01* (0,00)
Gedragtotaal	Cons		Cons	
	Groep		Groep	
Afhankelijkheid	Cons	2,51 (-0,07)	Cons	2,51 (0,03)
	Groep	-0,07* (0,00)	Groep	-0,07* (0,00)
Conflict	Cons	1,86 (0,03)	Cons	1,85 (0,02)
	Groep	-0,02* (0,00)	Groep	-0,02* (0,00)
Nabijheid	Cons	3,83 (0,02)	Cons	3,82 (0,02)
	Groep	-0,03 (0,00)	Groep	-0,03 (0,00)
Relatietotaal	Cons		Cons	
	Groep		Groep	

De vergelijkbare ontwikkelingspatronen komen goed tot uiting in de onderstaande figuren (Figuur 7). Startwaarden in groep 2, de toe- of afname over groep 2, 5 en 8 en de eindscore in groep 8 zijn vrijwel identiek voor Bloemhof en Coolselectie. Het gaat zowel bij de Bloemhofschool als in het Cool-selectie bestand telkens om kleine toe- en afnames van de sociaal-emotionele schalen tussen groep 5 en 8.

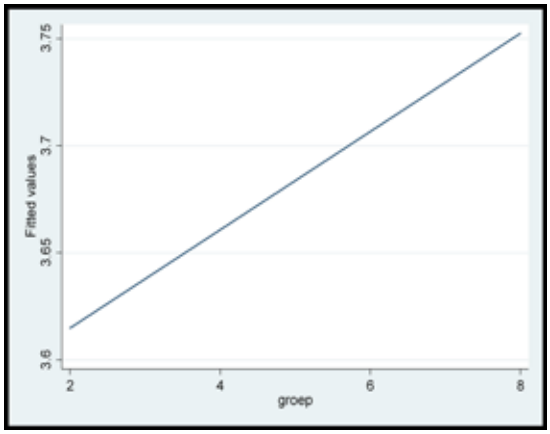
Figuur 7. Grafische afbeelding ontwikkeling kinderen Bloemhof en Coolselectie op sociaal-emotionele testen.

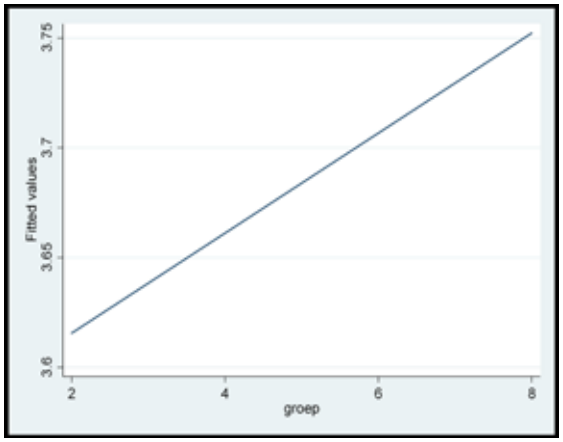
Onderpresteren Bloemhof

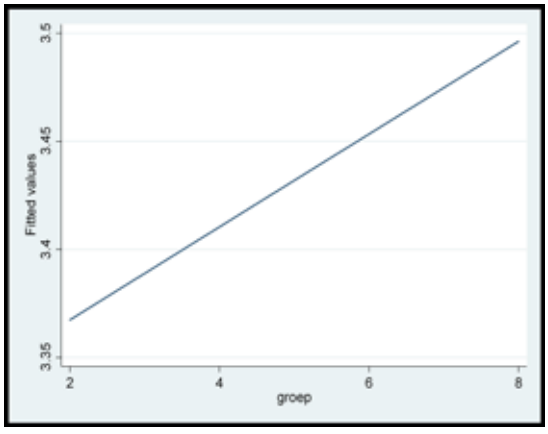
Onderpresteren Coolselectie

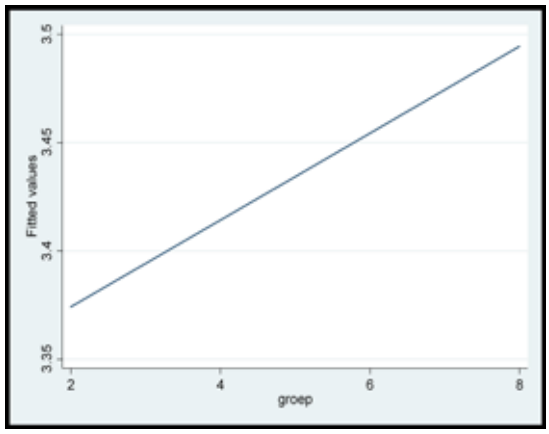
Gedrag Bloemhof

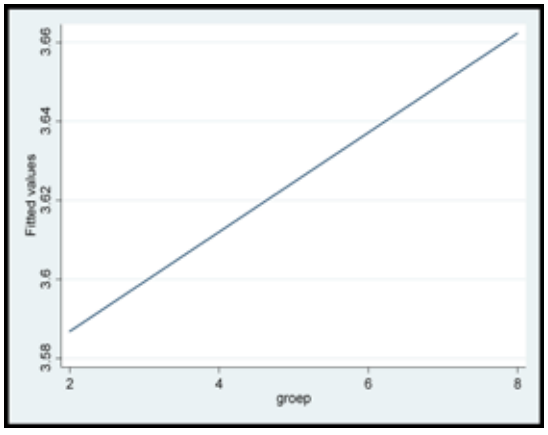
Gedrag Coolselectie

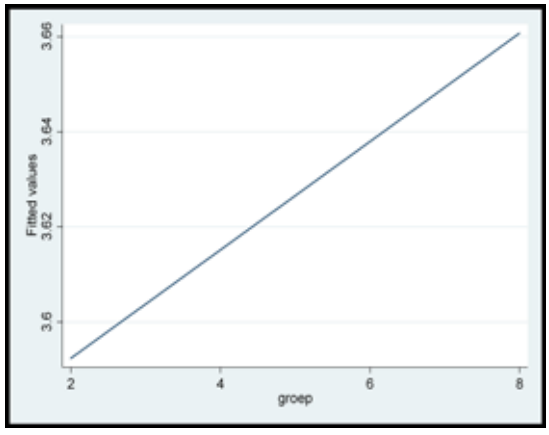
werkhouding Bloemhof

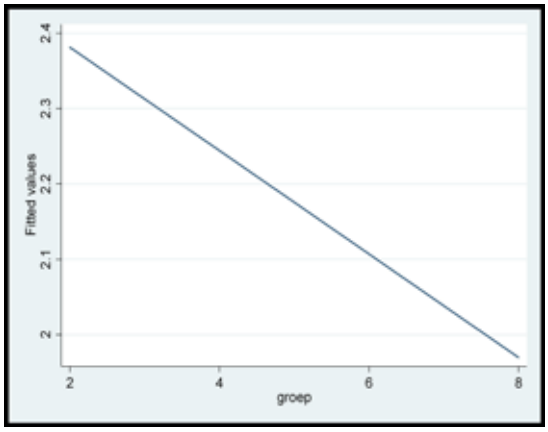
Werkhouding Coolselectie

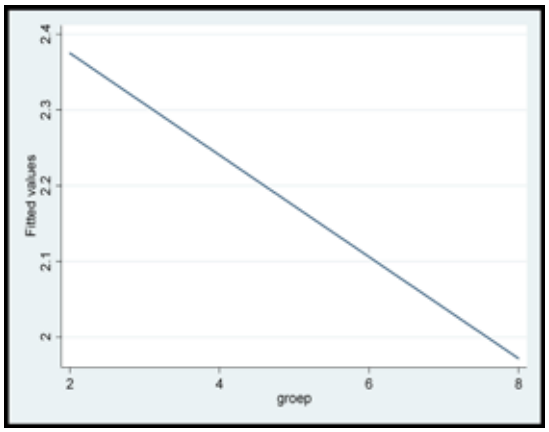
Populariteit Bloemhof

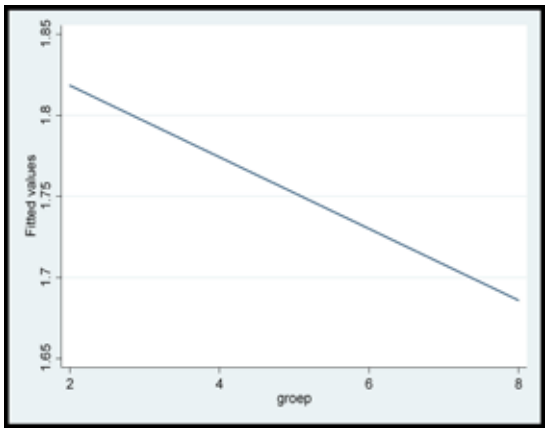
Populariteit Coolselectie

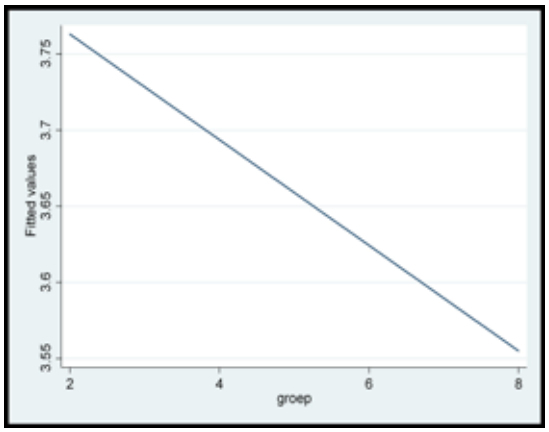
Afhankelijkheid Bloemhof

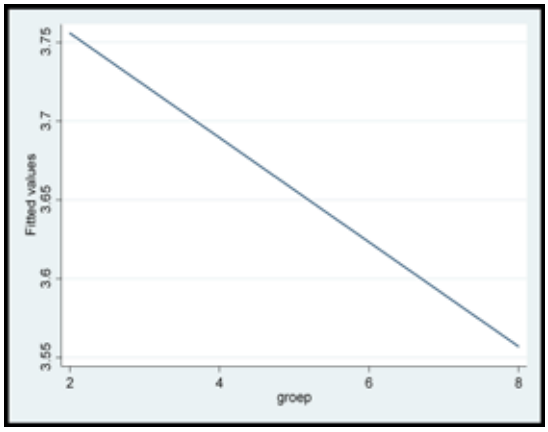
Afhankelijkheid Coolselecitie

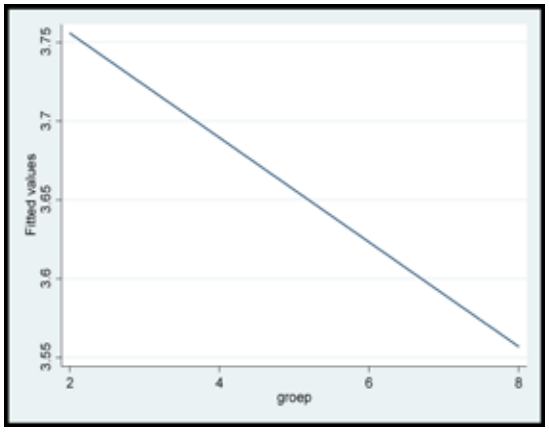
Conflict Bloemhof

Conflict Coolselectie

Nabijheid Bloemhof

Nabijheid Coolselectie

Resultaten longitudinale analyse

Vervolgens hebben we de gegevens van de Bloemhof en Cool verder geanalyseerd. Het uitgangspunt hierbij was dat we inzicht willen krijgen in de ontwikkeling van de jongeren en in welke mate deze ontwikkeling afhangt van de groep waarin ze zitten. Hierbij hebben we ook gekeken naar de vraag of de ontwikkeling verschilt voor jongens en meisjes en of de ontwikkeling rechtlijnig verloopt of een sterkere toe- of afname laat zien over de groepen. De regressieanalyses gaven al aan dat we geen verschillen zouden vinden tussen de condities experimenteel en controle op de zeven indicatoren (vier voor sociaal en drie voor emotioneel). Toch laten we twee voorbeelden zien van wat we hebben gedaan. We laten de longitudinale analyse van de gedragsschaal (gedrag_totaal) en de emotieschaal (relatie_totaal) zien.

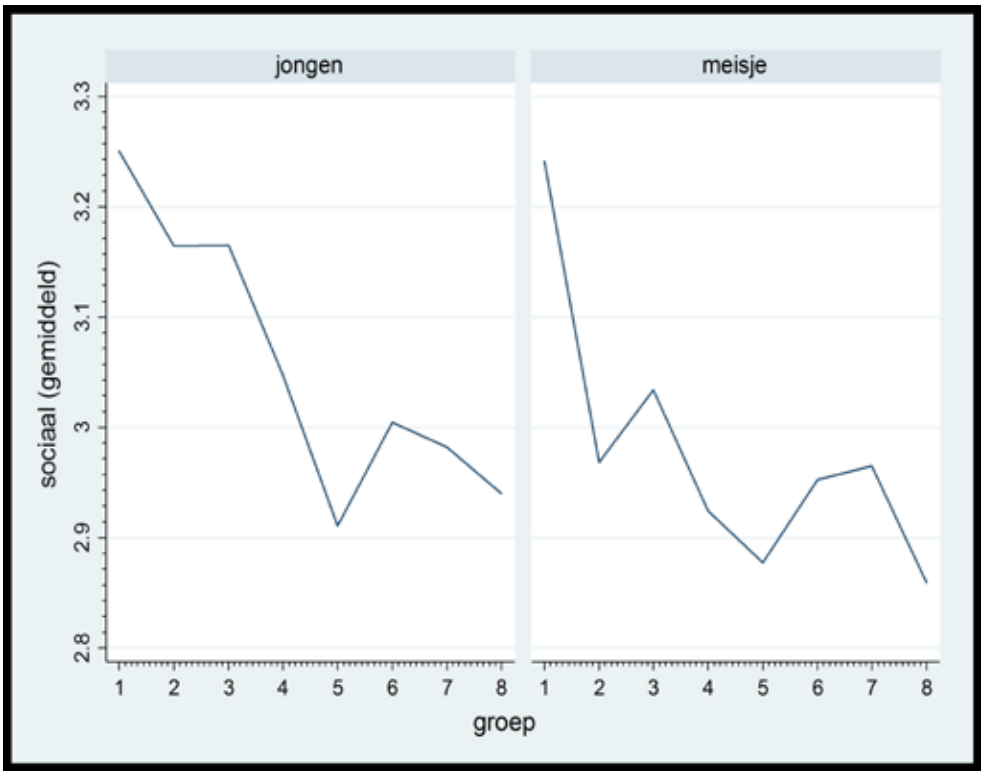
Gedrag_totaal (sociaal)

Bloemhof

In totaal zijn er 574 observaties beschikbaar van 216 kinderen die les krijgen op de Bloemhofschool. Het gemiddelde aantal observaties per kind was 2,7. Van een deel van de kinderen hebben we één meting en van een deel van de kinderen hebben we drie metingen.

In Figuur 8. zien we de scores van jongens en meisjes afgebeeld. De scores voor jongens en meisjes op gedrag_totaal (hoe hoger de scores hoe gunstiger het gedrag). In de loop der jaren neemt de score af (hoger groepen laten significant lagere scores zien). In het figuur is zichtbaar dat de meisjes in elke groep iets lager lijken te scoren dan de jongens.

Figuur 8. Gemiddelde score voor gedrag naar groep en geslacht

Tabel 22. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'gedrag-totaal (sociaal)'

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	SE	B	SE	B	SE
Fixed						
Constante	3,25	0,07	3,29	0,07	3,29	0,07
Groep	-0,09*	0,01	-0,08*	0,03	-0,08*	0,03
Groep gekwadrateerd	0,01	0,00	0,01	0,00	0,01	0,00
Vrouw			-0,09*	0,03	-0,09*	0,03
Random						
Var (constante)	0,03	0,01	0,03	0,01	0,03	0,01
Var (residueel)	0,07	0,01	0,07	0,01	0,07	0,01
Var (groep)					0,00	0,00
Log likelihood		-145,5229		-139,49863		-139,49863

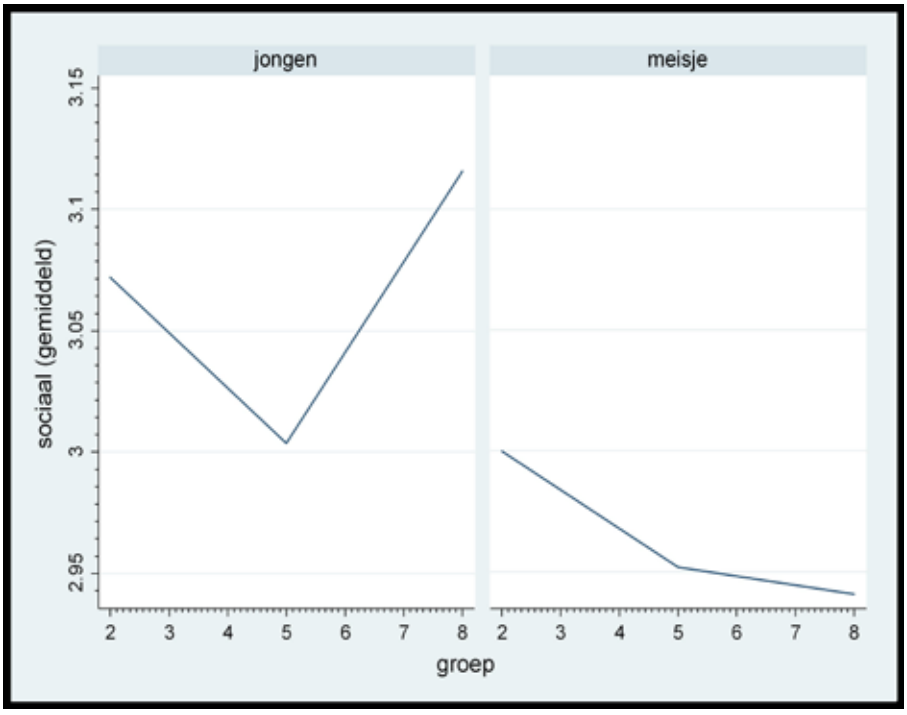
* p < 0,05

In Tabel 22 zijn de resultaten van de multi-level analyse voor de uitkomstvariabele 'gedrag_totaal' weergegeven. De resultaten laten een zelfde beeld zien als Figuur X. De beginwaarde is 3,25. In elke groep (hier drie tot en met acht) neemt dit met -0,09 af. Dus als kinderen in een hogere groep zitten wordt hun gedrag ongunstiger. We stellen een lineaire vorm vast. Meisjes laten een significant lagere score zien, maar het verschil met jongens is echter zeer klein. Er zijn geen verschillen tussen jongeren over de tijd vast te stellen (Model 3).

COOL

In het onderzoek naar de longitudinale sociaal-ontwikkeling van kinderen op vergelijkbare Nederlandse scholen zijn in totaal 796 observaties vastgesteld met 409 individuen. Het gemiddelde aantal observaties is hier minder als bij de Bloemhofschool (1,9). Ook hier hebben we leerlingen met 3 metingen. In het Cool-bestand zien we een gunstigere score voor sociaal gedrag bij jongens dan bij meisjes. De score bij de jongens lijkt over de tijd iets toe te nemen (met een kleine afname tussen groep 2 en 5), de score van de meisjes neemt geleidelijk af, in de eerste helft van het basisonderwijs meer dan in het tweede deel. (zie Figuur 9)

Figuur 9. Gemiddelde score voor gedrag naar groep en geslacht in het Cool-bestand

Tabel 23. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'gedrag-totaal (sociaal)' aantal observaties 796, aantal groepen 409, minimale aantal observaties 1, gemiddeld aantal =1,9, max=3

	Model 1		***Model 2***		***Model 3***	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	3,14	0,07	3,18	0,07	3,17	0,06
Groep	-0,06*	0,03	-0,06*	0,03	-0,06*	0,03
Groep gekwadrateerd	0,01*	0,00	0,01*	0,00	0,01*	0,00
Vrouw			-0,09*	0,03	-0,08	0,03
Random						
Var (constante)	0,02	0,01	0,02	0,01	0,00	0,00
Var (residueel)	0,12	0,01	0,12	0,01	0,11	0,01
Var (groep)					0,00	0,00
Log likelihood		-340,06		-333,86		-327,53

* p < 0,05

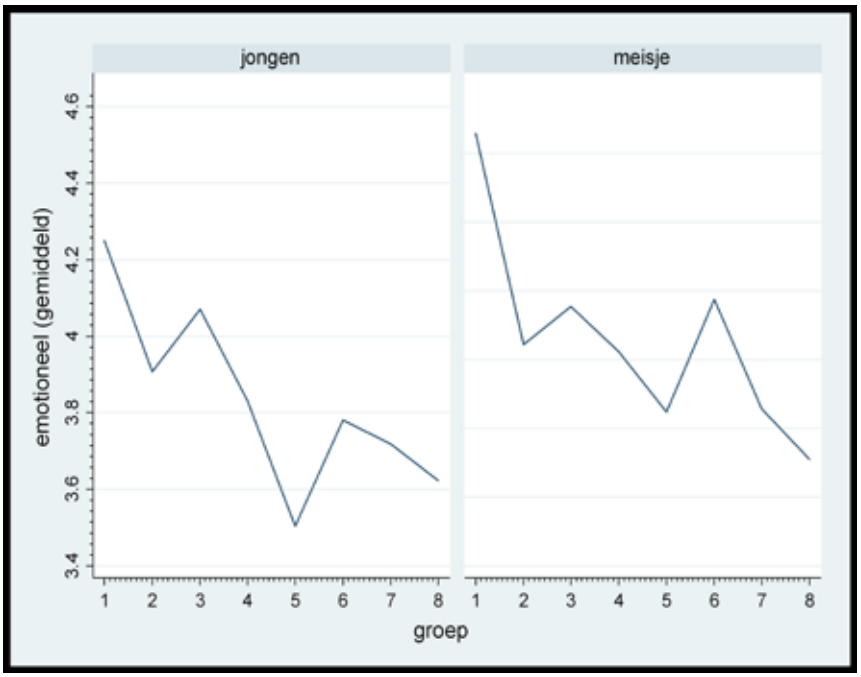
In deze analyse zijn maximaal drie observaties per kind meegenomen (groep 2, groep 5 en groep 8). De beginwaarde is hier 3,14 en bij de komende twee metingen in groep 5 en groep 8 neemt dit af (0,06 in elk van deze groep). We zagen al aan het figuur dat de ontwikkeling niet rechtlijnig verloopt. In de hogere groepen neemt de score minder af dan in de lagere groepen. Meisjes scoren ook hier significant lager, net als op de Bloemhofschool. Er zijn geen verschillen in ontwikkelingspatronen tussen jongeren over de groepen (variantie is 0 in model 3).

Relatie_totaal (emoties)

Bloemhofschool

In totaal is de emotionele indicator (Relatie_totaal) bij 574 observaties gemeten. Het gaat hierbij om 216 kinderen (gemiddelde aantal observaties per kind was 2,7). In Figuur 10 zien we de scores van jongens en meisjes afgebeeld. De scores voor jongens en meisjes op relatie_totaal kunnen geinterpreteerd worden als: hoe hoger de scores hoe gunstiger de relatie naar anderen is. In de loop der jaren, als kinderen ouder worden en zich in de richting van adolescentie ontwikkelen, neemt ook deze totaalscore af (hoger groepen laten significant lagere scores zien). In het figuur is zichtbaar dat meisjes in vrijwel alle groepen gemiddeld hoger scoren.

Figuur 10. Gemiddelde score naar relatie groep en geslacht

Tabel 24. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'relatie-totaal (emotie)'

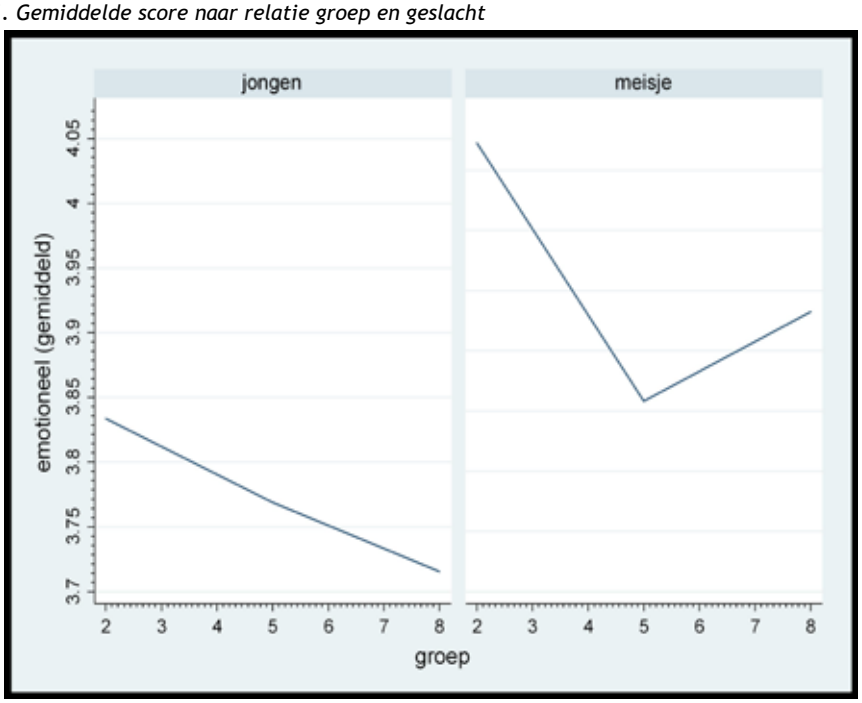
	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	4,46	0,11	4,36	0,10	4,36	0,10
Groep	-0,18*	0,05	-0,18*	0,04	-0,18*	0,05
Groep gekwadrateerd	0,01*	0,01	0,01*	0,00	0,01*	0,00
Vrouw			0,21*	0,05	0,21*	0,05
Random						
Var (constante)			0,06	0,01	0,06	0,01
Var (residueel)			0,14	0,01	0,14	0,01
Var (groep)					0,00	0,00
Log likelihood		-344,49		-330,31		-330,31

* p < 0,05

In de achtereenvolgende stappen zien we het volgende. Hoe hoger de groep, hoe lager de score op de emotieschaal. Dat neemt in de eerste jaren meer af dan in de latere jaren. Meisjes scoren significant hoger dan jongens (Figuur 11). We stellen geen verschil in ontwikkelingspatronen tussen jongeren vast op de Bloemhofschool.

Cool

Figuur 11. Gemiddelde score naar relatie groep en geslacht

Landelijk zien we dat de scores op emoties met de groepen afnemen. We zien ook dat meisjes in het algemeen hoger scoren dan jongens. Bij jongens rechtlijnig, bij meisjes minder in groep 5 dan in groep 2, maar weer hoger in groep 8.

Cool

Tabel 25. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'relatie-totaal (emotie)', aantal observaties-802, aantal groepen=412, min=1, gemiddeld=1,9, max=3.

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	4,01	0,09	3,94	0,09	3,98	0,03
Groep	-0,07*	0,04	-0,07*	0,04	-0,09*	0,03
Groep gekwadrateerd	0,01*	0,00	0,01*	0,00	0,01*	0,00
Vrouw			0,16*	0,05	0,16*	0,04
Random						
Var (constante)	0,12	0,02	0,12	0,02	0,06	0,02
Var (residueel)	0,18	0,01	0,18	0,01	0,17	0,01
Var (groep)					0,00	0,00
Log likelihood		-625,79		-615,84		-610,56

* $p < 0,05$

Als we naar de tabel (Tabel 25) kijken zien we dat de beginwaarde bij groep 2, 4,01 is en dat deze bij de volgende metingen (groep 5 en groep 8) significant afneemt. We zien ook hier dat de afname in de hogere groepen lager is (Model1). Meisjes scoren duidelijk hoger dan jongens (Model2). Hier zien we wel dat er geen verschillen zijn vast te stellen in ontwikkelingspatronen tussen jongeren.

3.4 Resultaten fysieke ontwikkeling

Achtergronden leerlingen

Zoals geschreven is dit deel van het onderzoek over de fysieke ontwikkeling van kinderen en de invloed van Vakmanstad hierop op een ander databestand gebaseerd. Hier hebben we fysieke gegevens verzameld van 1,778 metingen, verdeeld over drie meetmomenten (Zie Tabel 26). Van dat totale aantal zijn er 904 metingen afgenomen op de experimentele school (Bloemhofschool) en 874 metingen op de controle school (waarvan 473 metingen op de Oranjeschool en 401 metingen op de Groen van Prinsterschool). Op de Bloemhofschool zijn bij de eerste meting 296 kinderen onderzocht, bij de tweede meting 296 kinderen en bij de derde meting 312 kinderen. Bij de eerste twee metingen was het aantal kinderen op de experimentele school iets hoger, bij de derde meting was het aantal kinderen op de controle scholen iets hoger.

Tabel 26. Aantallen per conditie en metingen

Conditie	*Meting 1*	*Meting 2*	*Meting 3*	*Totaal*
Controle	270	271	333	874
Experimenteel	296	296	312	904
Totaal	**566**	**567**	**645**	**1,778**

Er hebben iets meer jongens dan meisjes aan de fysieke testen meegedaan en dat percentage was op de controle school (55,6%) weer iets hoger dan op de experimentele school (51,9%) (zie Tabel 27). De gemiddelde leeftijd was op de experimentele school iets hoger (respectievelijk 9,3 jaar bij de eerste meting, 9,4 jaar bij de tweede meting en 9,5 jaar bij de derde meting) dan op de controleschool (respectievelijk 8,5 jaar, 8,7 jaar en 8,1 jaar). Dat verschil wordt voor een groot deel verklaard door de datum van afname, dat op de controleschool een half jaar eerder lag (controle school najaar eerste helft schooljaar en experimentele school voorjaar tweede helft schooljaar).

Tabel 27. Achtergrondkenmerken leerlingen Controle en Experimenteel

Achtergrond	*Controle*	*Experimenteel*
Jongen	55,6%	51,9%
Leeftijd meting 1	8,50 (1,92)	9,3 (1,99)
Leeftijd meting 2	8,65 (1,85)	9,4 (1,99)
Leeftijd meting 3	8,11 (2,26)	9,5 (1,98)
Totaal	**270**	**296**

In Tabel 28 (Deelname leerlingen per conditie en groep) zien we hoe het fysieke databestand per groep is opgebouwd. Er zijn geen gegevens verzameld over groep 1 en groep 2. Bij de experimentele school hebben we over de eerste twee metingen gegevens binnen van alle groepen. Bij de derde meting mist groep 7 en groep 8. Bij de controleschool hebben we bij de tweede en derde meting geen gegevens over groep 8.

Tabel 28. Deelname leerlingen per conditie en groep

	Meting 1 Exp		*1ste Contole*		*Meting 2 Exp*		*2de Controle*		*Meting 3 Exp*		*3de Controle*	
Groep	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1												
2												
3	41	18,1	36	13,3	41	16,4	31	11,4	86	27,6	73	21,9
4	37	16,3	42	15,6	40	16,0	47	17,3	91	29,2	50	15,0
5	48	21,2	77	28,5	36	14,4	88	32,5	56	18,0	86	25,8
6	33	14,5	74	27,4	53	21,2	86	31,7	79	25,3	99	29,7
7	38	16,7	18	6,7	38	15,2	19	7,0	x	x	25	7,5
8	30	13,2	23	8,5	42	16,8	x	x	x	x	x	x
	227	100	270	100	250	100	271	100	312	100	333	100

In Tabel 29 (*Missende waarden)* zien we dat in totaal 773 kinderen aan de onderzoeken hebben meegedaan. Van 283 kinderen (bijna 37%) hebben we gegevens over alle drie metingen. Van 178 kinderen (23%) hebben we alleen de laatste metingen en van 109 kinderen (zo'n 14%) hebben we alleen de eerste meting. Van respectievelijk 101 kinderen (13%) en 68 kinderen (9%) hebben we twee metingen (de laatste twee of de eerste twee). Van 19 kinderen (2,5%) hebben we alleen de middelste meting en 15 kinderen (2%) hebben alleen aan de eerste en tweede keer meegedaan. Bij longitudinaal onderzoek op een basisschool heb je altijd met missende waarden te maken als je met jaarmetingen werkt zoals hier. Er stromen ieder jaar nieuwe kinderen in en er stromen kinderen uit, alleen al omdat ze onderwijs moeten gaan volgen of omdat ze de basisschool hebben afgerond. Daarnaast heb je ook met verhuizingen en overstap van en naar andere scholen te maken.

Tabel 29. Missende waarden (1=geobserveerd, X=niet geobserveerd)

Patroon	*Frequentie*	*Percentage*	*Cumulatief*
111	283	36,61	36,6
XX1	178	23,03	59,64
1XX	109	14,10	73,74
X11	101	13,07	86,80
11X	68	8,80	95,60
X1X	19	2,46	98,06
1X1	15	1,94	100,00
Totaal	**773**	**100,00**	

Fysieke uitkomsten vergeleken

In zowel Tabel 30. (*Scores op fysieke activiteiten op de experimentele en controle school)* zien we de scores van de kinderen bij de eerste, tweede en derde meting op respectievelijk de uitkomstmaten lengte, gewicht, buikomvang, BMI en shuttlerun. De lengte is uitgedrukt in cm, het gewicht in kilogram, de buikomvang in centimeters, voor BMI zijn er drie maten: gezond (2), obesitas (3) en overgewicht (4) en voor de shuttlerun zijn er ook drie maten goed (1), ruim voldoende (2), kan beter (3). De kinderen op de experimentele groep zijn gemiddeld wat langer, zwaarder en de buikomvang is groter. De verschillen nemen over de metingen verder toe. De BMI scores uitgedrukt in gezond (2), obesitas (3) en overgewicht (4) zijn op beide scholen nagenoeg hetzelfde. De shuttlerun wordt uitgedrukt in G(1), KB (2) en RV (3).. en hier zien we op experimentele en controleschool een omgekeerde ontwikkeling. De score op de experimentele groep neemt af en op de controleschool neemt toe.

Tabel 30. Scores op fysieke activiteiten op de experimentele en controle school

	Meting1		***Meting2***		***Meting3***	
	Exp1 - Gemiddelde (SD)	Controle 1 - Gemiddelde (SD)	Exp2 - Gemiddelde (SD)	Controle 2 - Gemiddelde (SD)	Exp3 - Gemiddelde (SD)	Controle - Gemiddelde (SD)
Lengte (cm)	140,9 (12,77)	134,0 (11,71)	141,8 (12,73)	135,7 (11,53)	142,4 (13,34)	132,5 (13,83)
Gewicht (kg)	39,0 (11,86)	33,9 (10,60)	41,4 (35,68)	34,5 (10,89)	40,2 (13,54)	32,1 (10,79)
Buikomvang (cm)	64,0 (9,01)	62,7 (9,85)	64,0 (8,82)	62,4 (9,54)	64,5 (9,67)	60,8 (9,64)
BMI (2-4), gezond-2, obesitas-3, overgewicht-4	2,6 (0,89)	2,6 (0,95)	2,4 (0,99)	2,5 (0,91)	2,5 (0,98)	2,4 (0,92)
Shuttlerun (1-3), g (goed-1, kan beter-2, ruim voldoende-3),	2,08 (0,86)	1,71 (0,89)	1,80 (0,89)	1,77 (0,91)	1,79 (0,90)	1,85 (0,93)

De scores BMI zijn categoriale variabelen. Voor deze variabelen zegt onderstaande tabel (Tabel 31 *Percentage op BMI en shuttlerun*) allicht meer. Het percentage obesitas en overgewicht is op de Bloemhofschool iets hoger dan op de controleschool. Qua fitheid neemt het percentage kinderen dat goed scoort op experimentele school toe. Op de controleschool neemt dit.

Tabel 31. Percentages op BMI en shuttlerun scores.

	Meting1		***Meting2***		***Meting3***	
	Exp1 %	Controle 1 %	Exp2 %	Controle 2 %	Exp3 %	Controle 3 %
BMI						
Gezond	60,6	61,5	60,2	64,0	59,9	67,5
Obesitas	25,8	27,8	26,4	23,3	28,0	21,8
Overgewicht	13,6	10,7	13,4	12,7	12,2	10,7
Shuttlerun						
Goed	32,6	58,2	51,6	55,4	53,2	51,4
Kan beter	26,4	12,2	17,2	12,6	15,1	11,8
Ruim voldoende	41,0	29,6	31,2	32,1	31,7	36,8

Longitudinale data-analyse

Vervolgens hebben we voor lengte, gewicht, buikomvang, bmi en shuttle-run test steeds dezelfde multilevel-analyses uitgevoerd en hebben we vier modellen met elkaar vergeleken. Voor dit deel van het onderzoek konden de gegevens wel rechtstreeks worden getoetst. In Tabel 32 zien we uitkomsten voor lengte. In #Model 1 zien we de constante (intercept) voor kinderen die 112,4 cm is. Kinderen groeien per groep gemiddeld 11 centimeter per groep, maar dit neemt de jaren iets af. De variantie van de constante is 65,5 (variantie tussen de kinderen op de constante) en de variantie over de residu (verschillen tussen de metingen) is 21,4. In #Model 2 hebben we de variabele geslacht toegevoegd aan het model maar we zien, in dit geval, geen significante verschillen tussen jongens en meisjes. In #Model 3 hebben we conditie toegevoegd. Dat is voor ons onderzoek van belang omdat het hier gaat om het verschil tussen experimentele school (kinderen op een school die met Vakmanstad werkt) en

de controleschool (kinderen op een school waar niet met Vakmanstad wordt gewerkt). We zien hier dat leerlingen van de experimentele groep significant langer zijn (gemiddeld 9 centimeter als we controleren voor groep en geslacht). In het laatste model zien we dat de ontwikkeling niet lineair verloopt maar dat de verschillen iets afnemen. De sterkte van de modellen kan met de Loglikelihood test worden vastgesteld. We zien dat de modelsterkte steeds verder afneemt en we zien #Model4 als sterkste model (random slope, dat kan worden vastgesteld aan de hand van een test. Het verschil is hier significant).

Tabel 32. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'lengte'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*		*Model4*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed								
Constante	112,4*	0,91	113,2*	1.32	107,58*	1,22	107,3*	1,18
Groep	11,0*	0,58	11,0*	0,58	12,03*	0,55	12,19*	0,54
Groep (gekwadrateerd)	-0,75*	0,08	-0,75*	0,08	-0,88*	0,08	-0,9*	0,08
Geslacht			-0.55	0,62	0,55	0,53	-0,74	0,52
Conditie					9,00*	0,54	9,41	0,53
Random								
Var (constante)	61,55	3,97	61,51	3,96	41,53	2,88	29,64	4,20
Var (residueel)	21,42	1,13	21,42	1,13	21,44	1,11	21,38	1,12
Var (groep)							1.02	0,35
Log likelihood		-5197,7860		-5197,3995		-5077,1755		-5072,1247

* p < 0,05

Voor gewicht stellen we een constante waarde vast van 19,39 kilo (Tabel 33). Dit gewicht neemt per groep gemiddeld met zo'n 6 kilo toe. We stellen een lineaire ontwikkeling vast en het maakt voor gewicht niet uit of je meisje of jongen bent. Wel doet de conditie er toe. De experimentele groep is gemiddeld 7,15 kilo zwaarder. Dat hangt ook weer samen met het feit dat de testen op Bloemhof een half jaar later zijn afgenomen en omdat de data van hoge groepen ontbreken in de latere dataverzameling van de controleschool. Door middel van het modelleren van een random slope, nemen we waar dat de ontwikkeling niet voor iedereen hetzelfde is.

Tabel 33. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'gewicht'

	Model 1		***Model 2***		***Model 3***		***Model 4***	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed								
Constante	19,39*	1,79	19,78*	2,30	14,43*	2,33	15,18*	2,10
Groep	6,08*	1,20	6,07*	1,20	7,73*	1,19	7,26	1,12
Groep (gekwadrateerd)	-0,12	0,18	-0,12	0,18	-0,38*	0,18	-0,30	0,18
Geslacht			-0,25	0,91	-0,33	0,88	-0,39	0,84
Conditie					7,15*	2,33	6,81	0,85
Random								
Var (constante)	54,61	7,47	54,59	7,47	45,16	6,90	0,00	0,00
Var (residueel)	191,23	8,73	191,24	8,74	189,08	8,58	147,74	6,36
Var (groep)							6,65	0,65
Log likelihood		-6329,1443		-6329,1073		-6298,0868		-6198,2085

De constante van de buikomvang is 52,65 centimeter (Tabel 34). Die buikomvang neemt gemiddeld per groep met 4,64 centimeter toe, in de hogere groepen iets minder dan in de lagere groepen. Ook hier kunnen we geen verschil vaststellen tussen jongens en meisjes. Wel is er verschil op de variabele conditie. De buikomvang is voor de experimentele groep 5,18 centimeter hoger en ook hier zien we dat de ontwikkeling verschilt tussen de kinderen.

Tabel 34. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'buikomvang'

	Model 1		***Model 2***		***Model 3***		***Model4***	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed								
Constante	52,65*	0,71	54,37*	1,15	53,02*	1,18	51,77*	1,11
Groep	4,64*	0,42	4,62*	0,42	4,78*	0,42	5,18	0,43
Groep (gekwadra-teerd)	-0,34*	0,06	-1,14*	0,60	-0,36*	0,06	-0,40*	0,06
Geslacht			-1.14	0,06	-1.14	0,59	-1,16*	0,56
Conditie					2,55	0,6	3,52*	0,56
Random								
Var (constante)	64,03	3,59	63,74		62,08	3,49	38,02	4,65
Var (residueel)	8,64	0,45	8,63		8,64	0,45	8,44	0,45
Var (groep)							2,01	0,44
Log likelihood		-4828,0706		-4826,2731		-4817,2566		-4804,2933

De constante van de BMI-score is 2,20 (Tabel 35). Het betreft hier een onderscheid tussen gezonde kinderen (score=2), obesitas kinderen (score=3) en overgewicht kinderen (score is 4). De meeste kinderen zijn dus met een constante score van 2,20 gezond, zo zou je kunnen zeggen. De score neemt met het overstappen naar een hogere groep wel significant toe met 0,14 (SE=0,03). In hogere klassen zijn er minder gezonde kinderen. Geslacht en ook conditie lijken er niet toe te doen. Wel neemt BMI op de experimentele groep iets meer toe in de tijd (#Model4).

Tabel 35. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'bmi'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*		*Model4*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed								
Constante	2.20*	0,1	2,09*	0,13	2,06*	0,14	2,04*	0,14
Groep	0,14*	0,03	0,14*	0,07	0,15*	0,06	0,16	0,07
Groep (gekwadra-teerd)	-0,01	0,01	-0,01	0,1	-0,02	0,01	-0,02	0,01
Geslacht			0,07	0,06	0,07	0,06	0,07	0,06
Conditie					0,05	0,06	0,05	0,06
Random								
Var (constante)	0,44	0,04	0,44	0,04	0,44	0,04	0,35	0,05
Var (residueel)	0,44	0,02	0,44	0,02	0,44	0,02	0,43	0,02
Var (groep)							0,01	0,00
Log likelihood		-2112,9977		-2112,2401		-2111,9268		-2109,3711

De shuttlerun is een fitheidstest (Tabel 36). Hier geven de resultaten een heel constant beeld. De groepsvariabelen laten niets zien en daarmee blijven de gegevens over de tijd stabiel (#Model 1). Wanneer vervolgens hiervoor gecontroleerd is doen geslacht en conditie doen er vervolgens ook niet toe. Het maakt voor de resultaten dan niet uit of je jongen of meisje bent (Model#2) en of je op de controle dan wel experimentele school zit (Model#3). Tot slot zijn er ook geen verschillen in ontwikkelingspatronen vast te stellen (Model#4).

Tabel 36. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'shuttlerun'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*		*Model4*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed								
Constante	1,75*	0,1	1,90*	0,13	1,84*	0,14	1.83*	0,14
Groep	0,03	0,07	0,02	0,07	0,04	0,07	0,05	0,07
Groep (gekwadra-teerd)	0,00	0,01	0,00	0,01	-0,00	0,01	-0,00	0,01
Geslacht			-0,1	0,05	-01	0,05	-0,1	0,05
Conditie					0,08	0,06	0,08	0,06
Random								
Var (constante)	0,32	0,03	0,32	0,03	0,32	0,03	0,28	0,05
Var (residueel)	0,49	0,02	0,49	0,02	0,49	0,02	0,49	0,02
Var (groep)							0,00	0,00
Log likelihood		-2054,5058		-2052,9686		-2051,9637		-2051,5409

3.5 Conclusie

In het onderwijs zijn kinderen met achterstanden een belangrijk probleem. Zij leveren vaker mindere schoolprestaties en zijn in het algemeen later maatschappelijk minder succesvol. Over dit probleem wordt al veel langer gediscussieerd en er zijn vele programma's en aanpakken voor ontwikkeld. Rotterdam Vakmanstad is een integrale onderwijsaanpak die kinderen met een achterstand in de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling ondersteunt en er op deze manier voor wil zorgen dat deze kinderen straks succesvol zijn op het voortgezet onderwijs, ze het onderwijs niet voortijdig verlaten,

een open en ambitieuze (leer)houding ontwikkelen voor actief burgerschap en zo in de samenleving meer succes behalen.

Eén van de programmaonderdelen van Rotterdam Vakmanstad is *Fysieke Integriteit*. Dit programma-onderdeel is in de afgelopen jaren geoptimaliseerd en gedurende de schooljaren 2012-2013, 2013-2014 en 2015-2015 op de Bloemhofschool is uitgevoerd. Middels een effectonderzoek hebben we gekeken of dit deelprogramma effecten heeft op cognitieve, sociaal-emotionele en de fysieke ontwikkeling van de kinderen en het zo het maatschappelijk succes vergroten. In het onderzoek zijn deze drie verschillende ontwikkelingsaspecten meegenomen omdat gedurende de basisschoolperiode hier veel verandering en ontwikkeling in optreedt. Fysieke integriteit is een breed ontwikkelingsperspectief dat er vanuit gaat dat jongeren beter functioneren wanneer ze op basisschool cognitief, sociaal-emotioneel en fysiek worden ondersteund (Oosterling, 2013, 2009).

Om mogelijke veranderingen in de ontwikkeling van de kinderen van de Bloemhof toe te kunnen schrijven aan het Rotterdam Vakmanschap-programma, is het belangrijk om hun ontwikkeling te vergelijken met die van kinderen die niet aan het programma hebben deelgenomen en de vraag te stellen of er daadwerkelijk een verandering heeft plaatsgevonden in de ontwikkelingstrajecten van deze kinderen. Voor de vergelijking en de succesvolle uitvoering van het effectonderzoek konden we beschikken over meerjarige, representatieve gegevens die op dit moment in Nederland worden verzameld: het COOL (Cohort Onderzoek Onderwijs Loopbanen 5-18) databestand (Driesen e.a., 2015; 2012; 2009). De derde en laatste meting is recent aan dit bestand toegevoegd. Het COOL databestand is gebruikt voor de vergelijking van de cognitieve en de sociale en emotionele ontwikkeling. Voor vergelijking van de fysieke ontwikkeling moesten we op zoek naar een ander databestand. Daarvoor waren geen landelijke gegevens beschikbaar. Voor dit deel van het onderzoek konden we gebruik maken van het 'Lekker Fit' databestand, fysieke gegevens die op Rotterdamse basisscholen worden verzameld.

Uit beide databestanden (COOL en 'Lekker Fit' zijn vervolgens scholen geselecteerd die qua achtergronden van de leerlingen op de Bloemhofschool lijken (veel gewichtleerlingen, andere ethnische achtergronden). Idealiter zouden de kinderen uit de experimentele groep van de Bloemhof en de controlegroep uit het COOL databestand en 'Lekker Fit' databestand op dezelfde momenten en op dezelfde leeftijden zijn getest om een goede vergelijking te kunnen maken. Helaas was dit niet het geval voor kinderen uit het COOL databestand. Kinderen uit het COOL bestand zijn ondervraagd toen zij 2, 5 en 8 jaar oud waren met meetmomenten in 2007/2008, 2010/2011 en 2013/2014. Bij OBS De Bloemhof zijn kinderen die in het schooljaar 2012/13 in groep 1 tot en met 6 zaten, drie achtereenvolgende jaren getest. De onderzoeksmomenten van de Lekker Fit testen verschilden een half jaar en daarin ontbraken enkele belangrijke metingen. Tegelijkertijd stellen wij vast dit wel de beste vergelijkende databestanden zijn die op dit moment voor ons vergelijkend onderzoeksdoel voor handen waren. Bovendien zijn dezelfde meetinstrumenten gebruikt voor het meten van cognitieve, sociaal emotionele en de fysieke ontwikkeling waardoor vergelijking überhaupt mogelijk is.

Voor de vergelijking van de *cognitieve ontwikkeling* van de kinderen is gebruik gemaakt het leerlingvolgsysteem van CITO met jaarlijkse toetsen voor de taalontwikkeling en voor rekenen/wiskunde, met eindtoetsgegevens en met gegevens over het niveau van de uitstroom naar het voortgezet onderwijs. Voor de taalontwikkeling is gekeken naar taal voor kleuters, woordenschat, een drieminutentoets (waarin zoveel mogelijk verschillende type woorden hardop moeten worden gelezen), en begrijpend lezen. Voor rekenen is gebruik gemaakt van rekenen voor kleuters en rekenen/wiskunde-toetsen.

De *sociaal-emotionele ontwikkeling* hebben we opgesplitst in sociale- en emotionele vaardigheden of competenties. Deze gegevens vonden we in de het COOL-bestand. Deze ontwikkelingen zijn vervolgens op de Bloemhof ook gemeten met behulp van online-vragenlijsten die door de leerkrachten voor ieder kind zijn ingevuld. Voor de sociale vaardigheden is onderscheid gemaakt in onderpresteren, gedrag (brutaal, zich aan regels houden), werkhouding en populariteit. Daarnaast hebben we een somscore voor gedrag_totaal gemaakt. Voor de emotionele ontwikkeling is onderscheid gemaakt in afhankelijkheid, conflict en nabijheid. Ook hiervoor hebben we een somscore gemaakt: relatie_totaal.

De *fysieke ontwikkeling* is gemeten met behulp van antropometrische gegevens (lengte, gewicht, BMI (body mass index, kg/m^2) en buikomvang) en fysieke fitheid is gemeten met de Shuttlerun.

In totaal zijn er voor 373 kinderen van de Bloemhof gegevens beschikbaar over drie meetmomenten. De controle groep geselecteerd uit het COOL bestand bestaat uit 702 kinderen van 11 scholen die minimaal twee keer zijn gemeten. Voor deze groepen hebben we de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling vergeleken over een langere periode. De controle groep voor de fysieke gegevens is geselecteerd uit het 'Lekker Fit' bestand bestaat uit twee vergelijkbare scholen in Rotterdam (totaal van 874 metingen). Het bleek dat de kinderen van de Bloemhof qua achtergrondkenmerken redelijk vergelijkbaar waren met de geselecteerde kinderen uit het COOL bestand, al waren de kinderen van Bloemhof op ieder meetmoment iets ouder, was het percentage kinderen met een achterstandsscore 1,2 hoger bij de Bloemhof (52% vs. 48%), en waren er minder kinderen met een moeder geboren in Nederland (9% vs. 14%). De achtergrondgegevens van het Lekker Fit bestand is beperkt. Daarvan weten we dat op de controlescholen iets meer jongens meededen (55,6 tov 51,9) en dat de leeftijd er een half jaar lager ligt omdat de scores een half jaar eerder zijn afgenomen.

Cognitieve ontwikkeling

Zoals verwacht nemen de scores op alle onderdelen met het ouder worden toe. Tussen de twee locaties van de Bloemhof, de Putsebocht en de Oleander, lijken er, anders dan soms wordt verwacht kleine verschillen te bestaan in de scores. De scores van de Bloemhof lijken lager te liggen dan die van de selectie uit het COOL bestand (vergelijkbare scholen als de Bloemhof-school). De kinderen uit het COOL bestand scoren op alle onderdelen in alle groepen hoger, behalve op begrijpend lezen in groep 8 en de Cito score in groep 8. Uit de analyses naar de verschillen tussen de Bloemhof en de COOL kinderen uit de groepen 5 en 8 komt naar voren dat kinderen uit groep 5 van de Bloemhof lager scoren dan kinderen uit het COOL bestand, maar dat de scores in groep 8 vergelijkbaar zijn.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

De scores op de sociaal-emotionele ontwikkeling geven een bijzonder stabiel beeld weer over de drie metingen heen, in de tijd en tussen de onderzochte scholen. Ook hier kunnen we nauwelijks verschillen vast stellen tussen de twee locaties (De Putsebocht en De Oleander). Wel lijken er kleine verschillen te zijn tussen jongens en meisjes. Meisjes lijken, anders dan werd verwacht, iets lager te scoren op sociale vaardigheden en iets hoger op emotionele vaardigheden.
Eveneens zijn er nauwelijks verschillen in de scores voor alle sub-schalen voor sociale vaardigheden en emotionele ontwikkeling tussen de kinderen van De Bloemhof en uit het COOL bestand. Uit verdere analyses komt naar voren dat ook de ontwikkeling over de groepen vergelijkbaar is tussen de kinderen van De Bloemhof en de kinderen uit het COOL bestand; alle scores blijven redelijk stabiel.

Fysieke ontwikkeling

Voor de fysieke ontwikkeling worden de kinderen van De Bloemhof vergeleken met kinderen van twee Rotterdamse scholen uit het Lekker Fit bestand. De kinderen van De Bloemhof zijn een half jaar later gemeten dan de kinderen uit het Lekker Fit bestand, wat het verschil in leeftijd verklaard. Het aantal kinderen met overgewicht is vergelijkbaar tussen De Bloemhof en de andere twee Rotterdamse scholen. Het aantal kinderen met overgewicht neemt toe in de oudere groepen.
De fitheid gemeten met de Shuttlerun lijkt bij de eerste meting iets hoger te zijn bij de kinderen van De Bloemhof in vergelijking met de andere twee Rotterdamse scholen uit het Lekker Fit bestand. Dit verschil is op de andere twee metingen niet meer zichtbaar. Over de tijd is er geen verschil in het aantal kinderen dat hoog scoort op de shuttlerun.

Samenvattend kan worden gezegd dat als de kinderen van De Bloemhof worden vergeleken wat betreft hun cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling met kinderen van vergelijkbare scholen, er weinig verschillen worden gevonden. Wanneer naar de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke uitkomstmaten wordt gekeken kunnen we op basis van het effectonderzoek niet vaststellen dat met de inzet van het programma duidelijke resultaten worden behaald. Wel lijken kinderen van De Bloemhof hun oorspronkelijke achterstand om de cognitieve ontwikkeling in te halen en op hetzelfde niveau uit te komen als kinderen van vergelijkbare scholen wat ook weer als een succes kan worden opgevat gezien de sociaal-economische achtergronden van de leerlingen.

3.6 Literatuur

Acock, A.C. (2013). *Discovering Structural Equation Modeling using Stata*. College Station: Stata Corp.

Boonstra, N., Jonkman, H., & Braam, H. *(*2012*). Vakmanstad in Rotterdam. Onderzoek naar het innovatieve onderwijsprogramma Vakmanstad / Fysieke Integriteit op OBS Bloemhof in deelgemeente Feyenoord in Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Boonstra, N., Jonkman, H., & Braam, H. (2011). *Gezond en bevlogen onderwijs. Effecten van het innovatieve onderwijsprogramma Vakmanstad/Fysieke Integriteit in Rotterdam.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Boonstra, N., Jonkman, H., & Braam, H. (2009). *Oefenen in Vakmanschap. Rotterdam Zuid: Effecten van het onderwijsprogramma Vakmanstad & Fysieke Integriteit*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Byrne, B.M. (2012). *Structural equation modeling with Mplus*. New York/Hove: Routledge.

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2013). *Rotterdam in Cijfers*. Geraadpleegd op 26-09-2013, van www.rotterdamincijfers.nl

Driessen, G., Mulder, L., Ledoux, G., Roeleveld, J., & Veen, I. van der. (2009). *Cohortonderzoek COOL5-18. Technisch rapport basisonderwijs, eerste meting 2007/2008*. Nijmegen/Amsterdam: ITS/ SCO-Kohnstamm.

Driessen, G., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2012). *Cohort onderzoek COOL. Technisch rapport basisonderwijs,* Tweede meting 2010/2011. Nijmegen/Amsterdam: ITS/Kohnstamm Instituut.

Driessen, G., Elshof, D., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2015). *Cohortonderzoek Cool5-18. Technisch rapport basisonderwijs.* Derde meting 2013/2014. Nijmegen: ITS/Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Durlak, J.A., Domitrovich, C.E., Weissberg, R.P., & Gullotta, T.P. (eds, 2015). *Handbook of social and emotional learning.* Research and practice. New York: Guilford Press.

Foolen, N., Steege, M. van der, & Lange, M. (2011). *Beschrijven van methodisch handelen. Handreiking om te komen tot een overdraagbare interventie*. Utrecht: Nederla nds Jeugdinstituut. http://www.nji.nl/nl/Handreiking_methodisch_handelen_2011.pdf

Gardner, H., Kornhaber, M.L., & Wake, W.K. (1996). *Intelligence. Multiple perspectives.* Forth Worth: Harcourt Brace College Publishers

Gelman, A., & Hill, J. (2007). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gertler, P.J., Martinez, S., Premand, P., Rawlings, L.B., & Vermeerch, C. M. J. (2011). *Impact Evaluation in Practice.* Washington D.C.: The World Bank.

Guo, S., & Fraser, M.W. (2010). *Propensity score analysis. Statistical methods and applications*. Thousand Oaks (CA): Sage Publications.

Jonkman, H. (2012). *Some years of Communities that Care. Learning from a social experiment*. Thesis. Vrije Universiteit: Amsterdam.

Hollenberg, J., & Lubbe, M. van der (2011). *Toetsen op School Primair Onderwijs*. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling.

Jonkman, H., Haggerty, K, Steketee, M., Fagan, A., Hanson, K., & Hawkins, D. (2008). Communities That Care, Core Elements and Context: Research of Implementation in Two Countries. *Social Development Issues*, 30 (3), 2008.

Kamerling, M. (2013). *Zwarte scholen & witte scholen: Bestaat er verschil*? Masterthesis Sociologie-Vraagstukken van Beleid en Organisatie. Utrecht: Universiteit van Utrecht.

Khandker, S.R., Koolwal, G.B., & Samad, H.A. (2010). Handbook on Impact Evaluation. Quantative Methods and Practices. Washington D.C.: The World Bank.

Kelly, B. & Perkins, D.F.(ed) (2012). *Handbook of implementation science for psychology in education*. Cambridge: Cambridge University Press.

Koomen, H.M.Y., Verschueren, K. & Pianta, R.C. (2007*). Leerling-Leerkracht Relatie Vragenlijst*. Handleiding. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Kusek, J.Z. & Rist, R.C. (2004). Ten Steps to a Results-Based Monitoring and Evaluation System. Washington D.C.: The World Bank.

Mey, J. de (2013). *Jumpin. Development and evaluation of an intervention to promote sports participation and physical activity in children*. Thesis VU: Amsterdam.

MOVISIE (te verschijnen). *Handboek Fysieke Integriteit Rotterdam Vakmanstad.*

Muthèn, L.K. & Muthèn, B.O. (2012). *Mplus user guide. Version 7* (1998-2012). Los Angeles: Mplus.

Oosterling, H. (2013). *Eco3. Doendenken; Rotterdam Vakmanstad/Skillcity 2010-2012*. Heijningen: Jap Sam Books.

Oosterling, H. (2009). *Woorden als daden. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity 2007-2009*. Heijningen: Jap Sam Books.

Steketee, M., Tierolf, B. & Mak, J. (2012). *Kinderen in Tel Databoek 2012. Kinderrechten als basis voor lokaal jeugdbeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Rabe-Hesketh, S. & Skondal, A. (2012). *Multilevel and longitudinal modeling using STATA*. 2nd edition. Station College TX: Stata Corporation.

Twisk, J.W.R. (2006). *Applied multilevel analysis. A practical guide for medical researchers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Appendix 1. Overzicht Cooldata drie metingen

Deze appendix geeft een overzicht van alle variabelen waaruit het Cool-bestand is opgebouwd en waar we gebruik van kunnen maken.

Variabele	***Label***	***Waarden***
Schoolnr	Schoolnummer (sleutel)	-
LeerlingnrM1	Leerlingnummer 2007 (sleutel)	
LeerlingnrM2	Leerlingnummer 2010 (sleutel)	
Meting	Jaar van meting	0 = 2007 in cool, 2013 in Bhof 1 = 2010 in cool, 2014 in Bhof 2= 2014 in cool, 2015 in Bhof
Tijdsonafhankelijke variabelen leerling		
Weegfactor	OAB leerlinggewicht	1 = 0,0 2 = 0,3 (beide ouders max vmbo geschoold) 3 = 1,2 (1 ouder max vmbo geschoold, andere ouder max basisschool)
Geslacht	Geslacht	1 = jongen 2 = meisje
Gebland_vader	Geboorteland vader	0 = onbekend 1 = nl 2 = suriname 3 = antillen 4 = molukken 5 = turkije 6 = marokko 7 = joegoslavie 8 = voorm sovjet unie 9 = polen 10 = China 11 = irak 12 = Afghanistan 13 = somalie 14 = ov west landen 15 = ov landen
Gebland_moeder	Geboorteland moeder	Zie vader
Oplei_vader	Opleidingsniveau vader	0 = onbekend 1 = max lo 2 = max lbo 3 = max mbo 4 = hbo/wo 5 = onbekend
Oplei_moeder	Opleidingsniveau moeder	Zie vader
Coolses	Sociaal-etnische achtergrond	0 = onbekend 1 = max lbo allochtoon 2 = max lbo autochtoon 3 = max mbo allochtoon 4 = max mbo autochtoon 5 = hbo/wo allochtoon 6 = hbo/wo autochtoon
geboortedatum	Geboortedatum van de leerling	
Geboortejaar	Geboortejaar vd leerling	

Gezindte	Kerk/geloof kind	1 = geen 2 = rooms katholiek 3 = protestantse kerk nl 4 = prot orthod kerk 5 = pinkster evang gem 6 = andere christ kerk 7 = islam 8 = anders
Tijdsonafhankelijke variabelen school		
Prov	Provincie	20 = Groningen 21 = Friesland 22 = Drenthe 23 = Overijssel 24 = Flevoland 25 = Gelderland 26 = Utrecht 27 = N-Holland 28 = Z-Holland 29 = Zeeland 30 = N-Brabant 31 = Limburg
Prov4cat	Provincie opgedeeld in 4 categorieën	1 = noord (Groningen, Friesland, drenthe) 2 = oost (flevoland, overijs-sel, gelderland) 3 = zuid (n-brabant, zeeland, limburg) 4 = west (n-holland, z-holland, utrecht)
Sted	Stedelijkheid	1 = zeer sterk stedelijk 2 = sterk stedelijk 3 = matig stedelijk 4 = weinig stedelijk 5 = niet-stedelijk
Schoolscore	Schoolscore	1 = 100-104 2 = 105-109 3 = 110-119 4 = 120-139 5 = 140-159 6 > 159
Denominatie	Denominatie school 4 categorieën	1,0 = openbaar 2,0 = prot-christelijk 3,0 = rooms-katholiek 4,0 = overig bijzonder
schoolsoort	Onderzoeksgroep waar de school toe behoort	1 = bloemhof 2 = overige scholen (totaal) 3 = controle groep (totaal selectie)
Tijdsafhankelijke variabelen leerling		
LeeftijdM1	Leeftijd tijdens cool 1 in 2007	-
LeeftijdM2	Leeftijd tijdens cool 2 in 2010	-
GroepM1	Cool1 Leerjaar (2, 5 of 8)	-
GroepsnaamM1	Cool1 Naam van de groep	-
GroepM2	Cool2 Leerjaar (2, 5 of 8)	-
GroepsnaamM2	Cool2 Naam van de groep	-

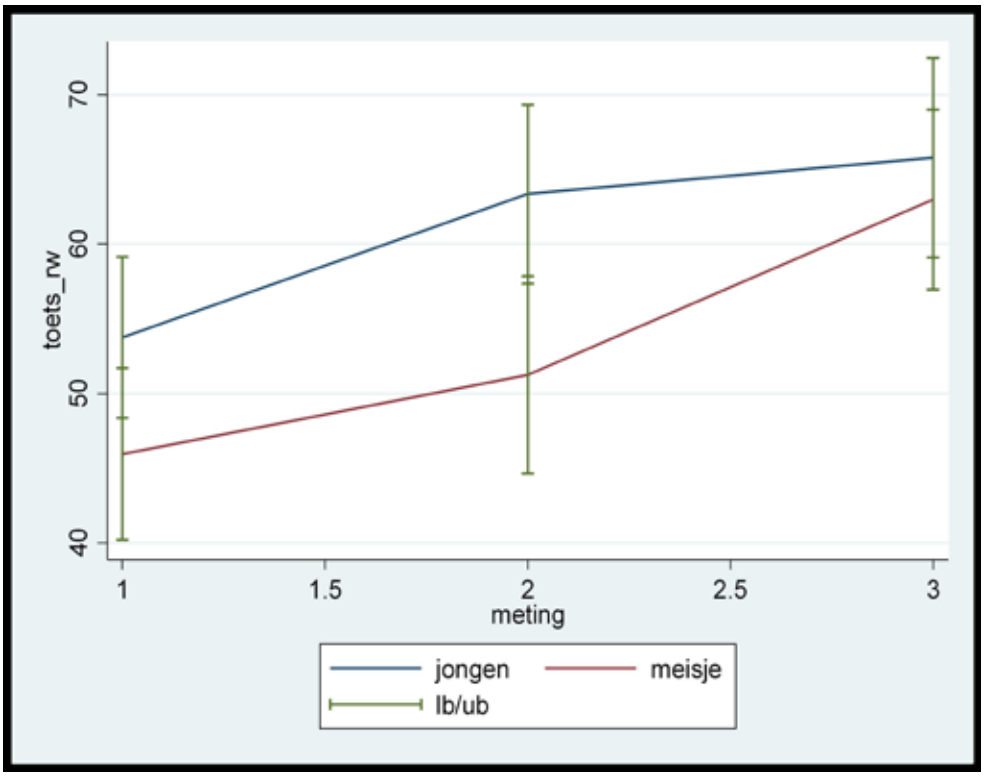
GezinssamenstellingM1	Gezinssamenstelling tijdens cool1	1 = volledig 2 = alleen moeder 3 = alleen vader 4 = anders
GezinssamenstellingM2	Gezinssamenstelling tijdens cool2	Zie gezinssamen.cool1
OuderbetrokkenheidM1	schaal leerlingprofiel: ouderbetrokkenheid tijdens cool	-
OuderbetrokkenheidM2	schaal leerlingprofiel: ouderbetrokkenheid tijdens cool 2	-
VerblijfM1	Verblijfsduur in NL tijdens cool1	1 = < 1jr 2 = 1-3 jr 3 = 4-5 jr 4 = > 5 jr 4 = altijd
VerblijfM2	Verblijfsduur in NL tijdens cool2	Zie verblijfcool1
Cognitieve uitkomstmaat		
Toets_tvk_M1	Cool 1 taal voor kleuters Vaardigheidsscore	-
Toets_tvk1_M1	Bloemhof meting 1 taal voor kleuters LOVS vaardigheidsscore	
Toets_tvk_M2	Cool 2 Toets taal voor kleuters LOVS vaardigheidsscore	-
Toets_lws_M1	Cool 1 leeswoordenschat Vaardigheidsscore	-
Toets_lws3_M1	Bloemhof meting 1 toets leeswoordenschat LOVS Vaardigheidsscore	-
Toets_lws1_M2	Cool 2 Toets leeswoordenschat 1999 vaardigheidsscore	-
Toets_lws2_M2	Cool 2 Toets woordenschat vaardigheidsscore	-
Toets_bl1_M1	Cool1 begrijpend lezen 1997 Vaardigheidsscore	-
Toets_bl2_M1	Cool1 begrijpend lezen 2007 Vaardigheidsscore	-
Toets_bl3_M1	Bloemhof meting 1 toets begrijpend lezen LOVS vaardigheidsscore	-
Toets_bl1_M2	Cool2 Toets begrijpend lezen 1998 vaardigheidsscore	-
Toets_bl2_M2	Cool2 Toets begrijpend lezen LOVS vaardigheidsscore	-
Toets_dmt_M1	Cool 1 Drie minuten toets kaart 3 ruwe score	-
Toets_dmt2_M1	Bloemhof meting 1 drieminutentoets LOVS vaardigheidsscore	
Toets_dmt_M2	Cool2 Drieminutentoets 2009 kaart 3 vaardigheidsscore vaardigheidsscore	-
Toets_ord_M1	Cool 1 ordenen oudste kleuters Vaardigheidsscore	-
Toets_RvK_M1	Bloemhof meting 1 toets Rekenen voor Kleuters vaardigheidsscore	
Toets_ord_M2	Cool 2 Toets ordenen vaardigheidsscore	-
Toets_rw1_M1	Cool 1 rekenen/wiskunde 2002 Vaardigheidsscore	-
Toets_rw2_M1	Cool 1 rekenen/wiskunde 2007 Vaardigheidsscore	-
Toets_rw3_M1	Bloemhof meting 1 Toets rekenen/wiskunde LOVS vaardigheidsscore	-
Toets_rw1_M2	Cool2 Toets rekenen/wiskunde 2002 vaardigheidsscore	-
Toets_rw2_M2	Cool2 Toets rekenen/wiskunde LOVS vaardigheidsscore	-
Overig cognitief		
CitodeelnameM1	Cool1 deelname aan citoeindtoets	1 = nee 2 = ja
CitodeelnameM2	Cool2 deelname aan citoeindtoets	1 = nee 2 = ja
CitoscoreM1	Cool 1 score op cito eindtoets	-
CitoscoreM2	Cool 2 score cito eindtoets totaal	-

Advies_vervolgopl_M1	Cool 1 advies vervolgopleiding	1 =vwo 2 = havo/vwo 3 = havo 4 = havo/vmbo 5 = vmbo-tl 6 = vmbo=gl/tl 7 = vmbo-gl 8 = Vmbo-gl/kbl 9 = vmbo-kbl 10 = vmbo-bbl/kbl 11 = vmbo-bbl 12 = vmbo-lwo/bbl 13 = vmbo-lwo 14 = vmbo-pro/lwo 15 = vmbo-pro 16 = geen advies 17 = onbekend
Advies_vervolgopl_M2	Cool 2 advies voor vo; inclusief twijfeladvies	0 = onbekend 10 =vwo 12 = havo/vwo 20 = havo 23 = havo/vmbo 30 = vmbo-tl 34 = vmbo=gl/tl 40 = vmbo-gl 45 = Vmbo-gl/kbl 50 = vmbo-kbl 56 = vmbo-bbl/kbl 60 = vmbo-bbl 67 = vmbo-lwo/bbl 70 = vmbo-lwo 78 = vmbo-pro/lwo 80 = vmbo-pro 90 = onbekend
Sociaal-emotionele uitkomst-maat		
OnderpresterenM1	Leerlingprofiel: onderpresteren	-
OnderpresterenM2	Schaal leerlingprofiel: onderpresteren	-
GedragM1	Leerlingprofiel: gedrag van de leerling	-
GedragM2	Schaal leerlingprofiel: gedrag leerling	-
WerkhoudingM1	Leerlingprofiel: werkhouding	-
WerkhoudingM2	Schaal leerlingprofiel: werkhouding	-
PopulariteitM1	Leerlingprofiel: populariteit in de klas	-
PopulariteitM2	Schaal leerlingprofiel: populariteit in de klas	-
AfhankelijkM1	Leerlingprofiel: relatie leerkracht-leerling, afhankelijkheid	-
AfhankelijkM2	Schaal relatie leerkracht-leerling, afhankelijkheid	-
ConflictM1	Leerlingprofiel: relatie leerkracht-leerling, conflict	-
ConflictM2	Schaal relatie leerkracht-leerling, conflict	-
NabijheidM1	Leerlingprofiel: relatie leerkracht-leerling, nabijheid	-
NabijheidM2	Schaal relatie leerkracht-leerling, nabijheid	-
Fysieke uitkomstmaat	(nog toevoegen)	
Activiteit	NA	NA
Lengte	NA	NA
Gewicht	NA	NA
BMI	NA	NA
Overige activiteiten vakman-stad	(Alleen Bloemhof) (nog toevoegen)	
Huiswerkklas	Deelname huiswerkklas	1 = ja 2 = nee

Appendix 2. Longitudinale data-analyse cognitieve gegevens

Bloemhof

Figuur 12. Rekenen

Tabel 37. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'rekenen'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	-42,64	4,87	-40,87	4,96	-41,39	4,88
Groep	24,15*	1,92	24,18*	1,92	24,45	1,91
Groep gekwadrateerd	-0,76*	0,18	-0,77*	0,18	-0,80	0,18
Vrouw			-3,52*	1,74	-3,73	1,75
Random						
Var (constante)	137,44	15,77	134,90	15,58	105,35	25,62
Var (residueel)	43,95	3,77	44,15	3,81	42,04	3,94
Var (groep)						
Log likelihood		-1802,4512		-1790,3695		-1789,4579

* p < 0,05

Cool

Rekenen

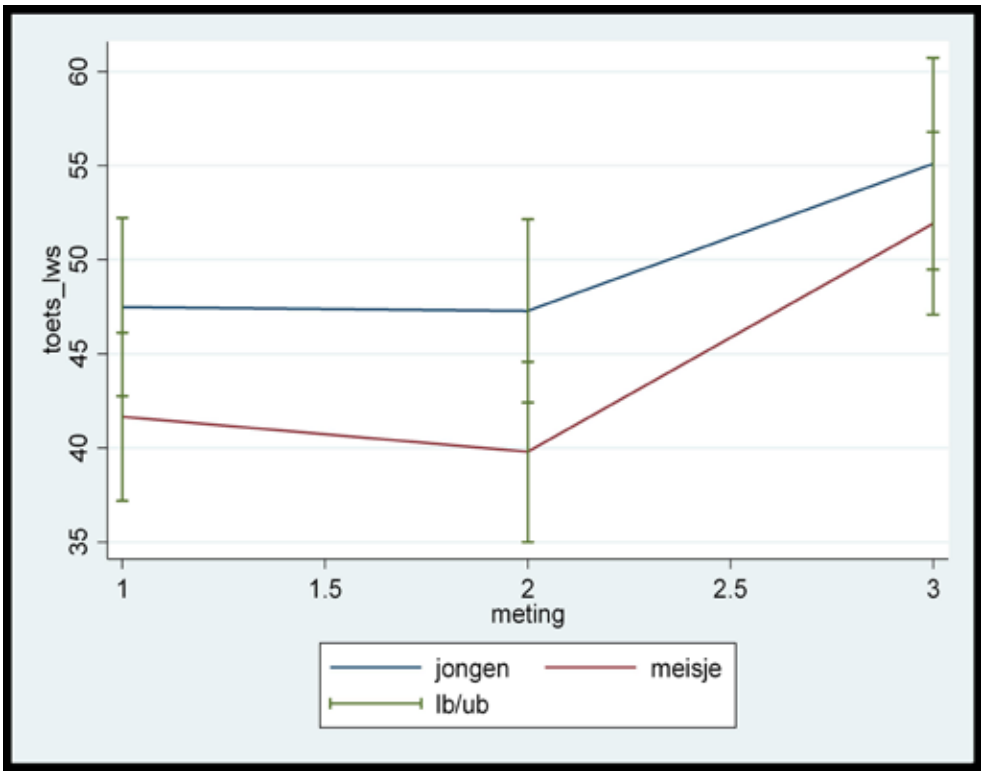
Tabel 38. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'rekenen'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	-1,56	2,03	1,33	2,13	1,33	2,13
Groep	13,29*	0,31	13,33`*	0,31	13,33	0,31
Groep gekwadrateerd	0	omitted	0	omitted	0	omitted
Vrouw			-6,43*	1,49	-6,43	1,49
Random						
Var (constante)	153,82	17,94	145,32	17,25	145,32	17,25
Var (residueel)	124,65		124,00	10,69	124,00	10,69
Var (groep)					00,00	00,00
Log likelihood		-2825,2829		-2803,9916		-2803,9916

* p < 0,05

Bloemhof

Figuur 13. Woordenschat

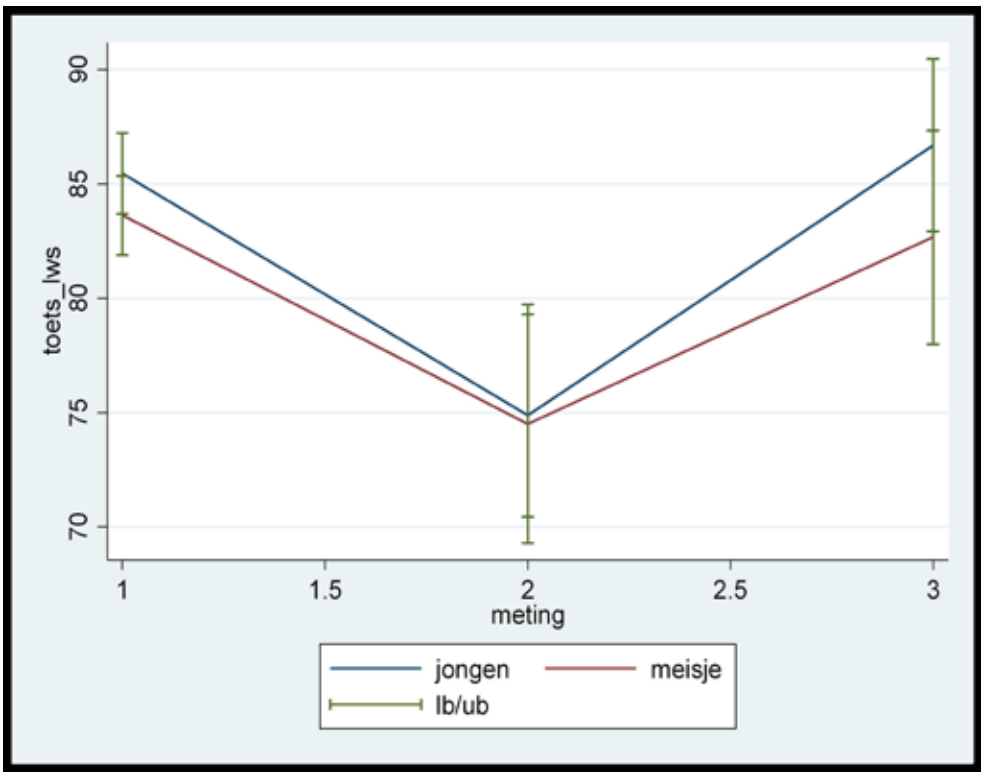
Tabel 39. *Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'woordenschat'*

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	-11,53	5,52	-10,73	5,60	-10,73	5,60
Groep	10,32*	2,12	10,41*	2,11	10,41*	2,11
Groep gekwadrateerd	0,18	0,19	0,17	0,19	0,17	0,19
Vrouw			-2,22	1,62	-2,22	1,61
Random						
Var (constante)	106,89	13,84	105,94	13,78	105,94	13,78
Var (residueel)	67,35	5,56	67,14	5,56	67,14	5,56
Var (groep)						
Log likelihood		-1955,7784		-1943,0738		-1943,0738

* p < 0,05

Cool

Figuur 14. Woordenschat

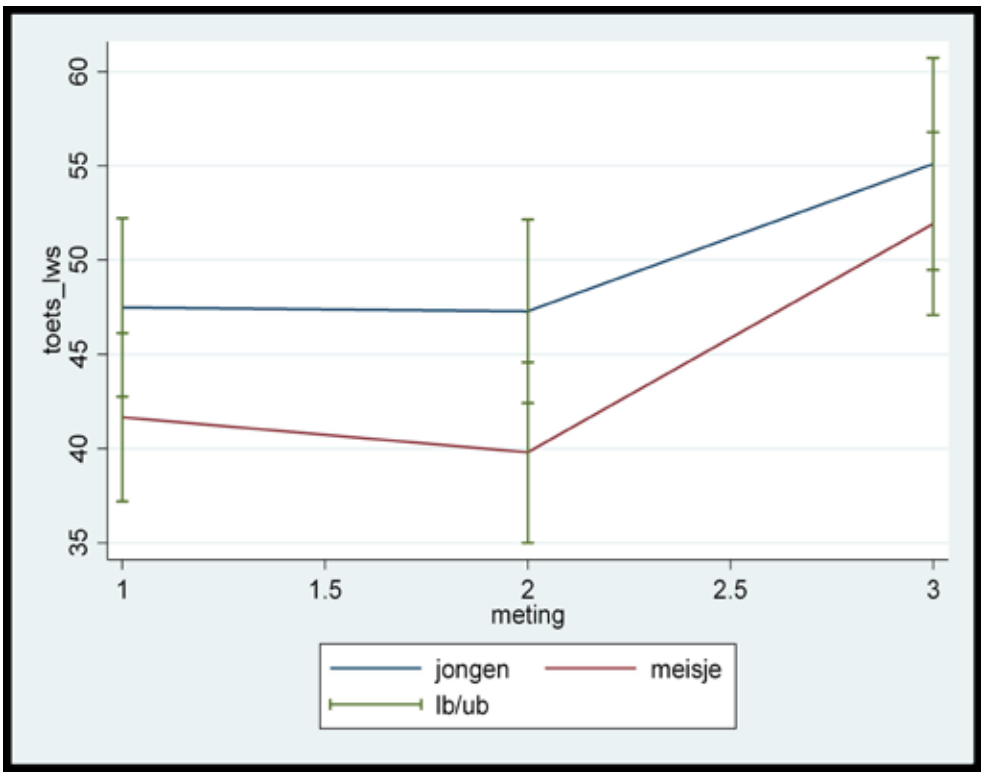
Tabel 40. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'woordenschat'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	24,62	1,81	24,69	2,03	24,69	2,03
Groep	8,88	0,26	8,86	0,26	8,86	0,26
Groep gekwadrateerd	0	omitted	0	omitted	0	omitted
Vrouw			-0,11	1,87	-0,11	1,87
Random						
Var (constante)	303,92	25,55	305,50	25,73	305,50	25,73
Var (residueel)	65,95	6,77	65,91	6,76	65,91	6,76
Var (groep)					00,00	00,00
Log likelihood		-2553,3604	-2541,0734			2541,0734

* p < 0,05

Bloemhof

Figuur 15. Begrijpend lezen

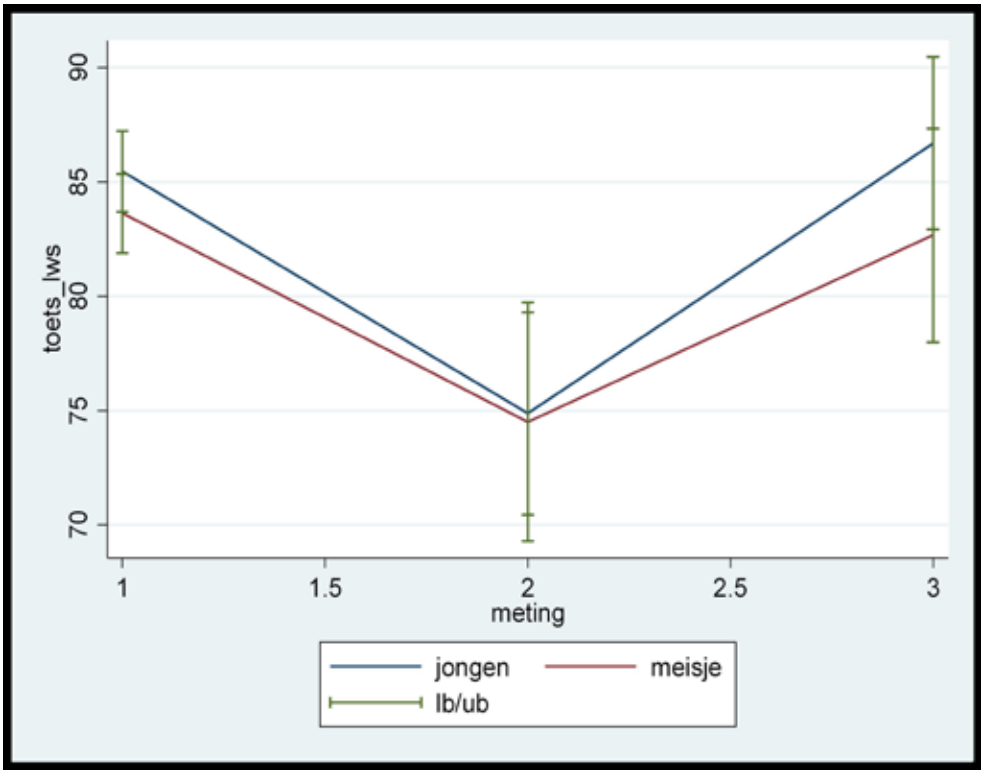
Tabel 41. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'begrijpend lezen'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	-5,40	7,60	-5,16	7,76	-6,68	7,64
Groep	-0,59	2,71	-0,76	2,71	-0,13	2,70
Groep gekwadrateerd	0,79*	0,23	0,80*	0,23	0,74	0,23
Vrouw			0,59	1,86	0,34	1,82
Random						
Var (constante)	127,6825	16,40	128,36	16,52	0,74	0,24
Var (residueel)	60,20	5,27	60,00	5,28	59,22	5,32
Var (groep)					1,72	0,87
Log likelihood		-1690,2315		-1678,8478		-1676,452

* p < 0,05

Cool

Figuur 16. Begrijpend lezen

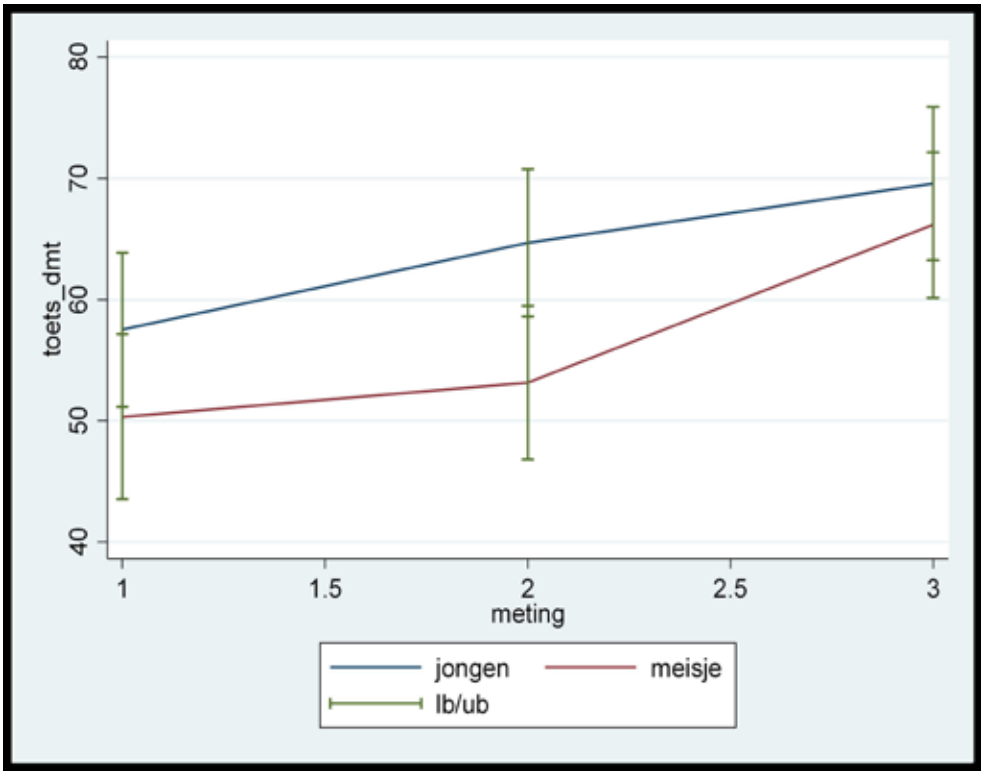
Tabel 42. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'begrijpend lezen'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	-24,49	1,66	-25,11	1,77	-24,05	1,59
Groep	8,32*	0,25	8,32*	0,25	8,19	0,25
Groep gekwadrateerd	0	omitted	0	omitted	0	omitted
Vrouw			1,28	1,28	0,65	1,20
Random						
Var (constante)	116,15	12,35	115.92	12,37	00,00	00,00
Var (residueel)	81,81	6,87	81,83	6,88	67,76	5,67
Var (groep)					3,13	0,31
Log likelihood		-2749,0591		-2736,6465		-2711,0583

* p < 0,05

Bloemhof

Figuur 17. Drieminutentest

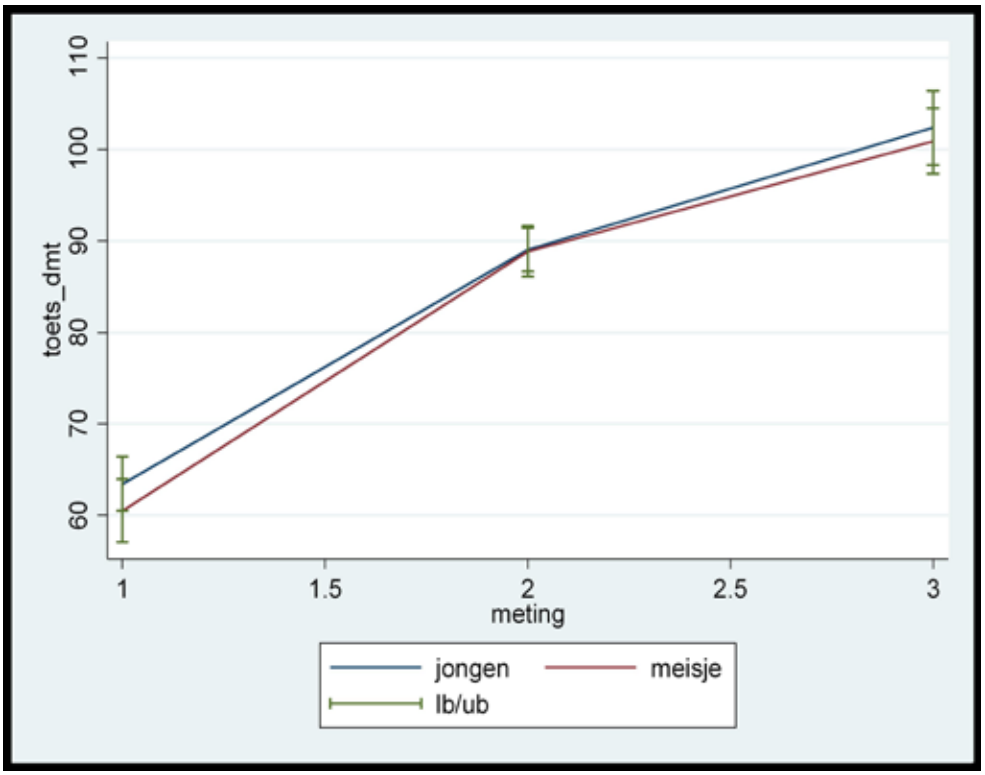
Tabel 43. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'drieminutentest'

	Model 1		*Model 2*		*Model 3*	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	-70,44	4,47	-68,71	4,61	-70,79	4,51
Groep	37,31*	1,67	37,33	1,68	38,11	1,68
Groep gekwadrateerd	-2,12*	0,15	-2,13	0,15	-2,20	0,15
Vrouw			-3,34	2,05	-3,33	2,02
Random						
Var (constante)	202,44	21,68	200,47	21,54	137,79	32,53
Var (residueel)	41,83	3,34	41,87	3,36	39,72	3,38
Var (groep)						
Log likelihood		-1982,925		-1970,9171		-1968,4546

* p < 0,05

Cool

Figuur 18. Drieminutentest

Tabel 43. Groeimodel voor de uitkomstvariabele 'drieminuten'

	Model 1		***Model 2***		***Model 3***	
	B	**SE**	**B**	**SE**	**B**	**SE**
Fixed						
Constante	10,51	0,25	11,47	1,79	11,47	1,79
Groep	11,51	0,25	11,54	0,25	11,54	0,25
Groep gekwadrateerd	0	omitted	0	omitted	0	omitted
Vrouw			-2,87*	1,36	-2,87	1,36
Random						
Var (constante)	142,01	14,60	139,18	14,37	139,18	14,37
Var (residueel)	77,90	7,00	77,64	6,95	77,64	6,95
Var (groep)					00,00	00,00
Log likelihood		-2703,732		-2687,7336		-2687,7336

* $p < 0,05$

Bijlage C

Cito-scores

Harrie Jonkman

Cito-scores

In het basisonderwijs wordt op vele manieren getoetst. Leerkrachten zelf, bijvoorbeeld, observeren leerlingen en kijken of ze opdrachten goed kunnen uitvoeren. Soms nemen ze schriftelijke toetsen af, andere keren nemen ze digitale dan wel mondelinge toetsen af. Binnen onderwijsmethoden die ze gebruiken (of het nu Nederlands, rekenen of geschiedenis is) zijn vaak evaluaties/toetsen opgenomen. Deze aan leermiddelen gekoppelde toetsen worden ook wel *'methode gebonden toetsen'* genoemd. In het onderwijs wordt er de afgelopen jaren steeds meer op systematische wijze getoetst en dat wordt gedaan met *'methodeonafhankelijke toetsen'*. Deze methodeonafhankelijke toetsen worden veelal op vaste momenten van het jaar uitgezet en werken met objectieve en gestandaardiseerde maten waaraan onderzoek vooraf gegaan is. Het leerlingvolgsysteem (LVS) van het CITO werkt voor een deel met methodeonafhankelijke toetsen en de resultaten worden in Hoofdstuk 8 gepresenteerd. De bekendste, meest gebruikte en veel bediscussieerde leervorderingstoets is de Eindtoets Basisonderwijs van de Cito. Mensen kennen deze als de Cito-toets of Eind-toets. De individuele standaardscore van de leerling wordt meegenomen wanneer wordt gesproken over het vervolgonderwijs van de leerling. De score van de school wordt meegenomen wanneer het over de kwaliteit van de school gaat. De Eindscore wordt gezien (en bediscussieerd) als een indicatie voor toekomstig schoolsucces afgemeten aan intelligentie, concentratie, motivatie en doorzettingsvermogen.

De Citotoets vergelijkt leerlingen aan het einde van groep acht op enkele gebieden. De gebieden worden weer in enkele kernaspecten van elkaar onderscheiden: Taal (Schrijven; Spelling van niet-werkwoorden; Spelling van werkwoorden; Begrijpend lezen; Woordendschat), Rekenen-Wiskunde (Getallen en berekeningen; Verhoudingen, breuken en procenten; Meten, meetkunde, tijd en geld), Studievaardigheden (Hanteren van studieteksten; Hanteren van informatiebronnen; Kaartlezen; Schema's, tabellen en grafieken). Daarnaast wordt Wereldoriëntatie (Aardrijkskunde, Geschiedenis en Natuuronderwijs) nog onderscheiden maar daar gaan we verder niet op in omdat dit niet door de Bloemhof gebruikt wordt.

De Cito-toets stelt vast wat leerlingen in de afgelopen acht jaar hebben geleerd op Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden. Voor elk gebied zijn er een aantal opgaven. Voor Taal zijn er 100 opgaven, voor Rekenen-Wiskunde zijn er 60 opgaven, voor Studievaardigheden zijn er 40 opgaven. Op basis van de score van de individuele leerlingen en de totaalscore wordt een standaardscore gemaakt die altijd een getal is tussen 501 en 550. Met de standaardscore kan een vergelijking worden gemaakt met scores van voorgaande jaren.

Iedere leerling krijgt een eindrapport toegestuurd waarin zijn of haar resultaten op Taal, Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden en (facultatief) Wereldoriëntatie zijn afgebeeld. Het laat zien hoeveel opgaven zijn gemaakt, hoeveel er goed zijn gemaakt, het geeft de percentielscore weer (het percentage leerlingen dat dezelfde of een lagere score heeft dan de leerling) en uiteindelijk de Standaardscore van deze leerling. Vervolgens worden de verschillende mogelijke toekomstige onderwijstypen onderscheiden en ook weer de percentielscores hiervoor (percentage leerlingen met dezelfde of lagere score).

Naast individuele leerlingrapporten worden er ook ieder jaar Schoolrapporten gemaakt. Het schoolrapport laat zien hoe de school presteert ten opzichte van het landelijke gemiddelde en ook ten opzichte van andere jaren. Er zijn drie categorieën schoolrapporten. De eerste is het *Schoolrapport zonder correctie*. Hier worden scholen met elkaar vergeleken zonder dat rekening wordt gehouden met de kenmerken van de school en de leerlingen die er op zitten. De tweede categorie schoolrapport is *Schoolrapport correctie LG* (LeerlingGewicht). Bij de vergelijking van de resultaten wordt hier rekening gehouden met de sociaal economische achtergronden van de leerlingen. Als een school, zoals de Bloemhofschool, veel leerlingen heeft met een zwakkere sociaal-economische positie (lees leerlingen met achterstanden) zal de school meer moeite hebben om leerlingen op niveau te brengen. Het Schoolrapport correctie LG houdt hiermee rekening. In de berekening van de score wordt gecorrigeerd voor het LeerlingenGewicht van de leerlingengroep. Tot slot is er ook nog een *Schoolrapport correctie LG en BL*. In dit schoolrapport wordt niet alleen gecorrigeerd voor het LeerlingenGewicht van de

school maar ook met het intelligentieniveau van de leerlingen. Dit intelligentieniveau wordt afgemeten aan het niveau Begrijpend Lezen (BL) van de kinderen (Hollenberg & Lubbe, van der, 2011).

Allereerst hebben we de kale gegevens van de Bloemhofschool op rij gezet. De gegevens die we hiervoor konden vinden zijn beperkt en staan in onderstaande tabel afgebeeld. We zien hier in de gegevens van 2000 tot en met 2015. We zien dat de gemiddelde scores (toen nog alleen ongecorrigeerd) tussen 2000 en 2007 erop vooruitgaan. In de jaren 2008-2010 vallen de gegevens weer iets terug om tussen 2011 en 2015 weer wat omhoog te komen (met een negatieve score voor het jaar 2014). De gecorrigeerde scores houden rekening met de leerlingenpopulatie van de Bloemhofschool en deze gegevens zijn er vanaf 2010. De scores liggen hier duidelijk op een hoger niveau en ook hier valt het jaar 2014 in negatieve zin op.

Tabel 1. Afbeelding citoscores 2000-2015

Jaartal	*Gemiddelde score*	*Met correctie*
2000	523,8	
2001	528,5	
2002	526,5	
2003	528,5	
2004	529,4	
2005	530,9	
2006	532,3	
2007	534,1	
2008	530,0	
2009	524,7	
2010	527,5	534,4
2011	531,7	537,1
2012	529,8	535,9
2013	529,5	536,7
2014	522,0	530,6
2015	531,4	536,4

De Schoolrapporten van de Bloemhof van de afgelopen jaren hebben we ook eens op rij gezet. Deze geven ons aanvullende informatie. Daarvoor gebruiken we het Schoolrapport correctie LG omdat deze categorie schoolrapport het meest wordt gebruikt bij de onderlinge vergelijkingen. Deze gegevens zijn beschikbaar vanaf het schooljaar 2012. Oudere schoolrapporten waren niet meer te achterhalen via de school en een ontwikkelingspatroon over een langere periode kan daarom niet worden gemaakt.

Het aantal deelnemers aan de Cito-toets op de Bloemhof is de afgelopen jaren toegenomen. In 2012 deden 29 kinderen aan de cito-eindtoets mee, in 2013 waren dat er 35 en in 2014 deden 40 kinderen mee. In 2015 deden 35 leerlingen mee. De Cito-toets, die voorheen altijd in februari werd afgenomen, vindt vanaf 2015 voor het eerst later in het jaar (juni) plaats.

In het schoolrapport zien we allereerst het aantal opgaven staan dat is gemaakt en we zien de gecorrigeerde standaardscore (voor 2012 is dat 535,9). We zien een ondergrens (533,7) en een bovengrens (538,2) en dat is het 90%-betrouwbaarheidsinterval voor de Bloemhofschool.

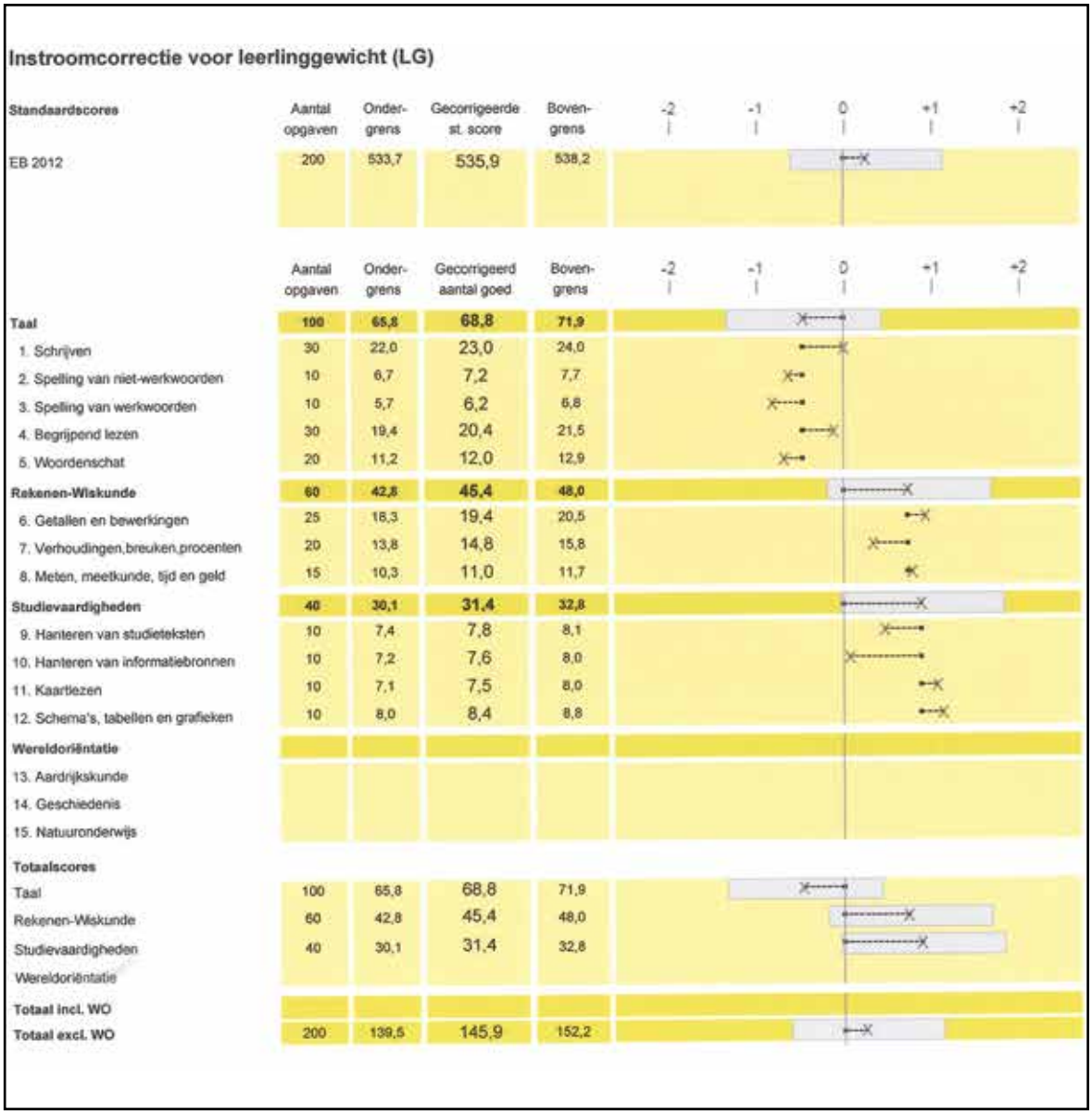
Ook de scores op Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden worden in het schoolrapport weergegeven. Ook hier zien we het aantal opgaven, het gecorrigeerde aantal goed en de onder- en bovengrens. In het grijze blokje betekent 0 het gemiddelde van Nederland en de Bloemhof zit qua Taal hieronder. Ga er wel vanuit dat 66% van de scholen in Nederland tussen de -1 en 1 scoort en daar zit de Bloemhofschool dus ook bij. Op Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden scoort de Bloemhof overigens hoger dan het landelijke gemiddelde.

De betekenis van de verschillende subonderdelen is weer anders. Taal bestaat uit 1. schrijven, 2. spelling van niet-werkwoorden, 3. spelling van werkwoorden, 4. begrijpend lezen en 5. woordenschat. De horizontale stippellijn geeft nu aan in hoeverre het subonderdeel afwijkt van de gemiddelde score

op Taal van de Bloemhofschool. Op schrijven wordt door de Bloemhofschool-kinderen goed gescoord. Spelling van werkwoorden is een zwakker onderdeel van Taal van deze kinderen. Bij rekenen vraagt het subonderdeel Verhoudingen, breuken en procenten aandacht en bij Studievaardigheden vraagt het Hanteren van informatiebronnen aandacht.

Op de volgende bladzijden zien we de Schoolrapporten correctie LG van de afgelopen jaren staan (achtereenvolgens 2012, 2013, 2014 en 2015).

Figuur 1. 2012.

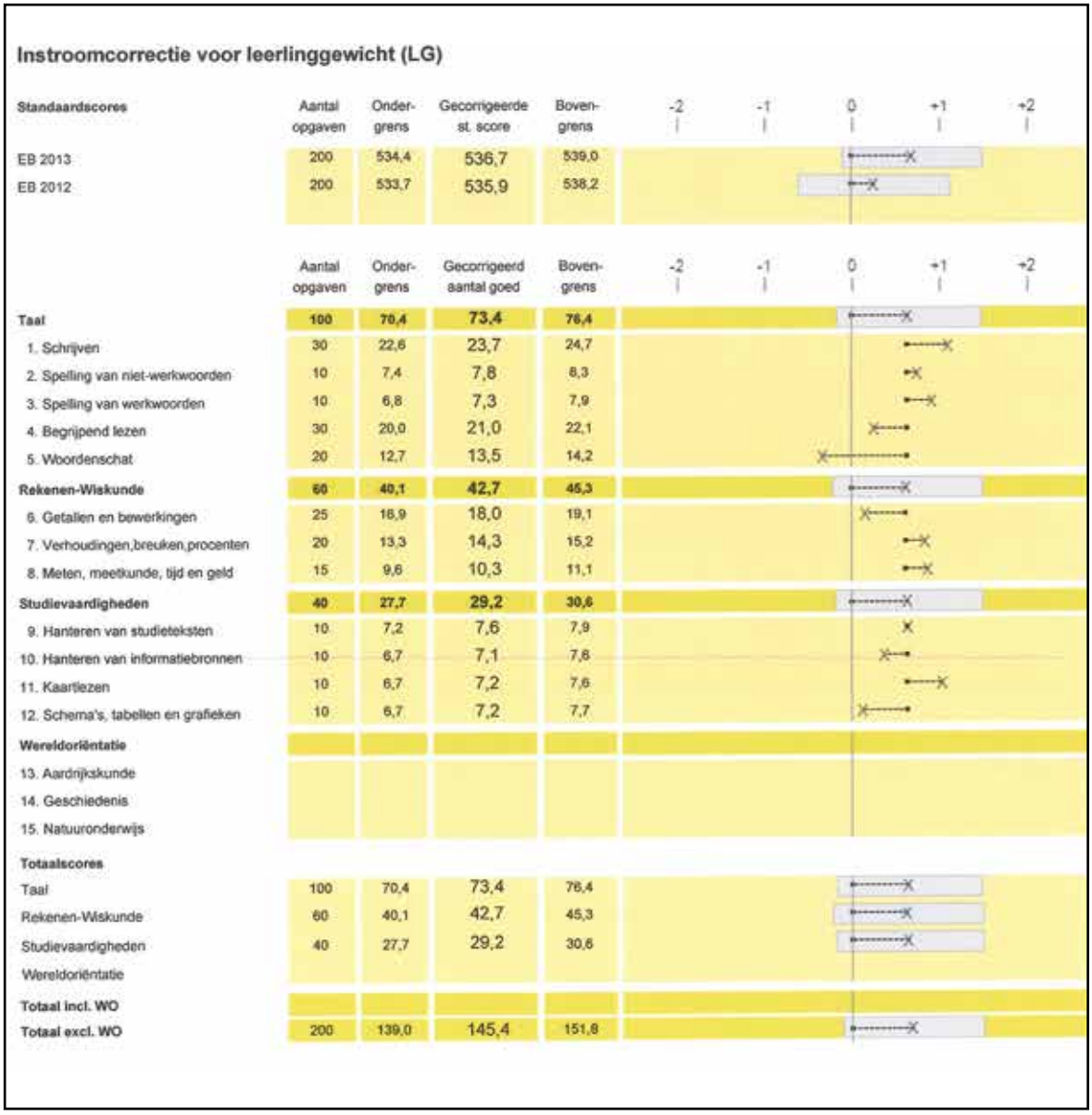

Instroomcorrectie voor leerlinggewicht (LG)

Standaardscores	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerde st. score	Boven-grens
EB 2012	200	533,7	535,9	538,2

	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerd aantal goed	Boven-grens
Taal	**100**	**65,8**	**68,8**	**71,9**
1. Schrijven	30	22,0	23,0	24,0
2. Spelling van niet-werkwoorden	10	6,7	7,2	7,7
3. Spelling van werkwoorden	10	5,7	6,2	6,8
4. Begrijpend lezen	30	19,4	20,4	21,5
5. Woordenschat	20	11,2	12,0	12,9
Rekenen-Wiskunde	**60**	**42,8**	**45,4**	**48,0**
6. Getallen en bewerkingen	25	18,3	19,4	20,5
7. Verhoudingen,breuken,procenten	20	13,8	14,8	15,8
8. Meten, meetkunde, tijd en geld	15	10,3	11,0	11,7
Studievaardigheden	**40**	**30,1**	**31,4**	**32,8**
9. Hanteren van studieteksten	10	7,4	7,8	8,1
10. Hanteren van informatiebronnen	10	7,2	7,6	8,0
11. Kaartlezen	10	7,1	7,5	8,0
12. Schema's, tabellen en grafieken	10	8,0	8,4	8,8
Wereldoriëntatie				
13. Aardrijkskunde				
14. Geschiedenis				
15. Natuuronderwijs				
Totaalscores				
Taal	100	65,8	68,8	71,9
Rekenen-Wiskunde	60	42,8	45,4	48,0
Studievaardigheden	40	30,1	31,4	32,8
Wereldoriëntatie				
Totaal incl. WO				
Totaal excl. WO	200	139,5	145,9	152,2

Figuur 2. 2013

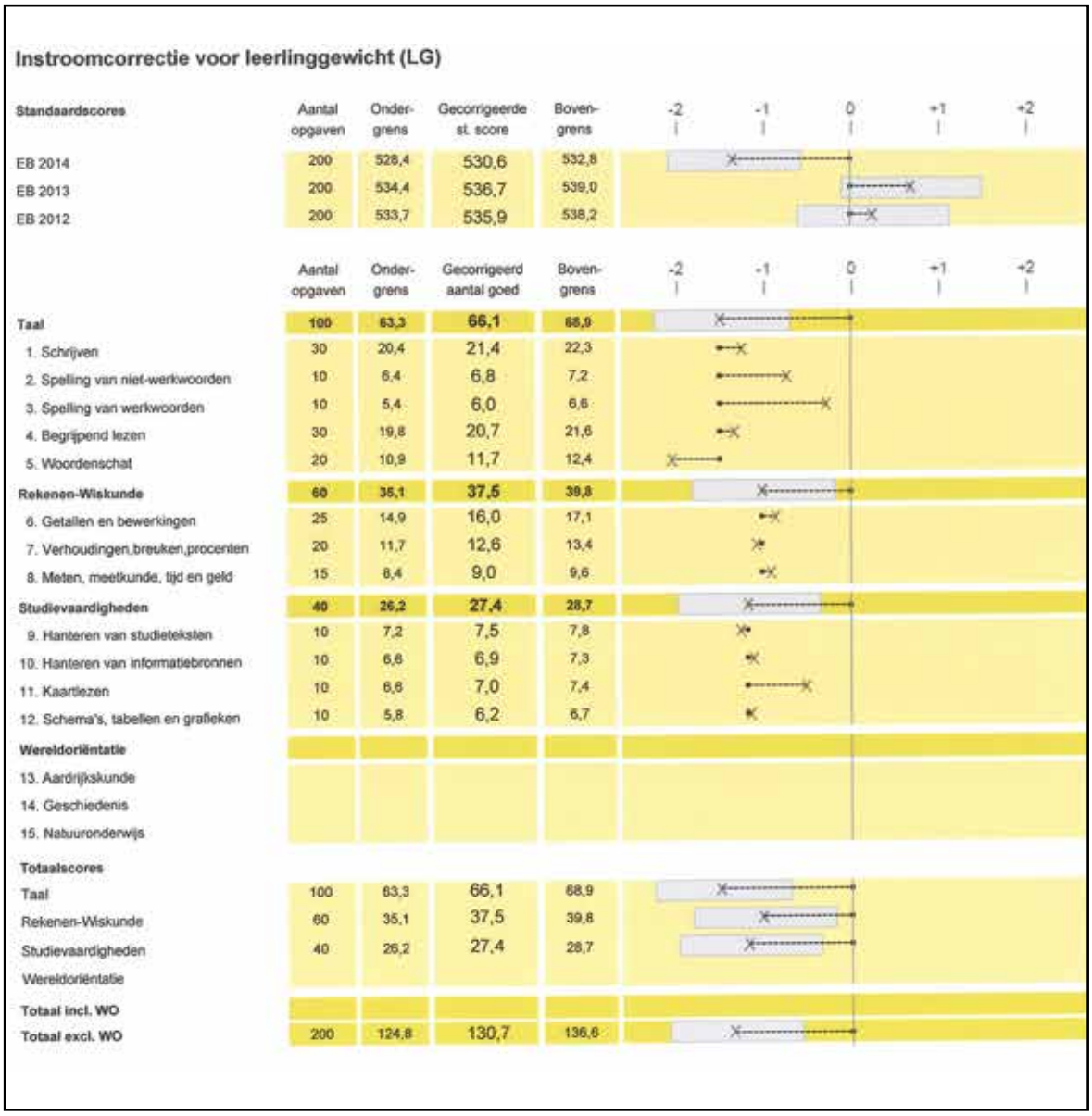

Instroomcorrectie voor leerlinggewicht (LG)

Standaardscores	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerde st. score	Boven-grens
EB 2013	200	534,4	536,7	539,0
EB 2012	200	533,7	535,9	538,2

	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerd aantal goed	Boven-grens
Taal	**100**	**70,4**	**73,4**	**76,4**
1. Schrijven	30	22,6	23,7	24,7
2. Spelling van niet-werkwoorden	10	7,4	7,8	8,3
3. Spelling van werkwoorden	10	6,8	7,3	7,9
4. Begrijpend lezen	30	20,0	21,0	22,1
5. Woordenschat	20	12,7	13,5	14,2
Rekenen-Wiskunde	**60**	**40,1**	**42,7**	**45,3**
6. Getallen en bewerkingen	25	16,9	18,0	19,1
7. Verhoudingen,breuken,procenten	20	13,3	14,3	15,2
8. Meten, meetkunde, tijd en geld	15	9,6	10,3	11,1
Studievaardigheden	**40**	**27,7**	**29,2**	**30,6**
9. Hanteren van studieteksten	10	7,2	7,6	7,9
10. Hanteren van informatiebronnen	10	6,7	7,1	7,6
11. Kaartlezen	10	6,7	7,2	7,6
12. Schema's, tabellen en grafieken	10	6,7	7,2	7,7
Wereldoriëntatie				
13. Aardrijkskunde				
14. Geschiedenis				
15. Natuuronderwijs				
Totaalscores				
Taal	100	70,4	73,4	76,4
Rekenen-Wiskunde	60	40,1	42,7	45,3
Studievaardigheden	40	27,7	29,2	30,6
Wereldoriëntatie				
Totaal incl. WO				
Totaal excl. WO	200	139,0	145,4	151,8

Figuur 3. 2014

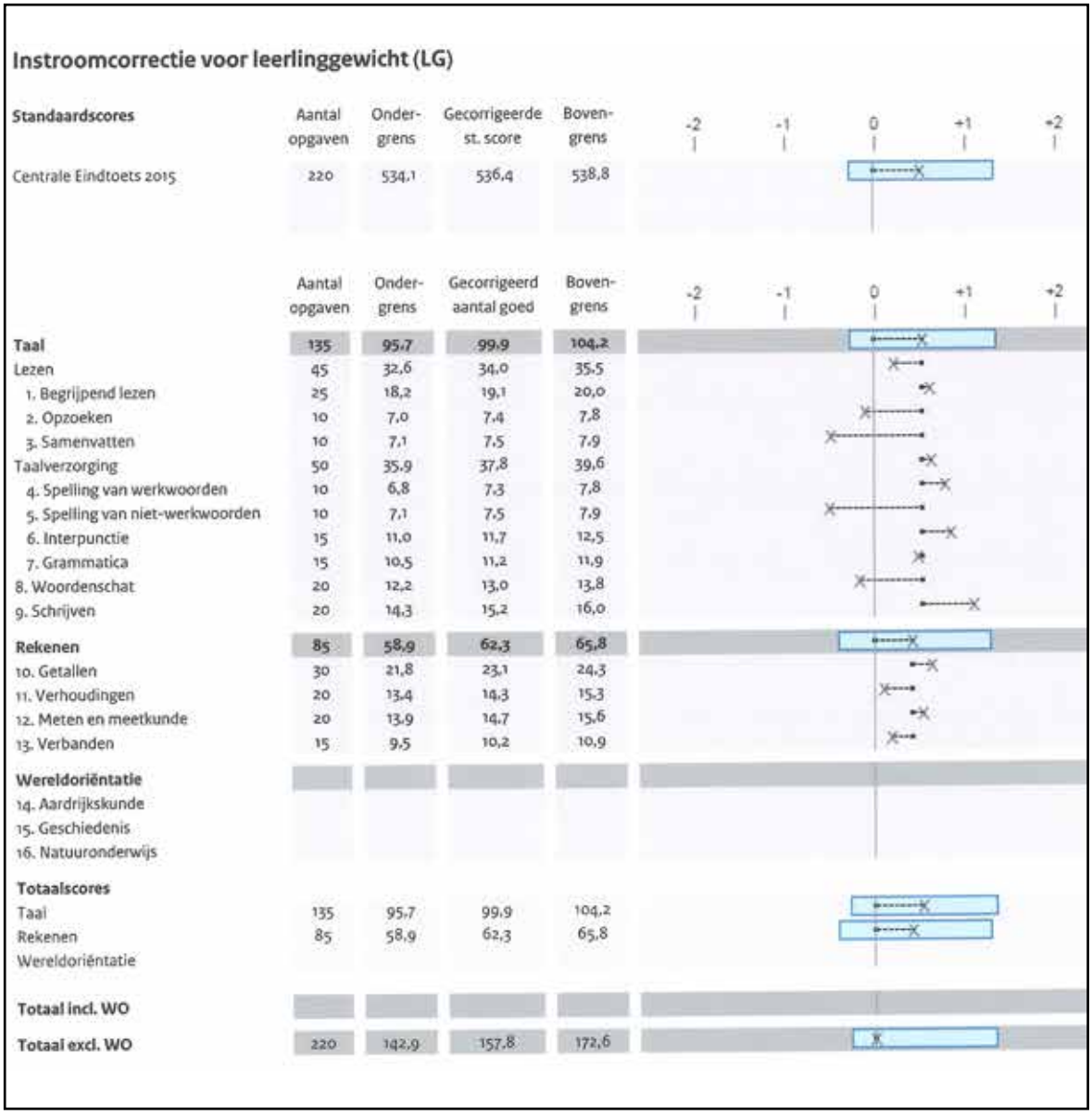
Instroomcorrectie voor leerlinggewicht (LG)

Standaardscores	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerde st. score	Boven-grens
EB 2014	200	528,4	530,6	532,8
EB 2013	200	534,4	536,7	539,0
EB 2012	200	533,7	535,9	538,2

	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerd aantal goed	Boven-grens
Taal	**100**	**63,3**	**66,1**	**68,9**
1. Schrijven	30	20,4	21,4	22,3
2. Spelling van niet-werkwoorden	10	6,4	6,8	7,2
3. Spelling van werkwoorden	10	5,4	6,0	6,6
4. Begrijpend lezen	30	19,8	20,7	21,6
5. Woordenschat	20	10,9	11,7	12,4
Rekenen-Wiskunde	**60**	**35,1**	**37,5**	**39,8**
6. Getallen en bewerkingen	25	14,9	16,0	17,1
7. Verhoudingen,breuken,procenten	20	11,7	12,6	13,4
8. Meten, meetkunde, tijd en geld	15	8,4	9,0	9,6
Studievaardigheden	**40**	**26,2**	**27,4**	**28,7**
9. Hanteren van studieteksten	10	7,2	7,5	7,8
10. Hanteren van informatiebronnen	10	6,6	6,9	7,3
11. Kaartlezen	10	6,6	7,0	7,4
12. Schema's, tabellen en grafieken	10	5,8	6,2	6,7
Wereldoriëntatie				
13. Aardrijkskunde				
14. Geschiedenis				
15. Natuuronderwijs				

Totaalscores				
Taal	100	63,3	66,1	68,9
Rekenen-Wiskunde	60	35,1	37,5	39,8
Studievaardigheden	40	26,2	27,4	28,7
Wereldoriëntatie				
Totaal incl. WO				
Totsal excl. WO	200	124,8	130,7	136,6

Figuur 4. 2015

Instroomcorrectie voor leerlinggewicht (LG)

Standaardscores	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerde st. score	Boven-grens
Centrale Eindtoets 2015	220	534,1	536,4	538,8

	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerd aantal goed	Boven-grens
Taal	135	95,7	99,9	104,2
Lezen	45	32,6	34,0	35,5
1. Begrijpend lezen	25	18,2	19,1	20,0
2. Opzoeken	10	7,0	7,4	7,8
3. Samenvatten	10	7,1	7,5	7,9
Taalverzorging	50	35,9	37,8	39,6
4. Spelling van werkwoorden	10	6,8	7,3	7,8
5. Spelling van niet-werkwoorden	10	7,1	7,5	7,9
6. Interpunctie	15	11,0	11,7	12,5
7. Grammatica	15	10,5	11,2	11,9
8. Woordenschat	20	12,2	13,0	13,8
9. Schrijven	20	14,3	15,2	16,0
Rekenen	85	58,9	62,3	65,8
10. Getallen	30	21,8	23,1	24,3
11. Verhoudingen	20	13,4	14,3	15,3
12. Meten en meetkunde	20	13,9	14,7	15,6
13. Verbanden	15	9,5	10,2	10,9
Wereldoriëntatie				
14. Aardrijkskunde				
15. Geschiedenis				
16. Natuuronderwijs				
Totaalscores				
Taal	135	95,7	99,9	104,2
Rekenen	85	58,9	62,3	65,8
Wereldoriëntatie				
Totaal incl. WO				
Totaal excl. WO	220	142,9	157,8	172,6

In de onderstaande tabel (Tabel 1. Citogegevens over de jaren) hebben we de gegevens op rij gezet en vergelijken we de Bloemhof gegevens met de landelijke gegevens. Zonder correctie naar LeerlingGewicht scoort de Bloemhof school de afgelopen jaren lager dan het landelijk gemiddelde. Wanneer rekening wordt gehouden met het Leerlinggewicht (Bloemhof school is een school met een hoog percentage Gewichtleerlingen) zien we dat de Bloemhofschool in 2012 en 2013 hoger dan het landelijke gemiddelde scoorde maar in 2014 weer lager. 2015 behalen de kinderen van de Bloemhofschool een zeer gunstige score. Zonder correctie scoren ze lager dan de gemiddelde Nederlandse kinderen. Echter, na correctie naar Leerling gewicht scoren de Bloemhof-kinderen gemiddeld twee punten hoger: 536,4 t.o.v. 534,6 gemiddeld in Nederland.

Tabel 2. Citogegevens over de jaren

	Bloemhof			*Landelijk*	
Jaar	**Aantal leerlingen**	**Zonder correctie**	**Correctie naar Leerling Gewicht**	**Zonder correctie**	**Correctie naar Leerling Gewicht**
2015	35	531,4	536,4	534,8	534,9
2014	40	522,0	530,6	534,4	534,6
2013	35	529,5	536,7	534,7	534,8
2012	29	529,8	535,9	535,1	535,3

We hebben ook nog de verschillende onderdelen van de CITO-score uitgesplitst voor de Bloemhofkinderen en de cijfers over de afgelopen jaren op rij gezet (Tabel 2. Percentage goed beantwoorde vragen op subonderdelen). De landelijke cijfers staan niet vermeldt. We onderscheiden taal, rekenen en studievaardigheden. We zien hier het percentage goed beantwoorde vragen door de leerlingen. In taal ontwikkelen kinderen zich positief (behalve 2014). Wat rekenen betreft scoren de leerlingen in 2012 en, vooral, 2015 gunstig. In studievaardigheden scoren de kinderen langzaam minder maar voor 2015 zijn de gegevens niet voor handen. 2015 valt in positieve zin op.
Tabel 3. Percentage goed beantwoorde vragen op subonderdelen

	2012	***2013***	***2014***	***2015***
Taal	68,8%	70,4%	63,3%	70,9%
Rekenen	71,3%	66,8%	60,2%	73,3%
Studievaardigheden	75,3%	69,3%	65,5%	-

Conclusie

Ruwe en algemene scores konden we vinden vanaf het jaar 2000. Vanaf 2010 zijn er ook gegevens beschikbaar waarover wordt gecorrigeerd. We zien dat scores over de laatste jaren gunstigere scores laten zien maar het is ook zo dat het jaar 2014 in negatieve zin opvalt.

Op taal lijkt de Bloemhofschool lager te scoren dan vergelijkbare scholen in Nederland. Met name spelling is een wat minder onderdeel, op schrijven wordt weer beter gescoord. Op rekenen en studievaardigheden scoort de Bloemhofschool juist weer wat hoger dan deze landelijke gemiddelden. Hier vraagt het onderdeel verhoudingen, breuken en procenten aandacht. Bij studievaardigheden vraagt het hanteren van informatiebronnen aandacht. Wanneer we de gegevens van de laatste jaren vergelijken zien we dat zonder correctie naar leerlingengewicht de Bloemhof school de afgelopen jaren lager scoort dan de landelijke gemiddelden. Wanneer rekening wordt gehouden met het leerlingengewicht, scoort de Bloemhofschool weer hoger. Echter, in 2014 valt de lage score op en in 2015 komen leerlingen juist weer duidelijk hoger uit. Duidelijk stabiele ontwikkelingspatronen zijn er in de gegevens niet te onderscheiden. Wel vallen de positieve gegevens van 2015 op.

Bijlage D

Analyse van maatschappelijke kosten en baten

10 november 2015

Ecorys
Ahmed Hamdi, Reinout van Brakel en Lisa van Beek

Verwey-Jonker Instituut
Harrie Jonkman

1 Inleiding en achtergrond

1.1 Rotterdam Vakmanstad

Stichting de Verre Bergen is voor alle sociale programma's die ze financiert geïnteresseerd in het rendement van de programma's, oftewel wat levert het op tegen welke kosten. Het vaststellen van dit rendement is een maatschappelijk uitdagend, maar tegelijkertijd bijzonder ingewikkeld onderwerp. In dit deelonderzoek van de evaluatie van het programma Vakmanstad besteden we aandacht aan de vraag hoe het maatschappelijk rendement van het onderdeel fysieke integriteit van Rotterdam Vakmanstad op de Bloemhofschool zichtbaar kan worden gemaakt. Op basis van de beschikbare gegevens en de input van experts geven we een indicatie van het rendement van het programma.

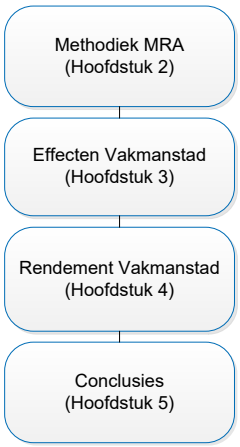
1.2 Doel van het onderzoek

Onderdeel van het ontwikkelings- en effectonderzoek naar Rotterdam Vakmanstad is het inzichtelijk maken van het maatschappelijk rendement van dit programma. Het programma Rotterdam Vakmanstad bestaat uit drie onderdelen. De analyse van het maatschappelijk rendement is gericht op het onderdeel Fysieke Integriteit. Hierbij is zoveel als mogelijk aangesloten en gebruikgemaakt van het bredere effectonderzoek zoals dat door het Verwey-Jonker Instituut is uitgevoerd. De onderdelen Actief Burgerschap en Duurzaam Vakmanschap zijn nog in ontwikkeling. Het is daarom nog te vroeg om hier ook reeds het maatschappelijk rendement voor in beeld te brengen.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 gaat in op de gebruikte methodiek, de maatschappelijke rendementsanalyse, en de uitgangspunten die bij de uitvoering van het onderzoek gebruikt zijn. In hoofdstuk 3 gaan we in op de effecten die Vakmanstad met zich meebrengt. Op basis van deze effecten worden in hoofdstuk 4 de kosten en baten van Vakmanschap inzichtelijk gemaakt. De resultaten en conclusies van de analyse zijn terug te vinden in hoofdstuk 5.

Figuur 1 geeft de opbouw van de bijlage weer:

2 Methode maatschappelijke rendementsanalyse (MRA)

2.1 Inleiding

In deze studie bieden we inzicht op kwalitatieve wijze en waar mogelijk (indicatief) ook op kwantitatieve wijze in de maatschappelijke meerwaarde (rendement) van het programma Fysieke Integriteit van Rotterdam Vakmanstad. Deze analyse hebben we gebaseerd op de denk- en werkwijze die ten grondslag ligt aan het instrument Maatschappelijke Kosten en Baten Analyse (MKBA).

Een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) is een instrument dat inzichtelijk maakt op welke wijze kosten en baten, in de meest brede zin van het woord, zich tot elkaar verhouden. Vrij vertaald verheldert een kosten-batenanalyse de vraag óf en in welke mate het project bijdraagt aan het verhogen van welvaart of welzijn van de maatschappij in een bepaald gebied. Daarnaast biedt het instrument inzicht in de wijze waarop diverse effecten bij verschillende betrokkenen neervallen.

In de kern is een kostenbatenanalyse een vergelijking van twee situaties: de situatie mét een specifieke aanpak, in dit geval de inzet van het Rotterdam Vakmanstad programma Fysieke Integriteit, en de situatie zónder deze aanpak. De overige omstandigheden, dus alle ontwikkelingen buiten het instrument om, worden daarbij in beide situaties gelijk verondersteld. Met andere woorden: het (toekomstige) schoolbeleid en de maatschappelijke, politieke en economische situatie zijn mét en zonder instrument gelijk. Door deze twee situaties te vergelijken worden de gevolgen van het instrument geïsoleerd van andere ontwikkelingen en zo zuiver mogelijk in kaart gebracht; deze gevolgen worden effecten genoemd. Waar mogelijk zijn deze effecten in euro's uitgedrukt.

2.2 Werkwijze

De inzet van het programma Fysieke Integriteit Rotterdam Vakmanstad vindt sinds een aantal jaar plaats op een paar pilotscholen. Uit eerdere rapportages naar de werking van Rotterdam Vakmanstad is al iets bekend over de werking van het programma en er zijn enkele effecten in kaart gebracht maar er zijn in beperkte mate cijfers beschikbaar over de bredere maatschappelijke effecten. Dit geldt ook voor de situatie zonder instrument, ook hier zijn geen precieze kwantitatieve gegevens over bekend. Immers de situatie binnen een school met het programma Vakmanstad moet afgezet worden tegen de situatie binnen dezelfde school zonder Vakmanstad, een fictieve situatie dus. In een situatie waar voldoende harde cijfers ontbreken is een maatschappelijke rendementsanalyse beter op zijn plaats dan een kosten-batenanalyse. Omdat ook de uitkomsten van de rendementsanalyse slechts een indicatie kunnen geven van de mogelijke effecten (we weten immers niet 'hoeveel meer of minder' door de inzet van het instrument) zal de nadruk in deze studie veelal komen te liggen of een kwalitatieve duiding van de effecten.

Inventarisatie effecten

De effecten van het programma Fysieke Integriteit zijn geïnventariseerd op basis van:

- Beschikbare uitkomsten uit het Proces en Effectonderzoek Fysieke Integriteit (zie ook bijlagen A en B) waar onder:
  a. Interviews en enquête onder leerlingen en ouders.
  b. Analyse schoolresultaten (cognitief, sociaal-emotioneel).
  c. Analyse fysieke ontwikkeling.
- EffectenArena

Uitkomsten Effectonderzoek Fysieke Integriteit

In het Effectonderzoek Fysieke Integriteit (Bijlage B) zijn de effecten van het project Fysieke Integriteit gemeten. De effecten worden gemeten door de ontwikkeling van de kinderen van de Bloemhofschool te vergelijken met de ontwikkeling van kinderen in de controlegroep. De uitkomsten van de

metingen in de schooljaren 2012-2013, 2013-2014 en 2014-2015 zijn in de analyse meegenomen. De uitkomsten geven inzicht in de volgende punten:

- Cognitieve ontwikkeling (Taal voor kleuters, leeswoordenschat, drieminuten-toets, begrijpend lezen, rekenen / wiskunde, cito-scores en uitstroomscores).
- Sociaal-emotioneel (schalen sociale ontwikkeling, schalen emotionele ontwikkeling).
- Fysieke ontwikkeling (antropometrische maten, fitheidsmaten).

In het onderzoek Fysieke Integriteit zijn ook interviews met en enquêtes onder ouder en leerlingen afgenomen (Bijlage A). De uitkomsten hiervan zijn ook benut ten behoeve van de analyse van het maatschappelijk rendement.

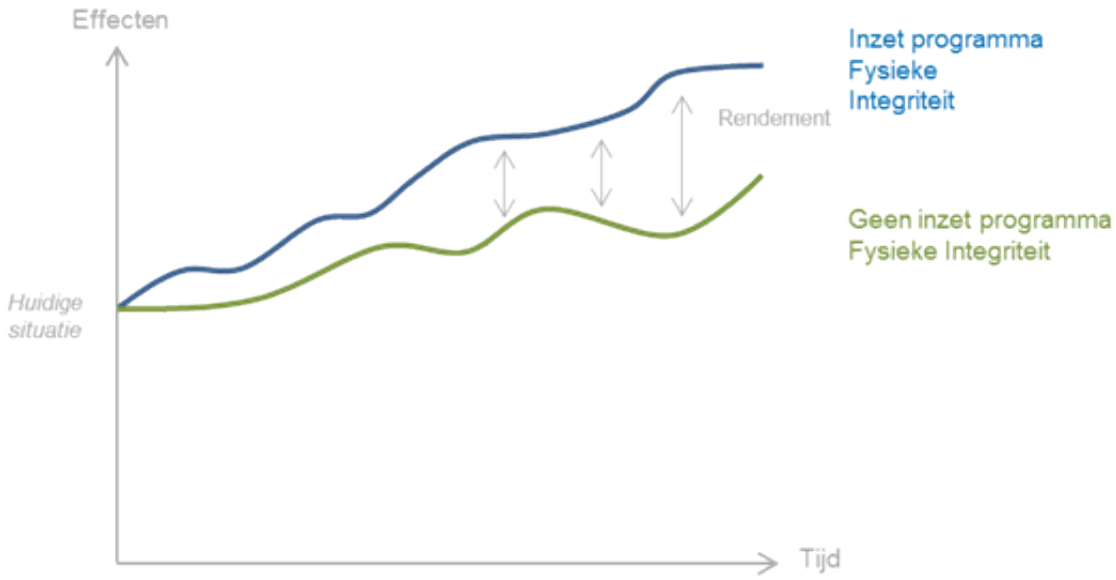
EffectenArena

Naast de uitkomsten van het Proces en Effectonderzoek Fysieke Integriteit vormt de EffectenArena de basis van de kwalitatieve analyse. Dit dialooginstrument is uitgegroeid tot een standaard instrument voor het inzichtelijk maken van het maatschappelijk rendement van uiteenlopende interventies. Een Effectenarena is een interactieve bijeenkomst met professionals van direct en indirect betrokken partijen. In deze bijeenkomst zijn mogelijke maatschappelijke effecten geïnventariseerd en zijn gezamenlijk aannamen gemaakt over de omvang hiervan. De kracht zit onder meer in het aanzetten tot een inhoudelijke, gestructureerde dialoog tussen betrokkenen en het zakelijk omgaan met maatschappelijke effecten door het actief benoemen van investeerders en incasseerders. Er wordt dieper op de effectenarena en de uitkomsten ervan ingegaan in hoofdstuk 3.

Gehanteerde alternatieven

Bij het gebruik van de MRA methodiek wordt de meerwaarde van een project of interventie bepaald door de huidige situatie met het project (project-alternatief) af te zetten tegen de situatie wanneer het project niet of anders zou zijn uitgevoerd (nul-alternatief). In het geval van deze studie wordt het verschil tussen het nul-alternatief en het project-alternatief veroorzaakt door de effecten die voortkomen uit de inzet van het programma Fysieke Integriteit. In figuur 3.1 is dit ter illustratie schematisch weergegeven.

Figuur 2 Project- en nulalternatief (abstracte weergave)

In de MRA van het programma Fysieke Integriteit wordt het rendement van de inzet van dit programma onderzocht en afgezet tegen een situatie zonder inzet van het programma Fysieke Integriteit.

Algemene uitgangspunten

- De kosten en baten worden berekend voor de Bloemhofschool.
- De kosten en baten worden berekend voor de uitvoering van één jaar Fysieke Integriteit.

Omvang
We gaan in deze MRA uit van 326 leerlingen. Dit is het aantal leerlingen dat in 2014 op de Bloemhofschool zat[1].

2.3 Project- en Nul-alternatief

Project-alternatief
Het projectalternatief dat we zullen gebruiken als uitgangspunt is die van de inzet van het project Fysieke Integriteit op een specifieke school. Dit programma bestaat uit vijf lijnen:
1. de judolijn;
2. de ecosofielijn;
3. de eet/kook lijn;
4. de tuinlijn;
5. de huiswerkbegeleidingslijn.

Deze vijf lijnen zijn onderstaand verder beschreven.

Judolijn:

Vorm: één uur judoles per week op school. De kinderen krijgen een judopak waar ouders 10 euro borg voor betalen. De kinderen kunnen een regulier judotraject doorlopen en deelnemen aan wedstrijden en kampioenschappen.

Hoofddoel: respect, concentratie, gezond gewicht, lichamelijk contact met anderen.
Neveneffecten: beter leren vallen, betere omgang tussen jongens en meisjes.

Uitvoering: lessen worden gegeven door een gecertificeerde judoleraar.

Eet/Kooklijn:

Vorm: kinderen krijgen vier maal per week tussen de middag een gezonde warme maaltijd uit de schoolkantine. Twee keer per jaar hebben de kinderen een kookles en doen de kinderen vanaf groep 4 boodschappen.

Hoofddoel: nieuwe smaken leren kennen, goede voedingsstoffen binnen krijgen.
Neveneffecten: Het samen eten komt het groepscontact ten goede.

Uitvoering: de maaltijd wordt bereid door een kok op school.

1 Duo bestanden 2014.

Ecosofielijn:

Vorm: kinderen uit groep 6,7 en 8 volgen de ecosofiel-essen welke een combinatie zijn van drie vakken: filosofie, meditatie- en vredeslessen en natuur- en milieu educatie. Jaarlijks worden er 30 lessen gegeven (1 per week). Kinderen uit groep 6 krijgen alleen filosofie, in groep 7 komen daar meditatie- en vredeslessen bij en in groep 8 worden er natuur- en milieu-educatielessen aan toegevoegd.

Hoofddoel: communicatieve en meditatieve skills opdoen die zelfreflectie versterken.
Neveneffecten: inzicht krijgen in de schaal waarop we verantwoordelijk kunnen zijn voor onze daden. Dit vertaalt zich naar het niveau van de school (pesten op het plein), van de wijk (gedrag op straat) en van de wereld (impact energieverbruik en voedselpatroon op globaal niveau).

Uitvoering: lessen worden gegeven door filosofiedocenten.

Tuinlijn:
Vorm: tijdens de tuinlessen houden de kinderen een moestuin bij waarin ze de zorg voor percelen of afzonderlijke planten of groenten op zich nemen. Elke groep heeft eens per twee weken 45 minuten les. De lessen gaan over de tuin en groei cyclus maar ook over duurzaamheid en de verantwoordelijkheid van de mens voor de leefomgeving.

*Hoofddoel***:** besef van een cyclus, weten waar eten vandaan komt.
Neveneffecten: inzicht krijgen in hoe de natuur in elkaar zit, liefde voor de natuur.

Uitvoering: lessen worden gegeven door een bevoegde leerkracht van Rotterdam Vakmanstad.

Huiswerkbegeleiding:
Vorm: leerlingen van groep 6 t/m 8 krijgen 1x per week 1,5 uur huiswerkbegeleiding na schooltijd. De tijd wordt besteed aan rekenen, taal en mentoring (het opbouwen van een band met de kinderen).

Hoofddoel: zelfredzaamheid bevorderen rekenen en taal
Neveneffecten: beter kunnen uiten, een band opbouwen met iemand

Uitvoering: studentes van de opleiding pedagogiek van Hogeschool Rotterdam verzorgen de lessen. Meeste stagiaires begeleiden in 2013-2014 3-5 leerlingen en in 2014-2015 1of 2 leerlingen om meer tijd te kunnen besteden aan mentoring.

De eerste vier onderdelen zijn opgenomen in het curriculum en verplicht voor ieder kind, huiswerkbegeleiding is vrijwillig maar in de praktijk neemt rond de 90 procent van de leerlingen deel.

Ook kijken we of er zich, naast uitvoering van het project Fysieke Integriteit, nog andere veranderingen hebben voorgedaan op de Bloemhofschool die die uitkomsten van de effectstudie kunnen beïnvloeden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de verandering van lesprogramma's of een continuïteitsrooster en zeker ook het hanteren op de Bloemhofschool van het Wanita-concept. Het gaat immers om het bepalen van de effecten en impact van Vakmanstad en daarom dient op deze manier gecorrigeerd te worden voor andere projecten/initiatieven.

Nulalternatief

Het nulalternatief is een beschrijving van de hypothetische situatie waarin het programma Fysieke Integriteit niet ingezet wordt. We gaan hierbij uit van dezelfde Bloemhofschool met dezelfde (oorspronkelijke) leerlingenpopulatie maar zonder de extra inzet zoals die in het programma Fysieke Integriteit is uitgevoerd. Door de aanpak van Fysieke Integriteit te vergelijken met een situatie waarin geen vergelijkbare aanpak zou zijn uitgevoerd biedt de meest zuivere basis voor het in beeld brengen van het maatschappelijk rendement van Fysieke Integriteit.

Een directe vergelijking met aanpakken op andere vergelijkbare scholen ligt niet in de lijn van de MKBA (en MRA) methodiek. Andere aanpakken op andere scholen dienen te worden gezien als verschillende varianten van het project-alternatief. Dit betreffen immers op hoofdlijn allemaal actieve interventies voor het aanpakken van hetzelfde probleem. Conform de MKBA methodiek dient voor het nul-alternatief echter te worden uitgegaan van geen of een zo minimaal mogelijke inspanning in een gegeven situatie.

Vergelijking van alternatieve aanpakken is in een MKBA wel mogelijk, maar dient dan te geschieden door elk van deze aanpakken af te zetten tegen het nul-alternatief (geen/minimale interventie) en dan vervolgens de uitkomsten van de aanpakken te vergelijken.

3 Verwachte effecten

3.1 Effectenarena

Om de effecten van Fysieke Integriteit in beeld te krijgen hebben we naast analyse van de beschikbare documentatie en literatuur een EffectenArena gehouden. De EffectenArena is een methode voor het inzichtelijk maken van het maatschappelijk rendement van uiteenlopende interventies. De kracht zit onder meer in het aanzetten tot een inhoudelijke, gestructureerde dialoog tussen betrokkenen en het zakelijk omgaan met maatschappelijke effecten, door het actief benoemen van investeerders en incasseerders.

Aan de EffectenArena op 17 juni 2015 hebben de volgende partijen deelgenomen: OBS Bloemhofschool (directeur, docenten en IB'er), Medenzeggenschapsraad (ouders), CJG, Politie (wijkagent), Stichting de verre Bergen en Rotterdam Vakmanstad.

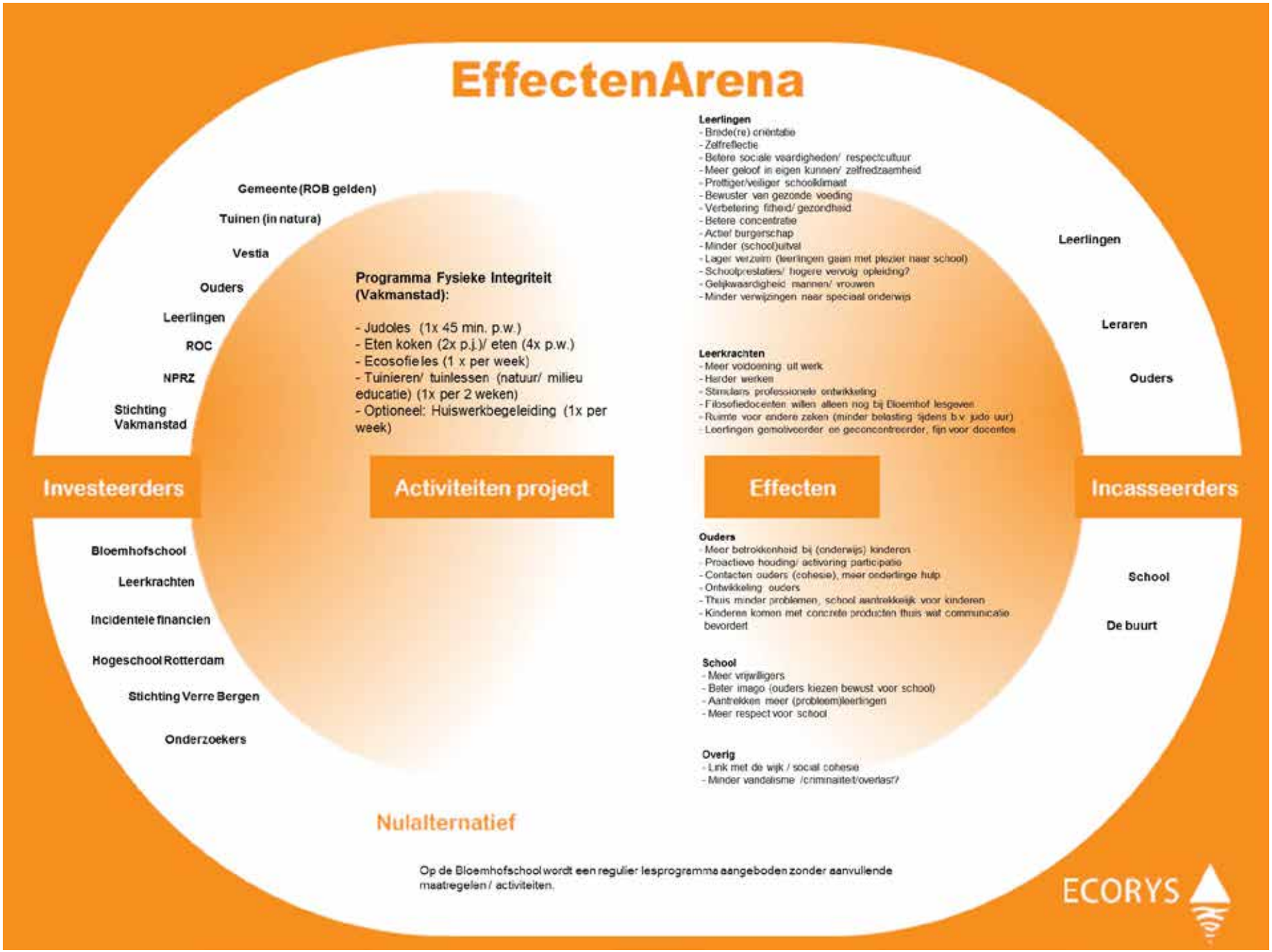
In de EffectenArena zijn achtereenvolgens de volgende onderdelen besproken:
1. Probleemanalyse (reden voor interventie/project).
2. Wat zou er zijn gebeurd zonder deze interventie/project (nulalternatief)?
3. Welke partijen zijn betrokken?
4. Welke effecten zijn te verwachten (zowel directe effecten van het project als indirecte effecten)?
5. Welke partijen dragen de kosten en bij welke partijen vallen de baten en in welke mate?
6. Kan het project beter worden geoptimaliseerd waardoor het financiële en of maatschappelijk rendement wordt verhoogd?

Aan de hand van de Effectenarena zijn door de aanwezige professionals in onderling gesprek de volgende onderdelen benoemd:
- Activiteiten - De activiteiten die binnen het interactieveld Fysieke Integriteit plaatsvinden.
- Investeerders - Partijen die geld, tijd of iets anders investeren in het project.
- Effecten - Waar ligt de meerwaarde van het project Fysieke Integriteit en wat is de onderliggende redenering hiervan? Wat levert het project op?
- Incasseerders - Welke partijen / personen ervaren baat van de effecten?

In de EffectenArena worden dus relaties gelegd tussen investeerders die bepaalde activiteiten mogelijk maken en de effecten (veranderingen) die daar uit voortkomen. Deze effecten kunnen zelf ook weer tot andere effecten leiden en leiden tot voor- en mogelijk ook nadelen bij verschillende partijen in de samenleving.

Voor het op kwalitatieve wijze en waar mogelijk kwantitatieve wijze in beeld brengen van de meerwaarde van het programma Fysieke Integriteit hebben we de in de effectenarena benoemde effecten middels bestaande literatuur gestaafd en zoveel mogelijk gebruik gemaakt van kennis en ervaring van de stakeholders.

Figuur 3 op de volgende bladzijde toont de resultaten van de EffectenArena. De resultaten van deze bijeenkomst worden besproken in paragraaf 3.2. Om de resultaten van de EffectenArena mee te nemen in de eindanalyse is een vertaalslag gemaakt. Hierbij is gekeken waartoe de eerste effecten van het Fysieke Integriteit concept leiden. Deze vertaalslag naar de concrete uiteindelijke effecten is terug te vinden in paragraaf 3.3.

Figuur 3 Uitkomsten effectenarena

3.2 Effecten in de MRA

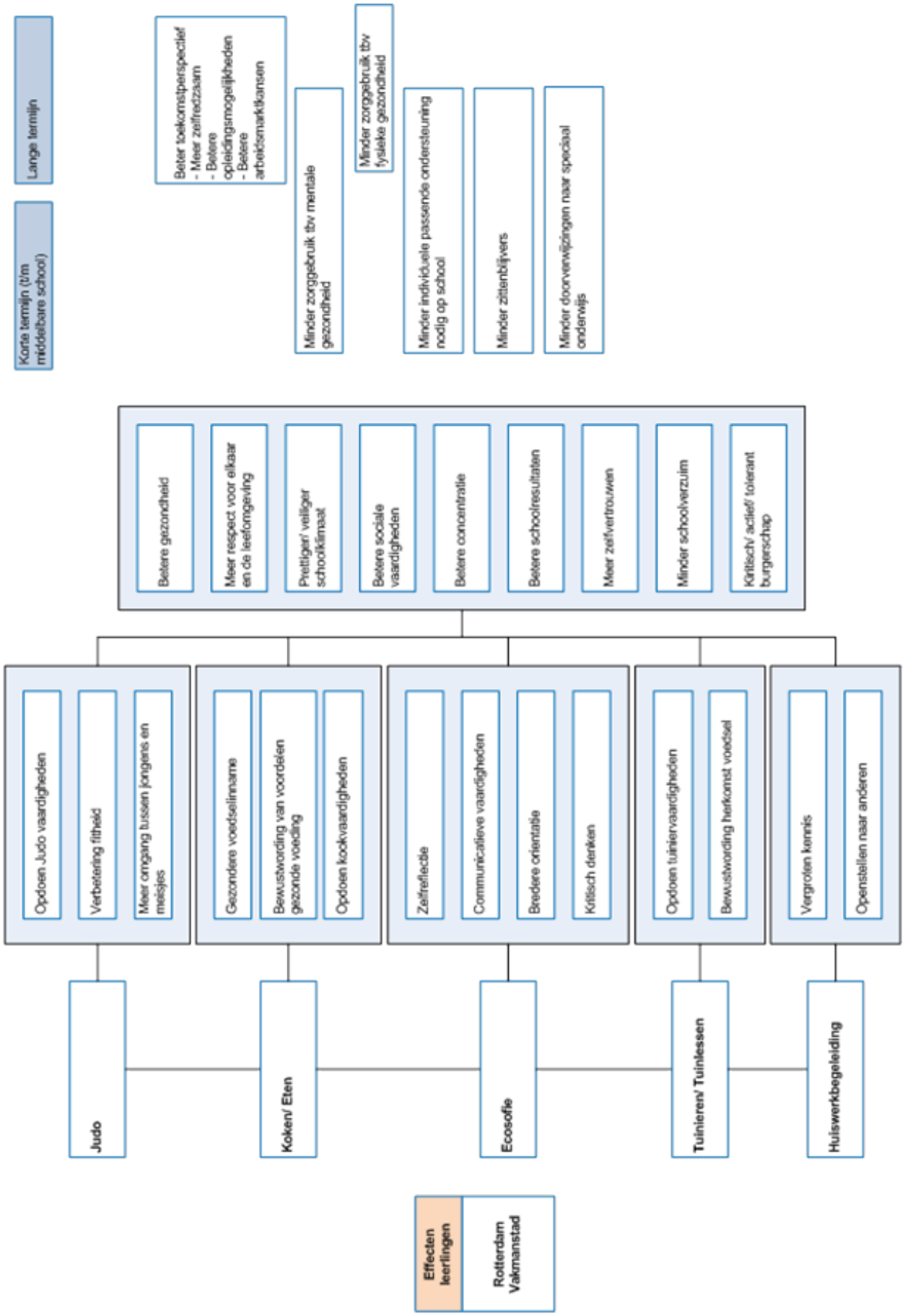
Door middel van het Effectonderzoek Fysieke Integriteit, de EffectenArena en bestaande literatuur zijn we gekomen tot een ‘long list’ van mogelijke effecten van het concept Fysieke Integriteit voor verschillende stakeholders. De partijen die we hebben gedefinieerd als stakeholders zijn: de leerlingen, de leraren, de school, de ouders en de maatschappij. Figuur 4 geeft de doorvertaling van deze lijst aan effecten naar de type effecten zoals die in de MRA zijn meegenomen. In deze figuur zijn alleen de type effecten benoemd. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de omvang van deze effecten.

Als gevolg van de inzet van het concept Fysieke Integriteit zullen zich op verschillende vlakken effecten voordoen. Jongeren doen concrete vaardigheden op, zoals tuinieren en koken maar ze ontwikkelen zich ook op cognitieve en sociaal-emotionele vlak. Ook voor leraren heeft het gebruik van het concept effecten, zij zullen meer voldoening uit het werk kunnen halen door gemotiveerde leerlingen en hebben meer ruimte voor professionele ontwikkeling.

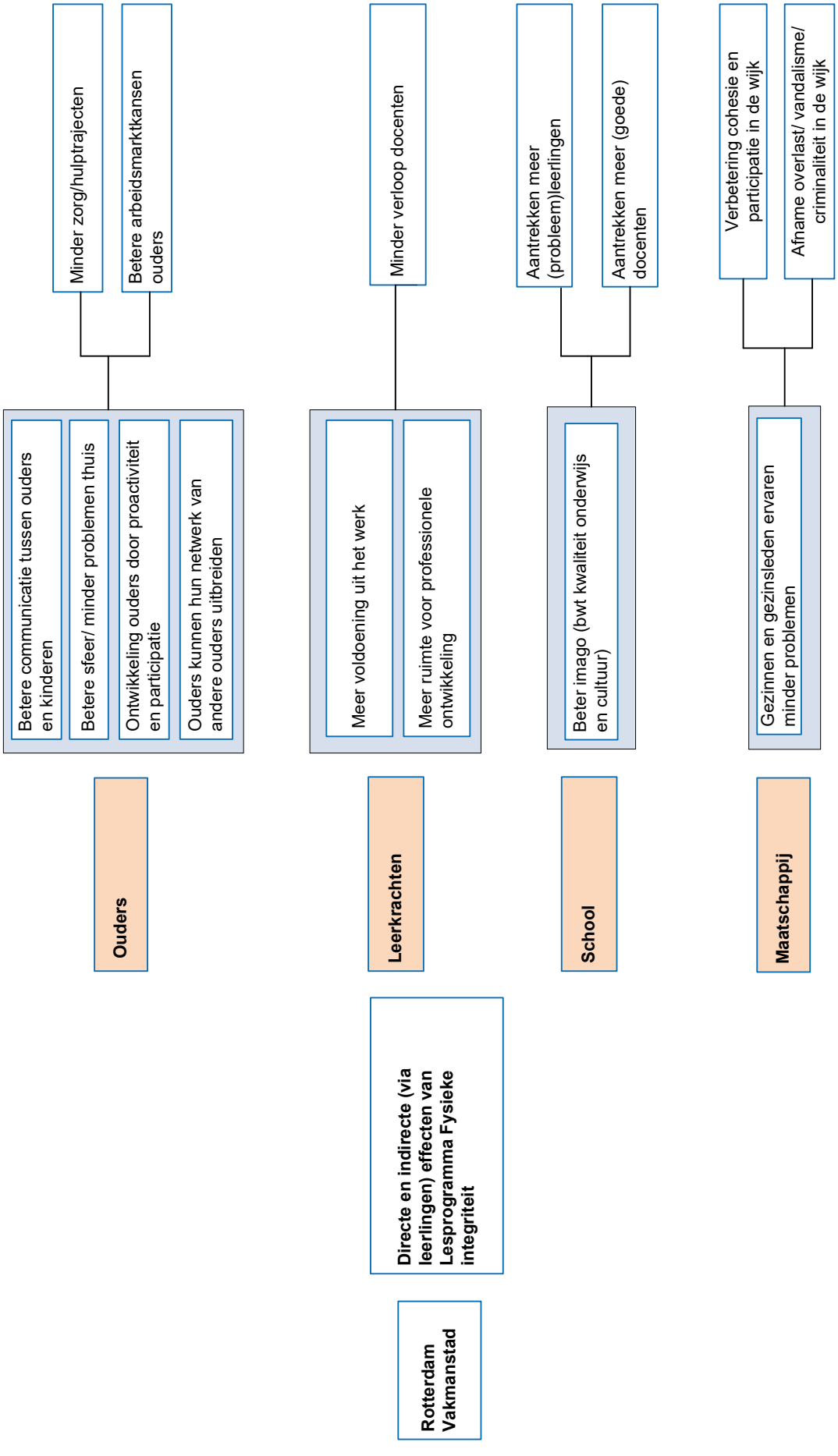
Per partij hebben we een aantal directe effecten door vertaald in een aantal kosten- en batenposten. Daarnaast onderscheiden we nog een aantal te verwachten baten die we niet goed kunnen kwantificeren, maar die wel kwalitatief in de analyse worden meegenomen.

De effecten die we hebben vastgesteld en de berekeningswijze ervan zijn uitgewerkt in hoofdstuk 4. De onderstaande overzichten geven een overzicht weer van welke kosten en baten per partij in de MRA zijn opgenomen. Kosten zijn de investeringen die met de implementatie en uitvoering van het concept Fysieke Integriteit gemoeid zijn. Baten zijn de effecten van de trajecten, deze kunnen zowel positief als negatief zijn. Negatieve baten zijn effecten die als gevolg van Fysieke Integriteit bij een partij optreden en die negatieve gevolgen voor die partij hebben. Deze negatieve baten zien we niet als directe kosten, omdat ze een gevolg zijn en geen initiële investering om Fysieke Integriteit mogelijk te maken.

Figuur 4 Effecten van het concept Fysieke Integriteit op leerlingen

Figuur 5 Effecten concept Fysieke Integriteit op andere partijen

4 Kosten en baten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bekijken we de kosten en baten van het concept Fysieke Integriteit ten opzichte het bestaande instrumentarium (het nul-alternatief). Waar mogelijk berekenen we de hoogte van de kosten en baten. Wanneer dit niet mogelijk is worden ze kwalitatief beschreven. In Tabel 4.1 tabel staan de kosten en baten per partij. Per baat is in de laatste kolom aangegeven of deze is doorgerekend (kwantitatief meengenomen) of alleen kwalitatief beschreven. Overigens zullen de baten die bij de leerlingen staan vermeld ook doorwerken op ander partijen. Als bijvoorbeeld minder leerlingen blijven zitten hebben naast de leerlingen zelf ook de school, hun ouders en de bredere maatschappij daar profijt van.

Tabel 4.1 Overzicht kosten en baten van fysieke integriteit per partij

Partij	***Kosten***	***Baten***	***Baten (kwantitatief of kwalitatief in de analyse meegenomen)***
Leerlingen	n.v.t	Minder ondersteuning nodig op school	Kwantitatief
		Kleinere kans om te blijven zitten	Kwantitatief
		Kleinere kans om doorverwezen te worden naar het speciaal onderwijs	Kwantitatief
		Minder zorg nodig t.b.v. sociale en/of mentale problemen	Kwantitatief
		Minder zorg nodig t.b.v. fysieke problemen	Kwalitatief
		Beter toekomstperspectief	Kwalitatief
Ouders	Vrije tijd	Positieve invloed op situatie thuis	Kwalitatief
		Betere arbeidsmarktkansen ouders	Kwalitatief
Docenten	n.v.t	Minder verloop docenten	Kwantitatief
School	Financiële bijdrage programma	Aantrekken meer (probleem) leerlingen	Kwalitatief
		Aantrekken meer (goede) docenten	Kwalitatief
Maatschappij	Financiële bijdrage programma	Verbetering cohesie en participatie in de wijk	Kwalitatief
		Afname overlast/ vandalisme/ criminaliteit in de wijk	Kwalitatief

De gepresenteerde baten zijn niet perse de financiële baten voor een partij. Zo kan een leerling persoonlijk baat hebben bij het programma Fysieke Integriteit doordat het niet blijft zitten of doordat het minder ondersteuning nodig heeft op school maar ondervindt hier geen financiële baten van, deze liggen bij andere partijen. Voor de overzichtelijkheid zullen we de geïnventariseerde kosten en baten wel bij de oorspronkelijke partij presenteren.

In het bovenstaande overzicht is tevens aangegeven of de kosten en baten kwantitatief (berekend) zijn of alleen kwalitatief worden meegenomen in de studie. Dat sommige baten alleen kwalitatief kunnen worden meegenomen is het gevolg van het ontbreken van voldoende inzicht in de mate waarin bepaalde baten zich voordoen. De onzekerheid hierover is te groot om deze baten goed te kunnen berekenen. Bij de baten die wel zijn berekend bestaan ook onzekerheden over de precieze omvang. In deze gevallen beschikken we echter over voldoende onderliggend cijfermateriaal om in combinatie met aannamen gebaseerd op literatuur en de gehouden EffectenArena tot een bandbreedte te komen waarin deze baten zich bevinden.

In de volgende twee paragrafen beschrijven we achtereenvolgens de verschillende kosten en baten en voor de baten die zijn doorgerekend is hierbij ook de berekeningswijze toegelicht. In paragraaf vier presenteren we de uitkomsten van de rendementsanalyse.

4.2 Kosten Fysieke Integriteit

In deze paragraaf geven we de jaarlijkse kosten weer voor het programma Fysieke Integriteit op de Bloemhofschool. In deze studie hebben we twee partijen geïdentificeerd die kosten maken voor het programma Fysieke Integriteit: de school en de ouders.

4.2.1 De school

De school is een van de twee partijen die kosten maakt voor de implementatie van het traject Fysieke Integriteit. De school draagt op financiële wijze bij aan het programma[2]. In 2014 heeft het totale programma Fysieke Integriteit circa €360.000 euro gekost, in 2013 was dit circa €221.000. Naast directe kosten zijn er indirecte kosten gemoeid met Fysieke Integriteit in de vorm van backoffice kosten. Deze bedragen circa €213.000 en moeten verdeeld worden over 3 programma's. Houden we een gelijke orde van grote aan als de bijdragen aan de verschillende programma's dan kan 50 procent van de back office kosten toegerekend worden aan Fysieke Integriteit, wat neerkomt op circa €107.000. Totaal heeft het programma Fysieke Integriteit voor alle scholen in 2014 dan circa €467.000 gekost. Kijken we alleen naar de uitgaven voor de wijk Bloemhof dan komen we op uitgaven aan Fysieke Integriteit in 2014 van circa €60.000 aan backoffice kosten en circa €179.000 aan rechtstreekse programma kosten. De totale kosten per jaar komen daarmee op circa € 239.000. Dit komt neer op een uitgave van 733 euro per leerling (uitgaande van 326 leerlingen). Deze kosten zijn exclusief de initiële investering die aan het begin van de invoering van Fysieke Integriteit in de school is gedaan voor onder meer de aanleg van de moestuin en de keuken.

4.2.2 Ouders

Ouders worden op verschillende manieren betrokken bij de implementatie van het traject Fysieke integriteit. Zo werken zij bijvoorbeeld in de keuken, en helpen bij de maaltijden. De ouders dragen dus niet op financiële wijze bij aan het project maar met tijdsinzet. In welvaartszin heeft vrijetijd ook een waarde. Deze tijd had immers benut kunnen worden voor persoonlijk vermaak, zorg voor de persoon zelf of voor anderen zoals in de vorm van mantelzorg en/of vrijwilligerswerk. Tijd is schaars en heeft waarde maar is moeilijk te kwantificeren, we zullen deze kostenpost dan ook niet meenemen in de MRA.

4.3 Baten Fysieke Integriteit

De baten van het programma Fysieke Integriteit doen zich voor bij verschillende partijen. In deze paragraaf bespreken we achtereenvolgens de baten voor leerlingen, ouders, leraren, de school en de maatschappij. Daar waar mogelijk zijn de baten kwantitatief doorgerekend. Om recht te doen aan de onzekerheid die gepaard gaat met deze berekeningen zijn de uitkomsten in bandbreedten weergegeven.

4.3.1 Leerlingen

Vakmanstad heeft ten doel de schoolprestaties van kinderen op sociaal, fysiek en cognitief niveau te verbeteren, actief burgerschap te bevorderen en duurzaam vakmanschap te realiseren wanneer jongeren zich naar de arbeidsmarkt bewegen. De belangrijkste baten van het programma doen zich daarmee voor bij de leerlingen van de school.

Met het programma fysieke integriteit wordt ingezet op de ontwikkeling van kinderen op verschillende vlakken. Het programma van fysieke integriteit richt zich op groep 1 tot en met 8 en bestaat uit de judolijn, ecosofielijn, de eet/kooklijn, de tuinlijn en de huiswerkbegeleiding. De judoles is er met name op gericht respect, concentratie, gezond gewicht, lichamelijk contact met anderen te bevorderen en betere omgang tussen jongens en meisjes te bevorderen. De ecosofielijn combineert filosofie, meditatie- en vredeslessen met natuur en milieu educatie. Het hoofddoel van deze lessen: het opdoen van communicatieve en mediatie skills die zelfreflectie versterken en het verbreden van het wereld-

2 We laten de verschillende financiers van de Bloemhofschool buiten beschouwing. We scharen alle kosten onder uitgaven voor de school.

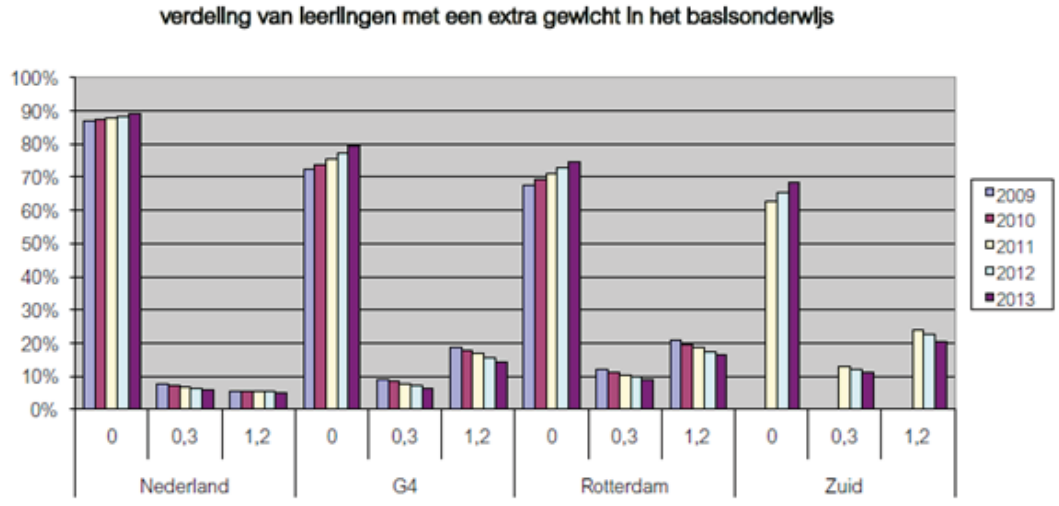
beeld. Leerlingen leren formuleren en argumenteren om elkaar beter te begrijpen. Tevens krijgen kinderen door deze lessen inzicht in het verantwoordelijk zijn voor eigen daden. Het hoofddoel van de eet/kook lijn is het (leren) eten en bereiden van gezonde voeding. De lessen in de tuinlijn zorgen ervoor dat leerlingen besef krijgen van de herkomst van voeding. Daarnaast leren ze over duurzaamheid en de eigen verantwoordelijkheid voor de natuur. Huiswerkbegeleiding bevorderd de kennis en kunde op het gebied van rekenen en taal. Daarnaast leren kinderen zich te uiten tegenover een mentor en leren ze hoe ze een band moeten opbouwen.

We onderscheiden de volgende baten voor de leerlingen:

Minder individuele passende ondersteuning nodig op school

Met de invoering van Passend Onderwijs in augustus 2014 is het de bedoeling dat elk kind een passende plek in het onderwijs krijgt. In eerste instantie is die plek in het reguliere onderwijs. De mogelijkheden en onderwijsbehoeften van het kind zijn leidend en waar nodig kan ondersteuning op maat geboden worden. Pas wanneer plaatsing in het reguliere onderwijs niet mogelijk is zal een kind geplaatst worden op een school voor speciaal onderwijs. Dit is wanneer zij intensieve of specialistische begeleiding nodig hebben in het geval van een handicap, stoornis of chronische ziekte[3].

De G4, met name Rotterdam, onderscheiden zich van de rest van Nederland op het vlak van het aantal leerlingen 'met een extra gewicht'. In de Rijksbekostiging van basisscholen krijgen leerlingen met laag opgeleide ouders een extra gewicht. Een extra gewicht van 0,3 betekent dat ouders praktijkonderwijs of maximaal een vmbo-basis- of kader beroepsgerichte opleiding hebben behaald. Een extra gewicht van 1,2 hebben betekent ten minste één ouder met maximaal
basisonderwijs en een andere ouder die maximaal praktijkonderwijs of vmbo basis- kaderberoepsgericht heeft gevolgd. Deze scholen beschikken op basis van deze verhoudingen over meer middelen om bijvoorbeeld klassen kleiner te maken of meer leerkrachten aan te stellen. In Rotterdam en de overige G4 steden ligt het percentage leerlingen met een gewicht hoger dan in de rest van Nederland[4]. Kinderen met een gewicht zijn vaker 'achterstandsleerlingen' of 'zorgleerlingen' dan kinderen zonder gewicht. Zorgleerlingen zijn kinderen met bijvoorbeeld sociaal-emotionele problematiek, een leerachterstand of verstandelijke beperking. Deze kinderen behoeven individuele en passende ondersteuning op school.

Bron: DUO

De Bloemhof school heeft te maken met de volgende aantallen gewichtenleerlingen:

3 https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/inhoud/speciaal-onderwijs.
4 Gemeente Rotterdam (2014). Staat van het Rotterdams onderwijs 2014.

Tabel 4.2 Leerlingaantallen Bloemhofschool

	2010	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*
Totaal aantal leerlingen	281	295	232	326	326
Aandeel met gewicht 0,3	11,4%	9,5%	15,9%	11,0%	3,9%
Aandeel met gewicht 1,2	49,1%	53,9%	72,8%	50,3%	44,8%
Vestigingsgewicht	158	182	195	188	160

Bron: Duo

In 2010 waren er 26 scholen met een hoger saldo aan gewichten en 6.680 met een lager saldo[5]. In 2013[6] was het gemiddeld aantal leerlingen met een 0,3 gewicht van scholen in vergelijkbare wijken (postcodegebied met hoge werkloosheid en lage inkomens) 9 procent, 13 procent van de leerlingen had een 1,2 gewicht. De Bloemhofschool steekt hier duidelijk bovenuit.

Een kind in een gewichten regeling kost ongeveer 8.900 euro per jaar voor direct onderwijs en huisvesting, een niet-zorg leerling ongeveer 6.400 euro[7]. Met het programma wordt ingezet op het vergroten van zelfvertrouwen en een verbeterde sociaal-emotionele ontwikkeling en cognitieve vaardigheden bij deelnemers. Dit kan ervoor zorgen dat (bij enkele deelnemers), inzet van een ander zorgtraject of extra begeleiding op school kan worden vermeden. We schatten de waarde van één vermeden hulptraject in op 2.500 Euro.

3,9% van de kinderen had een 0,3 gewicht en 44,8% een 1,2 gewicht. We gaan ervan uit dat met name in de laatste groep kinderen vaker speciale ondersteuning nodig hebben. Niet alle kinderen van laag opgeleide allochtone ouders zullen extra ondersteuning nodig hebben, we maken een conservatieve inschatting dat dit in 30 procent van de gevallen wel nodig is. Dit komt neer op 98 kinderen.

Wanneer we rekenen met een bandbreedte van 0 tot 20 procent minder individuele ondersteuning door de inzet van Fysieke integriteit komen we op een besparing van €0,- tot €48.900.

Kleinere kans om te blijven zitten

Door fysieke integriteit leren ontwikkelen kinderen zich op het cognitieve vlak en sociaal-emotionele vlak. Deze kinderen zullen zich door de opgedane kennis en vaardigheden makkelijker door het onderwijslooppad bewegen en een kleinere kans hebben om te blijven zitten. Dat geldt ook voor een veiliger schoolomgeving en minder pesten op school. Zittenblijvers zijn veelal jongens, leerlingen uit de lagere sociaaleconomische milieus en leerlingen van allochtone afkomst[8]. Blijven zitten komt met name voor in de groepen 2 en 3 van het primair onderwijs. Het effect van Fysieke Integriteit (dat voornamelijk is gericht op de hogere klassen) op zittenblijven zal om deze reden beperkt zijn[9]. In de groepen 6/7/8 blijft op jaarbasis gemiddeld 1 tot 2 procent zitten. Uit onderzoek blijkt dat ongeveer 16 procent van de leerlingen in het basisonderwijs langer dan acht jaar over de basisschool doet[10]. Op vrijwel alle basisscholen blijven leerlingen zitten (94 procent)[11]. Op scholen met veel achterstandsleerlingen doet ongeveer een op de vijf leerlingen langer over de basisschool. Op zwakke scholen blijft 20 procent van de kinderen ongeveer een keer zitten. Van 326 leerlingen zijn dit er 65. Delen we dit door de 8 jaren dat een kind op het basisonderwijs verblijft dan komen we op 8 leerlingen per jaar a 2,5 percent.

In het versterken van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind speelt ook de individuele aandacht die geboden wordt binnen fysieke integriteit een rol. Het Nederlandse onderwijssysteem is in het algemeen een systeem met weinig differentiatie van de lesstof en een strenge normering. Het is gebleken dat leerlingen vaker blijven zitten in landen met dergelijke systemen dan in landen waar het lespakket beter is afgestemd op individuele behoeften[12]. Binnen Fysieke Integriteit is er meer aandacht voor het individuele kind. Bijvoorbeeld tijdens de huiswerkbegeleiding zijn de

5 DUO (2014) 01. Leerlingen bo naar leerlinggewicht en per vestiging het schoolgewicht en impulsgebied.
6 In het bestand van 2014 is geen impulsegebied opgenomen.
7 CPB (2009), Zorg om zorgleerlingen.
8 Veelal de kinderen met een gewicht.
9 CPB (2015). CPB Policy Brief. Zittenblijven kostbaar. Experimenteer met alternatieven.
10 Inspectie van het onderwijs (2015). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2013/2014.
11 Inspectie van het onderwijs (2012). Opbrengsten van het onderwijs. Onderwijsverslag 2010/2011.
12 CPB (2015). CPB Policy Brief. Zittenblijven kostbaar. Experimenteer met alternatieven.

groepen klein en is er veel persoonlijke aandacht. Het is de verwachting dat door de inzet van Fysieke Integriteit het aantal zittenblijvers iets kan worden teruggedrongen.

Voor een extra jaar basisonderwijs nemen we de gemiddelde kosten mee van een jaar basisonderwijs voor niet-zorgleerlingen en een jaar basisonderwijs voor zorgleerlingen wat neerkomt op 7.650 euro. Dit is een conservatieve schatting omdat het aantal zorgleerlingen dat blijft zitten waarschijnlijk hoger is dan het aantal niet-zorgleerlingen.

Wanneer we rekenen met een bandbreedte van 0 tot 20 procent minder zittenblijvers door de inzet van Fysieke integriteit komen we op een besparing van €0,- tot €12.470

Kleinere kans om doorverwezen te worden naar het speciaal onderwijs

Kinderen met een gewicht zijn geclassificeerd als achterstandsleerlingen en deze leerlingen hebben een grotere kans doorverwezen te worden naar het speciale onderwijs[13]. Het speciale basisonderwijs is er voor leerlingen die moeilijk leren en leerlingen met gedrags-en leerproblemen. Deze leerlingen kunnen na het basisonderwijs vaak door naar het reguliere voortgezet onderwijs. Wanneer de problematiek van kinderen complexer is komen deze kinderen in het speciale onderwijs terecht[14].

In de Gemeente Rotterdam zaten er in het school jaar '14/'15 50.993 leerlingen daarvan zitten er 1. 178 (2 procent) op het speciale basisonderwijs (SBO)[15]. Dit percentage komt overeen met het percentage voor het specifieke samenwerkingsverband waartoe de Bloemhof behoord[16]. In het gebied van de Bloemhofschool zitten er 48.559 leerlingen op het reguliere onderwijs en 1.213 leerlingen op het speciale basisonderwijs. Het gros van de kinderen op het SBO komt vanuit het reguliere basisonderwijs[17]. Wanneer we ervan uitgaan dat van de kinderen in het basisonderwijs 2 procent op enig moment doorstroomt naar het speciaal onderwijs zijn dat er op een school van 326 leerlingen 7. We delen dit aantal door de 8 leerjaren op een basisschool en komen dan afgerond op een gemiddelde uitstroom van 1 kind per jaar.

Binnen Fysieke Integriteit is er meer aandacht voor het individuele kind. Bijvoorbeeld tijdens de huiswerkbegeleiding zijn de groepen klein en is er veel persoonlijke aandacht. Dit maakt dat een leerling door Fysieke Integriteit wellicht vaker op de reguliere basisschool kan blijven en niet door verwezen hoeft te worden.

Gemiddeld kost een leerling in het een leerling in het speciaal basisonderwijs (SBO) circa €11.400 per jaar[18] en in het reguliere onderwijs €6.400. Dit houdt in dat elke leerling die niet vanuit het reguliere basisonderwijs naar het speciale basisonderwijs wordt doorverwezen een besparing een besparing van €5.000 vertegenwoordigt. Wanneer we rekenen met een bandbreedte van 0 tot 100[19] procent minder doorverwijzingen naar speciaal Basis onderwijs door de inzet van Fysieke integriteit komen we op een besparing van €0,- tot €5.000.

Minder zorggebruik t.b.v. mentale of fysieke problemen

Onderstaande tabel geeft de omvang van problemen weer bij kinderen van 5-6 jaar en kinderen tussen de 8-12 jaar oud in Nederland.

13 ITS/ SCO-Kohnstamm (2005) Verwijsgedrag van scholen met veel achterstandsleerlingen.

14 We gaan er in deze berekening van uit dat de kinderen terecht zullen komen op het speciale basisonderwijs.

15 http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=71478ned&D1=0&D2=0&D3=0&D4=a&D5=520&D6=0,11-14&HDR=T,G2,G4&STB=G3,G5,G1&VW=T

16 DUO.

17 http://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/primair-onderwijs/deelnemerspo/verwijzingen-naar-sbao.

18 CPB (2009), Zorg om zorgleerlingen.

19 We kiezen hier voor 100procent verschil omdat de aantallen doorverwijzingen erg klein zijn.

Tabel 4.3 Tabel 1: Percentage jongens (j) en meisjes (m) met psychische problemen volgens de jeugdgezondheidszorg en de ouders in Nederland

	5-9 jaar		*8-12 jaar*	
	j	m	j	m
Ernst van de problemen				
Geen	67	78	77	82
Licht	17	13	10	10
matig	13	7	10	7
ernstig	3	1	3	1
Aard van de problemen volgens de jeugdgezondheidszorg (JGZ)				
Emotionele problemen	35	44	41	45
Gedragsproblemen	35	31	31	17
Aard van de problemen volgens de ouders				
Emotionele problemen	10	7	9	7
Gedragsproblemen	4	4	6	6

Uit de tabel komt naar voren dat het merendeel van de kinderen geen problemen heeft. In de leeftijdsgroep 5-9 jaar heeft naar schatting 16 procent van de jongens matige of ernstige problemen en 8 procent van de meisjes. In de leeftijdsgroep van 8-12 jaar is dat 13 procent van de jongens en wederom 8 procent van de meisjes. Meisjes hebben met name problemen op het emotionele vlak en jongens gedragsproblemen.[20] Gemiddeld genomen over geslacht en leeftijd heeft 12 procent van de 5-9 jarigen en 11 procent van de 8-12 jarigen matige of ernstige problemen. We rekenen met de gedachte dat dit percentage in andere leeftijdsgroepen ongeveer hetzelfde is en kiezen voor het iets conservatievere percentage van 11 procent.

In het totaal is er aan de gehele groep 5-9 jarigen 11,7 miljoen uitgegeven aan depressie en angst gerelateerde zorgkosten[21] en 45,2 miljoen aan de 10-14 jarigen[22]. Het totaal is 56,9 miljoen euro dat maar 11 procent van de kinderen in Nederland gaat. Op 1 januari 2011 waren er 985.229 5-9 jarigen in Nederland en 998.740 10-14 jarigen. Dit zijn er in het totaal 1.983.969. Deze kinderen met matige en ernstige problematiek ontvangen dan gemiddeld per persoon 28 euro.

Wanneer we rekenen met een bandbreedte van 0 tot 50 minder gebruik van zorg t.b.v. mentale problemen door de inzet van Fysieke integriteit komen we op een besparing van € 0,- tot € 509,-.

Naast aandacht voor de mentale ontwikkeling van het kind kan het traject Fysieke Integriteit bijdragen aan de fysieke ontwikkeling van kinderen. Kinderen werken aan hun conditie tijdens de judolessen en eten een gezonde lunch op school. De kennis die zij opdoen over het belang van goede voeding nemen zij mee naar huis. Kennis en beweging kunnen er voor zorgen dat kinderen een gezond gewicht behouden of behalen. Overgewicht zal pas op latere leeftijd (noemenswaardige) kosten met zich meebrengen dus we zullen deze effecten in deze studie niet kwantificeren. Echter, obesitas bij kinderen werkt wel door in het zelfvertrouwen en mentale gesteldheid van kinderen en heeft op deze wijze een effect op de zorgkosten op jongere leeftijd.

Beter toekomstperspectief

Het is aannemelijk om te veronderstellen dat alle directe en indirecte effecten van de inzet van Fysieke Integriteit doorwerken in een beter toekomstperspectief voor het kind. Ook als dit nu nog niet direct hard kan worden berekend. Van kinderen die zich sterker hebben ontwikkeld op cognitief en sociaal-emotioneel vlak en zelfvertrouwen hebben opgebouwd, kunnen op langere termijn ook betere onderwijsprestaties worden verwacht. Deze sterkere ontwikkeling kan doorwerken tot in het vervolg onderwijs en op de arbeidsmarkt. Daarnaast is het aannemelijk dat de bredere oriëntatie, de grotere

20 http://www.nationaalkompas.nl/gezondheid-en-ziekte/functioneren-en-kwaliteit-van-leven/psychisch-functioneren/psychisch-functioneren-jeugd/hoe-vaak-komen-psychische-problemen-bij-jeugd-voor/.

21 We schatten in dat veel emotionele en gedragsproblemen tot deze categorieen behoren.

22 https://kostenvanziektentool.volksgezondheidenzorg.info/tool/nederlands/?ref=kvz_v2l1b1p4r3c1i0t1j0o1y6a-1g0d205s54f0z0w2.

zelfredzaamheid en de extra aangeleerde vaardigheden (bijvoorbeeld koken, tuinieren en debatteren/ argumenteren) ook naast de directe schoolcarrière positief bijdragen aan de ontwikkeling van de kinderen. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat de inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling, bredere oriëntatie, zelfvertrouwen en vaardigheden op het vlak van communicatie en sociale omgang ook op de langere termijn positieve invloed heeft op hoe leerlingen zich in de samenleving ontwikkelen en zich succesvol verhouden op vervolgonderwijs en toekomstig werk (Heckman, 2013). Ter illustratie kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een uiteindelijk hogere opleidingsniveau (bijvoorbeeld havo in plaats van vmbo) of bijvoorbeeld een meer weloverwogen en betere keuze ten aanzien van een vervolgopleiding.

Fysieke Integriteit draagt bij aan sterkere en meer capabele individuen. De mate waarin dit zich voordoet is (binnen deze studie) echter niet goed aan te geven. Wel is duidelijk dat dit een belangrijk en ook groot effect kan hebben en zich op de langere termijn voordoet.

4.3.2 Ouders

Positieve invloed op ontwikkeling kinderen en op situatie thuis

Doordat meer ouders meer betrokken zijn bij de school en de schoolcarrière van hun kinderen, kan een positief effect op de ontwikkeling van de kinderen worden verwacht. Zeker bij gezinnen waar eerder geen of weinig concrete belangstelling in de school werd getoond kan dit effect zich voordoen. Vanuit de betrokkenheid van ouders gaat een stimulerende werking richting de kinderen uit. Ook is er eerder contact tussen school en kinderen in het geval van problemen, waardoor eerder effectief kan worden gehandeld.

Door het traject Fysieke Integriteit leren kinderen beter te communiceren en het gesprek aan te gaan over lastige kwesties. Dit werkt ook thuis door. Kinderen die goed in hun vel zitten en het goed doen op school brengen ook een positievere sfeer mee naar huis wat stress en zorgen bij ouders kan voorkomen of verminderen. Een goede huiselijke sfeer kan de noodzaak een beroep te moeten doen op externe ondersteuning zoals opvoedtrajecten verminderen. Ook kan betrokken zijn als hulpouder voor positieve mentale effecten zorgen.

We blijven bij een kwalitatieve beschrijving van het verwachte effect omdat we voor deze kwantificering te veel afhankelijk zijn van zachte aannamen (m.b.t. aandeel ouders dat werkt/ inkomen/ gezinssamenstelling/ aard problematiek ed.).

Verhoging participatie en betere arbeidsmarktkansen

De wijk de Bloemhof staat te boek als een probleemwijk waar de inwoners een laag opleidingsniveau hebben, werkloosheid veelvoorkomend is en de inkomens laag zijn. Het betrekken van ouders bij de uitvoering van Fysieke integriteit kan een positieve uitwerking op deze ouders hebben. Het benutten van capaciteiten en uitvoeren van activiteiten kan de eigenwaarde van werklozen doen toenemen en brengt zingeving met zich mee. Bovendien kunnen ouders kennis en vaardigheden opdoen die zij breder kunnen inzetten. Daarbij komt dat het actief zijn op school ouders een laagdrempelige mogelijkheid biedt om in contact te komen met andere ouders. Ouders kunnen een netwerk inzetten wanneer zij op zoek zijn naar een baan. In het recente verleden heeft bijvoorbeeld een van de ouders als vrijwilliger op de school actief is mede door kooktrainingen en de ervaring met het koken op de Bloemhofschool een baan in de horeca gevonden.

4.3.3 Docent

Docenten van de Bloemhofschool geven zelf aan dat ze graag op deze school blijven werken. Het schoolklimaat, de uitdagingen die de leerlingen bieden en het gevoel echt verschil te kunnen maken dragen daar toe bij. Docenten geven aan dat het verloop onder het personeel gering is.

Landelijke cijfers over verloop van onderwijspersoneel laat zien dat het verloop relatief gering is (tussen 5 en10%). Vaak betreft het uitstroom naar instellingen binnen de eigen onderwijssector: het percentage dat uitstroomt naar een baan buiten het onderwijs is 1% in het po en vo en 2% in het mbo en hbo. Ook de mobiliteitsintentie van personeel in het onderwijs is laag. In het po behoort meer dan

driekwart van de zittende docenten tot de groep met geen mobiliteitsintentie, 16% zijn mogelijke doorstromers en 8% zijn mogelijke vertrekkers[23].

De geringe mobiliteit wordt in het onderwijs vaak in een negatief daglicht geplaatst. Echter, men kan ook beredeneren dat een geringer verloop voordelen heeft. De specifieke uitdagingen die de leerlingenpopulatie van de school biedt, vereisen veel ervaring en deskundigheid, die niet snel is op te bouwen. Ook het werven en selecteren van nieuwe docenten kost geld.

De kosten voor een wervings- en selectietraject van nieuwe medewerkers worden in het onderwijs niet apart begroot of bijgehouden. Ook de kosten voor inwerkprogramma's, of het verlies aan productiviteit bij nieuwe docenten, zijn in het onderwijs nauwelijks onderzocht.

Schattingen zijn er wel. Enkele studies in het bedrijfsleven laten zien dat bij iedere nieuwe medewerker, die een bestaande medewerker vervangt, de kosten al gauw 6 tot 9 maanden salaris bedragen. Het gaat dan niet alleen om advertentiekosten, de tijd voor selectiegesprekken, maar ook om kosten gerelateerd aan inwerktijd, en verlies aan productiviteit.[24]

Andere kengetallen ten aanzien van de kosten voor vervanging zijn:
- 16% van het jaarsalaris bij de functies met jaarinkomens tot 30.000 dollar.
- 20% van het jaarsalaris bij de functies met jaarinkomens tussen 30.000-50.000 dollar.
  Het vervangen van iemand met een jaarsalaris van 40k kost dan 8k.

Een lager verloop bij een school kan dus geld besparen en is een baat voor de school.

Een gemiddelde docent verdient 3081 euro bruto per maand[25], omgerekend naar ongeveer 2136,88 netto per maand. Berekenen we dit voor een jaar dan komen we op een netto jaarloon (excl. vakantiegeld en eindejaarsuitkering) van iets meer dan 25.000 euro. 16% van €25.000 is €4.000 vervangingskosten. We nemen de ondergrens van de landelijke verloopcijfers van 5%. Voor de Bloemhofschool waar naar schatting 15 leraren werken komt dit afgerond neer op 1 leraar per jaar.

Wanneer we rekenen met een bandbreedte van 0 tot 100[26] procent minder verloop door de inzet van Fysieke integriteit komen we op een besparing van €0,- tot €3.000,-.

4.3.4 School

De cito-score van een school geeft ouders een indicatie van de kwaliteit van een school maar er zijn meer zaken die meespelen. Aantrekkelijke scholen bieden een uitdagend lesprogramma aan leerlingen, betrekken ouders bij het onderwijs en geven docenten de kans zich op professionele wijze te ontwikkelen.

Naast betere schoolresultaten kunnen ouders ook voorkeur gaan ontwikkelen voor een school wanneer kinderen afkomstig van deze school ten opzichte van vergelijkbare kinderen op een positieve manier opvallen in een wijk of wanneer zij of hun ouders op positieve wijze spreken over hun school. Het 'gevaar' van aantrekkelijker worden als school dat niet alleen in algemene zin het leerlingenaantal kan gaan groeien maar ook het aantal probleemleerlingen wat de positieve resultaten op termijn weer iets kan doen laten afvlakken.

We verwachten dat een school met een innovatief lesprogramma en ruimte voor ontwikkeling van leraren, docenten met meer ervaring kan aantrekken dan vergelijkbare scholen dan kunnen. Rotterdam heeft, in vergelijking met het gemiddelde in Nederland te maken met een grote hoeveelheid jonge docenten. Een derde is jonger dan 35 jaar en heeft minder dan 10 jaar ervaring met het voor de klas

23 SBO (2010). Mobiliteit in het Onderwijs, Onderzoek naar de tegenstelling tussen mobiliteit vanuit of naar het onderwijs én mobiliteit binnen het onderwijs (SBO).
24 http://www.zanebenefits.com/blog/bid/312123/Employee-Retention-The-Real-Cost-of-Losing-an-Employee.
25 http://www.intermediair.nl/vakgebieden/onderwijs/salariswijzer-wat-verdient-een-leerkracht-het-basisonderwijs.
26 We kiezen hier voor 100 procent verschil omdat het verloop op jaarbasis voor een individuele school al erg klein is.

staan[27]. Binnen Rotterdam is dit met name in Zuid het geval, waar ook Bloemhof toe behoord. Nu is ervaring geen garantie voor een goede kwaliteit, maar het geeft een indicatie[28]. We verwachten dat door fysieke integriteit de Bloemhof aantrekkelijker is voor leraren in het algemeen en ook leraren met meer ervaring zal kunnen aantrekken.

We blijven bij een kwalitatieve beschrijving van de effecten van Fysieke integriteit op de school.

4.3.5 Omgeving/ Maatschappij

Afname overlast/ vandalisme/ criminaliteit in de wijk

Kinderen die door het lesprogramma van Fysieke Integriteit, de aandacht voor cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling en het versterkte zelfvertrouwen goed in hun vel zitten en weerbaar zijn zullen minder snel vervallen tot overlast, vandalisme of zelfs criminaliteit. Dit geldt niet alleen op de korte termijn, jongeren die zich op een positieve manier hebben ontwikkeld gedurende de basisschool leeftijd hebben betere opleidings- en arbeidsmarktperspectieven en zullen hierdoor ook op latere leeftijd minder snel vervallen in crimineel gedrag.

In deze studie richten we ons op de afname van criminaliteitskosten omdat we over cijfers beschikken op dit vlak. Uit een studie van SEO weten we dat hoe zwaarder de delicten zijn hoe hoger de kosten zijn. Moord brengt de hoogste kosten met zich mee, een moord kost de maatschappij al gauw € 3 miljoen. Mishandelingen kosten gemiddeld ruim € 5.500,- per delict,
bedreigingen ruim € 2.700,-, zedendelicten rond de € 2.600,-, vermogensdelicten ongeveer € 1.400,- en vernieling en verstoring van de openbare orde rond de € 700,-. De kosten zijn exclusief de kosten voor preventie.

We gaan er vanuit dat deze jonge doelgroep met name vernieling en verstoring van de openbare orde zal veroorzaken[29].

Uit een overheidsrapportage[30] uit 2010 blijkt dat tussen de 16 en 18 procent van de 10-12 jarigen zegt crimineel gedrag te hebben vertoond in dat jaar. In deze studie gaan we ervan uit dat crimineel gedrag door kinderen onder de 10 jaar niet of nauwelijks voorkomt. We stellen hierdoor het percentage kinderen dan crimineel gedrag vertoont van alle kinderen in de basisschoolleeftijd naar beneden. We gaan ervan uit dat de Bloemhof ongeveer 8 klassen heeft van 41 leerlingen. De kinderen in de leeftijden 10/11/12 zitten waarschijnlijk in groep 6/7/8. Dit zijn ongeveer 123 kinderen. Wanneer 17 procent van deze kinderen crimineel gedrag heeft vertoont komen we op 20 leerlingen.

Wanneer we rekenen met een bandbreedte van 0 tot 20 procent minder criminaliteit/ overlast door de inzet van Fysieke integriteit komen we op een besparing van €0,- tot €2.910.

Verbetering cohesie en participatie in de wijk

Afname van vandalisme en criminaliteit en een verbetering van de sfeer in de wijk gaan hand in hand. De afname van criminaliteitsincidenten vergroot het veiligheidsgevoel van de omgeving en mensen zullen zich beter kunnen identificeren met de wijk. Een sterke verbondenheid zorgt voor een gevoel van cohesie. Wanneer mensen zich thuis voelen in de wijk zullen zij eerder geneigd zijn actief te participeren

Een direct effect van Fysieke Integriteit op de ouders is dat zij via de werkzaamheden die zij op de school uitvoeren een netwerk kunnen opbouwen met andere hulpouders uit de wijk. Contact maken en onderhouden kan op een laagdrempelige manier.

---

27 http://www.rotterdam.nl/Clusters/Maatschappelijke%20ontwikkeling/Document%202015/JenO/Staat%20van%20het%20Rotterdamse%20onderwijs%202014.pdf

28 http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Onderwijsverslagen/2012/ov1011_h9_kwaliteitleraren_printversie.pdf

29 SEO (2007). De kosten van criminaliteit. Een onderzoek naar de kosten van criminaliteit voor tien verschillende delicttypen.

30 Ministerie van Veiligheid en Justitie (2012). Aanpak 12-min.

5 *Conclusie*

Vakmanstad heeft met de inzet van het programma Fysieke Integriteit ten doel de schoolprestaties van kinderen op sociaal, fysiek en cognitief niveau te verbeteren, actief burgerschap te bevorderen en duurzaam vakmanschap te realiseren wanneer jongeren zich naar de arbeidsmarkt bewegen. Het programma richt zich op de fysieke, sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van kinderen. De judoles is er met name op gericht respect, concentratie, gezond gewicht, lichamelijk contact met anderen te bevorderen en betere omgang tussen jongens en meisjes te bevorderen. De ecosofielijn combineert filosofie, meditatie- en vredeslessen met natuur en milieu educatie. Het hoofddoel van deze lessen: het opdoen van communicatieve en mediatie skills die zelfreflectie versterken en het verbreden van het wereldbeeld. Leerlingen leren formuleren en argumenteren om elkaar beter te begrijpen. Tevens krijgen kinderen door deze lessen inzicht in het verantwoordelijk zijn voor eigen daden. Het hoofddoel van de eet/kook lijn is het (leren) eten en bereiden van gezonde voeding. De lessen in de tuinlijn zorgen ervoor dat leerlingen besef krijgen van de herkomst van voeding. Daarnaast leren ze over duurzaamheid en de eigen verantwoordelijkheid voor de natuur. Huiswerkbegeleiding bevorderd de kennis en kunde op het gebied van rekenen en taal. Daarnaast leren kinderen zich te uiten tegenover een mentor en leren ze hoe ze een band moeten opbouwen.

Conclusies

- De inzet van het programma is naar verwachting niet alleen van invloed op de leerlingen maar heeft brengt ook effecten teweeg voor ouders, leerkrachten, de school en bredere omgeving. De verwachting is dat leerlingen door het programma minder individuele ondersteuning nodig hebben in de klas, minder blijven zitten en minder doorverwezen worden naar speciaal basisonderwijs. Daarnaast zouden zij minder gebruik hoeven maken van zorg ter behandeling van mentale of fysieke problemen. Op de langere termijn zouden zij een beter toekomstperspectief hebben doordat zij bijvoorbeeld een grotere kans hebben toegang te krijgen tot een hoger onderwijsniveau.
- Doordat meer ouders meer betrokken zijn bij de school en de schoolcarrière van hun kinderen, kan een positief effect op de ontwikkeling van de kinderen worden verwacht. Vanuit de betrokkenheid van ouders gaat een stimulerende werking richting de kinderen uit. Ook is er eerder contact tussen school en kinderen in het geval van problemen, waardoor eerder effectief kan worden gehandeld. Ouders die betrokken zijn bij school hebben tevens de mogelijkheid op laagdrempelige wijze het eigen netwerk uit te breiden. Tot slot heeft een kind dat beter in zijn/haar vel zit en beter heeft leren communiceren een positieve uitwerking op de sfeer in huis wat problemen en zorgen bij ouders kan laten afnemen.
- Een school met een uitdagend en persoonlijk leerklimaat draagt bij aan de arbeidstevredenheid van leerkrachten en verminderd de mate van verloop. Naast dit positieve effect voor leerkrachten zullen scholen die fysieke integriteit aanbieden aantrekkelijker worden voor leerkrachten in het algemeen en leerkrachten met veel ervaring. Een ander effect voor scholen is dat het uitdagende programma naast leraren ook leerlingen aan kan trekken. Dit kunnen zowel ‘gewone’ als ‘probleem’ leerlingen zijn.
- De verwachting voor de omgeving is dat kinderen die door het lesprogramma van Fysieke Integriteit, de aandacht voor cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling en het versterkte zelfvertrouwen goed in hun vel zitten en weerbaarder zijn minder snel zullen vervallen tot overlast, vandalisme of zelfs criminaliteit. Afname van vandalisme en criminaliteit en een verbetering van de sfeer in de wijk gaan hand inhand. De afname van criminaliteitsincidenten vergroot het veiligheidsgevoel van de omgeving en mensen zullen zich beter kunnen identificeren met de wijk. Een sterke verbondenheid zorgt voor een gevoel van cohesie. Wanneer mensen zich thuis voelen in de wijk zullen zij eerder geneigd zijn actief te participeren.

- • Kosten en baten zijn door ons op rij gezet maar kennen een te grote bandbreedte om in deze rapportage op te nemen. Dit ontstaat door de grote onzekerheden omtrent de effectiviteit van Fysieke Integriteit. Er dient nadrukkelijk rekening te worden gehouden met de reeks aan effecten die we in deze studie niet goed hebben kunnen doorrekenen. Met name van het effect “beter toekomstperspectief” (van leerlingen) is hierbij van belang. Hiervan hebben we eerder juist gesteld dat dit een belangrijk en ook groot effect kan hebben en zich op de langere termijn voordoet.

Hierbij wordt er vanuit gegaan dat de inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling, bredere oriëntatie, zelfvertrouwen en vaardigheden op het vlak van communicatie en sociale omgang ook op de langere termijn positieve invloed heeft op hoe leerlingen zich in de samenleving ontwikkelen en zich succesvol verhouden op vervolgonderwijs en toekomstig werk (Heckman, 2013). Ter illustratie kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een uiteindelijk hogere opleidingsniveau (bijvoorbeeld havo in plaats van vmbo) of bijvoorbeeld een meer weloverwogen en betere keuze ten aanzien van een vervolgopleiding. Het feit dat juist deze langere termijn baat niet kon worden berekend verbergt voor een belangrijk deel het daadwerkelijke effecten en daarmee het daadwerkelijke rendement van het programma Fysieke Integriteit. Vanuit het gezichtspunt van de onderzoekers is het programma Fysieke Integriteit juist ook gericht op de persoonlijke groei van individuele leerlingen op de langere termijn. Het feit dat dit voor de korte termijn niet leidt tot aantoonbare effecten op de schoolresultaten betekent dan ook niet dat daarmee geconcludeerd kan worden dat er geen maatschappelijk rendement wordt behaald met dit programma.

6 *Literatuur*

CPB (2009). Zorg om zorgleerlingen.

CPB (2015). CPB Policy Brief. Zittenblijven kostbaar. Experimenteer met alternatieven.

DUO (2014). 01. Leerlingen bo naar leerlinggewicht en per vestiging het schoolgewicht en impulsgebied.

Gemeente Rotterdam (2014). Staat van het Rotterdams onderwijs 2014.

http://www.rotterdam.nl/Clusters/Maatschappelijke%20ontwikkeling/Document%202015/JenO/Staat%20van%20het%20Rotterdamse%20onderwijs%202014.pdf

http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Onderwijsverslagen/2012/ov1011_h9_kwaliteitleraren_printversie.pdf

http://www.zanebenefits.com/blog/bid/312123/Employee-Retention-The-Real-Cost-of-Losing-an-Employee

http://www.intermediair.nl/vakgebieden/onderwijs/salariswijzer-wat-verdient-een-leerkracht-het-basisonderwijs

http://www.nationaalkompas.nl/gezondheid-en-ziekte/functioneren-en-kwaliteit-van-leven/psychisch-functioneren/psychisch-functioneren-jeugd/hoe-vaak-komen-psychische-problemen-bij-jeugd-voor/

https://kostenvanziektentool.volksgezondheidenzorg.info/tool/nederlands/?ref=kvz_v2l1b1p4r3c1i0t-1j0o1y6a-1g0d205s54f0z0w2

https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/inhoud/speciaal-onderwijs.

http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=71478ned&D1=0&D2=0&D3=0&D4=a&D5=520&D6=0,11-14&HDR=T,G2,G4&STB=G3,G5,G1&VW=T

http://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/primair-onderwijs/deelnemerspo/verwijzingen-naar-sbao

Inspectie van het onderwijs (2015). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2013/2014.

Inspectie van het onderwijs (2012). Opbrengsten van het onderwijs. Onderwijsverslag 2010/2011.

ITS/ SCO-Kohnstamm (2005). Verwijsgedrag van scholen met veel achterstandsleerlingen.

Ministerie van Veiligheid en Justitie (2012). Aanpak 12-min.

SEO (2007). De kosten van criminaliteit. Een onderzoek naar de kosten van criminaliteit voor tien verschillende delict typen.

SBO (2010). Mobiliteit in het Onderwijs, Onderzoek naar de tegenstelling tussen mobiliteit vanuit of naar het onderwijs én mobiliteit binnen het onderwijs (SBO).

Colofon

Opdrachtgever	Stichting De Verre Bergen
Auteurs	Dr. H.B. Jonkman Drs. M.J. de Gruijter
Foto omslag	Sandra Zegarra Patow
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:
http://www.verwey-jonker.nl.

ISBN 987-90-5830-729-3

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2016.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Rotterdam Vakmanstad is een innovatief (onderwijs)programma in Rotterdam, ontwikkeld door de Rotterdamse filosoof Dr. Henk Oosterling. Het is een veelomvattend programma, dat naast leerlingen in het onderwijs ook de buurt, de arbeidsmarkt en de stad adresseert. Stichting De Verre Bergen financiert de uitvoering van Rotterdam Vakmanstad op en rondom de OBS Bloemhof in de Rotterdamse wijk Feijenoord. De Verre Bergen vroeg het Verwey-Jonker Instituut om praktijkgericht onderzoek uit te voeren naar het proces en het effect van het programma. Dat onderzoek vond plaats van 2012 tot en met 2015. Dit is daarvan de rapportage.

Na een beschrijving van het programma in vogelvlucht, geeft dit rapport antwoord op drie hoofdvragen: hoe verloopt de ontwikkeling en de implementatie van de activiteiten van Rotterdam Vakmanstad; wat zijn de effecten van het onderdeel Fysieke Integriteit op de cognitieve, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van kinderen over de driejarige periode; wat is het (te verwachten) economisch rendement van Rotterdam Vakmanstad. Het rapport sluit af met een aantal conclusies en aanbevelingen.

